

Vrije Universiteit Brussel

Esther Jehaes

Faculteit Recht en Criminologie

Vakgroep Criminologie

Master Criminologische Wetenschappen

Academiejaar 2013-2014

Actor achter tralies – Agent behind bars

De beleving van agency door gedetineerden te Wortel,
een empirisch onderzoek

Meesterproef ingediend tot het behalen van de graad van Master in de
Criminologische Wetenschappen.

Promotor: Prof. dr. S. SNACKEN
Begeleider: I. CASIER

*"Mijn hoofd is gewoon fwwiet fwwiet, leeg. Mijn hoofd is niet in de gevangenis zelf. Niet... Want als ge uw hoofd gewoon in de gevangenis steekt... Ik heb mijn hart hier verkocht aan de griffie, en mijn ziel is buiten."*¹

*"Ja, ik heb alles zelf altijd naar mijn hand kunnen zetten, en dat moet niet veel zijn. Ik zie dat op mijn werk ook, ik weet wat ik moet doen, soms probeer ik een stapje verder te gaan. Niet omdat het mag, maar omdat het voor mij beter aanvoelt."*²

*"Ik probeer mijn leven zoals buiten... niet zoals buiten te maken maar op mijn manier te maken, en als u dat lukt, dan hebt ge eigenlijk uw goesting. Euhm bijvoorbeeld euh ik slaap tot 12 uur. (lacht) Ik sta op, ik zet een muziekske op, ik begin mijn cel te kuisen. Euh een beetje dinges... tv kijken of ge pakt uw boekske, zoals ik u zei. En euh, zo maak ik er het beste van he."*³

---

¹ Respondent 4, 5 februari 2014. Bron afbeelding voorblad:

<http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/publieke-jeugdinstellingen/gemeenschapsinstellingen/de-kempen/campus-de-markt/>.

² Respondent 10, 10 februari 2014.

³ Respondent 4, 5 februari 2014.

Samenvatting

Kernwoorden: actorschap, gevangenen, totale institutie

Binnen de criminologische en sociologische onderzoekstraditie is er reeds een grote rijkdom aan kennis over de kenmerken van een totale institutie als de gevangenis en haar effecten op de geïstitutionaliseerde. Dit onderzoek vertrekt echter vanuit een andere benaderingswijze van de gevangenis, waarbij het individu van de gedetineerde een centrale plaats krijgt. Deze meesterproef exploreert namelijk, gebaseerd op Giddens' structuratietheorie, de mogelijke betekenissen van agency in een totale institutie, zoals beleefd door gedetineerden te Wortel. Ondanks de extreem gereguleerde, dwingende context van de gevangenis kunnen gedetineerden sociale actoren blijven, die beredeneerde beslissingen maken, acties ondernemen en afhankelijk van de kleur van hun eigen bril waardoor zij naar de werkelijkheid kijken, detentie een plaats geven. Zij ondergaan hun detentie immers niet, maar ervaren deze actief. Kennis van de betekenissen van agency kan bijdragen tot een beter begrip van de detentie-ervaring, hetgeen relevant is voor zowel academici, beleidsmedewerkers als professionals uit de gevangeniscontext. De volgende onderzoeksvraag wordt beantwoord door middel van een uitgebreid literatuuronderzoek en zeventien kwalitatieve semi- gestructureerde face to face interviews met gedetineerden te Wortel:

“Hoe ervaren gedetineerden het verlies, behoud en herwinnen van 'agency' binnen een detentiecontext?”

Uit de variëteit aan antwoorden blijkt dat ieder individu op zijn eigen manier de situatie percipieert. Het individuele reactietype zoals beschreven door Clemmer en geactualiseerd door Crewe, het al dan niet aanvaard hebben van de straf, vorige detentie-ervaringen, het detentietraject en de huidige detentiefase, de thuissituatie en het contact met de buitenwereld kunnen een verklaring bieden voor de verschillen in de beleving van agency door de respondenten. Mogelijkheden tot het herwinnen van agency worden gevonden in het invullen van de lege tijd, het personaliseren van de eigen cel, het (zo veel als mogelijk) onderhouden van contacten met de buitenwereld. Alle gedetineerden ervaren echter logischerwijs beperkingen betreffende het herwinnen van hun agency, zo ervaren zij allen de pains die gepaard gaan met een vrijheidsberovende straf. Relaties met medegedetineerden en het personeel bieden weinig tot geen mogelijkheden tot het vervullen van de verschillende sociale rollen, tot het herwinnen van agency. Relaties met diensten van buiten kunnen de agency wel bevorderen. Aangezien deze bevinden resulteren uit een eerder beperkte selectie, wordt verder kwalitatief exploratief en daarop

verderbouwend kwantitatief beschrijvend onderzoek aanbevolen, bij een grotere selectie van gedetineerden, over alle Belgische gevangenen heen.

Abstract

Key words: agency, prisoners, total institution

Within the criminological and sociological research a large body of work exists concerning the characteristics of a total institution (such as a prison) and its effects on the institutionalised.

This thesis explores, based on the structuration theory of Giddens, the possible meanings of agency in a total institution, as experienced by prisoners. Despite the extremely regimented, constraining context of confinement, prisoners are able to remain social agents, who reflect on decisions to be made, on actions to be taken and who give a sense of meaning to the situation they're dealing with. The meaning of agency is an important aspect in the understanding of a prisoner's detention experience, which might be relevant to scholars, policy advisors and professionals from the detention context. The following question is answered, based on a research of scientific literature and seventeen qualitative semi-structured face to face interviews with prisoners in Wortel (Belgium):

"How do prisoners experience the loss, the preservation and the regaining of 'agency' within a prison context?"

Different results show that each individual perceives the situation in his own way. The individual reaction type (described by Clemmer and actualized by Crewe), whether or not accepting the sentence, prior detention experience, detention track and the current detention phase, situation at home and contact with the outside can explain the prisoner's different experience of agency. Attempts to regain agency include filling empty time, cell personalisation, keeping (as much as possible) contact with the outside.

All inmates of course experience limitations regaining their agency; they all pass through the pains of the sentence of imprisonment, the deprivation of liberty.

Contact with fellow prisoners and staff leaves little or no possibilities to fulfill different social roles, to regain agency. However, relationships with external services can improve agency. Since these results are obtained from a rather limited selection, further qualitative explorative descriptive research is recommended, ideally with a larger selection of prisoners from across Belgian prisons.

Inhoudstafel

Samenvatting	3
Abstract	4
Inhoudstafel	5
Dankwoord	12
Inleiding	13
1.1 Probleemstelling	13
1.2 Contextualisering van de probleemstelling	14
1.3 Duiding van de titel	16
1.4 Criminologische relevantie en bijhorende doelstelling van het onderzoek	16
Deel 1: THEORETISCH LUIK – LITERATUURONDERZOEK	18
2.1 Bevindingen	18
2.1.1 De gevangenisstraf als totale straf	18
2.1.2 Gevangenis als menselijke grenssituatie	21
2.1.3 Agency	23
2.1.4 Tijd en ruimte	25
2.1.5 Activiteiten	25
2.1.6 Privacy	27
2.1.7 Ruimte	28
2.1.8 Andere mogelijkheden tijdsbesteding buiten cel	29
2.1.9 Mediagebruik	30
2.2 Conclusie literatuuronderzoek	33
Deel 2: EMPIRISCH LUIK	34
3.1 Methodologie: toelichting van het onderzoeksofzet	34
3.1.1 Welke vragen?	34
3.1.2 Onderzoekseenheden – Bij wie waarnemen?	35
3.1.3 De methode van het onderzoek: een kwalitatieve aanpak.....	36
3.1.4 Selectieprocedure	38
3.1.5 Beperkingen van deze selectie	45
3.1.6 Periode en plaats van het onderzoek	46
3.1.7 Methodologische en ethische overwegingen	46
3.1.8 Verwerkings –en analysemethode	51
3.2 De mogelijkheden tot en beperkingen van agency in een totale institutie: kritische weergave van de voornaamste bevindingen	51
3.2.1 Verlies en afwezigheid agency	52
3.2.2 Herwinnen agency	62
Bespreking onderzoeksresultaten	95
Conclusie empirische data	115
4. Algemene conclusie: poging tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag	115
5. Kritische reflecties	119
6. Aanbevelingen	121
7. Bibliografie	124
Wetgeving & regelgeving	124
Europa	124
België	124

Rechtsleer	124
Monografieën	124
Bijdragen in tijdschriften	126
Bijdragen in verzamelwerken	130
Onderzoeksrapporten en verslagen	132
Proefschriften	133
Online bronnen	133
Bijlagen	134
Bijlage 1- Topiclijst	134
Topiclijst interview	134
Introductie	134
Bijlage 2- Aanmeldingsbrief.....	139
Bijlage 3- Informed consent	141
Bijlage 4- Respondentenmatrix.....	142
Bijlage 5- Terugkoppelbrief respondenten	146
Bijlage 6- codebomen	147
Codebomen afzonderlijke respondenten	147
Interview 1, vier februari 2014 (respondent 1)	147
Tijdsbesteding –en beleving	147
Ruimtelijke vormgeving	147
Persoonlijke spullen cel	147
Gebruik media	148
Aankopen kantine	148
Zichzelf zijn.....	148
Gewoontes	148
Privacy	148
Institutional edgework	148
Rechten kennen en advocaat inschakelen	149
Situatie interpreteren & vergelijken	149
Vooruitzichten	149
Relatie personeel	150
Relatie mede-gedetineerden	150
Beperkingen agency	150
Interview 2, vier februari 2014 (respondent 2)	151
Tijdsbesteding –en beleving	151
Ruimtelijke vormgeving	151
Gebruik media	152
Zichzelf zijn.....	152
Gewoontes	152
Privacy	152
Institutional edgework	152
Rechten kennen en advocaat inschakelen	152
Situatie interpreteren en vergelijken	153
Vooruitzichten	153
Relatie personeel	153
Relatie mede-gedetineerden	153
Beperkingen agency	154
Interview 1, vijf februari 2014 (respondent 3)	155
Tijdsbesteding –en beleving	155
Ruimtelijke beleving en vormgeving	155
Gebruik media	156
Zichzelf zijn.....	156

Gewoontes	156
Situatie interpreteren en vergelijken	156
Privacy	156
Institutional edgework	157
Rechten kennen en advocaat inschakelen	157
Situatie interpreteren en vergelijken	157
vooruitzichten.....	157
Relatie personeel	157
Relatie mede-gedetineerden	157
Beperkingen agency	158
Interview 2, vijf februari 2014 (respondent 4)	159
Tijdsbesteding –en beleving	159
Ruimtelijke vormgeving	159
Gebruik media	159
Zichzelf zijn.....	159
Gewoontes	160
Privacy	160
Institutional edgework	160
Rechten kennen en advocaat inschakelen	160
Situatie interpreteren en vergelijken	160
Vooruitzichten	160
Relatie personeel	160
Relatie mede-gedetineerden	160
Beperkingen agency	161
Interview 3, vijf februari 2014 (respondent 5)	162
Tijdsbesteding –en beleving	162
Ruimtelijke vormgeving	162
Gebruik media	163
Kantine-aankopen	163
Zichzelf zijn.....	163
Gewoontes	163
Situatie interpreteren en vergelijken	163
Privacy	163
Institutional edgework	163
Rechten kennen en advocaat inschakelen	164
Vooruitzichten	164
Relatie personeel	164
Relatie mede-gedetineerden	164
Beperkingen agency	165
Interview 1, zes februari 2014 (respondent 6)	166
Tijdsbesteding –en beleving	166
Ruimtelijke vormgeving	166
Gebruik media	166
Aankopen kantine	167
Zichzelf zijn.....	167
Gewoontes	167
Privacy	167
Institutional edgework	167
Rechten kennen en advocaat inschakelen	167
Situatie interpreteren en vergelijken	167
Vooruitzichten	168
Relatie personeel	168

Relatie mede-gedetineerden	169
Beperkingen agency	169
Interview 2, zes februari 2014 (respondent 7)	170
Tijdsbesteding –en beleving	170
Ruimtelijke vormgeving	170
Gebruik media	170
Aankopen kantine	171
Zichzelf zijn.....	171
Gewoontes.....	171
Situatie interpreteren en vergelijken.....	171
Privacy	171
Institutional edgework	171
Rechten kennen en advocaat inschakelen	171
Vooruitzichten	172
Relatie personeel	172
Relatie mede-gedetineerden	172
Beperkingen agency	172
Interview 3, zes februari 2014 (respondent 8)	173
Tijdsbesteding en beleving:	173
Ruimtelijke vormgeving:	173
Gebruik media:.....	173
Zichzelf zijn:	173
Situatie interpreteren:	174
Rechten kennen en advocaat inschakelen (censoriousness).....	174
Privacy	174
Relaties personeel.....	174
Relaties mede-deti	175
Beperkingen agency	175
Interview 4, zes februari 2014 (respondent 9)	176
Agency	176
Tijdsbesteding –en beleving	176
Ruimtelijke vormgeving	176
Gebruik media	176
Aankopen kantine	177
Zichzelf zijn.....	177
Gewoontes.....	177
Situatie interpreteren	177
Privacy	177
Rechten kennen en advocaat inschakelen	177
Vooruitzichten	177
Relatie personeel	177
Relatie mede-gedetineerden	178
Beperkingen agency	178
Missen.....	178
Interview 1, tien februari 2014 (respondent 10)	179
Tijdsbesteding –en beleving	179
Ruimtelijke vormgeving	179
Gebruik media	179
kantineaankopen	180
Zichzelf zijn.....	180
Situatie interpreteren en vergelijken.....	180
Privacy	180

Institutional edgework	180
Rechten kennen en advocaat inschakelen	180
Vooruitzichten	180
Relatie personeel	180
Beperkingen agency	180
Interview 2, tien februari 2014 (respondent 11)	181
Tijdsbesteding –en beleving	181
Ruimtelijke vormgeving	181
Gebruik media	181
Kantine-aankopen:	182
Zichzelf zijn.....	182
Gewoontes	182
Situatie interpreteren en vergelijken	182
Privacy	182
Institutional edgework	182
Rechten kennen en advocaat inschakelen	182
Vooruitzichten	182
Relatie personeel	182
Relatie mede-gedetineerden	183
Beperkingen agency	183
Interview 3, tien februari 2014 (Respondent 12)	184
Tijdsbesteding –en beleving	184
Ruimtelijke vormgeving	184
Gebruik media	184
kantine- aankopen	185
Zichzelf zijn.....	185
Gewoontes	185
Situatie interpreteren en vergelijken	185
Institutional edgework	185
Rechten kennen en advocaat inschakelen	185
Situatie interpreteren en vergelijken	186
Vooruitzichten	186
Relatie personeel	186
Relatie mede-gedetineerden	186
Beperkingen agency	186
Interview 1, vijftien februari 2014 (respondent 13)	187
Tijdsbesteding –en beleving	187
Ruimtelijke vormgeving	187
Gebruik media	187
Zichzelf zijn.....	187
Gewoontes	188
Situatie interpreteren en vergelijken	188
Privacy	188
Institutional edgework	188
Situatie interpreteren en vergelijken	188
Vooruitzichten	188
Relatie personeel	188
Relatie mede-gedetineerden	188
Beperkingen agency	189
Interview 2, vijftien februari 2014 (respondent 14)	190
Tijdsbesteding –en beleving	190
Ruimtelijke vormgeving	190

Gebruik media	190
Zichzelf zijn.....	190
Gewoontes	190
Privacy	190
Institutional edgework	190
Rechten kennen en advocaat inschakelen	190
Situatie interpreteren en vergelijken	191
Vooruitzichten	191
Relatie personeel	191
Relatie mede-gedetineerden	191
Beperkingen agency	191
Interview 3, vijftien februari 2014 (respondent 15)	192
Tijdsbesteding –en beleving	192
Ruimtelijke vormgeving	192
Gebruik media	192
Kantine aankopen	193
Zichzelf zijn.....	193
Gewoontes	193
Situatie interpreteren en vergelijken	193
Privacy	193
Institutional edgework	193
Rechten kennen en advocaat inschakelen	193
Situatie interpreteren en vergelijken	193
Vooruitzichten	194
Relatie personeel	194
Relatie mede-gedetineerden	194
Beperkingen agency	194
Interview 4, vijftien februari 2014 (respondent 16)	195
Tijdsbesteding –en beleving	195
Ruimtelijke vormgeving	195
Gebruik media	196
Zichzelf zijn.....	196
Gewoontes	196
Privacy	196
Institutional edgework	196
Rechten kennen en advocaat inschakelen	196
Situatie interpreteren en vergelijken	196
Vooruitzichten	196
Relatie personeel	197
Relatie mede-gedetineerden	197
Beperkingen agency	197
Interview 5, vijftien februari 2014 (respondent 17)	198
Tijdsbesteding –en beleving	198
Ruimtelijke vormgeving	198
Gebruik media	198
Kantine-aankopen	198
Zichzelf zijn.....	199
Gewoontes	199
Situatie interpreteren en vergelijken	199
Privacy	199
Institutional edgework	199
Rechten kennen en advocaat inschakelen	199

Situatie interpreteren en vergelijken	199
Vooruitzichten	199
Relatie personeel	199
Relatie mede-gedetineerden	199
Beperkingen agency	200

Dankwoord

Deze meesterproef is het resultaat van een vier jaar durend kritisch- criminologisch leerproces tijdens mijn opleiding criminologische wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel. Ter bekroning van de vierjarige opleiding werd deze meesterproef geschreven, en dit niet zonder hulp. Ik zou dan ook graag een woord van dank richten aan iedereen die mij tijdens een of meerdere fasen van de onderzoekscyclus heeft bijgestaan.

Ten eerste richt ik een welgemeende dankuwel aan de respondenten die aan dit kwalitatief empirisch onderzoek hebben deelgenomen. Zij lieten me toe in hun belevingswereld en voelden zich bereid me hun visie mee te delen op het leven van alledag in de strafinrichting van Wortel. Dankzij hen was ik in staat om een schat aan informatie te verzamelen. Ik dank hen voor hun vertrouwen en eerlijkheid.

Vervolgens zou ik graag de directie en het personeel van de strafinrichting te Wortel bedanken voor hun bereidwilligheid, hun hulpvaardigheid en medewerking. Zonder de toelating van Mevrouw Ruttens was een onderzoek in de gevangenis van Wortel namelijk geen realiteit geworden. Maar ook de PBA's zijn een onmisbare hulp gebleken om toegang te krijgen tot de respondenten. Steeds waren zij bereid om de respondenten van hun cel tot bij me te begeleiden, om deuren te openen en te sluiten, om al mijn vragen te beantwoorden. Ook bedank ik graag de beleidsmedewerker, Meneer Van Campfort voor zijn hulp en zijn enthousiaste rondleiding. Bedankt hiervoor!

Tevens zou ik graag mijn dank betuigen aan de Vrije Universiteit Brussel als instelling, omwille van de kritisch-criminologische visie en kennis die ze me heeft bijgebracht doorheen de jaren, hetgeen essentieel is gebleken voor dit onderzoek. Daarnaast bedank ik mijn promotor, professor Snacken, en mijn begeleider, Mevrouw Casier, van harte voor hun expertise, ondersteuning en begeleiding tijdens de volledige onderzoekscyclus. Zij stonden me bij met raad en daad. Ook zou ik graag professor Leys bedanken, voor zijn raad in verband met de uitwerking van mijn onderzoekconcepten. Agency is namelijk een concept dat enige verduidelijking en afbakening vereist.

Tenslotte zou ik graag mijn naaste omgeving, familie en vrienden bedanken voor hun morele steun gedurende mijn studiejaren aan de Vrije Universiteit Brussel. Daarnaast is mijn vriend een enorme steun en motivatie gebleken. Ik wil hem graag bedanken voor zijn begrip voor de avonden en weekenden die ik aan mijn meesterproef besteed heb, voor zijn hulp bij het nalezen van de meesterproef en zijn bemoedigende woorden.

Hartelijk bedankt allemaal,

Esther Jehaes,

Brussel, 15 mei 2014.

Inleiding

1.1 Probleemstelling

Voor mijn meesterproef kreeg ik de kans om een onderwerp te onderzoeken dat zowel criminologisch, sociologisch, als maatschappelijk erg relevant is, met name de beleving van agency door gedetineerden. Vorig academiejaar liep ik stage bij de dienst Welzijn en Samenleving, op de afdeling die instaat voor het coördineren en realiseren van het Strategisch Plan voor Hulp –en Dienstverlening aan Gedetineerden (verder afgekort als STRAP). Daar zag ik hoe er reeds vele initiatieven worden genomen om de gevangeniscontext te humaniseren, te liberaliseren en te normaliseren.⁴ Maar in welke mate dragen deze initiatieven bij tot een grotere agency van de gedetineerde?

Het thema *agency in de gevangeniscontext* zal worden geëxploreerd en kritisch beschreven worden a.d.h.v. internationale wetenschappelijke literatuur. Daarnaast werden de betekenissen van, de mogelijkheden tot en de beperkingen van agency voor gedetineerden in de strafinrichting van Wortel nagegaan d.m.v. een kwalitatief exploratief empirisch onderzoek aan de hand van semi- gestructureerde face to face interviews met zeventien gedetineerden. Het onderzoek gebeurde bijgevolg voornamelijk op inductieve wijze, om een stem te geven aan zij die in dit onderzoek centraal staan, te weten de gedetineerden zelf.⁵

Binnen de opleiding Criminologische Wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel wordt er, o.a. in de cursussen “Penologie en penitentiair recht” en het masterprofiel “Penologie” ruime aandacht besteed aan de gevangeniscontext. Aan de hand van multidisciplinaire literatuur werd een beeld geschetst van de gevangenis als totale institutie. Daarbij kwamen de deprivatietheorieën aan bod, die o.a. uiteenzetten hoe een

---

⁴ Er worden onder meer activiteiten, cursussen en workshops aangeboden in de domeinen sport, gezondheid, onderwijs, cultuur, welzijn en tewerkstelling. Zie o.m. DEPARTEMENT WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN, AFDELING WELZIJN EN SAMENLEVING, *Infobrochure Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De Vlaamse Gemeenschap in de gevangenis*, Brussel, v.u. Marijke Enghien, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Afdeling Welzijn en Samenleving, 2010, 21 p; DEPARTEMENT WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN, AFDELING WELZIJN EN SAMENLEVING, *Operationeel model voor de implementatie van het strategisch plan 'hulp- en dienstverlening aan gedetineerden'*, Brussel, 2002, 27 p; VLAAMSE REGERING, INTERDEPARTEMENTELE COMMISSIE HULP –EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Strategisch Plan van de Vlaamse Gemeenschap*, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Afdeling Welzijn en Samenleving, 2000, 73 p.

⁵ Enige nuancering is hier op zijn plaats: dit onderzoek werd ‘voornamelijk’ op inductieve wijze gevoerd, aangezien men nooit een zuiver inductief of volledig deductief onderzoek voert. In dit onderzoek werden de meeste data vergaard d.m.v. een empirisch onderzoek, aan de hand van een topiclijst. De topiclijst werd opgesteld aan de hand van een uitgebreide literatuurstudie, wat maakt dat dus zowel op inductieve als deductieve wijze data werden verzameld.

gedetineerde van zijn identiteit wordt ontdaan en geconfronteerd wordt met de zogenaamde *pains of imprisonment*. De importatietheorieën over het binnenbrengen van individuele eigenschappen van de gedetineerden uit hun pré-detentietijd naar de gevangenis, kwamen in de cursussen ook aan bod, zij het dan in mindere mate.⁶ Er werd binnen de opleiding echter –naar mijn mening– onvoldoende stilgestaan bij de mogelijkheden die de gedetineerde als individu ter zijner beschikking heeft om zichzelf te blijven binnen de dwingende gevangeniscontext, om zelf keuzes te maken, te reflecteren over zijn eigen handelen; kortom om ‘actor’ te blijven binnen de gevangenis. De agency-benadering van de gevangeniscontext kreeg, naar mijn mening, niet de aandacht die deze verdient. Ook in de criminologische en sociologische wereld werd er lange tijd onvoldoende stilgestaan bij deze benaderingswijze van de gevangenis. Desalniettemin ben ik overtuigd van de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van dit topic, hetgeen ik later in deze meesterproef zal uiteenzetten.

1.2 Contextualisering van de probleemstelling

In het criminologische en sociologische onderzoeksgebied is er een rijke traditie aan onderzoek naar het dagelijks leven in de gevangenis en de gevolgen van detentie voor alle betrokkenen.⁷ Hierbij werd en wordt er vooral aandacht besteed aan de de-humaniserende context van “de gevangenis als totale straf”,⁸ gekenmerkt door negatieve elementen zoals mortificatieprocessen, *pains of imprisonment* etc., die op collectief niveau als het ware worden *ondergaan*.⁹ Ondanks het feit dat agency-perspectieven de laatste decennia internationaal steeds meer ondersteund worden, waarbij er (meer) aandacht wordt besteed aan de verscheidenheid aan beleving van

---

⁶ Hierbij suggereer ik niet dat de importatietheorieën hetzelfde beslaan als ‘agency’, aangezien zij vooral een verklaring trachten te bieden voor de *inmate code*. Ik vermeld ze hier echter omdat ze een interessante kijk bieden, aangezien ze aandacht hebben voor het individu, voor het feit dat gedetineerden over individuele kenmerken beschikken die ze meenemen naar de gevangenis, hetgeen ook invloed kan hebben op hun persoonlijke agency. Irwin en Cressey onderscheidde voor het eerst de “importatietheorieën” enerzijds en de “deprivatietheorieën” anderzijds. Zie hiervoor: o.m. J. IRWIN en D. R. CRESSEY, “Thieves, Convicts and the Inmate Culture”, *Social Problems* 1962, vol. 10, nr. 2, 142- 155. Lange tijd werden beide theorieën tegen elkaar afgewogen, en elke theorie kende zijn voor –en tegenstanders. Vandaag wordt een integratie van beide modellen (zoals bijvoorbeeld zie: H. VANDEBOSCH, “De invloed van persoonlijke achtergrondkenmerken en gevangenisfactoren op de probleemervaring en de aanpassingswijze van Nederlandstalige veroordeelden: een studie in vijf Vlaamse strafinrichtingen”, *Panopticon* 2002, 22-43; R. L. AKERS, N. S. HAYNER en W. GRUNINGER, Prisonization in five countries: Type of prison and inmate characteristics”, *Criminology* 1977, vol. 14, 527-554) geprefereerd, aangezien onderzoek van de complexe gevangeniscontext vanuit louter ofwel het deprivatieperspectief, ofwel het importatieperspectief een onvolledige en onjuiste kijk zou opleveren.

⁷ S. SNACKEN, “A liberal is a conservative who’s been arrested”, *Orde dag* 2009, nr. 48, 27; M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 97; Y. JEWKES, “On carceral space and agency” in D. MORAN, N. GILL en D. CONLON (eds.), *Carceral spaces: mobility and agency in imprisonment and migrant detention*, Farnham, Ashgate, 2013, 127-128.

⁸ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 97.

⁹ Y. JEWKES, “On carceral space and agency” in D. MORAN, N. GILL en D. CONLON (eds.), *Carceral spaces: mobility and agency in imprisonment and migrant detention*, Farnham, Ashgate, 2013, 127-128.

detentie, de diversiteit aan manieren om de gevangeniscontext betekenis te geven op individueel niveau en de tactieken die individuen hanteren om om te gaan met de detentiesituatie,¹⁰ zijn (nieuwe) inzichten in de agency van de gedetineerde in de Belgische gevangeniscontext eerder schaars. Het is zowel maatschappelijk (i.h.k.v. de realisatie van het STRAP) als wetenschappelijk (zowel criminologisch, in het onderzoek naar detentiebeleving, als sociologisch in het denken over de verhouding tussen actor-structuur) relevant om verder te kijken dan de pains of imprisonment, de totale institutie die de gevangenis zeker is en blijft, en aandacht te hebben voor de gedetineerden als *subjecten*, als sociale actoren die ondanks de beperkingen van de gevangenis toch een zekere mate van zingeving, een houvast zoeken en afhankelijk van hun draagkracht en hun betekenskader, er al dan niet in slagen om detentie een plaats te geven.¹¹ De hoofd- onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt derhalve:

“Hoe ervaren gedetineerden het verlies, behoud en herwinnen van ‘agency’ binnen een detentiecontext?”

Deze trachten we te beantwoorden via een uitgebreide literatuurstudie over agency, en een exploratief onderzoek naar de beleving van agency door gedetineerden zelf. Dit exploratief onderzoek kan dan ook een eerste stap zijn in het verkennen van de beleving van agency door gedetineerden zelf.

Onderzoek wijst uit dat het behoud van agency en het maken van keuzes zich o.m. mogelijk vertalen in de beslissing om al dan niet deel te nemen aan activiteiten binnen de gevangensmuren.¹² Verscheidene auteurs zijn het erover eens dat de participatie aan dergelijke activiteiten een positief effect kan hebben op o.a. het gevoel van eigenwaarde van de gedetineerde.¹³ Ook in Vlaanderen worden er i.h.k.v. het STRAP reeds vele initiatieven genomen om de gevangeniscontext te humaniseren, te liberaliseren en te

---

¹⁰ Zie hiervoor toonaangevende werken van o.a. D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 341 p (o.a. aandacht voor de individuele reactietypes); J. IRWIN, *The Felon*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1970, 211 p (aandacht voor de beleving van de delinquent); F. DIGNEFFE (ed.), *Acteur social et délinquance, Une grille de lecture du système de justice pénale, en hommage à Christian Debuyst*, Brussel, Mardaga, 1990, 475 p (uiteenzetting benadering individu als sociale actor); R. SPARKS, A. E. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Oxford University Press, 1996, 384 p (aandacht voor het individu als sociale actor); C. ROSTAING, *La relation carcérale : identité et rapports sociaux dans les prisons de femmes*, Parijs, PUF, 1996, 331 p (aandacht voor identiteit en sociale relaties bij vrouwelijke gedetineerden); M. BOSWORTH, *Engendering resistance*, Dartmouth, Ashgate, 1999, 199 p (aandacht voor agency vrouwelijke gedetineerden).

¹¹ Deze benaderingswijze is gebaseerd op het perspectief van l'acteur social, zoals beschreven in F. DIGNEFFE (ed.), *Acteur social et délinquance, Une grille de lecture du système de justice pénale, en hommage à Christian Debuyst*, Brussel, Mardaga, 1990, 475 p; maar ook op R. SPARKS, A. E. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Oxford University Press, 1996, 384 p; M. BOSWORTH, *Engendering resistance*, Dartmouth, Ashgate, 1999, 199 p.

¹² D. BROSENS, L. DEDONDER en D. VERTE, *Hulp –en dienstverlening gevangenis Antwerpen: Een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*, Brussel, VUB, 2013, 13.

¹³ D. BROSENS, L. DEDONDER en D. VERTE, *Hulp –en dienstverlening gevangenis Antwerpen: Een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*, Brussel, VUB, 2013, 13.

normaliseren.¹⁴ Maar in welke mate dragen deze initiatieven effectief bij tot een groter actorschap van de gedetineerde? Behalve de keuzemogelijkheden betreffende zijn tijdsbesteding, het al dan niet deelnemen aan activiteiten, komen ook de keuzemogelijkheden van de gedetineerde over de vormgeving van de ruimte aan bod, over de aankopen in de kantine, de besteding van zijn geld, en tevens over het onderhouden van contacten met de buitenwereld. Daarnaast worden thema's behandeld als privacy, zichzelf al dan niet kunnen zijn, zijn houding tot en relaties met medegedetineerden en personeel. De verschillende aspecten van agency, opgenomen in dit literatuuronderzoek, worden later in dit onderzoek zorgvuldig uiteengezet.

1.3 Duiding van de titel

"*Actor achter tralies*" verwijst naar de positie die de in dit onderzoek gehanteerde benadering van detentie –en agencybeleving inneemt in het individu-structuur debat.¹⁵ Zowel en voornamelijk het individu kent zijn plaats in dit onderzoek, in thema's over agency, zoals hierboven reeds werd uiteengezet, maar ook de structuur krijgt aandacht, o.a. via topics als beperkingen voor het individu in detentie, de relaties van het individu met mede- geïstitutionaliseerde en personeel, enz.

1.4 Criminologische relevantie en bijhorende doelstelling van het onderzoek

Omdat er over dit thema, namelijk de agency- beleving van gedetineerden, in de (Belgische) criminologische wereld nog niet voldoende geweten is, werd ervoor gekozen om een exploratief onderzoek te voeren.¹⁶ Zodoende bestaat het doel van dit onderzoek erin het thema agency- beleving in de gevangenis te **exploreren** op basis van de ervaringen van gedetineerden in de strafinrichting te Wortel, die daarom nog niet representatief zijn voor de volledige populatie van gedetineerden te Wortel, laat staan voor de volledige (Belgische) gedetineerdenpopulatie. We zijn ons bewust van de beperkingen van deze steekproef en pogen dan ook niet de resultaten te veralgemenen. Maar de ervaringen van deze gedetineerden zijn wel betekenisvol voor henzelf en kunnen

---

¹⁴ Dit in het kader van de Basiswet gevangeniswezen en het Vlaams Strategisch Plan voor Hulp –en Dienstverlening aan gedetineerden. Zie o.a.: Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005, 2815-2850; VLAAMSE REGERING, INTERDEPARTEMENTELE COMMISSIE HULP –EN DIENSTVERLENING AAN GEDETEINEERDEN, *Strategisch Plan van de Vlaamse Gemeenschap*, 2000, 73 p.

¹⁵ Anders dan de deprivatietheorieën, die voornamelijk aandacht hebben voor de structuur, staat in dit onderzoek, vertrekkend vanuit Giddens' benadering van agency, het individu centraal. Giddens stelt dat de structuur het handelen en de beslissingen van het individu beïnvloedt, en omgekeerd. In deze meesterproef wordt echter enkel Giddens' benadering overgenomen van het individu als actor die tracht te overleven binnen een hem opgelegde structuur. Agency wordt hier benaderd als een overlevingsmechanisme, en niet zozeer als iets dat grote veranderingen teweeg brengt bij de structuur. De focus ligt bijgevolg vooral op het individu binnen de structuur, en minder op (de invloed van het individu op) de structuur zelf.

¹⁶ D. MORTELMANS, "Het kwalitatieve onderzoeksdesign" in T. DECORTE en D. ZAITCH (eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken*, Leuven, Acco, 2009, 83.

daarom ook interessant zijn voor de wetenschappelijke gemeenschap die over weinig informatie beschikt over dit onderwerp, maar ook voor beleidsmakers die de gevolgen van en ervaringen met hun beleid verwoord zien door gedetineerden en voor de professionals uit de gevangenispraktijk, zoals bewaarders en directieleden maar ook hulpverleners van de Vlaamse Gemeenschap. Tot slot kan een dergelijk kwalitatief onderzoek, waarbij gedetineerden zelf kunnen aangeven wat zij belangrijk vinden en dat hen derhalve erkent als *knowledgeable agents*,¹⁷ als ervaringsdeskundigen, agency-bevorderend werken en *empowerend* zijn voor de gedetineerden in kwestie.

1.5 Inhoud van de Meesterproef

Het opzet van deze meesterproef is tweeledig. Enerzijds werd er, a.d.h.v. zoektermen als "(personal) agency", en "mortification" in combinatie met "prison", maar ook "detentieschade", "total institution", "pains of imprisonment", etc. een **verkennend en beschrijvend literatuuronderzoek** gevoerd, waarbij nationale en internationale academische catalogi geraadpleegd werden, waaronder ADB, Sage, Web of Knowledge, JSTOR, databases van penologische tijdschriften, maar ook wetenschappelijke literatuur uit het domein van de sociologie en de psychologie, om op die manier tot een niet-exhaustief overzicht te komen van de internationale en nationale literatuur aangaande de beleving van detentie en agency. Het eerste luik van deze meesterproef omvat daarom een verkennend en een beschrijvend gedeelte waarin een overzicht wordt geboden van de bestaande wetenschappelijke literatuur over de beleving van detentie en agency. Dit **referentiekader** fungeert als **basis voor het empirische luik** van deze meesterproef, waarin ik een **kwalitatief en exploratief veldonderzoek** heb volbracht aangaande de beleving van agency door gedetineerden in de strafinrichting van Wortel. De bevindingen die deze data genereerden, zullen, vergezeld van de nodige kritische reflecties, worden weergegeven in het tweede luik van deze meesterproef. Bovendien zullen de empirische bevindingen worden getoetst aan de theoretische bevindingen uit het literatuuronderzoek. Daarbij zal er worden nagegaan in welke mate de detentie –en agency- beleving van de respondenten gelijkenissen vertoont met (inter)nationale wetenschappelijke bevindingen, maar ook waarin zij verschilt van de vaststellingen in het literatuuronderzoek. Op basis van alle data, zowel de theoretische als de empirische, zal een conclusie geformuleerd worden, met ruimte voor discussie. Ten slotte zullen er aanbevelingen geformuleerd worden, gericht aan de wetenschappelijke gemeenschap met het oog op het verrichten van verder (empirisch) onderzoek, en aan de professionals uit de gevangenispraktijk.

---

¹⁷K. BEYENS en H. TOURNEL, "Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview" in T. DECORTE en D. ZAITCH (eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken*, Leuven, Acco, 2009, 202-203.

Deel 1: THEORETISCH LUIK – LITERATUURONDERZOEK

In dit luik worden de resultaten van een uitgebreid maar niet-exhaustief literatuuronderzoek weergegeven. Eerst wordt de gevangeniscontext beschreven, op basis van gevestigde en meer recente literatuur. Ten tweede wordt uitgelegd wat er onder agency in een gevangeniscontext kan worden verstaan. Er wordt stilgestaan bij mogelijke aspecten van agency, en hoe aan deze vorm kan worden gegeven binnen de mogelijkheden die er in de gevangeniscontext worden geboden. Bij sommige aspecten, die cruciaal zijn in de beleving van agency in detentie, wordt er uitgebreider stilgestaan dan bij andere.

2.1 Bevindingen

2.1.1 De gevangenisstraf als totale straf

Internationaal werd er reeds heel wat criminologisch en sociologisch onderzoek gevoerd naar de effecten en de beleving van de gevangenisstraf in het algemeen.¹⁸ In de jaren '60 van de vorige eeuw creëerde Goffman in zijn sociologisch onderzoek de term "**totale institutie**" om instellingen te benoemen waar alle activiteiten (slapen, werken, vrije tijdsactiviteiten, etc.) onder dezelfde autoriteit, d.m.v. een strak tijdschema, geregeld worden en plaatsvinden in het gezelschap van niet zelf gekozen medegeïnstitutionaliseerden.¹⁹ Bovendien kenmerken totale instituties zich door wetmatigheden, mechanismen en patronen van gebeurtenissen en menselijke handelingen die het leven in de instelling zeer voorspelbaar maken. Een cruciaal mechanisme betreft de **mortificatieprocessen**; processen gericht op het vernietigen van het zelf van haar geïnstitutionaliseerden. De bewoners van totale instituties worden (gedeeltelijk) gereduceerd tot een lijdzaam object, en van hun eigen identiteit en

---

¹⁸ Zie o.a. G. SYKES, *The society of captives: a study of a maximum-security prison*, Princeton, Princeton University Press, 1958, 144 p; E. GOFFMAN, *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Chicago, Aldine, 1961, 386 p; B. CREWE, "The sociology of imprisonment" in Y. JEWKES (ed.), *Handbook on prisons*, Devon, Willan Publishing, 2007, 123-151; A. LIEBLING en H. ARNOLD, *Prisons and their moral performance: a study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2005, 549 p; A. LIEBLING, "Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain", *Punishment & Society* 2011, Vol.13, nr. 5, 530-550.

¹⁹ E. GOFFMAN, *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Chicago, Aldine, 1961, 11; E. GOFFMAN, *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, London, Penguin Books, 1991, 24-36; K. BEYENS, *Penologie en penitentiair recht. Hoofdstuk 6: Sociologisch, criminologisch en psychologisch kader van de vrijheidsberoving*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2012, 7-8; S. SNACKEN, "Het leven in de gevangenis: individuele beleving en collectief gebeuren", *Fatik* 2010, 17; Y. JEWKES, "Total institutions" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 295; B. CREWE, "The sociology of imprisonment" in Y. JEWKES (ed.), *Handbook on prisons*, Devon, Willan Publishing, 2007, 127.

uniciteit ontgaan.²⁰ Bijgevolg worden existentiële sociale rollen zoals vader, partner, vriend, ploegmaat, enz. aangetast. De gedetineerde vervult nu hoofdzakelijk de rol van "gedetineerde", meer dan eender welke andere sociale rol.²¹

Sykes onderscheidt bovendien 5 "**Pains of Imprisonment**" in de schadelijke detentiecontext, namelijk het verlies van vrijheid, persoonlijke veiligheid, heteroseksuele relaties, goederen en diensten en autonomie.²²

Meer recent actualiseerde Crewe deze pains.²³ Ze hebben namelijk, o.a. door de normalisering van het gevangenisregime, een eigentijds karakter gekregen.²⁴ Maar het eigentijdse karakter maakt de pains er niet minder op, zoals Haney beschrijft:

*"The institutional context of prison itself must be carefully examined on the basis of its potentially harmful effects on those exposed to it. That is, the pains of certain forms of imprisonment, far from being merely unpleasant, can transform prisoners, permanently impede their development, undermine their present and future wellbeing, and shape and affect their potential for post-prison adjustment."*²⁵

De pains die gedetineerden ervaren, reiken verder, dieper en zijn complexer dan de pains zoals deze oorspronkelijk door Sykes werden beschreven, want:

*"The carceral experience is less directly oppressive, but more gripping – lighter but tighter. Instead of brutalizing, destroying and denying the self, it grips, harnesses and appropriates it for its own project."*²⁶

De vrijheidsberovende straf omvat dan ook een veel complexer en gedifferentieerder arsenaal aan beperkingen en frustraties dan wat wettelijk als straf wordt uitgesproken. Naast de beroving van zijn vrijheid van komen en gaan, wordt de gedetineerde

---

²⁰ C. KELK, *Nederlands Detentierecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 28.

²¹ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 98.

²² G. SYKES, *The society of captives: a study of a maximum-security prison*, Princeton, Princeton University Press, 1958, 65-77; G. SYKES, "The society of captives: a study of a maximum security prison" in Y. JEWKES en H. JOHNSTON (eds.), *Prison Readings- A critical introduction to prisons and imprisonment*, Devon, Willan Publishing, 2006, 164-172; S. SNACKEN, "Het leven in de gevangenis: individuele beleving en collectief gebeuren", *Fatik* 2010, 18; K. BEYENS, *Penologie en penitentiair recht. Hoofdstuk 6: Sociologisch, criminologisch en psychologisch kader van de vrijheidsberoving*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2012, 3-4; D. DRAKE en B. CREWE, "Deprivations/ 'Pains of imprisonment'" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 62-63; A. LIEBLING en S. MARUNA, "Introduction: the effects of imprisonment revisited" in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The Effects of Imprisonment*, Cullompton, Willan Publishing, 2005, 5.

²³ B. CREWE, "Depth, weight, tightness: revisiting the pains of imprisonment", *Punishment and Society* 2011, 509-529.

²⁴ K. BEYENS, *Penologie en penitentiair recht. Hoofdstuk 6: Sociologisch, criminologisch en psychologisch kader van de vrijheidsberoving*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2012, 4.

²⁵ C. HANEY, "The contextual revolution in psychology and the question of prison effects" in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The effects of Imprisonment*, Cullompton, Willan Publishing, 2005, 68.

²⁶ B. CREWE, "Depth, weight, tightness: revisiting the pains of imprisonment", *Punishment and Society* 2011, 524.

geconfronteerd met een situatie waarin zijn psychisch bestaansminimum voortdurend wordt aangetast, m.n. niet langer weten dat hij aanvaard en gerespecteerd wordt, vertrouwen kan krijgen en niet volledig verantwoordelijk gesteld kan worden voor zijn eigen gedragskeuze, etc.²⁷ Ook verliest de gedetineerde precare rechtsgoederen als privacy en persoonlijke integriteit.²⁸ De detentie-ervaring leidt tot een vervreemdingsproces (van zichzelf, medemensen, de werkelijkheid), waardoor het zelfbeeld wordt aangetast en het perspectief op de buitenwereld wordt vervormd.²⁹ Gedetineerden ervaren een gevoel van morele verwerping door de samenleving³⁰ en worden, door de aanwezigheid van medegedetineerden, wier gedrag ze moeilijk kunnen inschatten, dagelijks geconfronteerd met een schending van hun basisveiligheid. Bijgevolg moet de gedetineerde zien te overleven in een klimaat van voortdurend op zijn hoede zijn, waarbij men het zich niet kan veroorloven om zich kwetsbaar op te stellen, en persoonlijke gevoelens te delen. Hierdoor kunnen gedetineerden hun gevoel voor inter-relationale houding verliezen.³¹ Ten slotte kan detentie resulteren in de aanname van een levensinstelling die gekenmerkt wordt door onmacht, frustraties en gevoelens van nutteloosheid.³²

Crewe hanteert het concept "**Tightness**", dat de beklemmende impact omschrijft van het detentieregime op het zelf van de gedetineerden, een onzichtbaar harnas dat zowel veraf is (omdat gedetineerden meer 'vrijheid' hebben verkregen door nieuwe rechten)³³ als nabij (omdat er naast die rechten ook plichten zijn gekomen, wat een grotere verantwoordelijkheid bij de gedetineerde plaatst en daardoor ook een gevoel van onzekerheid en onvoorspelbaarheid schept).³⁴ De gevolgen van de gevangenisstraf voor gedetineerden zijn erg ingrijpend. De impact van detentie op de agency van de gedetineerde formuleert Nederlands hoogleraar strafprocesrecht en penitentiair recht Kelk als volgt:

"In de psychologische zin betekent het inrichtingsleven, dat men niet meer het gevoel heeft zelf te leven maar door anderen te worden geleefd; alles is vaak tot in de

---

²⁷ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 98.

²⁸ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 98.

²⁹ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 100.

³⁰ J. RILEY, "The pains of imprisonment: exploring a classic tekst with contemporary authors", *Journal of Criminal Justice Education* 2002, vol. 13, nr. 2, 450.

³¹ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 97.

³² M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 98.

³³ In België verkregen de gedetineerden een sterkere interne en externe rechtspositie door de Basiswet en de wet op de externe rechtspositie, zie hiervoor Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, *BS* 1 februari 2005; Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

³⁴ B. CREWE, "Depth, weight, tightness: revisiting the pains of imprisonment", *Punishment and Society* 2011, 509-529. Een voorbeeld van deze plichten kan het reclasseringsplan zijn, dat de gedetineerde zal moeten kunnen voorleggen, zie hiervoor: Art. 38-40 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, *BS* 1 februari 2005. Dit artikel is nog niet in uitvoer.

*kleinste details geregeld; voor eigen initiatief en eigen identiteit en agency is weinig of geen ruimte.*³⁵

Hij inspireert zich voor deze definitie op Goffman's concept van "de totale institutie".³⁶

Bovenstaande theorieën onderschrijven het **deprivatiemodel**, dat stelt dat de kenmerken van de gevangeniscontext (i.e. de *pains of imprisonment*, de ontberingen die met deze *pains* gepaard gaan) de gedetineerde vormen, zijn keuzemogelijkheden beperken en leiden tot prisonisering.³⁷ Vaak worden gedetineerden hierbij gereduceerd tot passieve actoren, die detentie als het ware ondergaan.³⁸ Er is bij sommige deprivatietheoretici³⁹ wel aandacht voor agency binnen de gevangensmuren, maar mijn inziens nog te weinig. Het deprivatiemodel heeft vaak (maar niet altijd) te weinig oog voor de verschillende betekenis van de gevangeniscontext voor verschillende gedetineerden en stelt te zwart-wit dat er (bijna) niets van de voormalige identiteit van de gedetineerde overblijft, en dat gedetineerden een nieuwe, deviante identiteit aannemen. Daarmee bezondigt het deprivatiemodel zich niet zelden net aan hetgeen ze problematiseert aan de gevangeniscontext; namelijk het individu van de gedetineerde ontdoen van de eigen persoonlijkheid en identiteit en het reduceren tot een passief, lijdzaam object.⁴⁰

2.1.2 Gevangenis als menselijke grenssituatie

Ondanks het veelal sombere beeld dat de deprivatietheorieën van de gevangenis schetsen, is het belangrijk om oog te hebben voor de verschillende dichotomieën die de gevangeniscontext kenmerken; om te onderzoeken hoe een gedetineerde privacy kan

---

³⁵ C. KELK, *Nederlands Detentierecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 28.

³⁶ E. GOFFMAN, *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Chicago, Aldine, 1961, 11.

³⁷ K. BEYENS, *Penologie en penitentiair recht. Hoofdstuk 6: Sociologisch, criminologisch en psychologisch kader van de vrijheidsberoving*, Brussel, VUB Dienst Uitgaven, 2012, 4; B. CREWE, "The sociology of imprisonment" in Y. JEWKES (ed.), *Handbook on prisons*, Devon, Willan Publishing, 2007, 128; A. VAN DER LAAN, "Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and well-being, and behaviour in prison", *European Journal of Criminology* 2013, vol. 10, nr. 4, 426.

³⁸ Deprivatietheorieën die focussen op de prisonisering als subcultuur, (zoals o.a. G. SYKES en S.L. MESSINGER, "The inmate social system" in R. CLOWARD (ed.), *Theoretical studies in social organization of the prison*, New York, Social Science Research Council, 1960, 5-19; S. WHEELER, "Socialization in correctional communities", *American Sociological Review* 1961, vol. 26, 697- 712) hebben weldegelijk aandacht voor reacties van gedetineerden op het systeem, maar stellen het aanpassingsproces van gedetineerden aan de gevangenis mijn inziens te veel als iets passief voor, en hebben te weinig oog voor individuele verschillen in de ervaring van en de aanpassing van gedetineerden aan het systeem.

³⁹ Zie o.a. C. THOMAS, "Toward a more inclusive model of the inmate contraculture", *Criminology* 1970, vol. 8, 251- 262.

⁴⁰ Y. JEWKES, "Structure/ agency ('resistance')" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 281; Y. JEWKES, "The Use of Media in Constructing Identities in the Masculine Environment of Men's Prisons", *European Journal of Communication* 2002, 207.

vinden binnen een context gekenmerkt door een "surveillance-cultuur", om te zoeken naar vormen van agency in een totale institutie, om de binnen-buiten opdeling te analyseren,⁴¹ het continuüm van bezit en bezitteloosheid te ontleden.⁴² De gevangenisstraf betekent voor de gedetineerde immers een onvermijdelijke **confrontatie met de grenzen van zijn bestaan**, met de grenzen van de manier waarop hij leefde, de evidente gang van zaken wordt verbroken, en vormt bijgevolg een aanzet om intensief bezig te zijn met mogelijke interpretaties van de situatie.⁴³ Dit impliceert de vraag naar zingeving in de zinloze context van detentie en alle *pains* die daarbij komen kijken.⁴⁴ Vanuit de dwingende en schadelijke detentiecontext zoeken gedetineerden elk op hun eigen manier naar een houvast om met die levenssituatie om te gaan. Cohen en Taylor gaven een eerste aanzet tot een benadering van de **gedetineerde als unieke sociale actor** die er zijn eigen houding ten aanzien van het gevangenisleven en er zijn eigen ideologie en mening op nahoudt.⁴⁵ Niet enkel de gevangencultuur vormt de gedetineerden, de unieke persoonlijkheden en reactiepatronen geven vorm aan de gevangencultuur. De unieke persoonlijkheid van de gedetineerde, net als zijn relaties met familie, vrienden, etc. bepalen mee zijn reactie op het detentieleven.⁴⁶ Zij benadrukken het feit dat dezelfde omstandigheden, namelijk (de schadelijke effecten van) de detentie en de mortificatieprocessen, een verschillende betekenis hebben voor verschillende mensen en daardoor verschillende reacties kunnen teweegbrengen.⁴⁷ Daarom vormt een benadering van detentie als een **menselijke grenssituatie** het noodzakelijk kader om inzicht te verwerven in de diversiteit aan gevoelens en manieren om om te gaan met detentie, de variëteit aan manieren om zichzelf te blijven in een mortificerende context.⁴⁸

Zo wijzen Cohen en Taylor op verschillende **copingstrategieën** die gedetineerden hanteren om zichzelf te blijven in de gevangeniscontext, om weerstand te bieden aan de *pains*. Zij onderscheiden zelfbescherming, het voeren van actie, vergelijkbaar met wat

---

⁴¹ Deze opdeling kan zowel gelden voor het denken over de gevangenis (binnen) als de samenleving (buiten), maar ook voor backstage (het zichzelf kunnen zijn, het publieke masker kunnen afwerpen) en frontstage gedrag en identiteit (publieke masker).

⁴² Y. JEWKES, "On carceral space and agency" in D. MORAN, N. GILL en D. CONLON (eds.), *Carceral spaces: mobility and agency in imprisonment and migrant detention*, Farnham, Ashgate, 2013, 127.

⁴³ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 99.

⁴⁴ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 99; A. NEYS, "Gevangenisstraf als doorleefde realiteit" in A. NEYS, T. PETERS, F. PIETERS en J. VANACKER (eds.), *Tralies in de weg. Het Belgische gevangeniswezen: historiek, balans en perspectieven*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1994, 183-184.

⁴⁵ S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 150. Maar ook: D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 341 p; J. IRWIN, *The Felon*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1970, 211 p.

⁴⁶ S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 148-149.

⁴⁷ S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 147-148.

⁴⁸ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 99.

Mathiesen als "ensoriousness" bestempelde,⁴⁹ het proberen te ontsnappen of gedachten produceren omtrent ontsnappen, hongerstakingen, en directe confrontatie.⁵⁰ Daarnaast halen Cohen en Taylor verschillende regimeaspecten aan die mogelijkheden bieden tot agency, zoals bezoek en de mogelijkheid tot het ontvangen en verzenden van post, die de gedetineerden toestaan de verschillende rollen die deel uitmaken van hun identiteit, te kunnen blijven vormgeven.⁵¹ Gedetineerden identificeren zich immers niet uitsluitend als "gevangene", maar zijn zich van hun andere identiteiten bewust.⁵²

2.1.3 Agency

Agency is een abstract begrip dat verschillende ladingen kan dekken.⁵³ Het concept wordt door verschillende wetenschappelijke disciplines op een verschillende manier benaderd.⁵⁴ Er bestaat weinig consensus over wat agency precies betekent, en hoe het empirisch gemeten kan worden.⁵⁵ Dit maakt dat dit onderwerp moeilijk te onderzoeken, maar daarom nog niet minder interessant is. In dit onderzoek wordt de benadering van agency door **Sparks, Bottoms en Hay** in hun "*Prisons and the problem of order*" als startbasis genomen.⁵⁶ Er werd voor deze auteurs gekozen omdat zij het duaal denken van Giddens' structuratietheorie hebben geïntroduceerd in de penologische studie van gevangenen. "*Prisons and the problem of order*" is dan ook een vaste waarde geworden binnen de penologie.⁵⁷ Met *agency* wordt in dit onderzoek (het behoud van) actorschap bedoeld. Agency behelst de beredeneerde handelingen die het individu onderneemt en de keuzes die het maakt met een bepaald doel voor ogen, wat er op wijst dat zulke handelingen en keuzes niet alleen vrij zijn, maar door het subject ook als betekenisvol, gepland en doelgericht worden beschouwd.⁵⁸ Sparks et al. verwerpen de

---

⁴⁹ T. MATHIESEN, *The Defences of the Weak: A sociological study of a Norwegian correctional institution*, Londen, Tavistock Publications Limited, 1965, 12 en 23.

⁵⁰ S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 134.

⁵¹ S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 136.

⁵² S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 137.

⁵³ S. HITLIN en G. H. ELDER JR., "Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency", *Sociological Theory* 2007, vol. 25, nr. 2, 171-172.

⁵⁴ S. HITLIN en G. H. ELDER JR., "Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency", *Sociological Theory* 2007, vol. 25, nr. 2, 170.

⁵⁵ S. HITLIN en G. H. ELDER JR., "Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency", *Sociological Theory* 2007, vol. 25, nr. 2, 172- 173; D. HEALY, "Changing fate: Agency and the desistance process", *Theoretical Criminology* 2013, vol. 17 nr. 4, 557.

⁵⁶ A. GIDDENS, *Profiles and critiques in social theory*, Londen, Mac-Millen, 1982, 239 p; R. SPARKS, A. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Clarendon, 1999, 80-81.

⁵⁷ H. TOURNEL, *Van sleuteldrager tot sleutelfiguur: een etnografisch onderzoek naar bewaarders in en gevangenis*, onuitg. doctoraatsthesis Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2012- 2013, 15.

⁵⁸ R. PATERNOSTER en G. POGARSKY, "Rational choice, agency and thoughtfully reflective decision making: The short and long-term consequences of making good choices", *Journal of Quantitative Criminology* 2009, vol. 25, nr.2, 111.

benadering van gedetineerden als passieve objecten, die zichzelf zomaar conformeren aan het opgelegde regime.⁵⁹ Zij erkennen daarentegen de **gedetineerden als actieve sociale actoren**.⁶⁰ Ieder persoon, hoe extreem en beperkend ook de situatie waarin hij verkeert, is en blijft een subject dat de situatie *ervaart* en betekenis geeft, dat reflecteert over zijn handelen vanuit zijn eigen ervaringen, keuzes kan maken en zelfs een verschil kan maken, zij het in kleine dingen die voor hem betekenisvol zijn.⁶¹ Zijn keuzemogelijkheden en handelen kunnen erg beperkt zijn, zeker in de gevangeniscontext, maar er blijft steeds (een gedeelte van de) actor over.⁶² De actor verleent vanuit zijn eigen bril, waardoor hij naar de werkelijkheid kijkt, een betekenis aan de situatie waarin hij verkeert en aan zichzelf en zijn relatie tot anderen, in deze context.⁶³ Of, zoals Sparks e.a. het verwoorden, "*Life, although immensely routinized and structured, only 'happens' because real-life, flesh-and-blood people make it happen.*"⁶⁴

Een agency-benadering van de gevangeniscontext heeft oog voor de nadelige effecten en limieten van de gevangenis, en erkent deze, maar verlegt de focus naar de mogelijkheden tot agency ondanks deze beperkingen. Vanuit **Giddens' structuratietheorie** wordt de detentiecontext benaderd zowel als het *medium* waardoor het handelen en de beslissingen van gedetineerden worden gevormd als het *resultaat* van deze handelingen en keuzes van gedetineerden.⁶⁵ Giddens' structuratietheorie bevindt zich ergens in het midden van een continuüm gaande van objectivisme, dat de nadruk legt op de structuur en individuen als marionetten van het systeem beschouwt, tot subjectivisme, dat individuen als volledig vrij en autonoom benadert.⁶⁶ Giddens heeft

---

⁵⁹ Y. JEWKES, "Structure/ agency ('resistance')" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 280.

⁶⁰ R. SPARKS, A. E. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Oxford University Press, 1996, 384 p.

⁶¹ R. SPARKS, A. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Clarendon, 1999, 80-81; A. GIDDENS, *The constitution of Society: outline of the theory of structuration*, Cambridge, Polity, 1984, 402 p; Y. JEWKES, "Structure/ agency ('resistance')" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 280-281.

⁶² R. SPARKS, A. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Clarendon, 1999, 80-81.

⁶³ F. DIGNEFFE, *Acteur social et délinquance, Une grille de lecture du système de justice pénale, en hommage à Christian Debuyst*, Brussel, Mardaga, 1990, 475 p.

⁶⁴ R. SPARKS, A. E. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Oxford University Press, 1996, 72.

⁶⁵ A. GIDDENS, *Studies in social and political theory*, Londen, Hutchinson, 1977, 121; Y. JEWKES, Y. JEWKES, "Structure/ agency ('resistance')" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 280. A. GIDDENS, *The constitution of Society: outline of the theory of structuration*, Cambridge, Polity, 1984, 402 p.

⁶⁶ T. DEDMAN, "Agency in UK hip-hop and grime youth subcultures – peripherals and purists", *Journal of Youth Studies* 2011, vol. 14, nr. 5, 511.

aandacht voor de beperkte vormen van agency, veruiterlijkt in het handelen van het individu, in een dwingende context, in dit geval de gevangenis.⁶⁷

2.1.4 Tijd en ruimte

Een eerste cruciaal aspect waarover gedetineerden nog enige zeggenschap en keuzemogelijkheid kunnen hebben, betreft de eigen tijdsinvulling. In de vrije samenleving wordt vrijheid, de vrijheid om je tijd zelf in te vullen, controle uit te oefenen over tijd, als hoogste goed beschouwd.⁶⁸ Maar niet alleen in de vrije samenleving is tijd cruciaal. Tijd vormt een essentieel onderdeel van de beleving van de gevangenisstraf.⁶⁹ Tijd wordt door gevangenen vaak anders ervaren dan voor hun detentie, en dit zowel in de kwantitatieve als op kwalitatieve betekenis.⁷⁰ Volgens Sparks et al. is tijd "the basic structuring dimension of prison life".⁷¹ Het managen en indelen van tijd, "the doing of time" vormt volgens Toch de voornaamste uitdaging voor gedetineerden.⁷² Foucault beschouwt tijd als een modaliteit van disciplinaire macht die tot uiting komt in het minutieus punctueren van de activiteiten d.m.v. een tijdschema, en het opleggen van een zeker ritme en tijdsbeleving aan de gedetineerden.⁷³ Het regime legt aan de gevangenen weliswaar een levensritme op, maar deze tijd wordt door gedetineerden niet passief ondergaan, maar zij wordt actief geconstrueerd, actief beleefd.⁷⁴

2.1.5 Activiteiten

Gedetineerden oefenen net als andere individuen agency uit door hun beleving van tijd

---

⁶⁷ A. GIDDENS, *The constitution of Society: outline of the theory of structuration*, Cambridge, Polity, 1984, 402 p.

⁶⁸ M. HARDT, "Prison Time", *Yale French Studies* 1997, vol. 91, 64.

⁶⁹ S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 87-105; D. MORAN, "Doing time' in carceral space: Timespace and carceral geography", *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 2012, vol. 94 nr. 4, 305.

⁷⁰ N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 172; Y. JEWKES, *Captive audience: Media, masculinity and power in prisons*, Cullompton, Willan, 2002, 10.

⁷¹ R. SPARKS, A. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the Problem of Order*, Oxford, Clarendon Press, 1996, 350, zoals geciteerd in N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 158.

⁷² H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 22.

⁷³ M. FOUCAULT, *Discipline and punishment: The birth of the prison*, Harmondsworth, Penguin, 1979, 333 p; N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 159; R. JAMIESON en A. GROUNDS, "Release and adjustment: perspectives from studies of wrongly convicted and politically motivated prisoners" in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The effects of imprisonment*, Cullompton, Willan Publishing, 2005, 53.

⁷⁴ S. HITLIN en G. H. ELDER JR., "Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency", *Sociological Theory* 2007, vol. 25 afl. 2, 174.

vorm te geven.⁷⁵ Zij kunnen ervoor kiezen om aan (bepaalde) activiteiten deel te nemen, om, in de mate van het mogelijke, veel tijd door te brengen buiten hun cel, om (frequente) sociale contacten te onderhouden dan wel om de meeste tijd (alleen, in afzondering) op cel door te brengen. De individuele verschillen in het spenderen van tijd vertellen ons iets over de verschillen in detentiebeleving. Gedetineerden kunnen een verschillende visie hebben op tijd en tijdsindeling, afhankelijk van de mate waarin ze belang hechten en buiten gewend zijn aan afleiding, actief bezig zijn met iets, het onderhouden van sociale contacten, enz.⁷⁶ Onderzoek wees uit dat het behoud van agency en het maken van keuzes zich onder andere mogelijk vertaalt in de beslissing om al dan niet deel te nemen aan activiteiten binnen de gevangensmuren.⁷⁷ Sommige gedetineerden vinden het erg belangrijk dat er in de gevangenis (continu) activiteiten worden aangeboden. Voor hen kunnen deze activiteiten toekomstperspectief bieden, doelstellingen opleggen, zorgen voor afwisseling en afleiding, mogelijkheden bieden voor het aangaan van sociale relaties, maar ook voldoening geven, een manier zijn om zich te kunnen ontspannen, een alternatief bieden voor piekeren, een bron zijn van sociale en menselijke stimulatie en een creatieve uitlaatklep vormen.⁷⁸ In Vlaanderen tracht men aan deze behoefte aan activiteiten, en de mogelijkheid om te beslissen om al dan niet deel te nemen aan activiteiten, tegemoet te komen d.m.v. het Vlaams Strategisch Plan voor Hulp –en Dienstverlening aan Gedetineerden (hierna afgekort als STRAP), dat momenteel gerealiseerd wordt in alle Vlaamse en Brusselse gevangensissen.⁷⁹ In 2013 werd het decreet goedgekeurd dat aan het STRAP een wettelijke en sterkere basis geeft.⁸⁰ Het STRAP benadert gedetineerden als volwaardige rechtsburgers, die wel hun recht op de vrijheid van komen en gaan hebben verloren, maar niet het recht op maatschappelijke dienstverlening, hetgeen een sociaal grondrecht is, ingebed in het breder recht op een menswaardig bestaan.⁸¹ Het STRAP stelt zich de realisatie van een

---

⁷⁵ . HITLIN en G. H. ELDER JR., "Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency", *Sociological Theory* 2007, vol. 25 afl. 2, 174.

⁷⁶ H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 22.

⁷⁷ D. BROSENS, L. DEDONDER en D. VERTE, *Hulp –en dienstverlening gevangenis Antwerpen: Een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*, Brussel, VUB, 2013, 13.

⁷⁸ H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 22- 24.

⁷⁹ D. BROSENS, L. DEDONDER en D. VERTE, *Hulp –en dienstverlening gevangenis Antwerpen: Een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*, Brussel, VUB, 2013, 13.

⁸⁰ Decr.VI. 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp –en dienstverlening aan gedetineerden, *BS* 11 april 2013.

⁸¹ Art. 23 Gecoördineerde Grondwet 1994, VLAAMSE REGERING, INTERDEPARTEMENTELE COMMISSIE HULP –EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Strategisch Plan van de Vlaamse Gemeenschap*, 2000, 4; (hierna: VLAAMSE REGERING, *Strap*, 2000); VLAAMSE GEMEENSCHAP, *Ontwikkeling van relevante beleidsindicatoren inzake de kwaliteit en effectiviteit van hulp –en dienstverlening aan gedetineerden in de Vlaamse gevangensissen. Eindrapport*, interuniversitair onderzoeksproject, 2003, 7 (hierna: VLAAMSE GEMEENSCHAP, *Ontwikkeling*, 2003); DEPARTEMENT WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN, AFDELING WELZIJN EN SAMENLEVING, *Infobrochure Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De Vlaamse Gemeenschap in de gevangenis*, Brussel, v.u. Marijke Enghien, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Afdeling Welzijn en Samenleving, 2010, 7 (hierna: DEPARTEMENT, *Infobrochure*, 2010); <http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/hulpaangedetineerden/Paginas/inhoud>.

kwaliteitsvol, toegankelijk, actief, divers en zinvol aanbod van hulp en dienstverlening⁸² tot doel dat tracht alle sociale rollen van de gedetineerde te erkennen, en de banden van de gedetineerde met zijn directe sociale omgeving te bevorderen, waarbij alle gedetineerden gelijke kansen krijgen tot rehabilitatie en sociale re-integratie, opdat zij zoveel mogelijk de schade aan de slachtoffers en de samenleving kunnen herstellen en zij zo weinig mogelijk detentieschade ondervinden.⁸³ Dit strookt met artikel 5 en 6 van de Basiswet Gevangeniswezen die gebieden dat "de vrijheidsstraf of de vrijheidsbenemende maatregel ten uitvoer wordt gelegd in psychosociale, fysieke en materiële omstandigheden die de waardigheid van de mens eerbiedigen, die het behoud of de groei van het zelfrespect van de gedetineerde mogelijk maken en die hem aanspreken op zijn individuele en sociale verantwoordelijkheid" en dat "de gedetineerde aan geen andere beperkingen van zijn politieke, burgerlijke, sociale, economische of culturele rechten onderworpen mag worden dan deze die uit de strafrechtelijke veroordeling of uit de vrijheidsbenemende maatregel voortvloeien, deze die onlosmakelijk met de vrijheidsbeneming verbonden zijn en deze die door of krachtens de wet worden bepaald", maar ook met de European Prison Rules, R. 1-7.⁸⁴

2.1.6 Privacy

De aanwezigheid van een aanbod aan activiteiten kan voor de ene gedetineerde erg belangrijk zijn, onder andere omwille van bovengenoemde redenen en om zijn sociale rollen te kunnen uitoefenen, maar voor de andere veel minder.⁸⁵ Want, zoals in het onderzoek van Toch wordt gesteld: "What about the guy that just wants to sit down there and doesn't like music or doesn't want to hear all that noise? What about that guy?"⁸⁶ Sommige gedetineerden vinden privacy en rust, de mogelijkheid om op hun gemak te zijn, immers belangrijker dan het deelnemen aan activiteiten en het onderhouden van sociale contacten. Hoewel de deprivatie van privacy wordt omschreven

---

[aspx](#), geraadpleegd op 30 december 2013; 7; A. HELLEMANS, I. AERTESSEN en J. GOETHALS, *Externe evaluatie Strategisch Plan Hulp –en Dienstverlening aan Gedetineerden. Eindrapport*, Leuven, Leuven Instituut voor Criminologie, 2008, 9; DEPARTEMENT, *Infobrochure*, 2010, 5; VLAAMSE GEMEENSCHAP, *Ontwikkeling*, 2003, 7.

⁸² Een aanbod van activiteiten, cursussen, workshops, etc. overheen de domeinen welzijn, gezondheid, sport, cultuur, onderwijs en tewerkstelling.

⁸³ VLAAMSE REGERING, *Strap*, 2000, 22; B. CLAES, "Insluiten en niet uitsluiten. Overbevolking, detentieschade en re-integratiegerichte detentie", *Panopticon* 2011, nr. 5, 56; VLAAMSE REGERING, *Strap*, 2000, 14- 18; DEPARTEMENT WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN, AFDELING WELZIJN EN SAMENLEVING, *Operationeel model voor de implementatie van het strategisch plan 'hulp- en dienstverlening aan gedetineerden'*, Brussel, 2002, 9; S. BUELENS, *Jaarverslag hulp –en dienstverlening aan gedetineerden in de penitentiaire inrichting van Merksplas 2011*, Merksplas, 2012, 6.

⁸⁴ European Prison Rules 2006, R. 1-7; Art. 5 en 6, § 1-2 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

⁸⁵ H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 27.

⁸⁶ H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 32.

als een functionele vereiste van en inherent aan detentie,⁸⁷ proberen sommige gedetineerden d.m.v. allerlei tactieken privacy te scheppen binnen de publieke gevangenisruimte.⁸⁸ Aandacht voor privacy binnen een context van Foucaultiaanse disciplinaire macht, waarbij gedetineerden altijd omringd worden door mede-gedetineerden, in het oog gehouden worden door personeel en altijd zichtbaar zijn, kan een interessante benaderingswijze vormen van agency binnen detentie.⁸⁹ Hans Toch benadert privacy als het tegenovergestelde van deelname aan activiteiten, waar activiteiten veelal samen-zijn met anderen, menselijke en sociale stimulatie betekenen, betekent privacy voor de gedetineerde een moment en plek om zichzelf te zijn, het publieke ("frontstage"⁹⁰) masker af te werpen, zich af te zonderen van onaangename stimuli als lawaai, drukte, enz. en om intieme, persoonlijke dingen te kunnen doen, een moment om te ontsnappen aan het regime, etc.⁹¹

2.1.7 Ruimte

Behalve de tijd om momenten van privacy te kunnen creëren, is er ook de ruimte nodig om deze privacy vorm te kunnen geven. De relatie tussen individuen in een totale institutie en de ruimte waarin zij zich bevinden, is reflexief. De fysieke omgeving heeft een impact op de manier waarop de geïnstitutionaliseerde de totale institutie beleeft, op zijn gedrag en zijn psychisch welbevinden.⁹² Elke gedetineerde beleeft de ruimte(n) in de gevangenis anders, en reageert erop op zijn eigen manier.⁹³ Dat het leven in de gevangenis erg gereguleerd en strikt is en volgens een strak tijdschema verloopt, weerhoudt gevangenen er niet van om tactische beslissingen te nemen over hun eigen tijd –en ruimtegebruik, om een eigen fysiek en/of imaginair plekje te creëren waar ze

---

⁸⁷ B. SCHWARTZ, "Deprivation of privacy as a 'functional prerequisite': the case of the Prison", *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science* 1972, vol. 63 nr. 2, 229.

⁸⁸ D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 139. Ik ben me ervan bewust dat resultaten vergaard door onderzoek bij vrouwelijke gedetineerden niet zomaar generaliseerbaar voor/ toepasbaar zijn op mannelijke gedetineerden, maar de in het onderzoek van Moran et al. gehanteerde perceptie op de betekenis van privacy in detentie leek me interessant voor dit onderzoek.

⁸⁹ D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 139.

⁹⁰ Zie o.a. Y. JEWKES, "Men behind bars: 'doing' masculinity as an adaptation to imprisonment", *Men and Masculinities* 2005, vol. 8, 54; E. GOFFMAN, *The Presentation of Self in Everyday Life*, New York, Doubleday, 1959, 17-25; D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 140.

⁹¹ H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 27-37.

⁹² K.A. BAILEY, "The Role of the Physical Environment for Children in Residential Care", *Residential Treatment For Children & Youth* 2002, vol. 20, nr. 1, 16. Deze bron is gebaseerd op onderzoek naar kinderen in een totale institutie. Mijn inziens kunnen deze bevindingen echter ook een interessant perspectief bieden om de beleving van ruimte door gedetineerden, eveneens geïnstitutionaliseerden, te beschrijven.

⁹³ D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 143.

kunnen ontsnappen aan het regime en de aanwezigheid van anderen.⁹⁴ Ruimtegebruik speelt er dan ook een belangrijke rol in het leven van alledag.⁹⁵ Voor sommige gedetineerden is absolute afzondering noodzakelijk om van privacy te kunnen spreken, bijvoorbeeld in hun eigen plekje binnen de gevangenis, hetgeen zich veruiterlijkt in het fysieke afbakenen en decoreren ("personaliseren") van de eigen plek door middel van persoonlijke spullen (zoals o.a. toiletgerief, foto's etc.), het zich afzonderen van de groep door bijvoorbeeld achter te blijven wanneer iedereen naar een activiteit vertrekt, of zelfs in het stellen van strafbaar gedrag om op die manier alleen te kunnen zijn in de tuchtcel.⁹⁶ Voor anderen kan privacy ook gegenereerd worden door intieme, vertrouwelijke relaties en vriendschappen aan te gaan met mensen die ze vertrouwen en bij wie ze helemaal zichzelf durven zijn.⁹⁷

2.1.8 Andere mogelijkheden tijdsbesteding buiten cel

Behalve de deelname aan activiteiten op regelmatige basis, denk maar aan wekelijkse cursussen, opleidingen, sportactiviteiten, kan de gedetineerde er ook voor beslissen om aan activiteiten deel te nemen die op minder regelmatige basis worden georganiseerd, bijvoorbeeld crea-activiteiten rond een bepaald thema, praatgroepen, workshops, evenementen in de gevangenis, etc. In België verzorgt voornamelijk De Rode Antraciet in alle Vlaamse gevangenissen een aanbod van creatieve en sportieve activiteiten, cursussen over communicatie, familie, zingeving.⁹⁸ Verder in deze Meesterproef zal op het aanbod van Wortel specifiek worden ingegaan.

Ten slotte kan de gedetineerde ervoor kiezen om zijn tijd te besteden aan werk, of werk aan te vragen, dan wel om niet te werken. In België is de voorziening van werk een regimeaspect en behoort het tot de bevoegdheid van de FOD Justitie. De gedetineerde kan kiezen tussen verschillende soorten gevangenisarbeid: huishoudelijk werk (zgn. 'fatik'), onderhoudswerk, werk voor externe bedrijven, etc. Ook met betrekking tot de vergoeding die de gedetineerde ontvangt voor het werk (en sommige cursussen) kan hij

---

⁹⁴D. SIBLEY en B. VAN HOVEN, "The contamination of personal space: boundary construction in a prison environment", *Area* 2009, vol 42 nr. 2, 205; D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 140.

⁹⁵D. SIBLEY en B. VAN HOVEN, "The contamination of personal space: boundary construction in a prison environment", *Area* 2009, vol 42 nr. 2, 201.

⁹⁶L. BAER, "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 209- 217; D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 144.

⁹⁷D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 142.

⁹⁸<http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnensamenleving/hulpaangedetineerden/links/Paginas/default.aspx>, geraadpleegd op 18 april 2014; http://www.derodeantraciet.be/paginas/pagina.php?pag_niv1_ID=6, geraadpleegd op 18 april 2014; http://www.derodeantraciet.be/paginas/pagina.php?pag_niv1_ID=6#, geraadpleegd op 18 april 2014.

keuzes maken. De gedetineerde kan ervoor kiezen om zijn geld volledig of grotendeels te besteden aan kantineproducten, hij kan sparen voor buiten en/of eventueel zijn burgerlijke partij vergoeden.⁹⁹

2.1.9 Mediagebruik

Een ander niet te verwaarlozen aspect in de uiting van agency betreffende de invulling van tijd van de gedetineerde, is zijn mediagebruik. Jewkes stelt dat de agency van een gedetineerde zich kan veruiterlijken in zijn keuze om bepaalde media al dan niet te gebruiken.¹⁰⁰ Naar welke programma's een gedetineerde kijkt, zegt mogelijk iets over zijn identiteit. Het is mogelijk dat sommige gedetineerden veel belang hechten aan televisie, en deze ook constant aan hebben staan, puur om de tijd te doden. Andere gedetineerden kijken dan weer naar vaste programma's en/ of series, en dit uit interesse. Nog andere gedetineerden maken dan weer geen gebruik van de televisie op cel en kunnen zich zelfs storen aan het televisiegebruik van celgenoten. Het kijken naar televisie is bovendien iets waarover er tussen celgenoten afspraken (moeten) gemaakt worden. Behalve een televisietoestel hebben veel gedetineerden een radio op cel. Als actor kiezen zij er bewust voor om veel of weinig naar de radio te luisteren, naar vaste programma's of continue, om hierover afspraken te maken met celgenoten. Ten slotte is er in de Belgische gevangenissen een meer of minder uitgebreid bibliotheekassortiment aanwezig, waarbij gedetineerden boeken, cd's en dvd's kunnen uitlenen. Of zij hiervan gebruik maken en welke zaken zij uitlenen, geeft mogelijks informatie over wat zij belangrijk vinden, hoe zij hun tijd doorbrengen en wie zij (willen) zijn. Media spelen volgens Jewkes een belangrijke rol in de *doing* en *marking of time* van gevangenen.¹⁰¹

Een laatste element van tijdsinvulling, betreft het op artistieke wijze uiting geven aan de eigen persoonlijkheid.¹⁰² Gedetineerden in België kunnen hun artistieke zelf eventueel kwijt in crea- activiteiten, zoals deze georganiseerd door de Rode Antraciet of vrijwilligers, maar sommigen houden zich ook op cel bezig met kunst. Zij tekenen om hun tijd te verdrijven.

Uit het bovenstaande wordt duidelijk dat ondanks de beperkingen die het regime hen oplegt aangaande tijd en ruimte, gedetineerden actief keuzes kunnen maken en reflecteren over hun invulling van tijd en ruimte, en dat gedetineerden begrippen als

---

⁹⁹ http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenissen/leven_in_de_gevangenis/regime/werken/, geraadpleegd op 18 april 2014.

¹⁰⁰ Y. JEWKES, *Captive audience: Media, masculinity and power in prisons*, Cullompton, Willan, 2002, 210 p; Y. JEWKES, "The use of media in constructing identities in the masculine environment of men's prisons", *European Journal of Communication* 2002, vol. 17, nr. 2, 205-225.

¹⁰¹ Y. JEWKES, *Captive audience: Media, masculinity and power in prisons*, Cullompton, Willan, 2002, 22-30.

¹⁰² M. SCHRIFT, "Angola Prison Art: Captivity, creativity and consumerism", *The Journal of American Folklore* 2006, vol. 119, nr. 473, 257-274.

“privacy” en “op zijn gemak zijn” anders invullen, een andere betekenis geven en meer of minder belangrijk vinden.

Ten slotte is het interessant om na te gaan hoe de gedetineerden als actor zich percipiëren ten opzichte van de structuur. Hoe interpreteren zij hun detentie? Hoe zien zij zichzelf functioneren binnen de structuur? Houden zij zich aan de regels of niet? Hoe verlopen hun relaties met personeel en medegedetineerden?

Crewe geeft een eigentijdse interpretatie van de **reactietypolgieën** van Clemmer, Cohen en Taylor, Goffman e.a. en onderscheidt zodoende verschillende visies van gedetineerden over zichzelf binnen de structuur, en zes daarbij horende reacties van het individu op de structuur.¹⁰³ Ten eerste focust een kleine groep gedetineerden voornamelijk op korte termijn gebeurtenissen, zij trekken zich regressief in zichzelf terug en wensen meestal geen contact met medegedetineerden. Ten tweede is er een groep gedetineerden die zich engageren in rebellie, zich afzetten tegen het systeem, al dan niet in de vorm van “*institutional edgework*”, hetgeen als kleine acties om de routine te doorbreken, om aan de verveling, de voorspelbaarheid van het regime te ontsnappen, kan omschreven worden.¹⁰⁴ Zulke acties kunnen het collectief weigeren de regels te gehoorzamen (bijvoorbeeld collectief weigeren om de cel terug binnen te gaan) omvatten, het weigeren om deel te nemen aan een activiteit, maar ook het zich verzetten tegen de huisregels, en het al dan niet openlijk in vraag te stellen van de huisregels. Deze acties kunnen hen voor even spanning en een gevoel van controle geven, het gevoel even weg te zijn van de opgelegde routine.¹⁰⁵ Een derde groep gedetineerden kiest er dan weer bewust voor om de regels te volgen, zij hebben zich neergelegd bij het systeem en conformeren zich aan de (meeste) regels en staan in zekere zin positief tegenover de gevangenis.¹⁰⁶ Tevens is er een vierde groep gedetineerden die de doelstellingen van de huisregels wel onderschrijven, maar die de regels om deze doelstellingen te bereiken, in vraag stellen. Zij formuleren vaak kritiek op de gevangenis, en het feit dat deze haar eigen doelstellingen niet kan waarmaken. Dit is de groep die Mathiesen als “*censors*” omschrijft, gedetineerden die zich in *ensoriousness* engageren.¹⁰⁷ Censoriousness houdt in dat gedetineerden personeel erop wijzen

---

¹⁰³ B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 152-153.

T. TORBENFELDT BENGTTSSON, “Boredom and Action—Experiences from Youth Confinement”, *Journal of Contemporary Ethnography* 2012, vol. 41, 543 .

¹⁰⁵ T. TORBENFELDT BENGTTSSON, “Boredom and Action—Experiences from Youth Confinement”, *Journal of Contemporary Ethnography* 2012, vol. 41, 543- 544.

¹⁰⁶ B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 152.

¹⁰⁷ B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 152- 153.

wanneer zij zelf hun eigen huisregels niet volgen.¹⁰⁸ De meerderheid van de gevangenen echter wil gewoon zijn tijd zitten, en de detentie-ervaring zo snel mogelijk achter zich laten. Zij zullen noch volledig conformeren aan de regels, noch openlijk rebelleren.¹⁰⁹ Tot slot tracht een zesde 'categorie' gedetineerden zijn detentieperiode zo aangenaam mogelijk te maken en dit door actief op zoek te gaan naar manieren om het systeem te manipuleren, om regels naar hun hand te zetten. Zij gedragen zich correct wanneer de bewaarders het zien, maar manipuleren op andere momenten weldegelijk de regels. Zij veroorzaken niet zozeer herrie of problemen, maar hanteren zowel legale als verboden tactieken om hun doel te bereiken. Crewe maakt ten slotte de belangrijke bemerking dat deze typologieën niet mogen aanzetten tot hokjes-denken. Weinig gedetineerden passen immers perfect binnen een categorie, en weinig categorieën zijn vast. Het is best mogelijk dat eenzelfde gedetineerde er nu eens strategisch voor kiest om volledig te conformeren aan de regels, omdat hem op dat moment meer kans geeft om zijn doel te bereiken, maar op andere momenten rebelleert, zich volledig in zichzelf terugtrekt, e.d.¹¹⁰ Deze typologieën van reactie –en aanpassingsmogelijkheden brengen ons bij het laatste aspect: de relaties tussen personeel en gedetineerden en tussen gedetineerden onderling.

Volgens Clemmer kenmerken de relaties tussen gedetineerden zich door een wederzijds wantrouwen en een constant op de hoede zijn. De meeste contacten tussen gedetineerden onderling zijn dan ook eerder oppervlakkig. Vriendschappen komen zelden voor en zijn vaak instrumenteel. Daarenboven blijken de meeste gedetineerden niet eerlijk te (kunnen en/of willen) zijn tegen mede- gedetineerden.¹¹¹ Crewe onderschrijft deze visie en stelt dat de meeste gedetineerden zich bewegen tussen één of enkele echte vriend(en), die ze meestal al voor (deze) detentie kenden en ook echt vertrouwen, en daarnaast personen die ze beschouwen als 'gevangensmaten', en tenslotte 'kennissen'.¹¹² De verhouding van de actor tot anderen kan belangrijk zijn in zijn agency-beleving, o.a. aangaande zijn gevoel om zichzelf te kunnen zijn in de gevangenis. Daarom werd ook dit aspect meegenomen in het empirisch onderzoek.

Een laatste aspect betreft de relatie tussen en houding van de gedetineerde ten opzichte van personeel. Talrijk onderzoek wees reeds uit dat de interacties tussen personeel, en dan vooral bewaarders, en gedetineerden van essentieel belang zijn in de beleving van

---

¹⁰⁸ T. MATHIESEN, *The Defences of the Weak: A sociological study of a Norwegian correctional institution*, Londen, Tavistock Publications Limited, 1965, 12 en 23.

¹⁰⁹ B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 153.

¹¹⁰ B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 153.

¹¹¹ D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 129 en 297.

¹¹² B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 364- 365.

detentie van deze laatsten.¹¹³ Naast een gezagsfunctie, bestaande uit bewaking en controle, vervullen bewaarders tevens een belangrijke sociale rol in de interacties met gedetineerden.¹¹⁴ Vaak zijn deze interacties echter gekenmerkt door een wederzijds wantrouwen, en door gebrekkige communicatie van personeel naar gedetineerden toe, zoals blijkt uit empirisch onderzoek.¹¹⁵ Een niet te verwaarlozen fenomeen dat plaatsvindt (en moet kunnen plaatsvinden) binnen de interacties is Mathiesens concept *ensoriousness*, hetgeen reeds aan bod kwam in dit literatuuronderzoek. In welke mate is de gedetineerde op de hoogte van zijn rechten en plichten binnen de gevangenis? In hoeverre zal hij personeel erop wijzen wanneer zij zijn rechten niet (volledig) naleven, of wanneer zij hun plichten niet vervullen? Ook dit kan een belangrijk element zijn in de beleving van agency tijdens detentie. Het is bovendien essentieel dat er binnen de interacties tussen gedetineerden en personeel ruimte is voor *ensoriousness*. Racistische en/of denigrerende opmerkingen van personeel naar gedetineerden (en/of bezoek) toe, regelovertredend gedrag van personeel, het niet respecteren van de rechten van gedetineerden, het uitblijven van reactie op rapportbriefjes,... kunnen een ondermijning betekenen van het gezag van het personeel en de legitimiteit van het regime, en daarom is het belangrijk dat gedetineerden de mogelijkheid krijgen om hierop te reageren, en dat zij zich in hun reactie erkend voelen.¹¹⁶

Het is dan ook aangewezen om stil te staan bij deze interacties tussen personeel en gedetineerden en na te gaan in welke mate deze bepalend zijn voor de agency- beleving van gedetineerden.

2.2 Conclusie literatuuronderzoek

Tijdsbesteding en ruimtegebruik zijn voor gedetineerden van fundamenteel belang in hun beleving van de gevangenisstraf. Ondanks de sterk dwingende en gereguleerde gevangeniscontext, waarin zij steeds in de aanwezigheid zijn van niet zelf gekozen mede-geïstitutionaliseerden en personeel, kunnen gedetineerden zelf beslissingen maken over hun beleving en besteding van de tijd in de gevangenis en over het gebruik van de ruimte. Wat de invulling van tijd betreft, kan agency zich dan uiten in de

---

¹¹³ Zie hiervoor o.m. R. SPARKS, A. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Clarendon, 1996, 384 p; A. LIEBLING, "Prison Officers, Policing and the Use of Discretion", *Theoretical Criminology* 2000, vol. 4, 333- 357; B. CREWE, A. LIEBLING en S. HULLEY, "Staff culture, use of authority and prisoner quality of life in public and private sector prisons", *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 2011, vol. 44, nr. 1, 94-115.

¹¹⁴ H. TOURNEL en P. KENNES, "De dilemma's van dynamische veiligheid van bewaarders", *Panopticon* 2011, nr. 3, 22.

¹¹⁵ A. LIEBLING, H. ARNOLD en C. STRAUB, *An exploration of staff-prisoner relationships at the HMP Whitemoor: 12 years on. Revised final report*, Cambridge Institute of Criminology, Prisons research centre, 2011, 176; H. TOURNEL, *Van sleuteldrager tot sleutelfiguur: een etnografisch onderzoek naar bewaarders in en gevangenis*, onuitg. doctoraatsthesis Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2012- 2013, 177.

¹¹⁶ J.R. SPARKS en A. E. BOTTOMS, "Legitimacy and Order in Prisons", *The British Journal of Sociology* 1995, vol. 46, nr. 1, 60.

beredeneerde beslissing om al dan niet te werken, om deel te nemen aan activiteiten, om tijd voornamelijk in afzondering dan wel in groep door te brengen. Wat het gebruik van ruimte betreft, wordt agency veruiterlijkt door de creatie en/of inrichting van een eigen fysieke en/of imaginaire plekje voor zichzelf, dan wel het onderhouden van intieme vriendschappen of relaties in een kleine groep mensen, bij wie het frontstage masker kan afgegooid worden en bij wie men in zekere zin zichzelf kan zijn. Vervolgens werd aangetoond dat gedetineerden een eigen kijk hebben op hun detentie, en er op verschillende mogelijke manieren op kunnen reageren. Het is dus noodzakelijk om verder te kijken dan de reeds gekende deprivaties die de gevangenisstraf met zich meebrengt, en oog te hebben voor de mogelijkheden voor het uitoefenen van agency, o.a. op het vlak van tijdsbesteding en ruimtevormgeving in de totale institutie die de gevangenis zeker is. Ten slotte kwamen de relaties tussen gedetineerden onderling en tussen gedetineerden en personeel aan bod. Hieruit blijkt dat gedetineerden gemeen hebben dat zij geen vriendschappen sluiten in de gevangenis, noch met mede- gedetineerden, noch met personeelsleden. Gedetineerden kunnen verschillen in de manier waarop ze personeel beoordelen en met hen omgaan, afhankelijk van hun reactietype volgens Clemmer.

Deel 2: EMPIRISCH LUIK

3.1 Methodologie: toelichting van het onderzoeksopzet

3.1.1 Welke vragen?

Het literatuuronderzoek werd gestuurd door de hoofd- onderzoeksvraag:

"Hoe ervaren gedetineerden het verlies, behoud en herwinnen van 'agency' binnen een detentiecontext?"

Daarnaast werd een antwoord geformuleerd op de volgende deelvraag:

"Wat dient begrepen onder het concept 'agency' in een detentiecontext?"

Op basis van het antwoord op deze vragen werden er ten slotte deelvragen geformuleerd, die als aanzet dienden voor het empirisch onderzoek:

Welke aspecten zijn bepalend in de beleving van agency voor gedetineerden?

Hoe kunnen gedetineerden (gedeeltelijk) zichzelf blijven in een institutie waarin zaken zoals (vrije)tijdsbesteding, werk, het aangaan en onderhouden van vriendschap -voor de buitenwereld alledaags en vanzelfsprekend- helemaal niet zo vanzelfsprekend zijn?

Waarover kunnen gedetineerden zelf beslissen?

In welke mate en op welke momenten en plaatsen kunnen gedetineerden privacy ervaren en/of scheppen?

Welke aspecten zijn bepalend voor de beoordeling van de situatie en de beleving van agency?

Welke aspecten van het regime bemoeilijken de beleving van agency?

In welke mate kunnen de relaties met personeel agency genereren voor de gedetineerden?

In welke mate kan men agency herwinnen via de contacten met medegedetineerden?

Uitgaande van deze vragen werd een **topiclijst** opgesteld, op basis waarvan **semi-gestructureerde face to face interviews** werden afgenomen bij gedetineerden in de strafinrichting van Wortel. Via deze interviews werden zeer rijke data verzameld, die op hun beurt een antwoord bieden op volgende onderzoeksvragen:

Welke mogelijkheden tot agency benoemen gedetineerden in de gevangenis van Wortel?

Wat bemoeilijkt de beleving van agency door gedetineerden in de gevangenis van Wortel?

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is er vanzelfsprekend inhoudelijke informatie nodig.¹¹⁷ Om deze informatie te vergaren, werd in dit onderzoek geopteerd om deze voornamelijk op **inductieve wijze** te verzamelen, aan de hand van **kwalitatieve semi-gestructureerde face to face interviews** bij gedetineerden in de strafinrichting van Wortel. In wat volgt worden de onderzoekseenheden uiteengezet, alsook welke eigenschappen er bij deze eenheden werden onderzocht.

3.1.2 Onderzoekseenheden – Bij wie waarnemen?

De kenmerken, de inhoudelijke informatie die we wilden onderzoeken, worden gedragen door de onderzoekseenheden die deel zijn van een groter geheel; te weten de onderzoekspopulatie.¹¹⁸ De onderzoekspopulatie omvat theoretisch de volledige gedetineerdenpopulatie te Wortel. Omdat het wegens praktische redenen (o.m. een

---

¹¹⁷ H. WAEGE, "Het onderzoeksplan" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 79.

¹¹⁸ H. WAEGE, "Het onderzoeksplan" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 79.

tijdslimiet, geldlimiet) onmogelijk en ook niet wenselijk is gebleken om de volledige onderzoekspopulatie te bevragen, werd ervoor gekozen om een selectie door te voeren. Deze wordt later uiteengezet. Uiteindelijk werden zeventien kwalitatieve semi-structurele face to face interviews verwerkt in dit onderzoek.

De respondenten werden bevraagd over de mogelijkheden die zij ervaren tot het maken van keuzes over tijdsbesteding –en beleving, over de beleving en vormgeving van ruimte, over hun mediagebruik, de mogelijkheden die zij ervaren om zichzelf te zijn, enzovoort. Daarnaast werd de onderzoekseenheden gevraagd wat het moeilijk maakt voor hen, in de gevangenis van Wortel, om keuzes te kunnen maken, om zichzelf te kunnen zijn, om relaties te onderhouden, etc. Ten slotte werd er bij hen ook rijke informatie verzameld over hun relaties met medegevangenen en personeel.

Hoewel vrouwelijke gedetineerden een uiterst interessante onderzoekspopulatie vormen voor agency-gerelateerde thema's,¹¹⁹ bestaat de onderzoekspopulatie van dit onderzoek enkel uit mannen. De jongste deelnemers van dit onderzoek waren op het moment van de afname van het interview 21 jaar, de oudste deelnemer was toen 63. Daarnaast zijn de meeste deelnemers van Belgische origine, 5 respondenten zijn van niet- Belgische afkomst. Zij zijn jonger dan de meeste respondenten van Belgische origine. De onderzoekspopulatie omvat zowel werkers als werkloze gedetineerden, cursisten als niet-cursisten, jonge gedetineerden en gedetineerden van middelbare leeftijd, gedetineerden met het Nederlands als moedertaal en gedetineerden met een andere moedertaal dan het Nederlands, gedetineerden met een opgelegde straf van meer en minder dan drie jaar, gedetineerden die in een eenpersoonscel verblijven, maar ook gedetineerden uit een duo-, of vijfpersoonscel. Zij worden allen in meerdere of mindere mate vertegenwoordigd door de steekproef van respondenten in dit onderzoek. In de tabel in bijlage 4 wordt informatie weergegeven over de respondenten.

3.1.3 De methode van het onderzoek: een kwalitatieve aanpak

Dit onderzoek werd gevoerd vanuit een constructionistische perceptie van de werkelijkheid. Daarom werd er niet op zoek gegaan naar dé waarheid, maar werd getracht de constructie van de realiteit door de respondenten te ontrafelen.¹²⁰ Kwalitatief onderzoek was dan ook een logische keuze. De keuze voor een bepaalde

---

¹¹⁹ Zie hiervoor o.a. het onderzoek van: C. ROSTAING, *La relation carcérale : identité et rapports sociaux dans les prisons de femmes*, Parijs, PUF, 1996, 331 p; M. BOSWORTH, *Engendering resistance*, Dartmouth, Ashgate, 1999, 199 p; D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 138-146.

¹²⁰ V. SCHEIRS en A. NUYTIENS, "Ethnography and Emotions. The Myth of the Cold and Objective Scientist" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 142.

waarnemingsstrategie, de strategie die wordt aangewend om de gewenste informatie te verzamelen, wordt bepaald door de doelstellingen van een onderzoek. Daarom werd er gekozen voor een kwalitatieve methode, die het toelaat om de mogelijkheden en beperkingen betreffende de agency-beleving van gedetineerden te Wortel te verkennen. Een waarnemingsstrategie is een combinatie van twee aspecten: een meetinstrument en een methode om informatie met dat meetinstrument te verzamelen.¹²¹ Het meetinstrument van dit kwalitatieve onderzoek is een topiclijst gebaseerd op het verkennende literatuuronderzoek uit het eerste luik van deze meesterproef. De topiclijst werd opgesteld volgens een aantal stelregels:¹²² vooraan in de lijst werden gemakkelijke topics bevroegd, naarmate de topiclijst vorderde werd naar moeilijkere topics gepeild, regelmatig afgewisseld met makkelijkere topics. Eerst kwamen brede, open vragen aan bod, daarna smalle (sub)topics. Persoonsgegevens werden pas aan het einde van elk interview bevroegd, omdat de respondent op dat moment meer vertrouwd zou zijn met het interview. Belangrijk bij het opstellen van de topiclijst, is de vraag of met deze topiclijst voldoende interne validiteit kan gegarandeerd worden, m.a.w. of de interviews op basis ervan zullen meten wat ik als onderzoeker wil meten.¹²³ Daarom heb ik, in overleg met mijn promotor en begeleider, uitgebreid aandacht besteed aan het operationaliseren van de gehanteerde concepten. Daarnaast heb ik de topiclijst getest bij mensen uit mijn omgeving, om op die manier te verzekeren dat zowel ikzelf, als onderzoeker, als de respondent goed de betekenis en inhoud van de concepten begreep. Zoals reeds werd aangegeven betreft het interpreteren van en betekenis verlenen aan de situatie, en de concepten in de topiclijst door de respondent, evenzeer een aspect van zijn agency. Daarom kregen de respondenten tijdens het interview ruimte om deze concepten zelf in te vullen. De topiclijst vormde zodoende slechts een basis voor het gesprek. De methode van dit onderzoek is deze van het semi- gestructureerde face to face interview. Kwalitatieve face to face interviews laten toe om (bij een klein aantal respondenten) zeer rijke data te verzamelen, omdat de antwoordcategorieën niet voor- gestructureerd zijn, waardoor de respondent kan uitweiden over bepaalde dingen die hij wel belangrijk vindt, en kan beslissen om minder lang stil te staan bij dingen die voor hem minder belangrijk zijn. De respondent krijgt op die manier veel meer ruimte en wordt in zijn antwoorden minder gestuurd. Daarnaast hebben kwalitatieve semi- gestructureerde face to face interviews het voordeel dat er doorgevraagd kan worden,

---

¹²¹ H. WAEGE, "Het onderzoeksplan" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 81.

¹²² Zie hiervoor: B. CAMBRE en H. WAEGE, "Kwalitatief onderzoek en dataverzameling door open interviews" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 334.

¹²³ D.B. BAARDA en M.P.M. DE GOEDE, *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen/ Houten, 2006, 191.

om op die manier meer informatie los te weken, bij onduidelijke antwoorden, antwoorden die niet op de vraag slaan, enz.¹²⁴

3.1.4 Selectieprocedure

3.1.3.1 Selectie van de gevangenissen

De selectie van de gevangenis van Wortel werd vooral gemotiveerd door pragmatische redenen. De directies van de gevangenissen die oorspronkelijk mijn voorkeur genoten, weigerden me de toegang tot de gevangenis omdat ze bijvoorbeeld al toestemming hadden verleend aan een andere student. Mijn promotor, professor Snacken, heeft diverse gevangenisdirecties gecontacteerd, en uiteindelijk was het de directrice van Wortel, Mevrouw Ruttens, die als eerste een positief antwoord geboden heeft. Dat de gevangenis van Wortel niet mijn eerste keuze was, betekent echter niet dat deze gevangenis geen interessante onderzoekscontext vormt. Iedere gevangenis beschikt over (historische, geografische, penologisch relevante) eigenschappen en kenmerken (eigen aan het regime, aan de ruimtelijke indeling van de gevangenis, de celbezetting, de faciliteiten, etc.) die de uniciteit van de gevangenis bepalen. Wortel, met haar eigen context en kenmerken, vormt een zeer interessante basis voor empirisch onderzoek.

Situering strafinrichting Wortel

Algemeen

In 2012 telde België 11212 gedetineerden,¹²⁵ verspreid over 31 gevangenissen.¹²⁶ De Belgische gevangenissen kunnen worden onderverdeeld in verschillende categorieën; arresthuizen voor beklaagden en strafinrichtingen voor veroordeelden.¹²⁷ Wortel behoort tot de laatste categorie. Daarnaast onderscheiden de Belgische gevangenissen zich van elkaar door het regime; open regimes, halfopen regimes en gesloten regimes.¹²⁸ De **strafinrichting** van Wortel kent een **halfopen** regime, waarbij de gedetineerden de mogelijkheid krijgen om te wandelen, te werken, aan activiteiten deel te nemen en bezoek te ontvangen.¹²⁹

---

¹²⁴ B. CAMBRE en H. WAEGE, "Kwalitatief onderzoek en dataverzameling door open interviews" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methodes van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 335-337.

¹²⁵ FOD JUSTITIE, *Justitie in cijfers 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2012, 46.

¹²⁶ DG EPI, *Jaarverslag 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2013, 29.

¹²⁷ DG EPI, *Jaarverslag 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2013, 29.

¹²⁸ DG EPI, *Jaarverslag 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2013, 29.

¹²⁹ S. VAN CAMPFORT, *Jaarverslag hulp -en dienstverlening aan gedetineerden strafinrichting Wortel 2012*, Wortel, 2013, 7.

Tot 1993 was Wortel een landloperkolonie, die mits de nodige veiligheidsingrepen werd omgebouwd tot gevangenis.¹³⁰ In Wortel zitten enkel mannelijke gedetineerden.¹³¹

Infrastructuur

In 2012 werd er een nieuwe vleugel geopend, die plaats biedt aan nog eens 114 gedetineerden. Dit brengt de totale populatie van Wortel in 2012 op 301 gedetineerden, met een gemiddelde dagpopulatie van 212.¹³² Om de extra capaciteit op te vangen werden 2 nieuwe wandelingen aangelegd voorzien van sportinfrastructuur, en werd de bezoekruimte vernieuwd.¹³³ De cellen in de nieuwe vleugel zijn elk uitgerust met voerverwarming, een individuele sanitaire ruimte met een douche, toilet en wastafel.¹³⁴ De gedetineerden in deze nieuwe cellen kunnen zich dus dagelijks douchen. Ook werkers kunnen elke werkdag douchen. Andere gedetineerden kunnen zich slechts drie maal per week douchen.¹³⁵

In Wortel heerst een regime van beperkte gemeenschap, waarbij er naast het verblijf op een eenpersoonscel of een meerpersoonscel gemeenschappelijke activiteiten worden aangeboden. De dagindeling en programmatie van activiteiten variëren afhankelijk van werkdagen en weekend.¹³⁶

Persoonlijke bezittingen

Gedetineerden mogen in beperkte mate hun eigen cel inrichten. Ze mogen enkel op het prikbord foto's en posters hangen.¹³⁷ Ze mogen ook slechts bepaalde zaken op cel houden, zoals bepaald in het huisreglement.

In Wortel is het niet toegestaan burgerkledij te dragen. Eigen schoeisel mag gedragen worden, op cel mag men een trui dragen, op de gangen moet het uniform (beige hemd en broek) gedragen worden.¹³⁸

---

¹³⁰ S. VAN CAMPFORT, *Jaarverslag hulp –en dienstverlening aan gedetineerden strafinrichting Wortel 2012*, Wortel, 2013, 7.

¹³¹ S. VAN CAMPFORT, *Jaarverslag hulp –en dienstverlening aan gedetineerden strafinrichting Wortel 2012*, Wortel, 2013, 7.

¹³² S. VAN CAMPFORT, *Jaarverslag hulp –en dienstverlening aan gedetineerden strafinrichting Wortel 2012*, Wortel, 2013, 7.

¹³³ DG EPI, *Jaarverslag 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2013, 96.

¹³⁴ DG EPI, *Jaarverslag 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2013, 97.

¹³⁵ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 14.

¹³⁶ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 14.

¹³⁷ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 6.

¹³⁸ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 12.

Arbeid

Gedetineerden kunnen maximaal 8 uur per dag worden te werk gesteld, en dit in de kleedkamer, de keuken, en de kantine. Daarnaast kunnen zij voor externe bedrijven worden te werk gesteld in de werkhuizen.¹³⁹

Contact buitenwereld

Gedetineerden kunnen post verzenden en ontvangen.¹⁴⁰ Daarnaast hebben zij de mogelijkheid om dagelijks 10 minuten te bellen.¹⁴¹ Bezoek kunnen ze maximaal vier uur per week ontvangen in de reguliere bezoekerszaal. Bovendien kan men een maal per maand thematisch kinderbezoek ontvangen en twee maal per maand ongestoord bezoek.¹⁴²

Inspraak

In Wortel werd er een overlegorgaan opgericht waarin gedetineerden advies kunnen aanbrengen, en dit minstens één keer per kwartaal.¹⁴³

Vrijtijdsbesteding

Gedetineerden kunnen op eigen kosten kranten, tijdschriften en magazines ontvangen.¹⁴⁴ Wekelijks kunnen ze boeken en dvd's etc. uitlenen in de gevangenisbibliotheek.¹⁴⁵ Elke cel is bovendien voorzien van een televisie. Daarnaast kan de gedetineerde op cel zich creatief of intellectueel bezighouden.¹⁴⁶ Wat de activiteiten buiten cel betreft, heeft de gedetineerde de mogelijkheid om dagelijks twee maal een uur te wandelen. Op de wandeling kan men sport beoefenen, te weten volleybal of tafeltennis en kan men gebruik maken van fitnessstoestellen.¹⁴⁷ Daarnaast kan men zich inschrijven voor een fitnessmoment of spinning, twee maal per week.¹⁴⁸

---

¹³⁹ http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/belgische_gevangenis/gevangenis/meer_info/wortel/, geraadpleegd op 1 mei 2014.

¹⁴⁰ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 14.

¹⁴¹ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 20.

¹⁴² Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 15- 20.

¹⁴³ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 28.

¹⁴⁴ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 23-24.

¹⁴⁵ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 24.

¹⁴⁶ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 26.

¹⁴⁷ Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel, 25- 26.

¹⁴⁸ S. VAN CAMPFORT, *Jaarverslag hulp -en dienstverlening aan gedetineerden strafinrichting Wortel 2012*, Wortel, 2013, 31-32.

In Wortel worden er, sinds de inwerkingtreding van het Strap in alle Vlaamse gevangenissen in 2008, vormings –en ontspanningsactiviteiten georganiseerd. Er wordt hiervoor samengewerkt met tal van partners, onder wie CAW, CGG, VDAB, De Rode Antraciet, etc. over de domein welzijn, gezondheid, onderwijs, tewerkstelling, sport en cultuur.¹⁴⁹ Op die manier voorziet men een individueel hulp –en dienstverleningsaanbod en een groepsgericht aanbod.¹⁵⁰ Een greep uit het aanbod ziet er als volgt uit: voor welzijn werd er trajectbegeleiding voorzien, een herstelgericht aanbod, thematische kinderbezoeken. Voor het domein 'gezondheid' kon men met hulpvragen bij de AA terecht. Er werden verschillende beroepsgerichte opleidingen aangeboden, maar ook een fietsenatelier, ICT –en taalcurssusen, etc. Er werd werk aangeboden in de gevangenis; in de werkhuisen, in de kantine en als fatik. Fitnessmomenten en buitensport behoorden tot de sportmogelijkheden. Creatievelingen konden zich uitleven in crea- activiteiten, een cursus podiumkunsten, e.d.¹⁵¹

3.1.4.2 Selectie van respondenten en contactname

De wijze van selectie is grotendeels afhankelijk van het onderzoekstype en het onderzoeksdoel.¹⁵² Aangezien het doel van dit onderzoek erin bestaat de mogelijkheden en moeilijkheden te **verkennen** die gedetineerden te Wortel ervaren betreffende hun agency, is het belangrijk dat de selectie van de onderzoekseenheden een zo groot mogelijke heterogeniteit toelaat. Het is echter niet noodzakelijk, omdat het om een verkennend onderzoek gaat, dat de spreiding van de onderzoekseenheden een volledig representatieve afspiegeling is van de spreiding in de onderzoekspopulatie.¹⁵³ Nadat ik het opzet van dit empirisch onderzoek aan de directrice Mevrouw Rutten had uitgelegd, verkreeg ik haar toestemming om face to face interviews af te nemen van gedetineerden, en deze interviews, indien mogelijk, op te nemen met een voice recorder.¹⁵⁴ Zij stelde alles in werking om de medewerking van de PBA's te garanderen

---

¹⁴⁹ DEPARTEMENT WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN, AFDELING WELZIJN EN SAMENLEVING, *Infobrochure Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De Vlaamse Gemeenschap in de gevangenis*, Brussel, v.u. Marijke Enghien, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Afdeling Welzijn en Samenleving, 2010, 10-14.

¹⁵⁰ S. VAN CAMPFORT, *Actieplan hulp –en dienstverlening gedetineerden 2014- 2015 strafinrichting Wortel*, s.l., s.d., 11 p.

¹⁵¹ S. VAN CAMPFORT, *Actieplan hulp –en dienstverlening gedetineerden 2014- 2015 strafinrichting Wortel*, s.l., s.d., 11 p.

¹⁵² J. BILLIET, "De selectie van de eenheden: steekproeven" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 183.

¹⁵³ J. BILLIET, "De selectie van de eenheden: steekproeven" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 183.

¹⁵⁴ De directrice vormt als het ware de gatekeeper om de respondenten te kunnen bereiken (voor meer info betreffende het concept 'gatekeeper', zie: F. VAN GEMERT, "Kwalitatieve databronnen in de criminologie" in T. DECORTE en D. ZAITCH (eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken*, Leuven, Acco, 2009, 161. Het is maar met haar toestemming en medewerking dat het empirisch onderzoek kon worden uitgevoerd. Toch heeft ze de selectie van de respondenten niet beïnvloed.

en de dataverzameling te vergemakkelijken. Ik kreeg de toestemming om onder toezicht van een bewaarder, die me naar de geselecteerde cellen zou begeleiden, respondenten te werven in de drie vleugels van de gevangenis.

Na de praktische afspraken met mevrouw Ruttens heb ik van een bewaarder een **lijst** gekregen **van alle gedetineerden te Wortel**. Uit deze lijst werden door deze bewaarder eerst alle namen geschrapt van mannen die 'passant'¹⁵⁵ waren te Wortel, van landlopers –die volgens de bewaarder "*toch niet interessant*" waren- en van mannen die het Nederlands onvoldoende machtig zijn om een interview te kunnen afnemen. Hierop volgend werden door de bewaarder alle deelnemers van cursussen aangevinkt. Aan de hand van de informatie op de lijst kon ik bovendien afleiden welke gedetineerden werken en welke niet. De lijst gaf de gedetineerden per vleugel en per sectie weer, alsook per type cel.¹⁵⁶ **Per sectie** selecteerde ik aansluitend, afgaande op de lijst, een zo heterogeen mogelijk vijftiental gedetineerden.¹⁵⁷ De celnummers van deze gedetineerden gaf ik door aan de bewaarders, zodat zij me konden begeleiden naar de cel van de gedetineerden in kwestie, en de deur konden openen. Was de gedetineerde in kwestie aanwezig op cel, dan overhandigde ik hem een **aanmeldingsbrief**¹⁵⁸ met een bondige uitleg over het onderzoeksopzet en de werkwijze, de garantie van anonimiteit, alsook een tijdschema van mogelijke data voor de afname van interviews. Daarnaast had ik schrijfgierief voorzien voor gedetineerden die daar niet over beschikten om de brief in te vullen, al is dit achteraf overbodig gebleken. De geïnteresseerden konden hun drie voorkeuren doorgeven betreffende de data en uren van interviews.¹⁵⁹ Was de gedetineerde in kwestie niet aanwezig, of niet geïnteresseerd, dan gingen we (de begeleidende bewaarder en ikzelf) over tot de volgende cel. Een aantal keren gebeurde het dat ik de brief aan een geselecteerde gedetineerde in een meerpersoonscel gaf, en dat zijn celgenoten me ook om een brief vroegen uit interesse voor het onderzoek. Hen heb ik dan ook telkens een brief gegeven. In vleugel A en C werden op de bovenstaande manier op 3 februari 2014 in de voormiddag een zestigtal aanmeldingsbrieven uitgedeeld. Toen waren echter een aantal geselecteerde gedetineerden afwezig omdat zij op dat moment een cursus volgden of aan het werk waren. Daarom werd ervoor geopteerd om tijdens de etensbedeling 's middags -het moment waarop alle

---

Er werd me de vrijheid gelaten om als onderzoeker zelf te beslissen wie ik selecteerde en interviewde, op voorwaarde dat de medewerking van de respondenten steeds vrijwillig was.

¹⁵⁵ D.w.z. gedetineerden van Tilburg die slechts enkele uren/ dagen in Wortel verbleven.

¹⁵⁶ Meerbepaald: monocel, twee persoonscel, driepersoonscel, vierpersoonscel, vijfpersoonscel.

¹⁵⁷ Onder hen: werkers en niet-werkers, cursisten en niet-cursisten, (en afgaand op de naam) allochtonen en autochtonen, gedetineerden in een monocel of een meerpersoonscel.

¹⁵⁸ Deze brief werd opgesteld in het Nederlands, om op die manier gedetineerden die het Nederlands onvoldoende machtig zijn, uit de selectie te filteren. Er werden 100 aanmeldingsbrieven voorzien, in enveloppen die door de gedetineerden na het invullen van de brief gesloten konden worden, dit om hun anonimiteit te garanderen. De aanmeldingsbrief is te vinden in bijlage 2.

¹⁵⁹ Zij konden behalve de door mij voorgestelde data zelf ook een voorstel doen voor een andere dag en een ander uur.

gedetineerden behalve de fatiks die instaan voor de etensbedeling, pauze hebben en op cel aanwezig zijn- van cel tot cel mee te gaan met de equipe van fatiks en bewaarders, en telkens mijn onderzoek voor te stellen. Op die manier werden er in vleugel B een veertigtal brieven uitgedeeld. Van de gedetineerden in vleugel B had ik geen overzicht van aan wie ik een brief heb gegeven, omdat het organisatorisch niet mogelijk was om zelf cellen te selecteren, aangezien ik aangewezen was op de equipe van de etensbedeling. In de namiddag van 3 februari werden alle aanmeldingsbrieven opgehaald. Bovendien werd de gedetineerden die nog erover wilden nadenken de mogelijkheid gegeven om 's avonds bij het appèl hun brief mee te geven aan de kwartierchef, die de brieven aan Mevrouw Ruttens zou overhandigen en die ik de dag nadien zou ophalen. Ten slotte zijn er verschillende gedetineerden zich nog spontaan bij me komen aanmelden tijdens de afnameperiode van de interviews, waarbij zij aangaven ook te willen deelnemen aan het onderzoek. Bij de uitdeling van de aanmeldingsbrieven kreeg ik meermaals de opmerking van verschillende gedetineerden dat ze wel hadden willen deelnemen indien het om een enquête ging, maar niet aan een interview. Deze gedetineerden hadden mogelijks rijke informatie kunnen delen, en waren hiertoe bereid, maar werden alsnog uit de selectie gefilterd. Daarnaast werd er een paar keer, door verscheidene bewaarders tijdens de uitdeling van de brieven -uiteraard met de beste bedoelingen- opgemerkt, wanneer gedetineerden aangaven niet geïnteresseerd te zijn in het onderzoek, dat ze *"toch niks beters te doen hadden en maar beter konden deelnemen."*¹⁶⁰ Als onderzoeker maak ik me dan de bedenking in welke mate er sprake is van vrijwillige deelname, in welke mate de gedetineerden in kwestie zich *gepusht* voelden om deel te nemen en in welke mate de anonimiteit van geïnteresseerden gegarandeerd kon worden. Er werden uiteindelijk **100 aanmeldingsbrieven** uitgedeeld aan geïnteresseerde gedetineerden die het Nederlands voldoende machtig bleken te zijn om aan een interview deel te nemen. Dit resulteerde uiteindelijk in de afname van 19 interviews, waaronder 1 testinterview, 18 interviews in het Nederlands en 1 in het Frans, hetgeen dan weer 17 interviews met bruikbare data opleverde.¹⁶¹ De dag voorafgaand

---

¹⁶⁰ Citaat uit veldnota's te Wortel, 3 februari 2014.

¹⁶¹ Er waren een dertigtal gedetineerden geïnteresseerd om deel te nemen aan het onderzoek, maar het was praktisch onmogelijk om hen allen binnen die korte tijd, op de dagen en uren naar hun keuze, te interviewen. Verschillende keren vielen het bovendien voor dat iemand die zich had opgegeven voor de interviews ondertussen overgeplaatst was naar een andere gevangenis voor bezoek of voor medische zorgen. Uiteindelijk werden er 19 interviews afgenomen, waarvan er achteraf 2 niet geschikt bleken om op te nemen in de dataverzameling. Een interview leek me louter op sociaal wenselijke antwoorden gebaseerd, aangezien de respondent telkens wanneer een bewaarder het lokaal passeerde waar de interview plaatsvonden, zei hoe "fantastisch hij het wel vindt in Wortel", daarbij knikkend of wenkend naar de bewaarder in kwestie. Het leek me dan ook niet bevorderlijk voor de betrouwbaarheid en validiteit van de verzamelde data om dit interview op te nemen in het onderzoek. Daarnaast was het Franstalige interview van te slechte audiokwaliteit om de anderstalige respondent duidelijk te verstaan, hetgeen het onmogelijk maakte om de woorden van de respondent volgens het VERBATIM-principe te noteren. Ook hier maakte ik me de bedenking dat de opname van dit interview in de data van het onderzoek de betrouwbaarheid en validiteit van de data niet ten goede zou komen.

aan iedere afnamedag gaf ik aan de directie de namen door van respondenten die ik de volgende dag wenste te interviewen. Indien deze respondenten belet waren,¹⁶² selecteerde ik een of meerdere respondenten uit de 'reservelijst'; een lijst van geïnteresseerden die aangaven altijd beschikbaar te zijn. Er werd getracht zo veel als mogelijk rekening te houden met de door de respondenten opgegeven data en uren. Ook met bezoeken en de wandelingen werd rekening te houden. De respondenten konden er namelijk voor kiezen om voor/na de werkuren of cursus, voor/ na de wandeling en buiten de bezoeken en in het weekend geïnterviewd te worden.

Er werd geopteerd om per geselecteerde cel het **onderzoek face to face toe te lichten** aan de gedetineerden. Dit liet een eerste kennismaking toe en bovendien maakte dit het voor de gedetineerden mogelijk om onmiddellijk vragen stellen over het onderzoek en de werkwijze, hetgeen achteraf wel nodig gebleken is. Voor bewaarders en gedetineerden was het niet altijd duidelijk wat er van hen verwacht werd, waarover het onderzoek precies ging en hoe er te werk gegaan zou worden. Meermaals kondigden de bewaarders mij aan als "*iemand die een enquête komt doen, of zoiets*".¹⁶³ Op zulke momenten kon ik ingrijpen en de werkwijze uitleggen. Het bleek dan ook nuttig dat de gedetineerden me face to face vragen konden stellen, en aan de hand daarvan konden beslissen over al dan niet deelname. Zelf face to face respondenten werven bracht daarenboven het voordeel met zich mee dat ik er als onderzoeker over kon waken dat gedetineerden niet (te zeer) onder druk werden gezet door personeel of medegedetineerden om deel te nemen aan het onderzoek, dat iedere gedetineerde die geïnteresseerd was ook effectief zijn interesse kon aangeven en dat bijgevolg ook niemand verhinderd werd om deel te nemen. Het leek me daarnaast belangrijk om zelf van cel tot cel te gaan, om op die manier het vertrouwen van de gedetineerden te winnen. Ik kon me telkens voorstellen als een **onafhankelijke** onderzoeker, die los staat van personeel en directie, en kon de gedetineerden ervan verzekeren dat de data anoniem verwerkt zouden worden en niet doorgespeeld zouden worden aan directie en derden. Ten slotte vormde het face to face contact de mogelijkheid om na te gaan wat de motivatie was van de geïnteresseerden om deel te nemen. Een drietal keren vroegen geïnteresseerden me of ik voor de PSD of JWT werkte, en of ik iets voor hun dossier kon betekenen. Hen heb ik nogmaals mijn

---

¹⁶² Bijvoorbeeld door een cursus volgde of werk. Ik wilde hen dan niet beletten om naar hun werk of de cursus te gaan, en probeerde hen dan op een ander moment, na de werkuren en activiteiten te zien.

¹⁶³ Citaat uit veldnota's van maandag 4 februari 2014. Ik heb op niet-systematische wijze veldnota's gemaakt over de interacties tussen personeel en gedetineerden, en tussen personeel en mezelf. Op die manier kon ik de impact van mezelf als onderzoeker op de setting beter inschatten, alsook gaf het me de mogelijkheid om de setting waarin de respondenten zich begeven, beter te begrijpen. Omdat de veldnota's niet volgens dezelfde systematiek en op een methodologisch verantwoorde (betrouwbare en valide) manier werden genomen, heb ik besloten om deze nota's niet op te nemen in de dataverzameling. Desalniettemin zijn ze een meerwaarde gebleken voor het onderzoek, omdat ze me aanzetten tot zelfreflectie over mijn impact op de setting, de contacten met personeel en respondenten, etc.

onafhankelijkheid als onderzoeker benadrukt en zij haakten dan ook meestal af. Wat de validiteit van de data betreft, leek het me ook beter om, zo veel als mogelijk, enkel mensen te selecteren die oprecht geïnteresseerd bleken in het onderzoek en niet hoopten dat ik, door wat zij me te zeggen hadden, iets aan hun dossier kon veranderen.

Door de beperkte selectie genereert de steekproef weinig externe validiteit, en kunnen de resultaten niet gegeneraliseerd worden.¹⁶⁴ Aangezien het hier om een kwalitatief onderzoek gaat, gefundeerd op een constructionistische benadering van de werkelijkheid, is het echter niet de bedoeling om de onderzoeksresultaten te generaliseren. Niettegenstaande werd getracht de externe validiteit zoveel mogelijk te benaderen, door de (zij het beperkte) heterogeniteit van de steekproef.

3.1.5 Beperkingen van deze selectie

Een aantal gedetineerden vielen buiten de selectie, zoals gedetineerden die het Nederlands onvoldoende machtig zijn. Desalniettemin kan hun beleving van agency binnen detentie ook erg relevant zijn, net omdat zij een groep vormen die weinig aansluiting vindt bij de veelal Nederlandstalige activiteiten, die communicatiemoeilijkheden ondervindt ten aanzien van medegedetineerden en personeel, die vaak een ander statuut heeft (cf. 'VILO') en dus andere vooruitzichten. Het was praktisch onmogelijk om hen bij dit onderzoek te betrekken, maar het lijkt me desondanks bijzonder interessant om hen bij verder empirisch onderzoek in de steekproef op te nemen. Behalve niet-Nederlandstaligen vielen ook gedetineerden die minder communicatief zijn en minder taalvaardig buiten de selectie. Zij glipten mogelijk door de mazen van het net doordat ze bijvoorbeeld de aanmeldingsbrief niet konden lezen of onvoldoende begrepen. Ook zij vormen nochtans een interessante onderzoekspopulatie, ook omdat het mogelijk is dat zij niet deelnemen aan activiteiten omdat zij niet over de voor de cursus/ activiteit noodzakelijke vaardigheden beschikken. Daarnaast is het mogelijk dat gedetineerden op het moment van het werven van de respondenten niet op cel aanwezig waren, om welke reden dan ook.¹⁶⁵ Ik ben me bijgevolg bewust van de **beperkingen van de steekproef** van dit onderzoek, en de **bijhorende nuances** die bij de resultaten geplaatst moeten worden.

---

¹⁶⁴ D.B. BAARDA en M.P.M. DE GOEDE, *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen/ Houten, 2006, 191.

¹⁶⁵ Mogelijke verklaringen voor afwezigheid op cel kunnen zijn: gedetineerde is op verlof, uitgaansvergunning, in de (ongestoorde) bezoeksruimte, op gesprek bij PSD, JWT, aanwezig op een cursus, aan het werk,... En gedetineerden die mogelijk in een tuchtcel zaten.

3.1.6 Periode en plaats van het onderzoek

De afnameperiode van de interviews situeerde zich tussen 4 en 15 februari 2014. Op vijf dagen tijd werden negentien interviews afgenomen, waarvan het kortste om en bij de 27 minuten duurde en het langste interview twee uur. Op die dagen ondervond ik de problemen die eigen zijn aan een afgelegen gevangenis als Wortel, namelijk veel tijdsverlies door wachten op openbaar vervoer, iets wat voor bezoek en hulpverleners van buiten de gevangenis dagelijkse/ wekelijkse kost is. Meestal nam een interview een uur à anderhalf uur in beslag. De meeste interviews duurden minder lang dan oorspronkelijk verwacht, maar het interview werd nooit beëindigd voordat ik geverifieerd had dat de respondent niets meer relevant kon of wilde vertellen. Ik heb hen ook altijd gevraagd na het overlopen van de topiclijst of ze nog iets wilden toevoegen aan het interview.

De interviews vonden telkens plaats in de A-vleugel van de gevangenis van Wortel, in een **geluidsdicht lokaal** met een venster, waardoor de bewaarders en anderen wel naar binnen konden kijken maar het gesprek niet konden mee volgen.

3.1.7 Methodologische en ethische overwegingen

3.1.7.1 Intrede in de setting

Als veldonderzoeker is het noodzakelijk om bij de voorbereiding van de dataverzameling, alsook tijdens het veldwerk te reflecteren over de eigen positie/ rol in de onderzoeksetting, en de gevolgen die de eigen aanwezigheid mogelijks kan hebben voor de setting.¹⁶⁶ Deze zelfreflectie is onontbeerlijk omdat de toegang van de onderzoeker tot de setting, het intreden binnen evenals het zich positioneren in de setting, het verzamelen van data, het interpreteren van de resultaten en het schrijven van het onderzoeksrapport beïnvloed worden door de persoon van de onderzoeker en de verschillende rollen die hij of zij heeft.¹⁶⁷ Soms bleek het moeilijk om een positie aan te nemen t.o.v. het personeel, andere gedetineerden. Vragen die daarbij aan bod kwamen luiden: Wat zeg ik over het onderzoek en over wie er deelneemt, wat er aan bod komt enz.? Hoe win ik het vertrouwen van de gedetineerden? Hoe win ik het vertrouwen van het personeel?

---

¹⁶⁶ B. CLAES, V. LIPPENS, P. KENNES en H. TOURNEL, "Gender and prison ethnography. Some fieldwork" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 69.

¹⁶⁷ R. MACHIELS, "Getting Personal. Reflections on the 'I' of a researcher" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 137.

Een tweede aspect dat de nodige aandacht verdient, betreft de aanwezigheid van emoties binnen het onderzoek. Als onervaren onderzoeker wilde ik me bij aanvang 'zo neutraal' mogelijk opstellen. Gaandeweg heb ik echter ervaren dat emoties onvermijdelijk zijn in veldwerk, en zeker in een gevangenissetting.¹⁶⁸

Wat betreft de methodologische en ethische overwegingen aangaande het werven van respondenten, heb ik reeds aangegeven dat ervoor werd gekozen om alle potentiële respondenten face to face te benaderen.¹⁶⁹ Daarnaast werden er ook strategische beslissingen genomen betreffende kledij, lichaamstaal, het voorstellen van zichzelf aan de verschillende partijen, om zich zo veel mogelijk aan te passen aan de mogelijke respondenten.¹⁷⁰ Zo heb ik me erg sober gekleed, uit respect voor hen, omdat zij zich ook niet (volledig) kunnen kleden zoals ze willen, en ook uit respect voor de bewaarders.

3.1.7.2 Dataverzameling

Voor de aanvang van ieder interview legde ik de respondenten een formulier¹⁷¹ voor dat ze moesten ondertekenen om op die manier hun **informed consent** en vrijwillige medewerking te verzekeren. De gedetineerden konden daarbij aangeven of ze ermee akkoord gingen dat het interview werd opgenomen en of ze op de hoogte wilden gehouden worden van de resultaten van het onderzoek. Alle respondenten stemden ermee in het interview op te nemen. Vertrekkend vanuit een agency-benadering van de detentiebeleving van gedetineerden in het theoretische luik van deze meesterproef, werd deze benadering van de gedetineerde als sociale actor, als reflecterend en agerend individu, dat betekenis geeft aan de situatie waarin hij verkeert, ook in de praktijk van het onderzoek gehanteerd. Indien de gedetineerde (plots) niet (meer), om welke reden dan ook, wilde deelnemen aan een interview, werd deze keuze uiteraard gerespecteerd.¹⁷² Voor de aanvang en na het afronden van elk interview gaf ik de

---

¹⁶⁸ Andere veldonderzoekers zijn ook deze mening toegedaan. Zie hiervoor onder meer: A. LIEBLING, "Doing research in prison: breaking the silence?", *Theoretical Criminology* 1999, vol. 3, nr. 2, 149; V. SCHEIRS en A. NUYTIENS, "Ethnography and Emotions. The Myth of the Cold and Objective Scientist" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 152.

¹⁶⁹ Dit creëerde zowel voor hen als voor mij transparantie en duidelijkheid over de werkwijze en het verloop van de data-afname, de motivatie van de respondenten, etc.

¹⁷⁰ En dit omdat de eerste kennismaking met de setting, de gatekeepers en de respondenten cruciaal is en een degelijke voorbereiding behoeft.

¹⁷¹ Zie hiervoor bijlage 3.

¹⁷² Ik benadrukte de PBA die de respondent naar de interviewruimte zou brengen telkens dat deze niet gedwongen mocht worden of zich verplicht mocht voelen om deel te nemen. Enkele keren is het voorgevallen dat de PBA zonder respondent terugkeerde omdat deze laatste geen zin (meer) had om deel te nemen. Dan werd zijn keuze gerespecteerd en werd een andere respondent gezocht uit de lijst van respondenten die aangegeven hadden steeds beschikbaar te zijn. Voor de aanvang van ieder interview benadrukte ik telkens het belang van hun vrijwillige medewerking. Een keer is het voorgevallen dat een respondent me bij de aanvang van het interview vroeg wat ik voor zijn dossier kon betekenen. Ik heb hem toen mijn onafhankelijke positie benadrukt, waardoor hij niet meer gemotiveerd was om deel te nemen. Ook zijn keuze werd gerespecteerd.

respondent een hand, een gebaar dat, naar mijn mening, vertrouwen en zakelijkheid symboliseert. Ik heb me ook telkens opnieuw aan hen voorgesteld en geprobeerd hen telkens met hun voornaam aan te spreken, omdat dat voor een meer gemoedelijke en vertrouwdere atmosfeer zorgt. De creatie van een interviewsituatie waarin de respondent zich welkom voelt, waarin de respondent voelt dat de onderzoeker oprecht in zijn visie geïnteresseerd is en waarin vertrouwen heerst tussen de respondent en de interviewer, is dan ook belangrijk.¹⁷³ Zo kan empathie van de onderzoeker¹⁷⁴ voor de onderzoekssubjecten toelaten om dichterbij hun belevingswereld te komen, en kan het de artificiële hiërarchie tussen onderzoeker – respondent afzwakken, om zo meer een relatie van gelijken te scheppen.¹⁷⁵ Het erkennen van mijn eigen emoties als onderzoeker tijdens het interview, bijvoorbeeld op momenten waarop ik werd bewogen door de soms harde verhalen van de respondenten, heeft geholpen om de subjectieve werkelijkheid van de respondenten te begrijpen.¹⁷⁶

Ik liet hen vooral spontaan aan het woord en probeerde hen **zo weinig mogelijk in hun antwoord te sturen**, net omdat hun mening en beleving zo belangrijk is voor het onderzoek. Indien ze echt totaal naast de kwestie antwoordden, heb ik ze uiteraard wel bijgestuurd. Het interview ving aan met een open vraag, waarbij de respondent gevraagd werd een typische dag voor hem in de gevangenis te beschrijven. Sommigen beschreven hun dag in detail, anderen beschreven de grote lijnen, maar steeds bood het antwoord op deze vraag zeer rijke informatie, waarop er later tijdens het interview nog ingepikt werd. De topiclijst werd vooral ter ondersteuning van de interviews gebruikt. Omdat ik nog niet veel interviewervaring heb, heb ik ervoor gekozen om het interview toch zo goed mogelijk voor te bereiden, om op die manier zo veel mogelijk relevante informatie te vergaren. De topiclijst mocht echter geen korset worden, iets wat de antwoorden van de respondenten zou sturen, dus werd zo veel mogelijk ervoor geopteerd om de respondent zelf spontaan aan het woord te laten over de thema's in de topiclijst, en om de respondent zelf te laten aangeven wat voor hem belangrijk en minder belangrijk is.

Toch stelde ik tijdens de transcriptie van de interviews vast dat ik regelmatig, meestal om een vraag of een woord te verduidelijken, **suggestieve vragen** heb gesteld. Zo

---

¹⁷³ V. SCHEIRS en A. NUJTIENS, "Ethnography and Emotions. The Myth of the Cold and Objective Scientist" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 152.

¹⁷⁴ In dit onderzoek veruiterlijkt in het aanspreken van de respondent met de voornaam, het benadrukken van het belang van hun eigen mening, het ruimte laten aan de respondenten om aan te geven wat zij belangrijk vinden, enz.

¹⁷⁵ V. SCHEIRS en A. NUJTIENS, "Ethnography and Emotions. The Myth of the Cold and Objective Scientist" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 153.

¹⁷⁶ V. SCHEIRS en A. NUJTIENS, "Ethnography and Emotions. The Myth of the Cold and Objective Scientist" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 153.

stelde ik af en toe retorische vragen, formuleerde ik sommige vragen op een manier die het antwoord mogelijks stuurde. Vooral indien de respondent te kennen gaf mijn vraag niet te begrijpen of indien de respondent bepaalde Nederlandse woorden niet kende, herformuleerde ik de vraag enkele keren, waarbij ik de vraag op een suggestieve manier stelde. Daarnaast was ik, als onervaren interviewer, soms bang voor stiltes, en liet ik op sommige momenten te weinig ruimte aan de respondent voor stilte, om na te denken. Ik ben me bewust van de mogelijkheid dat deze methodologische beperkingen de antwoorden van de respondenten kunnen gestuurd hebben, en dat dit de interne betrouwbaarheid van de resultaten kan aangetast hebben.¹⁷⁷

Wat de locatie betreft waar de interviews werden afgenomen, kunnen ook enkele opmerkingen geformuleerd worden. Alle interviews vonden plaats in een geluidsdicht lokaal, hetgeen ik ook telkens vermeld heb voor de aanvang van het interview, om op die manier sociaal wenselijke antwoorden tot het minimum te beperken, en zo de betrouwbaarheid van de data te verbeteren.¹⁷⁸

De aanwezigheid van een raam in de ruimte, waarlangs bijna voortdurend bewaarders patrouilleerden, heeft echter het risico op sociaal wenselijke antwoorden mogelijks verhoogd. Gedetineerden raakten regelmatig afgeleid bij het zien van een bewaarder, en moesten dan hun antwoord hervatten. Ook ikzelf raakte af en toe afgeleid door de voortdurend in beweging zijnde gevangenis, bijvoorbeeld door het omroepen van de "lossingen" voor de werkers en de cursisten, voor de wandeling, etc. Ook hierbij kunnen methodologische vraagtekens geplaatst worden. Zo kan men zich afvragen of de onderzoeksresultaten niet door externe factoren beïnvloed werden, waardoor de betrouwbaarheid van de data aangetast kan zijn. Als onderzoeker is men echter afhankelijk van de setting, en moet men zich aanpassen aan de mogelijkheden en beperkingen van de setting. Dat aanpassen is ook cruciaal indien niet alles volgens plan verloopt. Daarnaast is men als onderzoeker in de gevangenis ook afhankelijk van de timing, het regime.¹⁷⁹ Zelf heb ik aan den lijve kunnen ervaren dat tijd van een niet te onderschatten belang is in de gevangenis. De afnamedagen in de gevangenis werden gekenmerkt door een wachten, wachten aan de poort en aan het onthaal om binnen te kunnen in de gevangenis, wachten tot bewaarders een gedetineerde konden gaan 'lossen' voor een interview, wachten tot dat een beweging in de gang afgelopen was, etc.

---

¹⁷⁷ D.B. BAARDA en M.P.M. DE GOEDE, *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen/ Houten, 2006, 188.

¹⁷⁸ D.B. BAARDA en M.P.M. DE GOEDE, *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen/ Houten, 2006, 188.

¹⁷⁹ Bijvoorbeeld bij de shiftwisseling van personeel of bij bewegingen moest ik wachten, omdat er op dat moment geen gedetineerden naar het lokaal mochten komen. Gedetineerden moesten op tijd gehaald worden; voor of na een (werkers)beweging, voordat ze eventueel gelost zouden worden voor de wandeling,...

Dit wachten is onlosmakelijk verbonden aan (onderzoek in) de gevangeniscontext.¹⁸⁰ Het is iets dat bezoek, personeel en gedetineerden zelf ook dagelijks ervaren. Het verzekerde me nogmaals van de relevantie van de vragen omtrent de tijdsbeleving van de respondent in de gevangenis.

3.1.7.3 Uittrede uit het onderzoeksveld

Ten slotte is het belangrijk om als criminoloog de setting waarin men veldwerk verricht heeft niet plots en zonder nazorg te verlaten. De uittrede uit de setting behoeft bijgevolg enige planning.¹⁸¹ De zogenaamde gatekeepers in dit onderzoek, de directie en PBA's te Wortel, hebben dit onderzoek dan ook mogelijk gemaakt. Ik heb mijn appreciatie voor de hulp van het personeel en de directie van de strafinrichting te Wortel laten blijken door het personeel mondeling telkens te bedanken nadat ze een gedetineerde naar me hadden gebracht, wanneer ze deuren voor me openden, etc. Bovendien heb ik wanneer de dataverzamelingsperiode afgerond was een dankwoord gestuurd naar de directie van Wortel, die de mail wist te waarderen en naar het personeel doorgestuurd heeft.

Tevens is het evident om de respondenten van het onderzoek te bedanken voor hun medewerking. Ik voorzag hen dan ook van een dankbrief.

Daarnaast leek het me opportuun om de respondenten in de mate van het mogelijke op de hoogte te houden van de resultaten van het onderzoek. Zo wordt het voor de respondenten mogelijk om te weten waarin hun medewerking geresulteerd is, op welke manier de resultaten worden weergegeven, en of ze zich in de resultaten kunnen vinden. Daarom heb ik degenen die in april nog in Wortel verbleven, via briefwisseling gecontacteerd. Zij kregen op die manier de mogelijkheid om een adres door te geven waarnaar de onderzoeksresultaten in juli, na de verdediging van deze meesterproef, konden worden opgestuurd. Een beperking aan onderzoek voeren in de gevangenis, is dat de respondenten bij de afronding van het onderzoek mogelijk reeds vrij zijn, getransfereerd zijn, etc. en op die manier niet meer te bereiken. Bijgevolg werd er getracht zo snel mogelijk de respondenten in de gevangenis te contacteren, om zo veel mogelijk respondenten te kunnen bereiken. Daarnaast is het mogelijk dat de respondent geen zicht heeft op waar hij zal zijn wanneer de resultaten worden bekend gemaakt. Veel respondenten waren namelijk onzeker of de SURB hen strafuitvoeringsmodaliteiten zou toekennen, en als ze zicht hadden op VI, VLV, einde straf etc. Tevens is het best mogelijk dat zij (nog) geen vaste woonplaats/ adres hebben. Bijgevolg kan er een grote

---

¹⁸⁰ Ook T. TORBENFELDT BENGSSON heeft dit ervaren in haar onderzoek in een jeugdinstituut, zie: T. TORBENFELDT BENGSSON, "Boredom and Action—Experiences from Youth Confinement", *Journal of Contemporary Ethnography* 2012, vol. 41, 526-663.

¹⁸¹ H. WAEGE, "Het onderzoeksplan" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 80.

uitval zijn wat betreft de respons op de mogelijkheid om op de hoogte te worden gehouden over de onderzoeksresultaten. Uiteindelijk hebben 5 respondenten gereageerd.

3.1.8 Verwerkings –en analysemethode

Eerst werden de interviews volgens het VERBATIM- principe getranscribeerd. Vervolgens werd ieder interview gecodeerd. Na het coderen van de interviews werden alle codes samengelegd om gelijkenissen en verschillen tussen de respondenten na te gaan. Bij de analyse en interpretatie van de resultaten is het opnieuw belangrijk om te reflecteren over de betrouwbaarheid van de data; zijn de resultaten onafhankelijk zijn van het toeval?¹⁸² Zouden andere onderzoekers met dezelfde data, tot dezelfde conclusie(s) zouden komen? Mogelijks heb ik als onervaren onderzoeker interpretatiefouten gemaakt. Daarnaast kunnen de respondenten (on)bewust sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven, ook dit kan de betrouwbaarheid negatief beïnvloeden. Betreffende de externe betrouwbaarheid stellen we ons de vraag of we tot een zelfde conclusie zouden komen indien we een andere populatie zouden bevragen. Zoals eerder aangehaald, zouden anderstalige respondenten die illegaal in België verblijven mogelijks totaal verschillende data hebben opgeleverd, net als bijvoorbeeld vrouwelijke gedetineerden,... Uiteraard zouden deze verschillende data dan in een andere conclusie resulteren.

3.2 De mogelijkheden tot en beperkingen van agency in een totale institutie: kritische weergave van de voornaamste bevindingen

Uit de literatuurstudie blijkt dat agency velerlei betekenissen kan omvatten. Agency betekent binnen het bestek van deze meesterproef het maken van keuzes over de eigen tijd -en ruimtebesteding, over het al dan niet werken tijdens de detentie, over de besteding van geld, over de aankopen in de kantine, het gebruik van media, de communicatie met de buitenwereld, de relatie met en houding t.o.v. andere gedetineerden. Daarnaast houdt agency in dat men, op meer of minder momenten, zichzelf kan zijn, privacy vindt of kan scheppen. Tevens impliceert agency dat de gedetineerde een individu is dat betekenis verleent aan zijn eigen situatie, zijn eigen situatie vergelijkt met die van anderen en andere gevangenen, en zich hierover een mening vormt. Sommige gedetineerden hebben zich neergelegd bij hun straf, anderen niet. Sommige gedetineerden volgen de regels, anderen engageren zich in zgn. *institutional edgework*. Sommige gedetineerden voelen zich rechtvaardig behandeld, voelen zich erkend en gerespecteerd als persoon, anderen niet. Ondanks de beperkende

---

¹⁸² D.B. BAARDA en M.P.M. DE GOEDE, *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen/ Houten, 2006, 188.

structuur van de gevangenis slagen gedetineerden erin om toch actor te blijven en keuzes te (kunnen) maken. Deze keuzes motiveren ze op hun eigen manier, afhankelijk van onder meer hun kijk op en interpretatie van de situatie,¹⁸³ hun relaties met de buitenwereld, hun ervaringen in andere gevangenissen. Elk hebben ze bovendien hun eigen invulling van concepten als privacy en zichzelf zijn. Deze invulling, en het belang dat de respondent hieraan hecht, bepaalt mee in welke mate de respondenten agency ervaren, hoe zij hun tijd indelen, hoe zij zich verhouden tot medegedetineerden en personeel. De bevindingen van de literatuurstudie zullen worden getoetst aan de bevindingen van het empirisch onderzoek. De antwoorden op onderzoeksvragen naar mogelijkheden tot en beperkingen van agency zijn nauw verwant aan elkaar, gelinkt aan elkaar, en kunnen dus soms door elkaar lopen.

De analyse van de onderzoeksresultaten verloopt als volgt: eerst zullen de aspecten gelinkt aan het **verlies van agency** worden weergegeven. Hierover bestaat er onder de respondenten enige **consensus**. Ten eerste wordt het verlies van agency en vrijheid vertaald naar de concrete betekenis ervan in detentie. Daarna volgen de meningen van de respondenten over de mogelijkheden tot en de beperkingen van agency binnen hun relaties met medegedetineerden. Ten slotte wordt hun perceptie weergegeven over de contacten met de PSD. Ten tweede zullen de aspecten van agency worden gepresenteerd die mogelijkheden bieden tot het **herwinnen van agency**, namelijk de tijdsbeleving –en besteding, het gebruik van media, de beleving en vormgeving van de ruimte, het hebben van persoonlijke bezittingen en ten slotte de relaties met celgenoten en personeel, andere dan PSD. De analyse wordt besloten met een bespreking van de resultaten, waarbij de mechanismen die verschillen kunnen verklaren in de beleving van agency en de perceptie van de situatie, uitvoerig zullen worden uiteengezet.

3.2.1 Verlies en afwezigheid agency

3.2.1.1 Verlies vrijheid

Een eerste aspect waarover de meeste respondenten het eens zijn, betreft hetgeen ze missen, namelijk hun vrijheid. Velen vullen de term 'vrijheid' in als volledig zelf kunnen beslissen over hun doen en laten; het kunnen doen wat ze willen, wanneer ze willen.

"Doen wat ik wil, eten wat ik wil. Gaan en staan waar ik wil. Doen wat ik wil. Omgaan met wie dat ik wil. Alles, alles, al mijn vrijheden." (Respondent 11, 10 februari 2014)

"Ik wil wel iets zeggen, maar ik mis alles. Ge mist uw vriendin, het werk, uw vrijheid, ja dat is het zo wat. Ja, doen wat dat ge wilt he. Dat ge kunt gaan en

---

¹⁸³ Straf aanvaard of niet, zich correct behandeld voelen of niet, etc.

staan waar dat ge wilt he. Uw vrijheid he, dus, dat is het belangrijkste dat ge moet afgeven.” (Respondent 13, 15 februari 2014)

Het enige waarover men wel nog kan beslissen, is: *“...wanneer ge gaat slapen, of als ge eet of niet, of als ge iets bestelt.”* (Respondent 6, 6 februari 2014)

Meer specifiek vullen de respondenten het verlies van hun agency in als een verlies van controle over het eigen leven in de gevangenis, het verlies om de vrijetijd te kunnen invullen zoals buiten, het verlies van de sociale contacten die men buiten onderhield. Deze aspecten worden hieronder uitgelicht.

Verlies controle eigen leven

Een respondent zegt dat hij het gevoel heeft geen controle meer te hebben over zijn leven in de gevangenis. Hij hoort er naar eigen zeggen niet thuis.

“Er is geen controle he, juffrouw. Ik sta op en ik ga slapen, en daartussen lees ik. Meer doe ik niet... Eentonig, maar het is zo. Dat is mijn leven. Dus ge gaat hier nooit als gezonde mens naar buiten.” (Respondent 8, 6 februari 2014)

Verlies keuze vrije tijdsinvulling

Verschillende respondenten missen de mogelijkheid om zelf hun vrije tijd in te vullen. Buiten hadden ze hobby's (sporten, op café gaan, creatief bezig zijn, tuinieren, etc.). Ze missen de dingen die ze buiten als vanzelfsprekend ervoeren.

“Als ge buiten zijt, vliegt de tijd voorbij. De stomste, belachelijkste dingen voor iemand dat buiten is, alle, wat dat die als normaal zijnde neemt, die mist ge... Die ge heel hard mist, die ge echt heel hard mist. Koffie drinken, de mensen dat... u passeren... Ik had buiten iedere zondag mijn vaste routine, en euh, dat mis ik heel hard.” (Respondent 12, 10 februari 2014)

Verlies sociale contacten

Daarnaast mist men de sociale contacten die men buiten onderhield.¹⁸⁴

"Buiten was ik een buitenbeest. Ik zocht sociaal contact. In de kroeg. Of in het park. Of ja, ik ging naar euh plaatsen waar dat ik me goed voelde tussen mensen." (Respondent 5, 5 februari 2014)

"Ja, dat mis ik wel. En vooral het feit, ik ging dikwijls op café met mijn vader, en dat waren onze momenten tezamen." (Respondent 15, 15 februari 2014)

Ook missen de meesten hun familie erg, en vooral dan diegenen die buiten erg close zijn met hun familie en diegenen die door de gevangenis nog weinig contact met hun familie kunnen hebben.

Onnodige beperkingen vrijheid

Sommige aspecten van het verlies van hun vrijheid vinden de respondenten normaal, inherent aan de gevangenisstraf. Andere aspecten vinden ze minder vanzelfsprekend.

"Euh, tegen belachelijke dingen durf ik mijn raam wel eens open trekken en eens een keer goed brullen. Ja, echt, dat doet goed, een keer met volle stem een keer goed... roepen en een keer goed vloeken. En dan is dat efkes goed. (lacht)"
(Respondent 11, 10 februari 2014)

Ze stellen zich vragen bij bepaalde, voor hen 'belachelijke' regeltjes die hun vrijheid onnodig beperken. Zo stellen ze dat ze dan wel van hun vrijheid beroofd mogen zijn, maar dat ze toch graag even veel keuze zouden hebben om zaken te kopen als in de buitenwereld. Ook vinden ze het jammer dat ze bepaalde spullen van buiten niet op cel mogen binnenbrengen.

"Kijk ze hebben uw vrijheid afgenomen... Ik vind uw vrijheid, da 's niet het product van uw eten en uw drinken en van die dinges. Dus ik vind dat wat een normale mens buiten koopt, moeten wij ook kunnen kopen, van eten en drinken en... En hier is dat niet. Dus wij moeten echt verplicht euh zo van die blikkes kopen. En als ge zo van die grote flessen koopt, is dat zo van Everyday. Da 's

---

¹⁸⁴ Ook Sykes wijst hierop in zijn onderzoek, dit verlies is gelinkt aan de 5 pains of imprisonment zie: G. SYKES, *The society of captives: a study of a maximum-security prison*, Princeton, Princeton University Press, 1958, 144 p, en H. VANDEBOSCH, "De invloed van persoonlijke achtergrondkenmerken en gevangenisfactoren op de probleemervaring en de aanpassingswijze van Nederlandstalige veroordeelden: een studie in vijf Vlaamse strafinrichtingen", *Panopticon* 2002, vol. 23, nr. 1, 22-43.

geen merk, begrijp je? En chips, dat zijn zo van die kleine zakskes. Eten, ja ok... ge kunt zo niet van die kip bestellen of zo van die dinges... allez ja, dat zijn zo van die dinges waarvan dat ik niet begrijp waarom dat dat niet mag. Da's ook maar voeding he." (Respondent 1, 4 februari 2014)

"Ik heb een uitgang gekregen, ik had twee cd 'kes bij, vier boeken bij en ik krijg ze niet op cel... Ja, da 's belachelijk weer he. Wat kunde... allez, wat kunt ge met een boek...? Doet den boek open, draait 'm om euh... Ik ga in mijn boek gene LSD steken he." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"... de nieuwe liedjes komen niet gemakkelijk op cd's. Of ge moet dat laten branden, maar dat mag dan niet, als dat een kopie is. Dus wat gaan we doen? We gaan een usb-stick zoeken van iemand op cel of he, en dan gaat ge daar muziek op zetten en zo luisteren. Maar dat mag dan ook weer niet. Dus ja, wat kunt ge doen? (lacht) Dus euh... zo van die dingen, da's... Ge kunt dat eigenlijk niet vermijden. Maar ik vind dat dat een beetje belachelijk is, want dat doet toch eigenlijk niemand kwaad?" (Respondent 1, 4 februari 2014)

Verschillende respondenten klagen over de beperkte hygiëne in de gevangenis van Wortel.

"Ja, nu van maandag heb ik dat aan, dus nu is woensdag en nu mag ik pas gaan douchen, heb ik pas vers ondergoed en kousen. Dus twee dagen moet ge hetzelfde aan doen. Dat vind ik wel niet hygiënisch. Allez, ik denk dat ieder mens iedere dag vers ondergoed aandoet. En in de meeste gevangenissen is 't zo dat ge zeven stuks per week, en hier, hier niet. Waarom begrijp ik niet." (Respondent 3, 5 februari 2014)

3.2.1.2 Relaties

Gedetineerden kunnen verschillende relaties aangaan en onderhouden, zowel met mensen binnen als buiten. Denk hierbij aan relaties met personeel, met medegedetineerden, met familie, met de partner en kinderen, met vrienden,... De respondenten in dit onderzoek verschillen sterk in hun ervaring met en beleving van contacten met personeel, en dan vooral hun contacten met de PBA's en met diensten en vrijwilligers van buiten, maar ook verschillen zij in de ervaringen met hun contacten met de buitenwereld. De mogelijkheden tot de beleving van agency binnen relaties met medegedetineerden zullen uitvoerig worden uiteengezet. Het aspect relaties met medegedetineerden zal echter worden opgesplitst in bevindingen over "relaties met

medegedetineerden in het algemeen" en "relaties met celgenoten", aangezien de meeste gedetineerden eensgezind zijn over hun ervaringen met medegedetineerden in het algemeen, namelijk dat deze geen mogelijkheden bieden tot het herwinnen van agency, maar er dissensus bestaat tussen de percepties van de respondenten over hun relaties met celgenoten, dit laatste zal dan ook in het tweede deel behandeld worden.

Relatie met medegedetineerden in het algemeen

Over de band met medegedetineerden in het algemeen bestaat er **consensus** bij de respondenten. Een aantal respondenten schetst een redelijk positief beeld van de relaties tussen gedetineerden onderling, zij stellen dat er onder gedetineerden respect is en moet zijn voor elkaar. Ook zeggen verschillende respondenten geen problemen te hebben (gehad) met medegedetineerden. Een respondent zegt dat gedetineerden elkaar bovendien helpen, raadgeven, en zeker (aan) mensen die pas binnen gekomen zijn.

"Normaal als ge binnenkomt zeggen ze direct: 'Kijk, ge moet een afspraak maken met de PSD of met de JWT ofzo' of... De gevangenen zelf, de gevangenen zelf. Die zeggen van: 'Kijk, ge moet dat doen, want zij kunnen u verder helpen.' Dus euh en ja, 't is puur onder de gevangenen dat we elkaar zeggen van: 'Hey, dit dat, dit dat.'" (Respondent 6, 6 februari 2014)

Desalniettemin geeft de meerderheid aan **geen vrienden** te hebben in de gevangenis en ook bewust geen vriendschappen te sluiten, om verscheidene redenen; omdat andere gedetineerden "niet te vertrouwen zijn", omdat andere gedetineerden "geen zaken hebben met hen", omdat ze "niet weten waarvoor andere gedetineerden zitten", omdat ze "uit de problemen willen blijven", omdat ze "de gevangenis zo snel mogelijk achter zich willen kunnen laten", omdat "het niet mag voor hun reclassering om na hun detentie contact te hebben met (ex)gedetineerden".

"Euh echt vertrouwen kunt ge hier niemand he. Ge kunt wel zeggen van: ja, 't is ne 'bakvriend', om 't zo te zeggen, maar die wil ik niet meer tegenkomen. Allez ja, ik ga wel goeie dag zeggen, maar euh ik ga er niet mee omgaan..." (Respondent 3, 5 februari 2014)

"'t Is niet dat ik hier contacten ga zoeken en die buiten nog ga zien, snapt ge? Ik wil van de problemen weg blijven, da's mijn doel. Allez, ik probeer dat toch, mijn doel..." (Respondent 1, 4 februari 2014)

"Vrienden in de gevangenis maken, is niet zo slim... ge komt terug op het slechte pad als ge er dan contact mee gaat zoeken, gaat ge terug in de problemen komen he. Ten eerste, ge moogt al geen contact hebben met ex-gedetineerden he, da's van die voorwaarden. En als ge met mensen uit de gevangenis gaat blijven contact houden, dan gaat ge blijven in die kringen." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Het moment dat die deuren open gaan: salut en de kost! In de bak zit ge niet om vrienden te maken." (Respondent 12, 10 februari 2014)

"De meesten komen wel 'goeiedag' zeggen enzo en eens een klapke doen, maar ik ben zo iemand: liever op mijn eigen. En ik moei mij met niks of met niemand." (Respondent 7, 6 februari 2014)

Er wordt wel gepraat met medegedetineerden, maar op een oppervlakkige manier. Persoonlijke zaken worden vaak niet toevertrouwd.

"Ge merkt zo dat er hier in de gevangenis dingen zijn waar dat ge over wilt praten, maar dat er ook heel wat dingetjes zijn die dat ge tegen niemand wilt zeggen. Gewoon, echt puur, ge kent hier niemand niet, ge vertrouwt niemand niet, ge kunt hier ook niemand vertrouwen, dus ga ik ook niet doen." (Respondent 12, 10 februari 2014)

"Bah nee, van gedetineerden niet, gedetineerden als je daar tegen over een mug begint te praten, gaan die daar direct een olifant van maken... Euh, hier kunt ge geen 100 procent vertrouwen hebben. Ik heb dat hier net verteld, en binnen twee minuten weet Pietje dat ook, en Jantje en Marcel, en Marcel en... Zo is dat gegaan op de C en zo zijn die pesterijen begonnen he. " (Respondent 5, 5 februari 2014)

"Ik heb een paar gasten waar dat ik mee kaart, waar ik mee train, he, waar dat ik mee fitness, dat wel. Ik kan daarmee zwansen, ok, maar daar blijft het ook bij. Ik zou daar niet mijn problemen tegen vertellen." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Ja, ik zie altijd wel wat ik zeg. Ik zeg niet alles. Allez, bij sommige dingen, niet uw privéleven, maar uw werk, daarover wordt wel gepraat. En over feiten. Maar over mijn privé, daar klap ik niet over. Telkens als ge vertelt over uw privéleven, op den duur weet iedereen dat. Ik houd dat liever voor mijn eigen." (Respondent 13, 15 februari 2014)

"Da's hier ook in de gevangenis, hier in de gevangenis hebt ge geen vrienden. Langs ene kant is dat waar dat ge hier geen vrienden hebt, maar langs de andere kant... Awel, ik noem dat meer 'kennissen' gewoon." (Respondent 13, 15 februari 2014)

Medegedetineerden worden bestempeld als "kennissen" of "bakvrienden", met wie men bijgevolg eerder oppervlakkig contact heeft. Deze bevindingen stroken met onderzoek van Clemmer en Crewe.¹⁸⁵ Enkele respondenten spreken wel over een vriend in de gevangenis, maar dat is dan steeds iemand die ze reeds van buiten kennen.

"Kijk, ik heb een persoon die ik hier van buiten ken, die zit ook bij mij in de cel, da's de enigste waar dat ik tegen kan... tegen wie ik alles kan zeggen en mee kan doen. Maar voor de rest, is dat gewoon: 'Alles goed?' Dit, dat. Elk zijn eigen ding, da's het beste, want anders komen daar problemen van of dit of dat..." (Respondent 1, 4 februari 2014)

"Bakvrienden" of "kennissen" kunnen celgenoten zijn, maar evenzeer mensen die ze leren kennen op de wandeling, gedetineerden met wie ze fitnesssen, medecursisten, etc. Sociale contacten zijn voor enkele respondenten een van de redenen waarom ze naar de wandeling gaan. Ook kunnen sociale contacten worden (op)gezocht op het werk, in de cursus, of zelfs op de gangen, onderweg naar de telefoon om te bellen met buiten, onderweg naar de directie, etc. Toch geven de meeste respondenten aan liever op zichzelf te zijn. Een respondent mijdt bewust ieder contact met medegedetineerden, trekt zich terug in zijn cel, omdat hij ook helemaal geen behoefte heeft aan contact met medegedetineerden, die volgens hem uitdagend -en haantjesgedrag vertonen, die respectloos en onbeleefd met hem omgaan.

"Ik kom mijn cel niet uit. Ik ga daar niet tussen lopen, tussen al die...krapuul. Dan komt er toch euh... miserie van." (Respondent 8, 6 februari 2014)

"Dat is geen... 'machogedrag', dat is meer zo onbeschoft en agressief gedrag he, zo direct beginnen vechten, zo meer haantjesgedrag... Méér dan haantjesgedrag. Echt vechten. Als ge geen zware jongen zijt, hoort ge daar niet bij. En het is hier ook meer korte baananalyse he, voor wat hoort wat he. 'Ik wil die man voor u in elkaar slaan, maar dat gaat u wel vijf pakskes tabak kosten he.' Da's het leven

---

¹⁸⁵ D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 129 en 297; B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 364- 365.

hier in de gevangenis, da's niet voor mij. Ik wil zo niet worden..." (Respondent 8, 6 februari 2014)

De "voor wat, hoort wat mentaliteit" die voorgaande respondent aanhaalt, strookt met de bevindingen uit onderzoek van o.a. Clemmer en Crewe, die beiden stellen dat relaties tussen gedetineerden eerder instrumenteel zijn van aard.¹⁸⁶ De geciteerde respondent kent een geschiedenis van problemen met en pesterijen door medegedetineerden, en is op korte tijd verschillende keren van cel verhuisd wegens problemen, hetgeen zijn houding tegenover hen (gedeeltelijk) kan verklaren. Maar ook andere respondenten spreken over vijandigheid, "haantjesgedrag" en "testosterongedoe" tussen gedetineerden onderling. Ook in de literatuur wordt de **hypermasculiniteit** van de gevangeniscontext onderschreven.¹⁸⁷ Een respondent beperkt de omgang met andere gedetineerden, omdat hij bij hen niet zichzelf kan zijn.¹⁸⁸

"Goh... ja... de gevangeniswereld, dat is altijd zo één hoop testosterongedoe he. Ik laat niet snel in mijn kaarten zien, dat niet. Ik blijf wie ik ben, ik houd me redelijk afzijdig van de rest,..." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Verschillende respondenten geven dan ook aan dat ze **hun mannetje moeten staan** op de wandeling, en meer algemeen in contacten met medegedetineerden, en dat ze daardoor niet volledig zichzelf kunnen zijn.¹⁸⁹

"Ge moet hier constant oppassen, gij kunt uw eigen niet zijn, dat kàn niet. Gij kunt niet zeggen van: 'how, hier moet ik rustig zijn.' Dat gaat gewoon niet, da's onmogelijk." (Respondent 1, 4 februari 2014)

"Op de wandeling moet ge sterk zijn he. Dat vind ik toch. Ja gewoon, ge zit daar tussen allemaal gasten he. Ge zit hier niet met meisjes he." (Respondent 13, 15 februari 2014)

---

¹⁸⁶ D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 129 en 297; B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 364- 365.

¹⁸⁷ Zie o.m.: D. RYMHS, "In this inverted garden: masculinities in Canadian prison writing", *Journal of Gender Studies* 2012, vol. 21, nr. 1, 77; J. PHILIPS, "Cultural Construction of Manhood in Prison", *Psychology of Men and Masculinities* 2001, vol. 2, nr.1, 21; K. SEYMOUR, "Imprisoning Masculinity", *Sexuality and Culture* 2003, vol. 7, nr. 4, 37; M. COWBURN, "A man's world: gender issues in working with male sex offenders in prison", *The Howard Journal* 1998, vol. 37, nr. 3, 236.

¹⁸⁸ Gedetineerden dragen als het ware een masker, een hypermasculine façade die vaak in strijd is met hun echte identiteit, hun eigen persoonlijkheid, zo stelt D. R. KARP, zie: D. R. KARP, "Unlocking Men, Unmasking Masculinities: Doing Men's Work in Prison", *The Journal of Men's Studies* 2010, vol. 18, nr. 1, 66.

¹⁸⁹ D. R. KARP, zie: D. R. KARP, "Unlocking Men, Unmasking Masculinities: Doing Men's Work in Prison", *The Journal of Men's Studies* 2010, vol. 18, nr. 1, 66.

Ook deze bevinden komen overeen met Clemmers en Crewes stellingen.¹⁹⁰

Uit het voorgaande blijkt dat gedetineerden wel keuzes (kunnen) maken om al dan niet op te trekken met medege-detineerden, maar dat er desondanks **weinig mogelijkheden tot het herwinnen en/of behouden van agency schuilen in de relaties met medege-detineerden**. Niettegenstaande de prominente aanwezigheid van medege-detineerden in hun dagelijkse leven, niettegenstaande het feit dat de meesten toch behoorlijk vaak in contact staan met medege-detineerden, op de wandeling, in de gangen, op de activiteiten, in de kleedkamers en de douches, en ondanks het feit dat theoretici zoals Sykes spreken over een vorm van bondgenootschap tussen gedetineerden, een zgn. "inmate code",¹⁹¹ bieden deze relaties **weinig mogelijkheden voor de gedetineerden in kwestie om zichzelf te zijn**. Dit is een verschijnsel dat niet typisch is voor respondenten in dit onderzoek, noch voor de gedetineerdenpopulatie in de strafinrichting van Wortel of andere Belgische inrichtingen, maar dat reeds gekend is in de Europese gevangenisliteratuur, zoals o.m. in onderzoek van Mathiesen, Clemmer en meer recent Crewe.¹⁹²

Contacten PSD

Een tweede aspect waarover de respondenten het eens zijn, betreft hun beleving van de mogelijkheden tot agency in hun contacten met de PSD. Deze worden eerder als **negatief** ervaren, en wel om verschillende redenen. Ten eerste kwam in alle interviews de frustratie naar boven van respondenten over het feit dat de PSD onderbemand is in Wortel, en hen bijgevolg niet kan vooruit helpen met hun dossier. Daardoor stellen enkele respondenten dat alles met vertraging verloopt.

"Ik heb er nog geen gezien. Nee, maar 't is ook een oneindig lange wachtlijst. Maar ondertussen schuiven wij al op, terwijl dat ik er wel recht op heb en dat wringt toch wel een beetje bij mij. Dat ik zeg van: 't is zo'n gevangeniswezen en ze hebben nog niet eens het volk hier! Hier hebben ze geen personen voor dat te deftig kunnen van de PSD, voor uw dossier uit te werken. In plaats van dat ze

---

¹⁹⁰ D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 129 en 297.

¹⁹⁰ B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 364- 365.

¹⁹¹ G. SYKES, *The society of captives: a study of a maximum-security prison*, Princeton, Princeton University Press, 1958, 144 p.

¹⁹² T. MATHIESEN, *The Defences of the Weak: A sociological study of a Norwegian correctional institution*, Londen, Tavistock Publications Limited, 1965, 258 p; D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 129 en 297; B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 364- 365.

zeggen: 'Ge hebt daar recht op, ge kunt gaan. Wij geven advies.' Maar dat mankeert wel een beetje in Wortel, hier." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Een respondent, die reeds voor de negende keer in Wortel zit, hetgeen hem toelaat om Wortel over de jaren heen te evalueren, zegt dat hij vroeger altijd naar de PSD schreef voor een afspraak, in geval van problemen, en dat hij wel bij hen terecht kon. In zijn huidige detentie ervaart hij echter, net als de andere respondenten, dat hij lang op een afspraak moet wachten. Verschillende respondenten geven aan de PSD regelmatig te schrijven voor een afspraak, al krijgen ze dan vaak geen antwoord of wordt hun vraag voor een afspraak afgewezen. De meeste gedetineerden vinden het erg vervelend dat ze hun dossier op die manier niet in orde kunnen brengen. Ze proberen dan ook te zoeken naar alternatieven. Ze schrijven de directie aan om het probleem met hun dossier aan te kaarten. Ook schakelen sommige gedetineerden de hulp in van JWT, ze vragen hen om eens te kunnen bellen om bijvoorbeeld afspraken te kunnen regelen om een woonst te vinden, om eens te polsen bij de PSD hoe het met hun dossier gesteld is, enz. Een tweede reden waarom de contacten met de PSD moeizaam verlopen, zo stellen enkele respondenten, is dat ze de PSD niet echt vertrouwen.¹⁹³ De PSD moet alles noteren voor in hun dossier, en daarom hebben de meeste respondenten het gevoel dat ze niet eerlijk kunnen zijn tegen de PSD, dat ze niet volledig zichzelf kunnen zijn.

"Goh ja, ik ben eerlijk geweest met de PSD. Over mijn druggebruik buiten ben ik té eerlijk geweest. Want ik heb mezelf in de voet geschoten en nu krijg ik geen uitgang. ... Maar ja, niks aan te doen, he." (Respondent 15, 15 februari 2014)

"Vroeger kon ik zeggen dat en dat, maar nu heb ik een PSD, het minste dat ge zegt, verschijnt in een rapport. Ik wil eerlijk zijn wie ik ben, maar ja, als ze dat op papier neerschrijven komt dat negatief over, en dan wordt dat overgeschreven door de directeur, en dan in Brussel, en dan klopt dat niet." (Respondent 10, 10 februari 2014)

De PSD beoordeelt hen enkel op basis van hun dossier, en niet zozeer op basis van hun gedrag of hun inzichten in de gevangenis. Enkele respondenten hebben reeds negatieve ervaringen met verslagen van de PSD, in Wortel, maar ook in andere gevangenissen. Voor de verslagen wordt er bijna uitsluitend gekeken naar de feiten, en worden er louter negatieve zaken genoteerd.

---

¹⁹³ Ook Crewe stelt dat psychologen en ander personeel dat moet rapporteren, dat (mogelijk) een invloed heeft op de beoordeling voor het toekennen van strafuitvoeringsmodaliteiten, niet vertrouwd worden door gedetineerden. Zie B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 118.

"Feitelijk gezien, mensen worden hier bekeken vanuit hun dossier. Gij hebt dat gedaan in uw leven, daarom is uw detentie... wat er echt telt, is hetgeen voor hun neus ligt in dat mapke. En dat kan niet. Ge moet niet blijven veroordeeld worden he." (Respondent 5, 5 februari 2014)

"...en dan heb ik verteld over mijn verleden tegen PSD en ik denk dat dat een stempel is; alleen maar slechte dinges opschrijven en goeie dinges niet... Euh er staat dat ik een agressieve ben en een toxicomaan, dus van alcohol en ik denk ook van drugs, en ik heb hier nog niks aangeraakt, dus ja... Er staan daar zo allemaal verschillende dinges op euh 'anti-sociaal', euh 'toxicomaan', ... Ik zou... Er zijn ook allemaal goeie dinges, dat ik denk dat ik dat op een papier zou willen opschrijven en afgeven aan de SURB. Allez, kwestie, ik ben ook veel andere dingen. Een 'toxicomaan', mensen verslaafd aan drugs en drank, die zijn veel erger als mij." (Respondent 17, 15 februari 2014)

Binnen hun contacten met de PSD kunnen de respondenten **weinig tot geen mogelijkheden tot agency** vinden. Ze durven zichzelf niet te zijn ten aanzien van de PSD. Bovendien vinden ze het frustrerend dat ze de PSD slechts zeer zelden zien, waardoor ze hun dossier niet in orde kunnen brengen. De beperkte agency bestaat er dan in hoe de respondenten elk met deze situatie omgaan. Sommige respondenten hebben het gevoel dat ze niets aan de situatie kunnen veranderen en hebben de hoop op hun VI, ET, ed. opgegeven. Anderen blijven rapportbriefjes schrijven, de directie en JWT contacteren om op die manier iets aan hun dossier te kunnen doen.

Uit het bovenstaande blijkt, net als in de literatuur, dat gedetineerden samen met hun vrijheid ook een (groot) deel van hun agency verliezen. Toch zijn er in de gevangenis verscheidene mogelijkheden om hun agency min of meer te herwinnen. In wat volgt, wordt nagegaan welke mogelijkheden en tools gedetineerden benoemen om terug actor te worden in eigen leven, welke keuzevrijheid zij ervaren, hoe zij omgaan met en reageren op de situatie; kort om welke zaken voor hen belangrijk zijn wat de beleving van agency betreft. Daarnaast wordt onderzocht of en hoe zij hun verschillende sociale rollen kunnen vervullen, etc.

3.2.2 Herwinnen agency

Over de beperkingen van de agency-beleving bestaat er min of meer consensus tussen de respondenten. Over veel aspecten betreffende de mogelijkheden tot het herwinnen van agency zijn de meningen echter verdeeld. Ieder individu percipieert de situatie immers op zijn eigen manier, bekijkt de situatie vanuit de eigen gekleurde bril, en

reageert ook op de eigen manier. Wat de ene als mogelijkheid tot agency ervaart, percipieert de ander daarom nog niet zo. Ieder probeert op zijn eigen manier de eigen agency te herwinnen.

3.2.2.1 Beleving van tijd

Een eerste aspect m.b.t. de beleving van agency, betreft de beleving van tijd door de respondenten. Een respondent gaf aan dat hij in de gevangenis over weinig tijdsbesef beschikt.

“Ge zijt heel weinig met tijd en normbesef. Laat alles maar passeren. Laat de dagen maar gaan en dan is dat dikwijls; amai, is het al de zeventiende?! Ah ja da’s juist...” (Respondent 2, 4 februari 2014)

Diezelfde respondent geeft ook aan dat hoe langer dat hij reeds binnen zit, hoe minder hij met data bezig is. Hij heeft geen zicht op VI en dergelijke, hetgeen mogelijk een verklaring kan zijn waarom hij niet bezig is met data. Nochtans lijkt hij niet de enige zonder tijdsbesef. Voor de aanvang van elk interview liet ik iedere respondent een formulier ondertekenen om hun *informed consent* te bevestigen. Daarop moesten zij tevens de datum van het interview invullen. Net zoals de hierboven aangehaalde respondent, bleek dat veel gedetineerden niet bezig waren/ zijn met welke dag het is. Dit kan mogelijks gedeeltelijk verklaard worden door het feit dat zij in de nabije toekomst niet in aanmerking zullen komen voor verlof, UV, etc. De meesten twijfelden lang om de datum in te vullen, enkelen hebben de datum gewoon niet ingevuld en sommigen vroegen aan mij welke datum ze moesten invullen. Een andere respondent zegt dat hij probeert om niet aan tijd denken. Twee respondenten geven aan wel over tijdsbesef te beschikken. Een van hen zegt niet echt met tijd bezig te zijn, maar wel op de hoogte te zijn welke dag het is. Vervolgens blijkt dat sommige respondenten elke dag, zowel week- als weekenddagen, als hetzelfde ervaren. Zowel werkers als cursisten als niet-werkers en niet-cursisten zijn die mening toegedaan. Een andere respondent spreekt over zijn beleving van tijd als eentonig, deze respondent werkt dan ook niet en neemt niet deel aan cursussen of activiteiten. Een ander noemt het een sleur.¹⁹⁴ Een respondent, een werker, zegt dat voor hem elke dag anders is; de ene dag heeft hij geen stress, de andere dag wel. Het hebben van stress bepaalt voor hem zijn beleving van tijd.

De respondenten werd gevraagd of de tijd in detentie even snel gaat als in de vrije samenleving, dan wel trager of juist sneller. Volgens een respondent lijkt de tijd voor

---

¹⁹⁴ Volgens Torbenfeldt Bengtsson is een gevoel van verveling, het ervaren van de detentie als een sleur, iets dat inherent is aan detentie. Zie: T. TORBENFELDT BENGTTSSON, “Boredom and Action—Experiences from Youth Confinement”, *Journal of Contemporary Ethnography* 2012, vol. 41, 527.

hem stil te staan in de gevangenis, omdat hij de feestdagen zoals Kerst en Nieuwjaar, Valentijn etc. niet echt kan meemaken. Buiten zou hij op zulke momenten iets organiseren, of cadeautjes kopen en in de gevangenis kan dit niet; hij mist dit dan ook erg. Ook bij een andere respondent, iemand die erg gehecht is aan zijn familie, kwam dit ter sprake. De meerderheid van de respondenten stelt dat de tijd in de gevangenis voor hen trager gaat dan in de vrije samenleving.

"Hier gaat de tijd trager, daarmee moet ge ook trager leven." (Respondent 10, 10 februari 2014)

Deze respondent past zich aan aan het trage ritme in de gevangenis; hij neemt zijn tijd voor alles wat hij doet.

"Als ge hier lang zit, hebt ge zodanig het ritme om dat traag te doen, bijvoorbeeld als ge gaat eten, vijf minuten, doet ge een uur over." (Respondent 10, 10 februari 2014)

Een niet-werkende respondent klaagt over het feit dat de tijd in detentie door te veel dode momenten wordt gekenmerkt. Een andere respondent, buiten een ijverige werker die lange dagen maakte, zegt dat voor hem de tijd trager lijkt te gaan omdat hij buiten een bepaalde routine had en een druk leven gewend was. De tijd gaat volgens een andere respondent in Wortel trager dan in zijn vorige detentie-ervaringen, omdat hij in Wortel minder bezoek ontvangt. Een respondent die deelneemt aan de fietsenherstelcursus, en bijgevolg vijf dagen op zeven van 8 tot 16u van zijn cel is, geeft ook aan dat voor hem de tijd trager gaat omdat hij niks te doen heeft op cel, na de cursussen en in de weekends. Ten slotte zei een respondent dat de dagen in detentie traag voorbij lijken te gaan, maar dat als hij terugblijkt op zijn detentieperiode, dat deze dan toch snel voorbij is gegaan. Een werkende respondent is het er niet eens mee dat de tijd binnen de gevangenis trager gaat dan buiten, voor hem gaat de tijd binnen even snel als buiten. Een andere respondent zegt dat de tijd soms snel voorbij gaat, op momenten dat je je bezigheid hebt, maar soms ook traag. Twee respondenten vinden dan weer dat de tijd goed vooruit gaat, onder hen een fatik die bijna constant van cel is en tevens een niet-werker die zijn bezigheden heeft op cel. Tevens haalt een groot deel van de respondenten aan dat zij opzien tegen het weekend, omdat er dan niks te doen is, en omdat zij dan, in tegenstelling tot de weekdays waarop enkele respondenten deelnemen aan cursussen en/ of werkgelegenheden, niks te doen hebben. Zij passeren dan een erg groot deel van hun tijd op cel. Een respondent, een cursist van het fietsenatelier, geeft aan dat hij tegen het weekend opziet omdat er dan geen beweging is op de gangen, geen passage.

"Dat geeft een heel ander gevoel dan in de week. In de week, iedereen is bezig, iedereen moet gaan werken, er is veel meer passage, ik ga het zo zeggen. In de weekends is er heel weinig passage en euh ja, dat vreet een beetje aan de mensen. Dat je dan zegt: 'Allez, dat die zaterdag maar vlug om is', en dan die zondag, nog zo'n rotte dag, dan is het nog dooier he, dan is het nog stiller." (Respondent 5, 5 februari 2014)

In tegenstelling tot de meeste respondenten, zegt één respondent expliciet dat hij uitkijkt naar het weekend, omdat hij dan bezoek ontvangt, wat erg belangrijk is voor hem.

"Meestal euh leef ik van weekend tot weekend. Omdat ik in het weekend mijn bezoek heb. Maar als er dan zo'n keer een weekend wegvalt, is dat wel een beetje moeilijker. Meestal leef ik gewoon van bezoek tot bezoek. Alle dagen ertussen da's gewoon grijs. Echt van weekend tot weekend, van bezoek tot bezoek. Da's het enige optimistische nog een beetje eraan." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Uit bovenstaande blijkt dat niet zozeer het al dan niet werken of deelnemen aan activiteiten de tijdsbeleving bepaalt, aangezien enkele werkers en cursisten aangeven dat de tijd traag gaat voor hen, en er onder de niet-werkers en niet-cursisten enkelen aangeven dat de tijd snel voorbij gaat. Andere factoren, die later uitvoerig besproken zullen worden, kunnen dan weer wel een rol spelen in de tijdsbeleving van de respondenten.

De dag van vele respondenten begint wanneer ze om 6u30 gewekt worden voor het appèl. De werkers en cursisten maken zich dan klaar, andere respondenten slapen uit. De werkende respondenten en cursisten geven aan dat ze op weekdays elke dag vroeg en op hetzelfde uur opstaan, maar dat ze in het weekend uitslapen, meestal omdat de dag sneller voorbij zou gaan. Twee respondenten zeggen dat ze iedere dag vroeg opstaan, voor het appèl, om hun medicatie te kunnen innemen. Onder de niet-werkers en niet-cursisten zeggen er verschillenden dat ze iedere dag uitslapen, en dan vooral om de tijd sneller te laten voorbij gaan.

Verschillende respondenten zeggen dat de tijd sneller voorbij gaat als men op een duo – of meerpersoonscel zit, omdat er dan altijd wel iets te doen is, omdat de mogelijkheden om iets te doen uitgebreider en gevarieerder zijn en men dan altijd kan afwisselen. Andere respondenten spreken dit tegen en zeggen dat de tijd in een meerpersoonscel juist trager gaat, o.a. omdat men dan rekening moet houden met elkaar.

Ten slotte stelt een respondent dat de tijd trager lijkt te gaan na het ontvangen van bezoek, omdat hij dan emotioneel is en dit moet verwerken.

Vervolgens werd de respondenten gevraagd of ze de dagen aftellen (eventueel naar hun VI, ET, en dergelijke), of juist niet. Het leeuwendeel van de respondenten geeft aan niet af te tellen, omdat ze zichzelf op die manier zouden gek maken. Mogelijks kan dit verklaard worden door het feit dat de meesten nog geen zicht hebben op vrijkomen, en omdat de meesten weinig hoop koesteren t.a.v. de beslissing van de SURB. Een respondent zegt dat hij niet aftelt, uit respect voor zijn celgenoot, voor wie het einde van zijn detentie nog niet in zicht is. Twee respondenten merken op dat ze niet aftellen om teleurstelling te voorkomen.

"Als ge daar echt mee bezig bent; heel den tijd naar de tijd kijken en aan 't aftellen en kruiskes aan 't zetten, en den dag zelf zeggen ze: 'Ja, nee, zes maand uitstel...' Ik denk dat dat een serieuze klap moet zijn." (Respondent 7, 6 februari 2014)

Sommige respondenten zeggen niet af te tellen, maar wel rekening te houden met de datum van hun potentiële VI en ET. Een respondent geeft aan dat hij niet aftelt, omdat hij ook gewoon geen zicht heeft op het einde. Een andere respondent vermeldt dat hij niet aftelt, maar wel zijn straf relativeert. De lengte van zijn straf valt in het niets met het leven dat hij nog voor zich heeft. Vervolgens stelt een respondent dat hij in het begin veel aftelde, nu nog soms, maar dat hij dit niet meer mag doen van zichzelf, en dan ook probeert om niet meer af te tellen.

"Ik mag dat niet. Ik ben al aan het aftellen van... van november vorig jaar. En op den duur wordt dat zo krankzinnig en zo, tsja zo... Je leeft in pieken van 'het gaat vlug', 'het gaat trager', 'het gaat ertussenin', 'het gaat weer wat rapper'. 'Het gaat weer wat trager.' 'Het gaat weer tussenin.' 'Het gaat weer wat sneller.' Nee. Ik heb tegen mezelf gezegd: '(naam respondent), leef van dag tot dag. Neem het zoals het is." (Respondent 5, 5 februari 2014)

Ten slotte zegt een respondent dat hij aftelt, maar desondanks niet te veel aan buiten probeert te denken, want zo zou hij zichzelf gek maken.

Aangezien de overgrote meerderheid van de respondenten zich niet bezig houden met aftellen, geven zij logischerwijs aan van dag tot dag te leven, of zelfs van uur tot uur.

"Ik leef van dag tot dag, spijtig genoeg. Ik wou dat ik iets had om naar uit te leven, naar toe te leven. Maar dat is er niet... Ah ja, ik leef wel naar mijn vrijheid toe, ok, dat wel he." (Respondent 11, 10 februari 2014)

Er wordt door velen uitgekeken naar kleine dingen zoals de wandeling en bezoek, afhankelijk van de criteria aan de hand waarvan de respondent de gevangenis beoordeelt, van hoe de respondent mogelijkheden tot "zichzelf zijn" en "privacy" invult, en van wat de respondent belangrijk vindt. De belangrijkste momenten van een dag zijn de momenten waarop je eens van je cel kan zijn, bijvoorbeeld gaan douchen, naar de directeur gaan voor een gesprek, en onderweg andere mensen tegenkomen, zo stelt een respondent. Hij heeft nood aan sociaal contact en is blij als hij eens van de cel kan. Een andere respondent, respondent 8, is erg gesteld op rust en stilte. Hij heeft geen behoefte aan sociaal contact en zoals eerder gezegd trekt hij zich liever in zijn cel terug, met een goed boek. Voor hem zijn dan ook de momenten van rust en stilte belangrijk.

"Ik zit nu ook alleen, maar de cel naast mij, dat is een grote cel en die zetten hunne muziek vollenbak. Dus de mooiste momenten van de dag voor mij zijn tussen 10 en 12 's morgens, dan liggen die allemaal te maffen he, en dan is het stil." (Respondent 8, 6 februari 2014)

3.2.2.2 Tijdsbesteding

Behalve over de beleving van hun tijd in detentie als zijnde traag dan wel snel, vertonen de verhalen van de respondenten eveneens gelijkenissen en verschillen wat betreft de besteding van hun tijd. Verschillende respondenten geven aan dat zij hun **tijd op een routinematige manier indelen**.¹⁹⁵ Enkelen beginnen de dag met een vast ochtendritueel.

"Ik sta op en ik zie wat tv. Ik blijf 's nachts heel lang op tot twee uur, drie, vier uur. Om vier uur ga ik slapen en dan steek ik stopkes in mijn oren en ik slaap tot tien, elf uur. Ik sta op, maak me een koffieke, krijg ik meestal mijn post binnen... Of als ik geen post heb, dan lees ik teletekst. Van het begin tot het einde. Voor zo toch een beetje bij te zijn met de... met het nieuws. En dan tegen twaalf uur is het eten. Dan om twee uur is 't wandeling, tot kwart na drie. Kwart na drie binnenkomen euh... Ja, euh... 's Morgens het eerste wa kik doen, is mijn cel kuisen." (Respondent 2, 4 februari 2014)

Voor sommige respondenten is die routine erg belangrijk.

"Ik vind dat ge een dagelijks leven, een routine moet opbouwen hier he. Opstaan, koffie, dan de dingen afwassen, euhm, uw eigen wat verfrissen... Ge kijkt wat

---

¹⁹⁵ Volgens Toch kunnen ze daardoor de complexiteit van de fysieke en sociale omgeving beperken, zie: H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 29- 30.

televisie of een briefke schrijven. Ja, dat vind ik wel belangrijk allemaal. Ja, want als ge dat niet doet, dan loopt ge verloren... Iemand die geen routine heeft, die loopt alle dagen te piekeren, de tijd gaat niet vooruit he.” (Respondent 3, 5 februari 2014)

”Ik sta altijd op tijd op. Van mijn eigen rond zes uur, half zeven word ik altijd wakker, zelf zo. En dan is het gewoon bed uit, koffie, tv kijken, bed opmaken en wachten tot dat ze mij lossen. Tot euh half twaalf, en dan brengen ze ons terug naar de cel. Dan eten we, wat uitrusten, terug wat tv zien en dan terug gaan werken tot half vier ongeveer kwart voor vier. En dan terug binnenkomen, mij klaarmaken voor de douche, douchen, binnen komen, eten... En dan... op den duur valt ge in zo’n routine, zoals ik buiten al had... en dat valt wel mee.” (Respondent 12, 10 februari 2014)

Een respondent haalt echter aan dat het net die routine is, waardoor hij zich ervan bewust is dat hij in de gevangenis zit.

”Ik kan dat niet vergeten, dat ik hier ben. Als jij hier bent, dan zie jij elke dag, jij weet dat jij in gevangenis bent. Jij niet euh voelen zoals buiten he. Ik voel... jij bent hier in “horaire”, of hoe zegt men dat in België? Een programma he. Van die tijd, van die tijd, tot die tijd, moet je dit doen, dit doen, dit doen... en ik heb een programma, dus euh... ik weet van die uur tot die uur moet ik dat doen he.” (Respondent 14, 15 februari 2014)

”Dàt is uw dagindeling, en dat is van dag A tot dag Z dat gij hier zit zo, en dat zal niet veranderen.” (Respondent 11, 10 februari 2014)

De routine die de werkers en cursisten, maar ook sommige niet-werkers en niet-cursisten tijdens de weekdays volgen, valt voor sommigen weg in het weekend, of verandert. In het weekend slapen bijvoorbeeld heel wat respondenten langer, om zo de tijd te doden.

”Als ik bijvoorbeeld niet moet werken, dan sta ik zo laat mogelijk op, hahaha (lacht). Echt. En ja, dat doet ge gewoon omdat ge anders toch de hele dag op uwe stoel zit. Dus ja, zo lang mogelijk blijven slapen en dan opstaan, uw tanden poetsen, uw eigen wat verzorgen, de cel proper maken, euh, de afwas wat doen en dan wachten op het eten, als het eten is gepasseerd, dan weet ge ongeveer dat het bijna wandeling is. Ge ziet altijd wel uit naar de kleinste dingen zo, dat wel. Ja, dat wel.” (Respondent 12, 10 februari 2014)

De meeste respondenten vinden het belangrijk om bezig te blijven. Waarmee ze zich dan precies bezig houden, verschilt van respondent tot respondent. Ten eerste is het belangrijk om te vermelden dat verschillende respondenten verschillende zaken onder de term "**activiteiten**" verstaan. Sommigen stellen dat er geen activiteiten zijn, mogelijk omdat zij (nog) niet op de hoogte zijn over het aanbod aan activiteiten, mogelijk omdat zij daar een eigen aanvulling aangeven die niet strookt met het aanwezige aanbod. Anderen zeggen dat er enkel fitness is en spinning. Nog andere respondenten ten slotte benoemen eenmalige evenementen zoals bingo, een zomerfestival, optredens, creatieve activiteiten ook als activiteiten.

Voor de werkers en cursisten vormen respectievelijk hun werk en/of de cursus(sen) die ze volgen de voornaamste tijdsbesteding.

Van de groep respondenten die een **cursus** volgen, volgt de meerderheid de cursus fietsen herstellen. Zij zijn tevreden hierover. Ze doen het graag, ze zijn eens uit hun cel, het klikt goed met de (kleine groep) cursisten. Daarnaast geeft een respondent aan dat hij er zijn ding in kwijt kan, en er een beetje meer zichzelf kan zijn. Hij is een creatieveling en kan die creativiteit wel wat kwijt in de cursus. Een andere respondent vindt de cursus ook echt interessant. Een ander heeft zich ingeschreven voor deze cursus. Hij fietst graag buiten, is een natuurliefhebber en kan dit kwijt in de cursus, zo hoopt hij.

"Nu dat fietsen herstellen, allez, dat zegt me wel iets. Ja dat fietsen is... Ik heb dat nodig. Fietsen, ik vind dat ... buiten, ik fiets veel buiten. Ik fiets veel in de natuur buiten. Ik zèn een beetje een natuurmens." (Respondent 2, 4 februari 2014)

Een andere motivatie is het attest dat men krijgt, hetgeen handig is voor buiten, om hun toekomstige werkgever te laten zien dat ze tijdens hun detentietijd niet hebben stilgezeten, en een respondent overweegt om buiten misschien iets te gaan doen met zijn attest. Daarnaast vinden de cursisten het handig dat ze voor de cursus ook een premie krijgen, waarmee ze hun kantine-aankopen kunnen bekostigen.

Andere cursussen die in trek zijn bij de respondenten betreffen de computercursussen en de cursus voor hulpkok. Deze cursussen worden voornamelijk gevolgd door de gedetineerden om eens uit hun cel te kunnen zijn, omdat het attest handig is voor buiten, om met hun tijd mee te gaan, uit interesse. Naast de cursussen bestaat er in Wortel de mogelijkheid om twee keer per week te gaan fitnessen. Enkele respondenten doen dit. Net als de overige cursussen, biedt de **fitness** hen de mogelijkheid om eens uit

hun cel weg te zijn. Maar fitnessen betekent méér dan dat voor de meesten onder hen.¹⁹⁶ Fitnessen, en meer algemeen sporten, betekent voor hen even kunnen ventileren, ontstressen, hun frustraties kunnen afreageren. Ze fitnessen om de gevangenis even achter zich te laten, even te vergeten. Ze kijken dan ook uit naar de fitnessmomenten. Het liefst zouden ze elke dag kunnen fitnessen. Als alternatief voor of aanvulling van de fitnessmomenten, sporten en fitnessen sommige gedetineerden op de wandeling, waar ze improviseren met de aanwezige infrastructuur. Andere gedetineerden sporten op cel. Hierop komen we later terug. Sommigen onder hen fitnesten buiten ook op regelmatige tot zelfs dagelijkse basis, voor anderen is fitness een nieuwe gewoonte die ze binnen hebben aangenomen en die ze buiten willen verderzetten.

Slechts een klein deel van de respondenten werkt in de gevangenis van Wortel. Dit kan gedeeltelijk verklaard worden door de lange wachtlijsten voor alle jobs in Wortel. De meeste respondenten beklagen zich dan ook over de lange wachttijd voor **werk**. Van de werkers werken er twee in de werkhuizen, een als fitnessmonitor en een bekleedt de functie van fatik. Verschillende respondenten hebben werkervaring in andere gevangenis, daar werkten ze in de keuken, in de kleedkamers, als fitnessmonitor, als schrijver etc. De motivaties om te gaan werken komen gedeeltelijk overeen met de motivaties voor een cursus. De werkers en de respondenten die zouden willen werken, vinden het belangrijk om van hun cel te kunnen, om bezig te blijven, om de tijd te doden. De tijd gaat sneller als ze werken. Vooral de fatik is dankzij zijn werk veel van zijn cel en ervaart dit als een vorm van vrijheid.

"Da's goed, da's een beetje meer vrijheid. Jij bent niet altijd achter de deur zoals anderen hier, he. Mijn deur staat altijd open, van morgens tot avonds, tot 21u."
(Respondent 14, 15 februari 2014)

Een respondent (respondent 12, 10 februari 2014) zegt dat hij het belangrijk vindt om te werken "voor de moraal". Hij vindt routine en het hebben van een bezigheid erg belangrijk, ook buiten. Daarnaast is het loon een belangrijke motivatie, omdat ze daarmee hun kantine-aankopen kunnen bekostigen. Voor enkele respondenten is dit heel belangrijk, omdat zij geen financiële steun krijgen van buiten en dus op zichzelf aangewezen zijn. Het leven in de gevangenis is immers duur, de maandelijkse kosten voor televisie, telefoon, sigaretten, etc. lopen hoog op.

---

¹⁹⁶ Volgens D. RYMHS kan fitness (en meerbepaald bodybuilding) een manier zijn om de eigen mannelijke identiteit te herwinnen, zie: D. RYMHS, "In this inverted garden: masculinities in Canadian prison writing", *Journal of Gender Studies* 2012, vol. 21, nr. 1, 82.

"Ja, en dan moet ge eens een keer uitrekenen. Ge hebt vijftig of zestig euro aan telefoon per week en dan hebt ge nog uw kantine, allez, da's niks he. Financieel heb ik het niet slecht, maar ge moet aan werk geraken." (Respondent 6, 6 februari 2014)

"Kijk, ge hebt dan een beetje geld. Ik heb een beetje geld, ik heb geen geld van buiten nodig." (Respondent 9, 6 februari 2014)

Velen vinden het belangrijk om zelf geld te verdienen in de gevangenis, zodat ze zich niet afhankelijk van buiten moeten opstellen. Verschillende respondenten zeggen zich te schamen indien ze geld moeten vragen aan familie, enz.

Enkelen vinden het belangrijk om te kunnen sparen voor buiten. Daarnaast vindt een respondent het belangrijk om geld te verdienen, om op die manier zijn burgerlijke partij te kunnen terug betalen, en zo een goede indruk te maken bij de SURB. Fysiek bezig blijven is ook een van de motivaties, net als de mogelijkheid om initiatief te kunnen nemen, vooral dan in het keukenwerk.

"Ik improviseer graag... alleen kunt ge dat moeilijk hier he. Daarom vond ik het wel fijn in de keuken omdat ge daar een klein beetje initiatief kunt nemen. Toen ik iets zag dat nog vuil was of dat beter kon zijn, dan deed ik dat gewoon. Niemand zei dat tegen u, dat was alleen maar te verbeteren. Dus een beetje initiatief, in die andere jobs zoals de Passec (werkhuis)... dat is bandwerk..."
(Respondent 9, 6 februari 2014)

Om de mogelijkheid tot initiatief elders te kunnen vinden, heeft deze respondent zich daarom ingeschreven voor het overlegorgaan van gedetineerden.

Tot slot betreft een belangrijke motivatie om te gaan werken of zich daarvoor in te schrijven het feit dat werken in de gevangenis volgens sommigen belangrijk is naar buiten toe, om de toekomstige werkgevers te laten zien dat ze niet hebben stilgezeten.

Behalve de keuze om al dan niet te gaan werken en/of zich in te schrijven voor cursussen - een keuzemogelijkheid die in zekere zin wel beperkt is, gezien de lange wachtlijsten- beschikken gedetineerden over een arsenaal aan keuzemogelijkheden betreffende de "lege" tijd, de tijd waarop er niet gewerkt wordt, of waarop er geen cursussen georganiseerd worden. Sommige respondenten werken niet en nemen ook niet deel aan cursussen, zij brengen bijgevolg veel tijd door op cel. Sommige respondenten grijpen elke kans die zich voordoet om even hun cel uit te kunnen, bijvoorbeeld de wandeling, eenmalige activiteiten zoals bingo en optredens, crea- activiteiten, etc.

"Morgen is' t bingo, ja dan ga ik. Als er activiteiten zijn, dan schrijf ik mij in."
(Respondent 2, 4 februari 2014)

Ook crea-activiteiten vallen in de smaak, vooral dan bij de creatievelingen onder de respondenten, al zouden ze gerust wat vaker mogen worden georganiseerd.

"Ja, kijk vorig jaar was er een, is er zo'n periode geweest, euh, wanneer was dat? Vorig jaar naar de periode van moederdag, is er hier een bezoekvrijwilligster gekomen, via het JWT... en euh die had dan mensen uitgenodigd en wij hebben samen kaartjes gemaakt. Dat was plezant. Dat was met een man of acht dat wij toen waren. Dat was ideaal. Die had die werkjes mee, die had die kaartjes mee, die had stickertjes mee voor daarop te plakken, voor dat een beetje te versieren en te doen. Ja, dat was plezant..." (Respondent 5, 5 februari 2014)

"Euh, crea. Meer crea. Gelijk zo voor Valentijn hebben sommige mensen een kaartje mogen invullen voor hun vrouw of hun vriendin, en dan hebben we zo'n hartje mogen maken. En da's zo maar één uurtje creativiteit in de zoveel tijd, weet ik veel hoelang... En dat wou ik dat ze hier ook eens gingen doen, seh. Een atelierke, een atelierke waar dat ze toch een paar uurtjes in de week creatief kunnen bezig zijn, met materiaal dat niet gevaarlijk is. Begrijpt ge? Want hier is 't altijd: 'Oei oei oei, dat materiaal kan scherp zijn, kan gevaarlijk zijn...' Nee maar goed, met simpel papier... origami, allez ja, ik zeg nu maar iets... ik kan bloemen maken van papier, kan ik zo'n bloem maken. Allez ja. Ja da's wel iets wat ze wat meer zouden mogen doen." (Respondent 11, 10 februari 2014)

Sommige respondenten zouden graag deelnemen aan activiteiten, maar kunnen niet, omdat de activiteiten overlappen met hun cursus. Voor andere respondenten zijn activiteiten dan weer te druk. Naast de voorgenoemde activiteiten, die eerder sporadisch plaatsvinden, hebben de respondenten de keuze om al dan niet te gaan wandelen. Ze kunnen dit dagelijks twee maal. Enkele respondenten geven aan dat ze uitkijken naar de **wandeling**, en dit ook dagelijks (meermaals) doen. Wandelen betekent voor een respondent, buiten een natuurliefhebber, vrijheid. Hij kijkt 22 uur per dag uit naar de wandeling.

"Het gevoel van toch een beetje vrijheid te hebben, ja. Ja, eens de vogels kunnen zien, de bladeren zien vallen. Seizoenen zien veranderen." (Respondent 2, 4 februari 2013)

De wandeling betekent even buiten zijn, frisse lucht. De wandeling geeft bovendien de mogelijkheid om sociale contacten te leggen. Om te praten over persoonlijke dingen met een vriend uit de gevangenis, want men kan zich daar afzonderen van de groep. De wandeling betekent voor andere respondenten dan weer sporten, als aanvulling op of alternatief voor de fitness. Ze kunnen op die manier hun gedachten op nul zetten. Voor een respondent werkt het sporten therapeutisch, waardoor hij geen medicatie nodig heeft om te kunnen functioneren in de gevangenis.

"Ik moet naar buiten kunnen gaan om te kunnen lopen enzo. Da's wel een must. Iedere dag lopen en sporten om te ontstressen. Ik loop buiten de laatste wandeling een uur. Ge zijt dan moe euh, ge komt op uw cel en dan slaapt ge wel. En dan vergeet ge het wel, da's mijn manier." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Anderen gaan bewust niet naar de wandeling, omdat er toch maar altijd over dezelfde onderwerpen wordt gepraat, en ze op iedereen uitgekeken zijn. Een respondent zegt dat hij de wandeling vermijdt, omdat daar alleen maar gedeald en gevochten wordt. Deze respondent komt dan ook liever nooit zijn cel uit, voor geen enkele gelegenheid, trekt zich in zichzelf terug, omdat hij absoluut geen contact wil met mede- gedetineerden.

Een volgend tijdverdrijf dat bij verschillende respondenten ter sprake komt, betreft **slaap**. Ook in de literatuur wordt slaap genoemd als tijdverdrijf.¹⁹⁷ Slaap betekent voor gedetineerden méér dan louter rust, het biedt hen de mogelijkheid om enige vorm van controle uit te oefenen over de tijd.¹⁹⁸ De meesten zeggen in het weekend uit te slapen omdat er dan toch niks te doen is en er dan vaak ook niks op tv is. Onder de niet-werkers en niet- cursisten kiezen er ook enkele om op weekdays uit te slapen. Een respondent zegt bovendien dat hij iedere avond erg vroeg gaat slapen. Een groot deel van de respondenten neemt medicatie in om beter te kunnen slapen, omdat ze anders veel piekeren.¹⁹⁹

"Ik ben iemand die medicatie neemt voor te slapen en ik neem die rond een uur of acht in en ik slaap heel vroeg he. En dat is ook tijdverdrijf, ja. Vroeg gaan slapen en 's morgens na koffie en douche nog proberen om een uurke of twee te

---

¹⁹⁷ Zie hiervoor o.a. N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 167.

¹⁹⁸ N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 168.

¹⁹⁹ Cope ondersteunt deze bevindingen; in haar onderzoek geven vele gedetineerden aan drugs te (moeten) gebruiken om te kunnen slapen, zie: N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 167.

slapen, als dat lukt, slapen. Want dat breekt echt een heel groot deel van uwe dag, slapen, echt.” (Respondent 11, 10 februari 2014)

Mediagebruik

Ten slotte nemen de **media** een belangrijke plaats in in de tijdsbesteding van de meeste respondenten.²⁰⁰ Heel wat respondenten geven aan tv te kijken. De meesten doen dit louter om de tijd te doden, maar sommigen kijken naar vaste programma’s, die ze uit interesse volgen. Sommige respondenten zijn erg leergierig en technisch aangelegd, zij kijken o.a. naar National Geographic en Discovery Channel.

“Dat vind ik wel belangrijk, die televisie op mijn cel, ja. Daarzonder zou ik zot worden, ik weet niet... Veel interesse, want mijn interesse is het nieuws en ik kijk naar Discovery. Omdat er daar veel op getoond wordt van hoe wordt dat gemaakt of euh documentaires over dat.” (Respondent 3, 5 februari 2014)

Anderen kijken dan weer naar series, bijvoorbeeld omdat ze deze ook buiten volgden. Een respondent plant nauwkeurig alle programma’s die hij wil zien; het opmaken van deze planning maakt deel uit van zijn vaste routine.

“En dan zie ik wat er op den tv is vanavond. En dan begin ik mijn tv te programmeren. Voor alle programma’s dat ik wil zien tot vier uur ‘s nachts. Ik ken mensen die in ‘80-’81 in de gevangenis gezeten hebben en die geen tv hadden en dat moeten harde tijden geweest zijn...” (Respondent 2, 4 februari 2014)

Andere respondenten kiezen er dan weer bewust voor om niet of nauwelijks tv te kijken. Dit doet hen immers aan buiten denken en dat zou hen stress bezorgen.

“Ik ga u eerlijk zeggen, ik zit nu al bijna twee jaar in de gevangenis. Ik heb nog niet veel tv gezien. (lacht) Gewoon zo eens een filmpke, tot daar aan toe. Dat doet te veel aan buiten denken he. He, gij zit constant met uw hoofd naar buiten... dat is ook niet... dan brengt dat stress op... Miserie...” (Respondent 1, 4 februari 2014)

---

²⁰⁰ Media kunnen bovendien een rol spelen in de normalisering van het gevangenisregime. Gedetineerden die buiten veel tv keken, zetten deze gewoonte verder in de gevangenis. Zie: H. VANDEBOSCH, “The Perceived Role of Mass Media Use during Incarceration in the Light of Prisoners’ Re-entry into Society”, *Journal of Criminal Justice and Popular Culture* 2005, vol. 12, nr. 2, 99.

Anderen daarentegen vinden het erg belangrijk om te weten wat er buiten gebeurt.²⁰¹

"Televisie is voor mij eigenlijk een stukje buiten. Een klein percentje. [...] Ik wil weten wat er buiten is. Gelijk het nieuws vind ik belangrijk als ge hier zijt. Gelijk op het nieuws is ook dikwijls iets van het gevangeniswezen, en ik vind dat wel belangrijk, ja." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Enkele respondenten zeggen weinig tv te kijken, aangezien hen dit buiten ook niet interesseerde. Anderen zeggen dan weer dat ze buiten nauwelijks tv keken, maar dat ze dit (vaak) doen in de gevangenis, puur om de tijd te doden, bijvoorbeeld 's avonds en in de weekends wanneer er geen activiteiten worden georganiseerd. Ze kijken films voor het slapen gaan of series die ze samen met hun celgenoten volgen. Over de tv-programma's worden bovendien vaak afspraken gemaakt tussen celgenoten. Er kunnen al eens conflicten ontstaan over de programma's die bekeken worden, de uren waarop er tv gekeken wordt, etc.

"Maar dan zelfs als er tot 2 uur 's nachts series zijn, ik kijk er wel niet naar maar ik moet het wel allemaal maar horen..." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Verschillende respondenten geven aan dat ze mede daarom, om te kunnen kijken wat ze willen, een monocel (zouden) verkiezen. Een respondent die alleen op cel zit, een eerder introvert type dat niet goed in groep of in een meerpersoonscel functioneert, zet de tv aan, zodat hij zich minder alleen voelt.

"Soms is dat die tv, op sommige momenten is dat hét van het he. Er is wat afleiding he. Van ja, ge zit wel alleen op cel, maar als ge die tv aanzet, er is continu gepraat. Dan heb je die afleiding zo een beetje." (Respondent 5, 5 februari 2014)

Vervolgens luisteren verscheidene respondenten naar de radio. De frequentie en de momenten waarop ze dat doen, verschillen. In verscheidene meerpersoonscellen staat de radio ganse dagen aan. Er worden afspraken gemaakt tussen celgenoten over de zenders die beluisterd worden. Andere respondenten zeggen minder naar de radio te luisteren. Zij luisteren naar welbepaalde programma's. Anderen zetten de radio enkel aan tijdens het

---

²⁰¹ H. VANDEBOSCH, "The Perceived Role of Mass Media Use during Incarceration in the Light of Prisoners' Re-entry into Society", *Journal of Criminal Justice and Popular Culture* 2005, vol. 12, nr. 2, 100.

poetsen van de cel, luisteren ernaar met hoofdtelefoon vlak voor het slapen gaan,... Sommigen luisteren bovendien op tv naar muziek.

Vervolgens hebben verschillende respondenten een wii of een playstation op cel, en dit om bezig te blijven, om wat te bewegen op cel, etc. Ze investeren in spelletjes voor de wii en playstation om wat te kunnen afwisselen.

"Ne wii en ge zijt bezig he. Dus euh...Ik heb nu al vijf spellekes, dus ja... Ja, ja, normaal buiten doe ik dat niet, die wii-spellekes, maar ja, ge zijt er hier mee bezig, ge zijt er wat fit van. Da's al wat ik heb voor een beetje te sporten."
(Respondent 3, 5 februari 2014)

Ten slotte lezen verschillende respondenten uit interesse, om bij te leren of louter om de tijd te doden.

"Uit interesse ook, ge kunt een beetje lezen, een beetje kennis opdoen. Ge kunt hier dom binnen komen en toch een beetje slimmer buiten gaan." (Respondent 6, 6 februari 2014)

"Ik lees veel, een boek per dag. Het is dat wat ik doe. Wat moet ge anders doen?"
(Respondent 8, 6 februari 2014)

"Waarom zou ik mij moeten vervelen? Ik pak een boek en als ik lees dan verveel ik mij niet." (Respondent 9, 6 februari 2014)

Er worden zowel boeken gelezen, uit de collectie van de gevangenisbibliotheek dan wel van buiten opgestuurd. Verschillende respondenten klagen over het te beperkte aanbod van de gevangenisbibliotheek. Anderen zijn dan wel weer tevreden over het assortiment. De respondenten lezen verschillende genres, afhankelijk van hun motivatie om te lezen. Lezen ze uit interesse of om bij te leren, dan wordt er meestal non-fictie gelezen, waargebeurde verhalen, biografieën, etc. Leest men puur als tijdsverdrijf, dan wordt er fictie gelezen.

Lezen kan een erg belangrijke plaats innemen in de beleving van agency. Voor een respondent betekent lezen vluchten van de harde realiteit in de gevangenis. Lezen biedt voor hem een mogelijkheid om zich in zichzelf en in het boek terug te trekken, om even iemand anders te zijn.

"Boeken zijn voor mij heel, heel belangrijk. Het is een vlucht uit de realiteit. Een goed boek, een goed boek, dan zit ik in het boek. Dan associeer ik me met het

hoofdpersonage. Dat is een paar uren dat ik weg ben uit de realiteit. Dat is een vlucht." (Respondent 8, 6 februari 2014)

"Als ik lees, dan is dat voor mij werkelijkheid, dat boek. Dan ben ik het hoofdpersonage." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Deze respondent laat zich tijdens het lezen inspireren om zelf te schrijven. Hij heeft een boek geschreven, waar hij enigszins trots op is. Andere respondenten lezen magazines die ze bestellen of opgestuurd krijgen van buiten. Een respondent leest de krant. Hij krijgt deze van iemand op de sectie en geeft ze ook door aan anderen.

"... kranten als de fatik mij dat brengt, in de gang is er iemand die kranten koopt en dan komen ze bij mij. De cheffen weten dat ook; niet iedereen koopt een krant. Na een uur lees ik ze uit en dan heeft mijn gebuur ze." (Respondent 10, 10 februari 2014)

Kranten worden gelezen *"puur om de tijd te doden en om een klein beetje te weten wat er buiten gebeurt."* (Respondent 10, 10 februari 2014)

Een ander bestelde in een vorige detentie de krant, maar omdat hij deze pas 's namiddags op cel kreeg, heeft hij beslist om dit niet meer te doen.

"Kranten? Daarover heb ik een discussie gehad in Gent. Dus ik bestelde, ik las altijd Het Laatste Nieuws, en weet ge wat dat hier is he? Een gazet, dat leest ge 's morgens. En weet ge wat die hier doen? Dus in Gent, de cipers kregen een gazet, en die hadden om 12u middag. En wat doen ze dan? Ah ja, gazet open. De krant lezen. En dan krijgt ge die pas tegen vieren, vijven. En ja, dan heeft het geen zin meer." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Ten slotte bestellen er ook enkele respondenten Playboy en P-magazine o.w.v. de foto's, die ze dan ophangen op het prikbord in hun cel.

Zoals blijkt, spelen media een **cruciale rol in de tijdsbesteding** van de meeste respondenten. Media bieden **mogelijkheden tot het herwinnen en behoud van agency**, en dit om verschillende redenen. Ten eerste kunnen gedetineerden kiezen (m.u.v. gsm en computer) welke media ze gebruiken en hoe vaak. De keuze voor bepaalde genres (fictie vs. non-fictie), programma's, zenders en media zegt ons iets over de persoon van de respondent. Ten tweede kunnen media een handige tool zijn om in contact te blijven met de buitenwereld, om op de hoogte te blijven van de actualiteit, om

de eigen interesses te kunnen onderhouden, om zichzelf te zijn. Jewkes kwam in haar onderzoek tot gelijkaardige bevindingen.²⁰²

3.2.2.3 Ruimtebeleving

Net als in hun beleving van tijd verschillen de respondenten ook in de betekenis die ze aan de ruimte verlenen, hoe ze op de aanwezige infrastructuur reageren, welke functie ze aan de ruimte toekennen, hoe ze de ruimte vormgeven. De relatie tussen de gedetineerde en de ruimte waarin hij zich bevindt, is immers reflexief.²⁰³ De fysieke omgeving heeft een impact op de manier waarop de gedetineerde de gevangenis beleeft, op zijn gedrag en zijn psychisch welbevinden.²⁰⁴ Elke gevangene beleeft de ruimte(n) in de gevangenis anders, en reageert erop op zijn eigen manier.²⁰⁵ Ruimten kunnen van verschillende betekenis zijn voor verschillende gevangenen.²⁰⁶

Celinrichting

Een aspect waarover er consensus bestaat, betreft de inrichting van de eigen cel. De meerderheid van de respondenten richt de eigen cel niet speciaal in. Velen zijn wel op **orde en netheid** gesteld, en poetsen dagelijks de cel.²⁰⁷ Ze ordenen hun persoonlijke spullen en kantine-aankopen, proberen onmiddellijk de afwas te doen, ruimen dagelijks op.

"Nog zo iets waar ik mijn eigen mee bezighoud om de dag door te komen, is elke dag mijn cel kuisen, he. Ik vraag elke dag een emmer buiten, met water en kuisproduct, en dan kuis ik alles af. En dan keer ik en dan dweil ik die cel helemaal proper. Da's iets dat ik elke dag doe. Da's ook iets, dan voel ik mij ook ietske beter, dan ziet alles er lekker proper uit, en dat neemt ook al een uurtje van mijn dag in beslag." (Respondent 11, 10 februari 2014)

---

²⁰² Y. JEWKES, *Captive audience: Media, masculinity and power in prisons*, Cullompton, Willan, 2002, 210 p; Y. JEWKES, "The use of media in constructing identities in the masculine environment of men's prisons", *European Journal of Communication* 2002, vol. 17, nr. 2, 205-225.

²⁰³ K.A. BAILEY, "The Role of the Physical Environment for Children in Residential Care", *Residential Treatment For Children & Youth* 2002, vol. 20, nr. 1, 16.

²⁰⁴ K.A. BAILEY, "The Role of the Physical Environment for Children in Residential Care", *Residential Treatment For Children & Youth* 2002, vol. 20, nr. 1, 16.

²⁰⁵ D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 143.

²⁰⁶ D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 143.

²⁰⁷ Ook in het onderzoek van Baer komt het belang van orde en netheid in de cel aan bod. Een ordelijke en propere cel, "zoals thuis", laat sommige gedetineerden toe zich een beetje meer thuis te voelen op cel. Zie: L. BAER, "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 213.

"Proper, proper. Dat ik op mijn blote voeten kan lopen. En een goede geur. Zeepsop in plaats van een sigarettengeur.²⁰⁸ Plus ook een beetje gezellig inrichten, ja dat is wel vrij belangrijk, een beetje gezellig inrichten; mijn bed opmaken, mijn tafel een beetje schikken. Ik ruim het alleen op, er ligt niks op de grond. Zo, ja... Met de middelen dat ge hebt, maakt ge het gezellig." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Bij een respondent gaat het opruimen een stap verder. Hij ordent zijn spullen zodanig dat hij het onmiddellijk ziet wanneer iemand anders aan zijn spullen geweest is, of wanneer er een celcontrole heeft plaatsgevonden.

"En ook als ze celcontrole komen doen, ik zie dat onmiddellijk dat ze aan iets zijn geweest bij mij, dat ze iets verdraaid hebben, ik zie dat direct. Dus bij mij staat alles op zijn plaats en en euh da's ook één van de redenen dat ik dat doe. De cheffen, die zien dat ook en die gaan wel kijken, maar die blijven er ook meestal af, omdat ze weten van: dan heeft 'm het gezien, dus." (Respondent 16, 15 februari 2014)

De meeste respondenten geven aan dat ze **foto's** van hun gezin, familie en vrienden op het prikbord hebben gehangen. Enkele respondenten zeggen dit niet te doen, omdat foto's hen nooit geïnteresseerd hebben, omdat foto's ophangen te veel aan buiten doet denken en dit hen stress bezorgt, omdat ze zich niet willen blootgeven of uit respect voor celgenoten die buiten niemand (meer) hebben.

"De meesten dat ik hier ken, die hangen foto's omhoog of dingetjes van hun kinderen of tekeningen. Bij mij is dat de omgekeerde wereld. Ik heb liever geen foto's omhoog hangen. Dat is beter voor het psychologische bij mij. Want ik vind, als ge allemaal foto's ziet - ik ben zo ingesteld- een ander heeft er deugd van dat 'm naar die foto's kan zien, maar ergens geeft dat toch een stress, denk ik. Ik zie dat liever niet want euh, ik zeg nu niet dat ik ga gek worden, maar dan ga ik echt lastig blijven en dan ga ik daaraan blijven denken en in de gevangenis is dat niet goed." (Respondent 3, 5 februari 2014)

---

²⁰⁸ Gevangenen kunnen niet alle onaangename stimuli van de detentiesetting 'wissen', maar ze kunnen bijvoorbeeld wel de geur van de cel camoufleren door luchtverfrissers, door te poetsen, etc. Zie hiervoor L. BAER, "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 212, zich hiervoor baserend op M. DOUGLAS, *Purity and Danger. An analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*, Londen, Routledge, 193 p. Door de cel proper te houden, orde te stellen in de wanorde, krijgen zij een gevoel van controle over hun omgeving. Orde en netheid zijn dan ook belangrijk.

Verschillende respondenten, onder hen twee celgenoten in een duocel, zeggen dat ze vrouwelijk naakt hebben opgehangen op hun prikbord. Het leeuwendeel van de respondenten klaagt wel over de nieuwe regel die is ingevoerd in Wortel, namelijk dat ze geen foto's en posters meer op de muren mogen hangen. Voordien hadden ze meer foto's, hadden ze posters op de muren geplakt en dat voelde beter aan, de cel voelde minder als een 'cel' aan.

"Die was een beetje ingericht, maar euh, alle posters zijn van de muren moeten gaan, he, dat mag allemaal niet meer. Dus ja, hebt ge zo'n beetje een gevoel van; ge zit hier geïsoleerd. Ge zit in een isolatiecel zo. Enkel op het prikbord, maar dat is niet hetzelfde." (Respondent 5, 5 februari 2014)

"...Maar euh voor die directrice, ik heb mijn cel gehad vol he, met posters he, zo grote posters he, maar niet naakte vrouwen he, zo normaal... En euh ja, ik heb alles af...

En nu heb ik alleen nog die prikbord. Maar wanneer die vol was, zo, die was geen cel... Ik voel mij niet zoals in een cel..." (Respondent 14, 15 februari 2014)

In het inrichten en personaliseren van de cel bestaat er voor de gedetineerden mogelijkheden tot agency, al worden deze wel ingeperkt door een nieuwe regel waardoor ze niets meer op de muren mogen hangen. De meesten hangen dan ook louter op het prikbord foto's, tekeningen, (kerst)kaartjes e.d. Twee respondenten omzeilen de nieuwe regel door op de muren te tekenen, of door de foto's op de rand van het prikbord te hangen. Deze kleine acties van verzet kunnen tot wat Torbenfeldt Bengtsson "institutional edgework" noemt, gerekend worden.²⁰⁹

"Bijvoorbeeld met kaartjes, dat steekt ge tussen het prikbord en de muur, maar dat mag niet. Dus een groot stuk karton aan het prikbord vasthangen en daarop, ze hangen vast, dat mag dan wel." (Respondent 10, 10 februari 2014)

"Ik teken ook op de muren in mijn cel. Ik heb zo ne grote Bart Simpson getekend op de muur. Ja, zo gewoon uit verveling en voor die cel zo'n beetje deftig te maken he en een beetje te personaliseren, een beetje uw eigen cel van te maken." (Respondent 15, 15 februari 2014)

Afbakening eigen plekje

---

²⁰⁹ T. TORBENFELDT BENGTSOON, "Boredom and Action—Experiences from Youth Confinement", *Journal of Contemporary Ethnography* 2012, vol. 41, 543.

Ondanks de beperkingen die het regime oplegt betreffende het inrichten van de eigen cel, is het voor de meeste respondenten erg belangrijk om de cel te **personaliseren**, omdat dit hen enigszins in de mogelijkheid stelt om **visueel te ontsnappen uit de cel**. Daarnaast stellen enkelen dat ze een eigen plekje afbakenen op cel.²¹⁰ Voor verschillenden is het eigen bed hun eigen plekje.

"Het onderste bed is van mij he! Daar moeten ze afblijven!" (Respondent 7, 6 februari 2014)

"Euh, de tafel, he he. Da's het enigste. Daar leg ik mijn spullen op, ieder heeft zijn spullen. En dan ja, de kast he, ieder heeft zijn lade. Maar voor de rest bakenen wij niet af." (Respondent 17, 15 februari 2014)

Anderen hebben echter geen behoefte om een eigen plekje af te bakenen.

"En ja, gewoon, is dat mijn bed en ligt gij daar, ja dan zal ik uw bed pakken. Gij moet overeenkomen, gij kunt niet anders." (Respondent 1, 4 februari 2014)

Beleving infrastructuur

Ook de bredere infrastructuur en indeling van de gevangenis wordt door de respondenten geïnterpreteerd en actief beleefd.

"Ik zeg: 'Is dat hier wel een gevangenis?' Ik verschoot daar echt van! Want dat is echt anders dan dat ge in andere gevangenissen hebt... in andere gevangenissen is dat een eiland gelijk dat ze zeggen, dat die cipers allemaal in die rotonde zitten en daar hebt ge die vleugels allemaal... Maar hier is dat anders, in dees gevangenis. Hier is dat niet euh... Hier hebt ge geen ster... euh vormige gevangenis... Tegen hier (vleugel A en B) is dat meer nog zo ja, ik weet niet... 'Gelijk thuis' ga ik nu niet zeggen, maar een 'buitenverblijfke' precies zo... euh... een echte gevangenis... Ja ge ziet wel tralies maar 't is niet... 't Is aangenamer voor te zitten dan andere gevangenissen." (Respondent 16, 15 februari 2014)

"Hier, da 's een beetje de Rolls Royce van de gevangenissen, daarvoor ben ik wel blij dat ik hier zit. Omdat de infrastructuur hier, vooral dan de C waar ik zit, schoon wandeling, ge zit in de bossen, in het groen... Als ge dat vergelijkt met de

---

²¹⁰ Zie ook: D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 144.

oude gevangenis van Vorst... En de inrichting is ook anders. Vorst is ook, gelijk de meeste gevangenissen in België, allemaal met etages en gewone klassieke gangen rondom. Hier niet, ik heb al geschreven naar vrienden en vriendinnen, als ik een brief stuur zeg ik: 'Ik zit in bed and breakfast in Wortel...' Als ge natuurlijk in zo'n oude gevangenis zit, van de moment dat ge de deur van de cel opendoet, ziet ge direct dat ge in de gevangenis zit he. Hier niet zo direct he, het is hier, het is een groot verschil." (Respondent 9, 6 februari 2014)

"Hier is het allemaal gelijkvloers, daar zijn het drie verdiepen. Dus als ge wilde telefoneren, moest ge automatisch alle gangen doorlopen, om te kunnen telefoneren, en dan zijt ge zo al een keer tcho (zucht) buiten." (Respondent 13, 15 februari 2014)

Zoals blijkt, hebben de verschillende respondenten een eigen kijk op de ruimte. Die ruimte kan hun agency- beleving positief dan wel negatief beïnvloeden.²¹¹

---

²¹¹ De ruimte kan bepaalde culturele of symbolische betekenissen uitstralen (in het geval van een gevangenis macht (van het personeel, in centra, onderwerping van de gedetineerden). Daarnaast kan ruimte de bewegingsvrijheid van gedetineerden beperken en daardoor de gevangenen disciplineren (aangezien de architectuur het gebruik van surveillancetechnieken, van segregatie en classificatie bevordert). Bijgevolg worden ook de interacties tussen individuen beïnvloed. Zoals een van de respondenten stelt, bevordert een gevangenis met verdiepingen het sociale contact, men heeft meer tijd en mogelijkheden om 'iemand tegen te komen' en biedt ze de mogelijkheid om langer onderweg van cel naar telefoon etc., en dus langer van de cel te zijn. Zie: R.C. SHAH, J. P. KESAN, "How Architecture Regulates", *Journal of Architectural and Planning Research* 2007, vol. 24, nr. 4, 350-359.

3.2.2.4 Persoonlijke bezittingen

Persoonlijke bezittingen bieden mogelijkheden voor gedetineerden om een stukje van zichzelf bij zich te hebben, om zichzelf te zijn. Er staat echter een beperking op de spullen die gedetineerden op cel mogen hebben. Zo mogen ze uiteraard geen gsm of computer op cel, en dit ervaren ze als een beperking van hun vrijheid. De meesten stellen weinig tot geen persoonlijke bezittingen op cel te hebben. Sommigen zeggen niets van zichzelf te hebben, anderen rekenen hun **kantineaankopen** tot hun persoonlijke bezittingen. De meningen over de kantine zijn verdeeld. Sommigen vinden het assortiment voldoende uitgebreid, anderen niet. Verschillende respondenten klagen wel over het feit dat bestellingen niet altijd (volledig) geleverd worden.

"De kantine is hier minder. Klein kantinetje, het zijn zo twee bladzijdekes vol. En in Gent was dat wel een hele stapel. En hetgeen ge bestelt, dan is er soms maar de helft ervan. Dat ge dan maar zo'n klein kantineke hebt en het heeft dan nog niet de helft." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Een respondent stelt dat in een andere gevangenis de kantine beter is, aangezien het assortiment daar uitgebreider is en men er bovendien meer zaken op cel mag houden, bijvoorbeeld een microgolf oven. Daar voelde hij zich dan ook minder "in de gevangenis" dan in Wortel.²¹²

"Bijvoorbeeld als ge kijkt op het gebied van kantine, op aankoop, dingen die ge moogt hebben, dingen die ge niet moogt hebben. Da's wel een heel groot verschil. Ik heb mijn micro hier moeten afgeven, allez, dingen die ik niet op mijn cel mag hebben. Uw aanbod is daar veel groter. Ge had niet echt het gevoel dat ge in de gevangenis zat." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Uit het bovenstaande blijkt dat een **uitgebreid(er) kantineaanbod** samen met een **correcte en snelle afhandeling van kantinebestellingen meer mogelijkheden** bieden tot de **beleving agency** en tot het **zich minder in de gevangenis voelen**.

---

²¹² Het bezitten en uitstellen van kantine-producten op cel, laat sommige gedetineerden zich meer thuis voelen, zo stelt L. BAER, zie: L. BAER, "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 213.

Kantineaankopen zijn voor de één erg persoonlijk, terwijl de ander solidariteit onder celgenoten erg belangrijk vindt. Afhankelijk van persoon tot persoon worden kantineaankopen al dan niet gedeeld. Ditzelfde geldt ook voor andere bezittingen.

"Ge vindt niet veel cellen waar dat iedereen 'samen leeft'. Ge hebt hier heel veel cellen waar het ieder apart is gewoon, kantine van zijn eigen, dit van zijn eigen... en 'daar moet gij afblijven' en dit en dit... En da's miserie, dan voelt gij u echt in een gevangenis. Allez ja, ge moet een beetje overeen komen. Een beetje vriendelijk doen tegen mekaar, ofzo." (Respondent 1, 4 februari 2014)

"Bij ons maakt dat nu niet echt veel uit. Waarom niet? Kijk ge zit al in de gevangenis, ge moogt niet iemand anders zijn leven nog eens moeilijker maken door iedereen apart... Bij ons is dat gewoon iedereen pakt kantine, of iemand pakt bijvoorbeeld geen kantine. Dat boeit ons niks. Snapt ge? Da 's gewoon: eten staat daar, drinken staat daar. De kast staat daar gewoon, voor iedereen en iedereen pakt wat die wilt. Het is samen, er is niks apart." (Respondent 1, 4 februari 2014)

"Ieder heeft zijn eigen... mijn kastje, daar blijft ge af. Dat respect moet er wel zijn, he. Ja, ik kom niet aan zijn spullen, hij niet in mijn kast. Daar liggen ook brieven in en materiaal, dingen waar dat hij gewoon geen zaken mee heeft, dus. Hij moet daar gewoon afblijven, dat is mijn privé. Moest ik merken dat hij er toch in zit te prutsen zonder mijn weten, ja dan kan het wel een keer ruzie worden." (Respondent 11, 10 februari 2014)

De zaken die men op cel heeft, werden vaak tijdens een vorige detentie aangekocht. Dankzij deze spullen is men in staat zich een beetje buiten te voelen.

"Naarmate hoe langer dat ge zit, hoe meer dat ge bezit he. Ik heb nu al ne wii, ne waterkoker, euh, twee trainings, nog schoenen, euh eigen ondergoed. Dus ja ondertussen, ge voelt u al meer, allez, naar buiten dingen toe." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Verskillende respondenten hebben een eigen trainingsbroek en sportschoenen op cel. Ze missen het om eigen kledij te kunne dragen op de gangen, op de wandeling,... **Kledij** speelt voor velen dan ook een **belangrijke rol in het zichzelf kunnen voelen**.²¹³

---

²¹³ Singer stelt dat het gevangenisuniform een manier is om gedetineerden te disciplineren, en hen ontdoet van hun eigen identiteit, hun uniciteit, zie: R. G. SINGER, "Privacy, autonomy and dignity in the prison: a preliminary inquiry concerning the constitutional aspects of the degradation process in our prisons", *Buff. L. Review* 1971- 1972, 703.

"Ik heb euh een sportding hier op mijn cel euh maar ge moogt er hier niet mee rondlopen op de gang, euh... Maar bwah ja, waarom niet? Dan voel ik mij niet echt opgesloten. Waarom? Ja, gij... gewoon als ge naar dit kijkt, hebt ge zoiets van: 'Ja, ik zit in de gevangenis.' Snapt ge? Uw eigen kleren is wel anders, mensen bezien u anders." (Respondent 1, 5 februari 2014)

"Ge hebt niks van uw eigen... Eigen kledij... Iets van uw eigen he. Het is toch een stuk van uw eigen he. Da's niet van ons, niet van ons. In andere gevangenissen is dat wel. Ge kunt uwe was doen, ge hebt uw eigen kleren." (Respondent 2, 4 februari 2014)

Verschillende respondenten kijken er dan ook erg naar uit om op hun UV, verlof,... terug hun eigen kledij te kunnen dragen. Voor een respondent betekent het kunnen aandoen van zijn eigen kledij op verlof, het zich weer kunnen verzorgen zoals buiten, "terug mens worden." Deze respondent hecht veel belang aan zijn uiterlijk en zijn eigen kledij.

"Want euhm, nu heb ik de volgende uitgang en ik kan gewoon niet wachten tot dat ik mijn eigen kleren terug kan aandoen. Da's zo precies iets van... Da's precies terug iets van mijn eigen zo." (Respondent 12, 10 februari 2014)

"Ja, dat is elke verlof standaard! Kapper, zonnebank, eigen kleren aandoen, terug een beetje mens worden." (Respondent 7, 6 februari 2014)

Anderen daarentegen missen hun eigen kledij niet. Sommigen lijkt het zelfs geen goed idee dat gedetineerden hun eigen kleren zouden kunnen dragen.

"En ook, door iedereen zo dezelfde kledij te doen dragen he vermijdt ge ook een beetje van dat snobisme zo he, dat de ene duurdere kleren heeft dan de andere. En nu, nu zijt ge allemaal gelijk." (Respondent 15, 15 februari 2014)

Zo kunnen we besluiten dat het dragen van eigen kledij een hefboom kan zijn naar meer agency voor sommige gedetineerden, en voor sommigen zou kunnen betekenen dat ze meer zichzelf kunnen zijn, maar dit geldt zeker niet voor iedereen.

3.2.2.5 Relaties

Relaties celgenoten

Een volgend aspect dat mogelijks van betekenis kan zijn aangaande de agency- beleving van gedetineerden, betreft hun relaties met elkaar en met het personeel. De relaties met

medegedetineerden in het algemeen werden reeds besproken, de relaties met celgenoten worden hieronder uiteengezet.

De meeste respondenten zouden graag liefst een monocel hebben, omdat ze dan meer kunnen doen wat ze willen. De tijd zou dan bovendien sneller voorbij gaan omdat ze geen rekening moeten houden met celgenoten.

Voor gedetineerden in een meerpersoonscel is het soms eens fijn om alleen te kunnen zijn op cel. Ze laten elkaar soms al eens bewust alleen als het even moeilijk gaat.

"Het doet soms eens goed als hij eruit is. (lacht) Als hij eens gaat wandelen en ik merk dat op de wandeling, dat hij het moeilijk heeft, dan ga ik ook eens wandelen, ook al heb ik geen zin. Dan laat ik hem eens efkes alleen. Dat kan alleen maar goed doen, zo eens alleen zijn. Zeker als ge verplicht zijt om continu met twee te zitten. He, op mekaars vingers eigenlijk zien, een ganse dag. Allez ja, op elkaars kop kijken, ik zal het zo zeggen." (Respondent 11, 10 februari 2014)

Anderen zeggen dat alleen op cel zitten wel leuk is voor even, maar dat ze toch behoefte hebben om met een celgenoot te kunnen praten, dat ze niet voortdurend alleen willen zitten.

"Ik heb alleen op cel gezeten. Twee maand op een monocel. Maar dat is ook niks voor mij. Omdat, dan pieker ik mij rot. Ik heb niemand om tegen te praten, ge zit alleen." (Respondent 15, 15 februari 2014)

Sommigen geven aan dat ze hun celgenoot vertrouwen, en dat ze persoonlijke dingen met hem bespreken.²¹⁴ Een respondent zegt dat hij wel persoonlijke dingen durft te bespreken met zijn celgenoot, maar dat deze hem toch niet kan helpen. Anderen stellen dat ze wel sommige zaken maar niet alles durven zeggen. Verschillende respondenten zeggen ten slotte dat ze hun celgenoot nooit volledig kunnen vertrouwen, en dat ze zelfs constant waakzaam en paranoia zijn.

"Euh, constante paranoia. Wat gaat er gebeuren? Tijdens het slapen, ok, gij kunt slapen, maar gij zijt met één oog sowieso open. Ik zal het zo zeggen. Één oog is 24 op 24 open." (Respondent 1, 5 februari 2014)

---

²¹⁴ B. CLAES stelt daarom dat op cel het 'masker' dat men t.a.v. andere gedetineerden opzet, om sterk over te komen, kan afgezet worden. Op cel kan er plaats zijn voor persoonlijke gesprekken. Zie: B. CLAES, *Herstel en detentie. Een etnografisch onderzoek in de gevangenis van Leuven Centraal*, , onuitg. doctoraatssthesi Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2011- 2012, 245.

Zoals blijkt kunnen relaties met celgenoten voor sommigen betekenen dat ze zichzelf kunnen zijn, persoonlijke zaken kunnen bespreken. Voor anderen vormen de celgenoten echter eerder een beperking van de eigen agency, een beperking om te kunnen doen wat men wil, om zichzelf te kunnen zijn.

Relaties personeel

In wat volgt, gaan we na of en in welke mate de relaties met personeel kunnen helpen in het herwinnen en behouden van agency. Ten eerste is het noodzakelijk om de verschillende categorieën personeel te onderscheiden. De eerste en belangrijkste groep betreft de PBA's. Volgens Tournel & Kennes bekleeden zij een sleutelfunctie in het leven van alledag van gedetineerden.²¹⁵ Uit de antwoorden van verscheidene respondenten blijkt dat zij een cruciale rol spelen in de beleving van agency in de gevangenis, en dat zij een erg grote impact hebben op het welbevinden van gedetineerden. Daarnaast werken de contacten met personeel bepaalde reacties van gedetineerden in de hand.

"Ik merk hier wel dat omdat ze wat losser zijn, dat de gedetineerden ook een pak kalmer zijn, dat wel." (Respondent 12, 10 februari 2014)

"Nee euh, met cipiers moet je niet praten. Onbeschoft, en ik maar vriendelijk zijn... Maar waarom ben ik vriendelijk tegen die gasten? Het moet van twee kanten komen he...Niet meer van: 'Mag ik een keer bellen, alstublieft?' Nee, dat is verleden! Die 'alstublieft' gaat wegvallen. Of als ik mijn eten krijg, ik zeg ook geen 'danku' niet meer." (Respondent 8, 6 februari 2014)

"Ge krijgt er een soort haat tegen, denk ik, een soort haat. Ja, en, daar zegt de mentaliteit letterlijk: 'Ge zijt niks meer dan een gedetineerde, ge zijt een hond.'" (Respondent 12, 10 februari 2014)

Deze laatste getuigt over zijn zeer negatieve ervaring in Merksplas, waar de PBA's volgens hem zich uitdagend gedragen tegen de gedetineerden. Als gevolg ontstaan er spanningen. Ook hijzelf was erg gespannen in Merksplas en probeerde op alle mogelijke manieren tegen te werken.

"Als ze iets tegen u roepen, dan roept ge gewoon keihard terug. Als ze blijven staren, dan staart ge gewoon terug. Als ze fel doen, dan doet ge gewoon feller."

---

²¹⁵ H. TOURNEL en P. KENNES, "De dilemma's van dynamische veiligheid van bewaarders", *Panopticon* 2011, nr. 3, 22.

Op zo veel mogelijk manieren proberen tegen te werken gewoon.” (Respondent 12, 10 februari 2014)

PBA's die hen "menselijk" en respectvol behandelen krijgen respect terug. Gedetineerden willen als persoon en niet als "gedetineerde" behandeld worden.

"Ik vind euh ge zijt ook nog altijd mensen. Ge weet wat ge gedaan hebt, maar de cipier, weet niet wat ge gedaan hebt. Dus die cipers weten dat niet. Dus moeten ze u ook behandelen gelijk een persoon, niet naar uw euh..." (Respondent 3, 5 februari 2014)

"Ik ben zo iemand, ik geef respect maar ik verwacht dan ook euh dat ze normaal praten tegen mij, en niet euh... dat ze zich superieur gaan voelen ofzo." (Respondent 7, 6 februari 2014)

"Gij respecteert ulder, maar dan moeten zij ook ons respecteren he. Meestal gebeurt dat ook wel, denk ik. Er zij wel uitschieters van bepaalde PBA's; de ene is goed voor u, zal al eens mee komen kijken op tv, op cel bij u, de andere is radicaal, kortaf." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Een vriendelijk gebaar van een chef betekent veel voor gedetineerden, en dit waarderen ze dan ook.

"Want in Dendermonde, daar was er een cipier die soms bij mij op cel kwam, hetgeen verboden is, die vriendelijk was en die ook tegen mij zei: 'Ge hebt al een zware weg afgelegd.' En ook twee cipers die mijn manuscript gelezen hebben. 'Amaai, da's goed, ge moet dat uitgeven!' Zo gewoon van die lieve impulsen. Gewoon sociaal, leuk. Gelijk in de buitenwereld." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Verschillende respondenten benadrukken dat de PBA's ook maar gewoon hun job doen, en dat ze hen niets kwalijk nemen.

"De mensen doen hier ook maar hun job. Uiteindelijk, ge kunt op hun niet kwaad zijn he. Die hebben niks verkeerd gedaan, die doen hun werk he." (Respondent 13, 15 februari 2014)

"Ge hebt hier wel jongens, ge hebt er hier bij die zoiets hebben van 'Ja personeel, personeel, we moeten die hebben, we moeten die hebben!' Maar wij hebben ons geld proberen te maken he. Die mensen hier, die maken hun geld hier he. Het is

niet... Zij hebben mij hier niet ingestoken he, nee. Ik ga het hun niet moeilijker maken en mijn eigen ook niet he.” (Respondent 12, 10 februari 2014)

Wat regelmatig aan bod kwam in de interviews, is de **instrumentele** aard van de interactie tussen gedetineerden en personeel. Verscheidene gedetineerden zijn vriendelijk tegen de PBA's, gaan respectvol met hen om, en trachten “onder de radar te blijven” om op die manier respect terug te krijgen, om regelmatig iets gedaan te krijgen van de PBA's en bij hen terecht te kunnen met vragen. Daarnaast zeggen verschillende dat ze zich gedragen tegen het personeel, m.o.o. een positieve evaluatie door de SURB.

“Ja, dat is een kwestie van een beetje onder de radar te blijven, denk ik. Ik denk euhm, en ik merk dat ook met de anderen, ik krijg heel veel jongens die tegen mij zeggen van: 'Als ik iets vraag, is het nee, en als jij iets vraagt, dan krijgt ge het wel.' Maar da 's gewoon hoe dat ge met die mensen omgaat. Als ik ben van het personeel zelf, en er ligt er ene constant tegen mijn schenen te trappen, ja dan moet 'm niet verschieten dat 'm niet zijn gedacht krijgt.” (Respondent 12, 10 februari 2014)

“Ik ben altijd vriendelijk. Gewoon, da's het belangrijkste denk ik. Dan zijn die vriendelijk terug en als ge dan iets vraagt, kunt ge dat gedaan krijgen. Anders zitten die ook achter u en krijgt ge niks gedaan.” (Respondent 13, 15 februari 2014)

“Ge moet hier meedraaien in het systeem en als ge tegendraads zijt, dan gaan zij het u moeilijk maken he. Als ge boven de drie jaar zit, dan moet ge voor de strafuitvoeringsrechtbanken komen he en daar houden ze ook een soort dagboek van u bij, wie die mens is en of hij sociaal is, en dat telt allemaal mee voor uw reclassering he. Voor uw voorlopige invrijheidsstelling en dus... toch een beetje een masker opzetten he.”²¹⁶ (Respondent 2, 4 februari 2014)

Uit het bovenstaande blijkt dat de relatie met PBA's enerzijds als een mogelijkheid tot het herwinnen van agency kan ervaren worden, en dan vooral indien PBA's gedetineerden als een persoon, en niet louter als gedetineerde benaderen, indien zij respectvol met gedetineerden omgaan en indien zij behulpzaam zijn. Anderzijds echter kunnen de relaties met personeel als een beperking van de eigen agency worden gepercipieerd, o.a. omdat sommigen het gevoel hebben een masker te moeten opzetten,

---

²¹⁶ Dit wordt bevestigd door Crewe, die stelt dat gedetineerden personeel dat mogelijks de toekenning van hun strafuitvoeringsmodaliteiten kan beïnvloeden, niet vertrouwen. Zie: B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 118- 119.

aangezien ze beoordeeld worden op hun gedrag in de gevangenis in functie van hun vrijlating. Daarnaast kunnen gedetineerden het als een belemmering van hun agency percipiëren wanneer PBA's op een respectloze manier met hen omgaan, wanneer zij niet inzitten met de situatie van de gedetineerden, enz.

De meningen over de contacten met de PBA's in Wortel zijn verdeeld. Verschillenden stellen dat de PBA's er vriendelijk en behulpzaam zijn, zeker in vergelijking met Vorst, Sint- Gillis of Merksplas.

"De cipers, dat zijn allemaal heel vriendelijke mensen. Allemaal. Ik kan niet zeggen dat er één bij is dat anders doet dan de rest. Dat zijn allemaal goeie..."
(Respondent 12, 10 februari 2014)

"Ja, het zijn menselijke mensen. Dat was minder in Brussel, dat was echt... Dat waren varkens." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Nee nee nee, nooit problemen met personeel. Personeel zijn goed." (Respondent 14, 15 februari 2014)

Anderen beweren dat de PBA's in Wortel zich (soms) onprofessioneel en uitdagend gedragen.

"Hier, hier valt het op dat er zo het personeel euh... boers is. Onbeleefd. Uitdagend en dreigend dus." (Respondent 8, 6 februari 2014)

"Ik heb eens een keer een situatie gehad, dus we hadden ongestoord. En ik kom naar buiten en ik vraag aan de cipier: 'Mag ik door de metaaldetectie lopen?' En euh dat waren dus twee mannelijke cipers, en die ene cipier zei tegen mij: 'Ja, gij hoeft u niet uit te kleden, maar uw vrouw mag zich wel uitkleden voor mij...'"
(Respondent 6, 6 februari 2014)

Daarnaast klagen verschillenden over rapportbriefjes die niet aankomen, die onbeantwoord blijven. Ook geven de PBA's regelmatig onvolledige of verkeerde informatie.²¹⁷ Tevens wordt er tussen de cipers onderling onvoldoende gebriefd.

---

²¹⁷ In Crewes onderzoek geven sommige PBA's aan dat zij soms overweldigd worden door de vele vragen van gedetineerden, en dat zij dan ook vaak het antwoord moeten schuldig blijven, zie: B. CREWE, A. LIEBLING en S. HULLEY, "Staff culture, use of authority and prisoner quality of life in public and private sector prisons", *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 2011, vol. 44, nr. 1, 104. 94-115.

"Iedere chef doet op zich zijn best, maar die mensen die werken in beurten. Dus ene beurt is afgelopen en de nieuwe komt eraan, en iets wat volgens mij ontbreekt is tussen mekaar briefing. Want ik heb dikwijls ondervonden, ge had iets afgesproken met de vorige chef en de nieuwe weet van niets..." (Respondent 9, 6 februari 2014)

"Ja, ik zeg het, ik vind het hier laks. Ik heb al in drie gevangenissen... Awel, ik heb nog nooit zo'n laksheid geweten als hier. Gewoon vergeten of ik weet niet wat het is. Ik weet niet waar dat die mensen mee bezig zijn hier. Die vergeten gewoon dingen, die trekken er hun eigen gewoon minder van aan dan in andere gevangenissen, van cipier naar gedetineerde. Ja, die indruk heb ik hier heel sterk... Euh hoe dat het verloopt. Ja gewoon, de onderlinge werking. Het doorgeven van briefkes en dit en dat. Ik denk dat dat ergens niet 100% is. Dat dat wel wat kan bijgeschaafd worden, vind ik, op de een of andere manier. Maar ja, wie ben ik om dat te zeggen he?" (Respondent 11, 10 februari 2014)

Denigrerende en/of racistische opmerkingen, het niet respecteren van de eigen regels door het personeel, het onbeantwoord laten van rapportbriefjes, beperken de mogelijkheden tot agency- beleving van gedetineerden, en het gevoel zichzelf te kunnen zijn, serieus te worden genomen, en ondermijnen eveneens de legitimiteit van het personeel.²¹⁸ Het is belangrijk volgens Sparks en Bottoms dat gedetineerden in dergelijke situaties de kans krijgen om hun ongenoegen te uiten, om de PBA('s) in kwestie met de vinger te wijzen, om als censors te kunnen optreden.²¹⁹

Belangrijk hierbij is dat gedetineerden op de hoogte zijn van hun rechten. De meesten hebben het huishoudelijk reglement gelezen. Anderen bevragen bij medegedetineerden. Een persoon heeft er een boek over gelezen. Anderen geven aan hun rechten niet te kennen. Een respondent zegt dat hij geen rechten heeft.

"Ge hebt hier weinig, weinig rechten, veel plichten en weinig rechten." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Ik heb geen rechten. Op alles hebben ze een antwoord. Nee, mijn ervaring zegt van niet. Mijn ervaring zegt: ge hebt hier geen rechten." (Respondent 8, 6 februari 2014)

---

²¹⁸ J.R. SPARKS en A. E. BOTTOMS, "Legitimacy and Order in Prisons", *The British Journal of Sociology* 1995, vol. 46, nr. 1, 60.

²¹⁹ J.R. SPARKS en A. E. BOTTOMS, "Legitimacy and Order in Prisons", *The British Journal of Sociology* 1995, vol. 46, nr. 1, 60.

Verschillende respondenten geven aan dat indien PBA's hen incorrect behandelen, het geen zin heeft om er iets van te zeggen of er iets aan te doen want...

"Ge kunt dat beter laten zijn, want ge verliest toch. Ge verliest toch. Eender wat dat gij ook doet. Of gij een advocaat pakt... Gij gaat sowieso verliezen van de directie, want de directie geeft die gewoon gelijk. Tja." (Respondent 1, 4 februari 2014)

Anderen spreken er de PBA's dan op aan, zij engageren zich in "**ensoriousness**".

"Ik zwijg niet, ik zeg mijn gedacht. En als ik weet: dat is mijn recht, dan ga ik daar ook voor opkomen. En dan mag dat zijn wie dat ge wilt, ik zeg altijd mijn gedacht. Wel op een beleefde manier, maar euh, ik laat niet met mij sollen." (Respondent 2, 5 februari 2014)

Nog anderen zouden een rapportbriefje schrijven naar de directie. Een paar gedetineerden zouden een advocaat inschakelen, en/ of hebben dit reeds gedaan.

"Ja, als ik weet dat ik 100% recht in mijn schoenen sta, dan ga ik wel de Commissie van Toezicht contacteren en de Raad van State. Ik heb ook brieven geschreven." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Sommige respondenten zeggen dat ze met vragen terecht kunnen bij de PBA's. Zij hebben een goede band met de PBA's. Het merendeel vertrouwt hen echter niet.²²⁰ Ze kiezen er bewust voor om afstand te bewaren t.a.v. de PBA's.

"Ge hebt er veel die de cipers met hun voornaam aanspreken, ik probeer dat niet te doen. Ik zeg gewoon 'chef', en dat is 't. Ik probeer niet te persoonlijk te worden met die mensen." (Respondent 15, 15 februari 2014)

"Cipers, ik vertrouw die mensen niet... mensen dat andere mensen opsluiten... Ik heb zoiets, als ge hier komt werken... Ik neem geen ene in vertrouwen." (Respondent 2, 4 februari 2014)

Ander personeel wordt door sommigen wel vertrouwd, zij het dan vaak ook niet volledig. De PSD wordt vaak niet vertrouwd aangezien zij alles moeten rapporteren.

---

²²⁰ Dit wantrouwen is volgens Tournel wederzijds, de cheffen vertrouwen op hun beurt de gedetineerden niet, zie: H. TOURNEL, *Van sleuteldrager tot sleutelfiguur: een etnografisch onderzoek naar bewaarders in en gevangenis*, onuitg. doctoraatsthesis Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2012- 2013, 177.

Gedetineerden geven aan bij hen niet zichzelf te kunnen zijn. Ook bij de directie durven verschillende respondenten niet zichzelf te zijn en niet hun gedacht te zeggen.²²¹ Ze houden bovendien bepaalde zaken liever voor zich.

"Ja ge kunt dingetjes vertellen maar ge moet ook niet alles vertellen he. Ja als ge een drugsprobleem hebt, dat kunt ge vertellen, maar zo'n dingetjes hou ik allemaal voor mijn eigen he. Dat kan toch alleen maar tegen u gebruikt worden. Ik zeg hier eigenlijk niks niet, dat ik drugs gebruik. Terwijl dat ik wel eens een joint smoor. Maar de directie weet dat niet dat ik dat doe, dus." (Respondent 13, 15 februari 2014)

Twee respondenten zeggen echter een goede band te hebben met de directie. Verschillende keren wordt de aalmoezenier genoemd, bij wie men zichzelf kan zijn en over persoonlijke dingen kan praten. Andere diensten bij wie men terecht kan, met hulpvragen of voor een gesprek, betreffen de moreel consulent en JWT. **Deze externe diensten kunnen wel mogelijkheden tot agency aanreiken.**

"Die aalmoezenier, daar heb ik ook wel een steun aan." (Respondent 16, 15 februari 2014)

De enigste die mij momenteel hier echt helpt, da's de JWT." (Respondent 1, 4 februari 2014)

"JWT. Ik heb daar al persoonlijke dingetjes tegen gezegd." (Respondent 3, 5 februari 2014)

"Pieter ook van JWT. Daar kan ik mezelf zijn. Waarom? Mensen die van buiten komen... Nu ben ik mezelf. Zo ben ik." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Een respondent gaat zowel naar de katholieke als de protestantse eredienst. Hij is niet praktiserend gelovig, maar vindt er steun.

Ten slotte zegt één respondent een bondgenoot gevonden te hebben in de dokter.

---

²²¹ Volgens Crewe maken gedetineerden een onderscheid tussen personeel dat moet rapporteren, dat een invloed heeft op de toekenning van strafuitvoeringsmodaliteiten (in dit onderzoek o.a. PSD, directie) en personeel dat niet rapporteert. Zie: B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 118- 119. In deze meesterproef stellen verschillende respondenten dat ze 'mensen van buiten' (aalmoezenier, lesgevers Vlaamse Gemeenschap, vrijwilligers van buiten die activiteiten organiseren, etc.) meer vertrouwen, bij hen meer zichzelf kunnen zijn, dat de contacten met hen vlotter verlopen.

"Eigenlijk heb ik echt een bondgenoot gevonden in den dokter, anders zou ik geen cel alleen gekregen hebben, dankzij hem." (Respondent 8, 6 februari 2014)

De relatie tussen personeel en gedetineerden kenmerkt zich vaak door een wederzijds wantrouwen. Zoals hierboven blijkt, nemen gedetineerden de cheffen eerder zelden in vertrouwen. "Diensten van buiten" vertrouwen ze al meer.

Het is belangrijk voor de agency- beleving, voor het zichzelf kunnen zijn, dat gedetineerden bij iemand van het personeel terecht kunnen en dat er naar hen geluisterd wordt. Het is bovendien essentieel dat gedetineerden enig zeggenschap hebben wat het regime betreft. Het overlegorgaan van gedetineerden is hiervoor geschikt, indien er rekening wordt gehouden met haar suggesties. Volgens enkele respondenten wordt er onvoldoende rekening gehouden met het overlegorgaan.

"Ze hebben zagezegd een overlegorgaan gemaakt voor de gedetineerden. En euh, daar zit ik ook bij. En de mensen die al vier jaar bezig zijn die zeggen: op die vier jaar is er nog altijd niks veranderd. Da 's gewoon een beetje voor de gevangenen zo'n beetje te sussen. Nee, jammer maar helaas." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Het is voor het orgaan dan ook een kwestie om haalbare voorstellen te formuleren, zo stelt een andere respondent. Met zulke voorstellen wordt wel rekening gehouden.

"Daar wordt wel rekening mee gehouden, daar wordt rekening mee gehouden. In de zomer bijvoorbeeld, drie uur wandeling, een extra wandeling voor de mensen die niet werken. Zo'n dingetje kunde dan aanbrengen in de raad he. Ge moet dat schrijven he, of als ik die zie tijdens de wandeling, die mannen van de raad: 'Mannen, binnenkort lente, breng dat eens aan op die vergadering met de directie he, zodat wij een wandeling meer hebben.'" (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Ge moet klein denken en op lange termijn, er zijn wel aanpassingen. Ik weet vroeger, vòòr de nieuwe wandeling: kunnen we een kraantje hebben voor te drinken? Op de nieuwe wandeling is dat. Het heeft jaren geduurd... Kleine dingen van..., dingen uit de keuken, soms twee soorten beleg. En ook over kledij, en over bepaalde activiteiten, en soms komt het in orde. Maar ge moet meestal geduld hebben." (Respondent 10, 10 februari 2014)

Het overlegorgaan kan *empowerend* werken voor de gedetineerden, hen helpen bij het herwinnen van hun agency. Daarom is het belangrijk dat alle gedetineerden op de hoogte zijn van het bestaan hiervan, wat nu niet het geval is, zeker bij nieuwe gedetineerden.

Tevens is cruciaal dat alle gedetineerden in aanmerking kunnen komen voor de deelname aan het overlegorgaan, en dat alle gedetineerden voorstellen kunnen formuleren t.a.v. het overlegorgaan, en dat gedetineerden weten welke verwachtingen ze kunnen stellen t.a.v. het orgaan. Ten slotte is het belangrijk dat er transparantie heerst aangaande de voorstellen van het orgaan en wat er met die voorstellen gebeuren zal.

Bespreking onderzoeksresultaten

De grote verscheidenheid aan antwoorden wijst erop dat de **beleving van agency varieert van persoon tot persoon**. Dit bevestigt de hypothese dat iedere actor de situatie anders percipieert. **Vanuit zijn eigen gekleurde bril kijkt het individu naar de werkelijkheid**. De 'kleur' van de bril wordt bepaald door een aantal **variabelen**, die hieronder uitvoerig zullen worden beschreven. Daarnaast blijkt ook uit de resultaten dat er **geen automatisch verband** bestaat tussen het **verlies** en het **herwinnen** van agency, bepaalde aspecten van de agency worden herwonnen, andere niet. Hetgeen de ene als verlies ervaart, omdat hij dit buiten erg belangrijk vond, 'mist' de ander daarom nog niet in de gevangenis, waar de ene mogelijkheden ziet tot het herwinnen van agency, voelt de ander zich beperkt. Daarnaast verschillen de respondenten bovendien in de **manier waarop zij hun eigen agency herwinnen**. Sommigen trachten agency te herwinnen door dezelfde zaken als buiten te doen, door gewoontes, routines en hobby's verder te zetten.²²² Anderen doen dan weer dingen die ze buiten niet deden en proberen op die wijze hun agency terug te winnen.²²³

3.2.2.1 Verklarende mechanismen

Reactietynologie Clemmer, geactualiseerd door Crewe

Een eerste verklarend mechanisme betreft het reactietype van de respondent op de detentiesituatie. Volgens Clemmer zijn er zes reactietypen.²²⁴ Elke respondent vertoont

---

²²² Bijvoorbeeld: een respondent die buiten een sterk geroutineerd leven leidde, probeert binnen ook zoveel als mogelijk routine op te bouwen. Respondenten die buiten veel sportten, trachten binnen dagelijks te lopen op de wandeling, oefeningen te doen op cel. Een respondent die buiten erg op hygiëne gesteld was, probeert zich binnen, ondanks de beperkingen, zo goed mogelijk te verzorgen. Een respondent die buiten erg veel belang hechtte aan orde en netheid, kuist zijn cel dagelijks.

²²³ Bijvoorbeeld respondenten die buiten niet sportten, maar dit binnen wel doen om zich af te reageren, om het systeem achter zich te laten. Bijvoorbeeld respondenten die buiten niet/ minder de tijd hadden om tv te kijken, maar binnen veel tv kijken, uit interesse voor de programma's en om bij te leren. Bijvoorbeeld respondenten die buiten sociaal waren, maar er binnen voor kiezen om zich af te zonderen.

²²⁴ D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 341 p; B. CREWE, *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 152-153.

in meer of mindere mate **kenmerken van één of meer reactietypen**. Een eerste groep gedetineerden betreffen de respondenten die **zich regressief terugtrekken** in zichzelf, die geen contact wensen en opzoeken met medegedetineerden. Respondent 8 behoort tot deze eerste groep. Hij kan zijn straf niet aanvaarden en heeft het gevoel dat hij niet op zijn plaats zit in de gevangenis.

"Ik kom mijn cel niet uit. Ik ga daar niet tussen lopen, tussen al die...krapuul."
(Respondent 8, 6 februari 2014)

Hij sluit zich op in zijn cel, waar hij het liefst alleen zit, op zijn gemak is, zonder zich te moeten aanpassen aan celgenoten. Hij neemt niet deel aan activiteiten, noch aan werkgelegenheden, noch aan de wandeling. Hij stelt dat de gevangenis hem voor goed getekend heeft en schat de situatie en de toekomst erg negatief in. Ook respondent 4 kan tot dit reactietype gerekend worden. Hij heeft wel in geringe mate contact met medegedetineerden, maar trekt zich toch vooral terug. Hij omschrijft alles wat hij onderneemt in detentie als nutteloos. Hij neemt dan ook niet deel aan activiteiten, noch aan cursussen of werk. Zijn reactie kan verklaard worden door het feit dat zijn verblijfsvergunning is ingetrokken, en hij daardoor geen enkel zicht heeft op vrijkomen.

"Hier is alles nutteloos. Het is gewoon nutteloos wat ik nu allemaal aan het doen ben. Begrijpt ge? Ik heb nu, ik heb nu, ik heb nu dat diploma van dinges gehaald, van euh... hulpkok, ik weet als ik buiten ben, ik ben daar nog altijd niks mee. Waarom? Ik heb mijn papieren niet." (Respondent 4, 5 februari 2014)

Een tweede groep gedetineerden engageert zich in **institutional edgework** en verzet zich zodoende tegen de (doelstellingen van de) huisregels. Zij tasten de grenzen af. Edgework kan zich concreet vertalen in bijvoorbeeld het weigeren om de cel binnen te gaan, het hebben van verboden zaken op cel, e.d.

"Ja, echt tegenwerken he op zo veel mogelijk manieren. Tegenwerken he, zo, niet luisteren, euh... Als iedereen al binnen is, komt gij binnen geslenterd,... Heel traag wandelen in de gang. Als ze zeggen: telefoon afleggen, proberen toch nog een minuutje meer te bellen,... Als ze iets tegen u roepen, dan roept ge gewoon keihard terug. Als ze blijven staren, dan staart ge gewoon terug. Als ze fel doen, dan doet ge gewoon feller. Op zo veel mogelijk manieren proberen tegen te werken gewoon." (Respondent 12, 10 februari 2014)

"Door pesterijen op de C-blok heb ik dat gemeld en wilde ik niet meer in mijn cel. En euh opstand, heb ik een beetje opstand veroorzaakt. Ik ben voor mijn deur

blijven staan en heb gezegd tegen de kwartierchef: 'ik ga niet naar binnen, ik ben het moe!'" (Respondent 5, 5 februari 2014)

"Ik heb euh bijvoorbeeld twee truien op mijn cel. Ja, ge weet dat ge maar ene trui moogt hebben en ge hebt er twee." (Respondent 5, 5 februari 2014)

Iets wat mogelijk onder edgework zou kunnen geschaard worden, betreft het innemen van drugs, al is enige nuancering hier op zijn plaats. De verklaring voor het innemen van drugs zit hier immers eerder in het vluchten uit de realiteit,²²⁵ of het onderhouden van een verslaving, en minder of nauwelijks in het (openlijk) rebelleren tegen het systeem.

"Iedereen smooft hier af en toe een joint, allez de meesten van de gevangenisbevolking. Dat is algemeen geweten. Voor het systeem eens achter u te kunnen laten. Door een joint te blowen en te zeggen: 'Fuck off'." (Respondent 2, 5 februari 2014)

Andere gedetineerden stellen niet (zoals de edgeworkers wel doen) de doelstellingen van de huisregels in vraag, bijvoorbeeld veiligheid, re-integratie, etc., maar wel de regels zelf, of de toepassing van de eigen regels door het personeel zelf. Zij formuleren vaak **kritiek op de gevangenis**, en het feit dat deze haar eigen doelstellingen niet kan waarmaken en haar eigen regels inconsistent toepast. Dit is de groep die Mathiesen als "**censors**" omschrijft, gedetineerden die zich in *ensoriousness* engageren.

"Bijvoorbeeld over een paar weken was ik aan het bellen en ge hebt hier maar per dag 10 minuten dat ge kunt bellen, en die begint te roepen aan het einde van de gang. En ik: 'Mevrouw, mevrouw, kunt ge eens wat stiller alstublieft, kunt ge uwe bek houden alstublieft? Die tien minuten dat ik bel wil ik genoeg privacy he...' En die is het afgebeld en de kwartierchef komt bij mij en ik zeg: 'Ja, wij moeten beleefd zijn, tegenover personeel.' Ik zeg: 'Dan moet die boerin ook beleefd zijn tegenover mij.'" (Respondent 2, 4 februari 2014)

"...Dan zeg ik het ook. In Gent is dat een keer gebeurd, het was bezoek. Het was al kwart na. Om kwart na het uur was er bij mij een chef, die was lang bezig. Hij lost mij, ik ga naar de bezoekszaal en die chef van het bezoek komt op mij af en zegt: 'Waar hebt gij gezeten? Het is al lang bezig!' Ik zeg: 'dat wist ik niet.' Dus in plaats van een uur bezoek had ik maar euhm... was 't nog maar 35 minuten dat me resteerden. Ik zeg: 'Ik ben 20 minuten te laat gelost, en tegen dat ik hier was,

---

²²⁵ N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 170.

was 't 25 minuten.' Ik zeg: 'Ik heb daar wel recht op, op een uur bezoek.' Ik heb daar dan mee gepraat en dan heb ik toch nog drie kwartiers mogen blijven zitten, eigenlijk. Dus da's een punt waar dat ik echt recht op heb, dat mij dat toe komt, dan ga ik er wel op in, ja." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Daarnaast is er een groep gedetineerden die zich bij hun straf hebben neergelegd en die een **relatief positieve houding** hebben t.a.v. de gevangenis. Zij kiezen er bewust voor om de regels te volgen. Respondent 9 en 12 behoren tot deze groep.

"... Ge leert het aanvaarden dat ge hier zit. Ge leert het aanvaarden van: 'Ik ga hier waarschijnlijk nog lange tijd zitten.' Ge leert dat echt wel aanvaarden. Ge probeert dan wel een beetje op dat tempo te leven. En hoe meer dat ge dat doet, hoe minder zorgen ge u begint te maken. Toen ze mij gebracht hebben, ge kunt het uw eigen zo moeilijk maken als dat ge wilt, ge kunt het uw eigen zo gemakkelijk maken als dat ge wilt... Ge hebt hier wel jongens, ge hebt er hier bij die zoiets hebben van: 'Ja personeel, personeel, we moeten die hebben, we moeten die hebben'. Die mensen hier, die maken hun geld hier he. Het is niet... Zij hebben mij hier niet ingestoken he, nee. Ik ga het hun niet moeilijker maken en mijn eigen ook niet he. Het is al erg dat ge hier zit, als ge hier nog eens gaat bokken en moeilijk doen..." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Bovenstaand citaat is van respondent 12. Zijn reactie op de detentie is geëvolueerd van 'rebels' naar 'conform de norm'. In Merksplas heeft hij een erg negatieve detentie-ervaring opgedaan, door de mentaliteit van de PBA's daar. De PBA's waren er naar zijn mening uitdagend en onprofessioneel, hetgeen weerstand bij hem teweeg bracht. Hij werkte in Merksplas alles en iedereen tegen, maar door de betere sfeer en het beter contact met de PBA's in Wortel gedraagt hij zich nu conform de norm.

Vervolgens is er een groep gedetineerden die gewoon **zo snel mogelijk zijn detentieperiode achter zich wil laten**. Zij rebelleren niet openlijk maar handelen ook niet helemaal conform de regels.

"Ik hoop dat ik dat zo vlug mogelijk kan, dat ik zo snel mogelijk kan zeggen, voilà, de film van Wortel stopzetten en dat bandje uit de cassette trekken. Dat we er zo weinig mogelijk van herinneren." (Respondent 5, 5 februari 2014)

Tot slot is er een aantal gedetineerden die proberen de regels naar hun hand te zetten, om op die manier hun **detentieperiode zo aangenaam mogelijk** te maken. Respondent 7, 10 (en deels 4) zijn een voorbeeld hiervan.

"Ja er zijn belachelijke regels, soms zegt ge 'ja chef geen probleem', maar ik weet ik heb tijd en ik kan nadenken en hoe kunnen we dat toepassen naar mijn goesting, en na een tijd vindt ge dat toch... bijvoorbeeld met kaartjes, dat steekt ge tussen het prikbord en de muur, maar dat mag niet, dus een groot stuk karton aan het prikbord vasthangen en daar op, ze hangen vast." (Respondent 10, 10 februari 2014)

"Ja, ik heb alles zelf altijd naar mijn hand kunnen zetten, en dat moet niet veel zijn. Ik zie dat op mijn werk ook, ik weet wat ik moet doen, soms probeer ik een stapje verder te gaan. Niet omdat het mag, maar omdat het voor mij beter aanvoelt." (Respondent 10, 10 februari 2014)

*"Soms koop ik gewoon om te kopen. Dan hebt ge alles bij u op cel liggen en dan zijt ge aan 't zien van: er is niks anders niet meer. En dan zult ge gewoon iets kopen om toch maar iets besteld te hebben. Gewoon alles wat er op de kantine ligt sta, wil ik in de kast hebben staan voor het geval dat ik er goesting in krijg."*²²⁶ (Respondent 7, 6 februari 2014)

"Ik probeer mijn leven zoals buiten... niet zoals buiten te maken maar op mijn manier te maken, en als u dat lukt, dan hebt ge eigenlijk uw goesting. Euhm bijvoorbeeld euh ik slaap tot 12 uur. (lacht) Ik sta op, ik zet een muziekske op, ik begin mijn cel te kuisen. Euh een beetje dingetjes... tv kijken of ge pakt uw boeketjes, zoals ik u zei. En euh, zo maak ik er het beste van he." (Respondent 4, 5 februari 2014)

De meeste gedetineerden vertonen echter kenmerken van verschillende reactietypen, en zij zullen in de ene situatie meer regressief reageren, en in de andere situatie dan weer rebelleren, om in nog andere situaties te conformeren aan de huisregels.

Het leeuwendeel van de gedetineerden 'past' niet binnen één categorie en beweegt zich tussen verschillende categorieën, maar toch vertonen de meeste gedetineerden hoofdzakelijk kenmerken van één reactietype en minder van andere reactietypes. Wat betekent dit nu voor de agency-beleving van de respondenten? Uit de grote variëteit aan antwoorden blijkt dat iedere respondent op zijn eigen manier de situatie interpreteert, betekenis geeft en op zijn eigen manier reageert.

---

²²⁶ Het bezit van veel kantine-aankopen (in Baers onderzoek hygiëneproducten) kan aanzien verwerven, het beeld geven van rijkdom in de informele gevangenis-economie. Zie L. BAER, "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 212.

Contact buitenwereld

Een tweede mechanisme dat het verschil in agency-beleving tussen verscheidene respondenten mogelijks verklaart, betreft hun contact met de buitenwereld.

In veel interviews kaarten de gedetineerden de moeilijke bereikbaarheid van Wortel aan. Omdat de inrichting moeilijk bereikbaar is met het openbaar vervoer en omdat heel wat respondenten zich ver van huis bevinden, is het voor velen erg moeilijk om geregeld bezoek te ontvangen.

"Mijn vriendin is is euh... da's nu ondertussen al een maand geleden is die hier geweest. Maar die moest te voet komen, die moest van het station komen en euh eerst met de bus, dan naar het station met de trein, dan terug naar de bus. Het is dan nog 3 km te voet om tot hier te komen, door een bos. En euh ik heb tegen haar gezegd dat ze dat niet meer moet doen. Voor twee uur op bezoek te kunnen komen, ik zie het nut dan niet in." (Respondent 16, 15 februari 2014)

"Mijn vrouw is van (plaatsnaam X), dus altijd op bezoek kan ze ook al niet meer komen. Daarom dat ik ook vraag waarom dat ze mensen van (plaatsnaam Y) zo ver steken ergens anders..." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Een respondent kan zijn kinderen niet zien, o.a. omdat zijn ex-vrouw het te ver vindt om met de kinderen op bezoek te komen. Hij heeft daarom al verschillende bezoektransfers aangevraagd maar dezen werden allen geweigerd. Nu probeert hij met de hulp van JWT een regeling te treffen.

"...Mijn dochter ook, dat ze opeens dan vraagt: 'Wanneer kom jij buiten? Wanneer kan ik jou zien?' Maar ja, als mama niet toelaat, terwijl dat ik daar recht op heb. Ze kunnen dat toch niet blijven verbieden he? En daarmee ben ik nu bezig met die JWT... Euhm om toch ergens een mogelijkheid om haar te zien, om haar eens te kunnen zien..." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Ondanks de voornoemde moeilijkheden ontvangen verschillende respondenten op regelmatige basis **bezoek**. Dit zijn momenten waarnaar zij erg uitkijken.

"Ja, bezoek, euh, twee keer in de week. Dus daar kijk ik ook wel naar uit." (Respondent 13, 15 februari 2014)

"Straks bel ik bezoek: 'Ja, nee, vraag twee uur in plaats van een uurke.' Dat hebt ge hier wel. Ge kunt hier vier uur per week bezoek ontvangen, twee keer twee uur

of twee keer een uur. Als ik bel: 'Hé mama, vraag twee uur he.'" (Respondent 2, 4 februari 2014)

Bezoek is belangrijk om op die manier **op de hoogte te blijven** van wat er buiten gebeurt, hoe het met hun familie gaat,...

"Dat ik iets van buiten hoor, de mannen buiten, met wat zijn ze bezig?"
(Respondent 2, 4 februari 2014)

Daarnaast geven enkele gedetineerden aan dat het bezoek een moment betekent waarop ze **zichzelf kunnen zijn**, waarop ze kunnen ventileren, hun hart kunnen luchten over hun situatie in de gevangenis. Andere respondenten stellen dan weer dat ze de moeilijkheden van de gevangenis liever voor zich houden. Ze willen hun bezoek niet ongerust maken.

"Ik probeer eigenlijk zo weinig mogelijk dingen te zeggen tegen mijn moeder hierover, en als die vraagt van: 'Hoe is het op cel?', ook al is het slecht, ze zijn beken aan het vechten of zo van die dingetjes, dan zeg ik altijd: 'Mama het is allemaal goed, het is in orde.' Het is altijd: 'Alles gaat altijd perfect.' Elke keer als die belt of als er iets gevraagd wordt, dan is 'Altijd alles in orde...' Ge moet die geruststellen he. Ik wil niet dat die ongerust naar huis gaat. Ge probeert altijd zo weinig mogelijk miserie naar hun door te geven." (Respondent 1, 4 februari 2014)

Enkele respondenten hebben reeds ervaring met **ongestoord bezoek** en **thematisch kinderbezoek** in Wortel. Over het ongestoord bezoek is men ontevreden o.w.v. de staat van de ruimte. Hierop komen we later terug. Over het kinderbezoek is een respondent erg enthousiast.

"Maar dat thematisch kinderbezoek vind ik wel goed. Springkasteel en dan kan ze kleuren en dan kan ze puzzelen en dan... Dus da's wel plezant! In Mechelen was dat bezoek, was het kinderbezoek in de gewone bezoekszaal, mochten de mannen niet opstaan, dus aan dat kinderbezoek had ge niks. Hier, ge kunt met uw dochter op het springkasteel, ge kunt met haar rondlopen, ge kunt... Dus da's wel de moeite, dus euh... Dat doet wel veel om..." (Respondent 7, 6 februari 2014)

Enkele respondenten kiezen er daarentegen bewust voor om geen bezoek te ontvangen, om praktische redenen of omdat ze er geen nood aan hebben.

"Ik heb momenteel geen bezoek nodig. Ik heb altijd bezoek gehad van mijn vriendin, uiteindelijk dan breekt ge gewoon uw kop af, echt waar. Waarom? Zij komt bij u zagen: 'Dit, dat', terwijl gij uw eigen probleem hebt. Ok, een probleem... het gaat gewoon om een beetje begrip, want ik zit in de gevangenis en meisjes snappen dat de meeste niet." (Respondent 4, 5 februari 2014)

Een andere manier om in contact te blijven met de buitenwereld, is het **telefoneren**. Redelijk wat respondenten bellen dagelijks naar familie, hun vriendin, etc. Dit doen ze om op de hoogte te blijven van de buitenwereld, om hun hart te luchten, enz. Telefoneren kan fungeren als alternatief voor bezoek, maar kan ook in combinatie met bezoek, vooral dan bij diegenen die een hechte band hebben met familie (en vrienden). Sommige respondenten verkiezen te bellen op een vast moment.

"Nu eindelijk weet ik wat het beste moment is om te telefoneren, euhm da's om half 8, da's een goei uur. Dan is het wandeling, de meeste cellen zijn vrij. Ik heb al gehad dat ik hier zat te bellen en de cel erlangs die hadden problemen en die zaten te roepen en te tieren. Dus dan kan je ook niet bellen, he." (Respondent 8, 6 februari 2014)

De meeste respondenten klagen over de tijdslimiet om te telefoneren, alsook de hoge kosten die ermee gepaard gaan.

"...Een kwartier bellen, een kwartier, al is het maar vijf minuten verschil. Dat is toch al wat menselijker, dan kunt ge toch al een gesprek... Tien minuten is in feite: 'Hey, hoe is het?' En het moet altijd rap, rap. Want tien minuten, ge beseft het niet. Ge moet naar de tijd kijken als ge aan het telefoneren zijt. En zeker als het over belangrijke dingen gaat, zeker hier." (Respondent 8, 6 februari 2014)

De mogelijkheid om te telefoneren en bezoek te ontvangen stelt de respondenten in staat om hun **verschillende sociale rollen** te blijven uitoefenen, hetgeen positief bijdraagt aan hun agency- beleving, zij het dan op beperkte wijze. Door te telefoneren blijven de respondenten op de hoogte van de buitenwereld en kunnen zij vorm geven aan hun vader-, zoon-, partneridentiteit vanuit de gevangenis. Ditzelfde geldt voor het bezoek.

Ten slotte kunnen de respondenten ook post versturen en ontvangen. Voor sommigen is dit een dagelijks of wekelijks gegeven.

"Schrijven, ik schrijf veel. Brieven, ja .Voor mezelf én brieven die ik opstuur."
(Respondent 11, 10 februari 2014)

Andere respondenten schrijven niet (meer) veel, omdat ze het gevoel hebben te zijn uitgepraat, in herhaling te vallen,... of omdat schrijven hen niet zoveel zegt. Net zoals telefoneren en bezoek kunnen brieven een betekenis hebben in het onderhouden van de eigen identiteit en de sociale contacten van de respondenten.

Thuisituatie

Een derde variabele die mogelijk een verklaring kan bieden voor de diversiteit aan antwoorden, is de thuisituatie van de respondenten. Dit staat tevens in verband met de contacten die ze met de buitenwereld onderhouden. Het merendeel van de respondenten heeft zijn relatie zien stuklopen of verslechteren in en door de gevangenis. Zij plannen dan ook om alleen te gaan wonen. Velen hebben bovendien vrienden van buiten verloren.

Sommigen komen uit een erg hechte familie. Zij hebben dagelijks contact met hen en zullen, eens vrij, naar hen terugkeren, sommigen zullen terug bij hun ouders of familie inwonen. Zij putten steun uit de familiale contacten.

"Ik weet waar dat ik naartoe kan, ik heb nog veel steun van mijn familie. Mijn zussen, mijn moeder, mijn oma." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Bij ons in de familie, iedereen is heel close, dus ja... Buiten ook, ik heb mijn moeder vijf, zes keer per dag aan de telefoon, dus ja... Ons moeder euh... Ik heb een heel open band met ons moeder he. Ik vertel die ook regelmatig wat dat er gebeurd is of euh... dus die weet wel wat... Hoe het eraan toe gaat hier binnen."
(Respondent 7, 6 februari 2014)

Enkele respondenten focussen voornamelijk op hun gezin. Hun kinderen betekenen erg veel voor hen, en zij missen deze erg.

"Mijn kinders da 's euh 200% alles voor mij. Ik ben misschien wel een krapuul geweest met vechten en doen enzo maar daarbuiten ben ik wel euh een zachtaardig iemand." (Respondent 3, 5 februari 2014)

De thuisituatie en de mate waarin de respondenten gehecht zijn aan hun familie geven vorm aan hun detentie –en agencybeleving. Respondenten die buiten een erg nauwe band hadden met hun familie of gezin, missen dit erg in de gevangenis.

De thuissituatie bepaalt mee of en hoe vaak de respondent contact opneemt met de buitenwereld, of hij bezoek ontvangt, enz. Daarnaast geven enkele respondenten aan dat ze het missen om de feestdagen samen met hun familie door te brengen.

"...Met kerst en Nieuwjaar, dat zijn de zwaarste periodes om hier te zijn. Zeker als ge uit een warm nest komt, dan is dat toch wel slikken." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Interpretatie van eigen situatie

De interpretatie van de eigen situatie²²⁷ door de respondent is een laatste aspect dat de agency-beleving beïnvloedt en dat onderling verweven is met het reactietype volgens Clemmer, de contacten met de buitenwereld en de thuissituatie. **De respondent beoordeelt de eigen situatie en vergelijkt deze met de situatie van anderen, met vorige detentie- ervaringen, enz.**

Elke gevangenis is anders

Alle respondenten hebben in minstens één maar vaak verscheidene andere gevangnissen gezeten. Zij kunnen daarom hun ervaring in Wortel vergelijken met ervaringen in andere strafinrichtingen en arresthuizen. Verscheidene respondenten zijn van mening dat de beleving van detentie van gevangenis tot gevangenis varieert.²²⁸ Iedere gevangenis is anders. Het regime bepaalt veel.

"Ge moet u overal aanpassen he, elke gevangenis is anders, een ander systeem."
(Respondent 1, 4 februari 2014)

---

²²⁷ Vermeldenswaardig is dat Hochstetler en DeLisi de variabele "interpretatie van de situatie" (gemeten aan de hand van vragen over privacy en verveling) opnemen in hun onderzoek naar mogelijke verklaringen voor het gedrag van gedetineerden in de gevangenis, en dan meer bepaald de aanname van de deviante inmate code (subcultuur). Deze variabele correleert volgens hen met individuele kenmerken, waaronder origine, criminele attitudes en zelf- controle, zie: A. HOCHSTETLER en M. DELISI, "Importation, deprivation and varieties of serving time: An integrated-lifetime-exposure model of prison offending", *Journal of Criminal Justice* 2005, vol. 33, 265. Dit is een interessant perspectief, aangezien zij stellen dat individuele kenmerken correleren met de interpretatie van de situatie, en dat deze interpretatie op haar beurt het gedrag van de gedetineerde in de gevangenis beïnvloedt. Hun bevindingen wijzen op het feit dat de detentiebeleving vaak een meer geïndividualiseerd gegeven is dan wat vaak gedacht wordt: A. HOCHSTETLER en M. DELISI, "Importation, deprivation and varieties of serving time: An integrated-lifetime-exposure model of prison offending", *Journal of Criminal Justice* 2005, vol. 33, 265.

²²⁸ Liebling stelt dat elke gevangenis anders scoort op de 'overleefbaarheid' ervan voor gedetineerden, afhankelijk van hun emotioneel en moreel klimaat, die op hun beurt beïnvloed worden door de interpersoonlijke relaties tussen gedetineerden en personeelsleden en het gebruik van autoriteit door personeel. Zie: o.a. A. LIEBLING, "Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain", *Punishment & Society* 2011, Vol.13, nr. 5, 230.

"Elke gevangenis heeft zijn plus –en minpunten. Het is overal iets." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Ik zeg het, dat scheelt echt een pak; als het regime goed is, dat doet heel veel met de gedetineerde zelf." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Beoordelingscriteria

Elke respondent hanteert zijn **eigen criterium/ criteria** op basis waarvan hij de gevangenis als goed/ aangenaam of slecht beoordeelt. Voor sommigen is **bezoek** het allerbelangrijkste. Indien zij geen of minder bezoek (kunnen) ontvangen in Wortel dan elders, is dit vaak het criterium dat hen doet besluiten dat Wortel minder goed is dan andere gevangenissen. Andere respondenten vinden **werkgelegenheid** en de mogelijkheid tot deelname aan **activiteiten** dan weer belangrijke criteria. Wortel scoort vaak slecht op deze criteria o.w.v. de lange wachtlijsten voor het werk en de cursussen. Andere respondenten laten zich dan weer erg positief uit over de werkmogelijkheden en activiteiten in Wortel.

"De meesten hebben hier in de gevangenis niet veel te doen, maar euh dat ligt allemaal aan uw eigen. Allez, als ge een beetje wilt, dan kunt ge uw dag goed besteden. Dees gevangenis is wel nog een van de besten gevangenissen waar ik tot hier toe gezeten heb. Tegen Brussel, Vorst, da 's wel een groot verschil. Daar is... daar is eigenlijk niet veel te doen, daar zit ge constant 23 op 24 op uw cel." (Respondent 16, 15 februari 2014)

"...Activiteiten zijn daar (in Merksplas) niet. Niks niks niks. In vergelijking met dees is dit Centerparks. Letterlijk." (lacht) "Echt wel." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Een ander beoordelingscriterium betreft de **contacten en ervaringen met het personeel**. In andere gevangenissen werkt de PSD vlotter. Het frustreert de respondenten dat er in Wortel niets met hun dossier gebeurt. Dit kwam eerder reeds aan bod. Vervolgens heeft ook elke respondent zijn mening over de PBA's. Sommige respondenten zijn positief over de PBA's in Wortel, zij geven aan (nog) geen probleem te hebben met hen. Enkele respondenten ervaren de PBA's als vriendelijke en behulpzaam. Andere respondenten klagen dan weer over het -naar hun mening- onbeschofte, onprofessionele en uitdagende gedrag van de PBA's. Daarnaast benoemen sommige

respondenten de PBA's als laks, zich niets aantrekkend van de gedetineerden. Op de relatie met de PBA's in Wortel en elders wordt er later verder ingegaan.

Voor sommige respondenten, en dan vooral diegenen die in Vorst, Sint-Gillis en Merksplas hebben gezeten, scoort Wortel beter qua **infrastructuur**, en volgens enkelen zelfs over de hele lijn.

"... Ik vind: dat valt nog goed mee. Ik heb al in slechtere gevangenissen gezeten en de meesten dat hier zitten hebben nog nooit niet in Brussel gezeten, of of... euh... Brussel, Vorst... da's toch een van de slechtste bakken waar dat ik al gezeten heb, tot hier toe." (Respondent 16, 15 februari 2014)

"Ik heb daarvoor al in erger situaties gezeten en voor mij was dat hier een paradijs als ik hier toekwam, als ge van Brussel komt en ge komt hier toe... Ik zeg: is dat hier wel een gevangenis? Ik verschoot daar echt van!" (Respondent 16, 15 februari 2014)

"Vorst... Vorst dat is heel slecht he, Vorst is heel slecht. Uw behoeften doen op nen emmer... Ze vertikken het van Nederlands te spreken, euhm... 10% van de 100% is Belg, de rest zijn allemaal buitenlanders. Ja zo'n dingen." (Respondent 2, 4 februari 2014)

"Ik vind het hier geen streng regime, zeker niet. Nee helemaal niet. Zeker niet tegenover Merksplas, da's euh een heel ander verhaal... Ook het personeel, lachen kunnen ze daar niet, da's daar volgens mij verboden bij wet...allemaal haantjesgedrag en pushen en zien tot hoever ze kunnen gaan en echt... Daar is niks beter, niks. Niks niks niks. Die hadden daar zelfs geen wc. Niks. Geen bezoekerszaal, dus het bezoek niet, het personeel niet, de hygiëne niet, het eten niet. Activiteiten zijn daar niet... Hier, hier is het goed, ja, echt wel. Ik ben wel blij dat ik hier zit nu." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Enkele respondenten hebben bovendien verschillende keren in Wortel gezeten, en kunnen bijgevolg (het regime in) Wortel over de tijd heen evalueren. De respondenten die reeds vòòr de komst van de nieuwe vleugel in Wortel hebben gezeten, zeggen dat het voordien beter was, aangezien er toen minder gedetineerden waren en dus ook minder lange wachtlijsten voor activiteiten en werk.

"Vroeger was het hier beter. Ik spreek over een jaar 2, 3, 4 geleden. Dan was het hier beter. Vroeger was die grote blok, die C-blok er niet, waardoor er minder gedetineerden waren. Ook de cheffen, dat waren cheffen die hier al jaren

werkten. Dus nu, meer gedetineerden, da 's meer spanning, meer cheffen, die ook niet echt wisten hoe dat werkt..." (Respondent 10, 10 februari 2014)

Daarnaast klaagt een respondent over de nieuwe garde van PBA's die er zijn bijgekomen. Zij passen de regels veel strikter toe dan de oudere en meer ervaren PBA's, van wie de gedetineerden af en toe nog wel eens iets gedaan krijgen.²²⁹

Een respondent ten slotte kan zijn ervaring in Wortel (en meer algemeen detentie in een volwassenengevangenis) vergelijken met zijn ervaring in een gesloten jeugdinstelling. Hij verkiest de gesloten jeugdinstelling, hoewel hij daar ook niet graag zat, omdat men daar met leefgroepen werkt.

"Ik was daar ook niet graag, haha. Nee, het is een gesloten instelling en ge zit er tegen uw goesting. Maar achteraf gezien ja, behandelen ze minderjarigen beter als meerderjarigen he. Omdat ge in een leefgroep zit overdag. Hier zit ge ganse dagen opgesloten, tegenover in Ruiselede, daar zit ge in een leefgroep. Ge hebt daar een biljart staan, een pingpongtafel, ge kunt wat ontspannen he. Ja. Tegenover hier... Moesten ze het hier doen met leefgroepen, het zou heel anders zijn." (Respondent 15, 15 februari 2014)

De vorige ervaringen met detentie hebben dus een bepalende invloed op de interpretatie en beleving van de huidige situatie.

Persoonlijke invulling privacy

Behalve de eigen beoordelingscriteria beschikt de respondent over zijn **persoonlijke invulling** van begrippen als **privacy** en **zichzelf zijn**, die van betekenis kunnen zijn in zijn beleving van agency. Afhankelijk van de invulling van de concepten "privacy" en "zichzelf zijn" zal de respondent immers in meer of mindere mate nood hebben aan privacy, zal hij meer of minder mogelijkheden zien tot het behoud of de creatie van privacy in de gevangenis en zal hij meer of minder het gevoel hebben zichzelf te kunnen zijn en actor te kunnen blijven over eigen leven. Verschillende respondenten vullen privacy in als een kwestie van hygiëne: op het gemak naar het toilet kunnen gaan, alleen kunnen douchen, etc. Voor sommigen is het toilet het enige plekje in de hele gevangenis

---

²²⁹ De PBA's beschikken dan ook, ondanks de komst van de Basiswet Gevangeniswezen, die de interne rechtspositie van gedetineerden en daarbij hun rechten (en plichten) wettelijk verankert, nog steeds over discretionaire macht, zoals aangetoond in o.a. B. CREWE, "Soft power in prison: Implications for staff- prisoner relationships, liberty and legitimacy", *European Journal of Criminology* 2011, vol. 8, nr. 6, 456.

waar zij het gevoel hebben over privacy te beschikken, omdat het toilet een beetje afgeschermd is van de celruimte.

"... de enige privacy die ik kan bedenken als ik mijn best doe, is als ik op het toilet zit. En voor de rest niet." (Respondent 11, 10 februari 2014)

"Als ge naar de wc gaat, daar hebt ge privacy. Dan hebt ge tenminste zo'n deurke, daar hebt ge uw privacy." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Andere respondenten die eenzelfde invulling hebben van privacy als iets wat hygiëne betreft, geven deze respondent ongelijk. Immers, zelfs op het toilet is de gedetineerde constant zichtbaar voor de PBA's vanuit het winket.

"Privacy? Neen. Want het is altijd... Gisterenavond, om half 10 - om een keer een puur menselijk onnozel iets te zeggen, want dat is ook belangrijk... Om half 10 ga ik naar het groot toilet. Om half 10, ik zeg, 'Nu zal het wel...', he... En toch om half 10, 't is toeval zeker, ik wist niet dat het om half 10 nog appèl was, dat ze nog een keer rond kwamen. Doef, doef, doef op die deur. Ja, ze moeten ons zien zitten natuurlijk he. En dan zit ge op het toilet en ge moet een keer zwaaien." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Enkele respondenten vullen privacy in als op hun gemak met bezoek kunnen praten. In Wortel gaat dit niet goed, zeggen ze, omdat de bezoektafeltjes erg dicht bij elkaar staan, waardoor de mensen naast je alle gesprekken kunnen meevolgen. Muurtjes e.d. tussen de tafeltjes zouden meer privacy kunnen bieden.

"Da's ook euh, als ge dat vergelijkt met Gent, daar hebt ge zo van die kleine muurkes tussen de tafels in. Daar hebt ge nog iets of wat... Maar hier, als ge met uw vrouw aan tafel zit, degene die langs u zit, zit u de hele tijd aan te gapen. Die hoort alles wat ge zegt, dus echt euh privacy..." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Daarop heeft diezelfde respondent zijn vrouw op ongestoord bezoek laten komen. Dit bood echter niet méér privacy. Hij heeft bijgevolg beslist om geen ongestoord bezoek meer te ontvangen, en wel om volgende redenen:

"Hier euh ongestoord, ongestoord is juist... die metalen deur hier links. Ge zit hier juist in het midden van de gevangenis, allez! De cipers zitten daar, ge hoort de cipers tot binnen klappen... Ge hebt hier de ruimte, dat lokaal, en die heeft juist zicht op de wandeling, dus ge ziet ze voorbij wandelen, de mensen die naar

Tilburg gaan. Dus als gij ongestoord hebt, dan ziet ge daar wel mensen wandelen voor u, en zij kunnen dus ook naar binnen kijken..." (Respondent 6, 6 februari 2014)

Voor sommige respondenten betekent een monocel, en dan meer nog "alleen zijn" privacy. Deze invulling van privacy strookt met de bevindingen van Toch.²³⁰

"Ik ben een pietje precies en alles moet op de juiste plaats staan. Ik wil kunnen doen wat ik wil, wanneer ik wil, geen pottekijkers, ik wil mijn cel alleen hebben." (Respondent 10, 10 februari 2014)

Andere respondenten spreken dit tegen, want ook dan zijn ze nog steeds constant zichtbaar voor de PBA's.

"[...] dus privacy euh... Ik zit wel alleen, maar elk moment kan dat gordijntje opengaan of het is appèl, of... ja, nee." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Daarom wordt meermaals gezegd door de respondenten dat ze pas van privacy kunnen spreken na 21u, na het laatste appèl. Dan zijn ze op hun gemak.

"Als ze dat gordijntje toehouden, dat is echt privacy." (Respondent 8, 10 februari 2014)

Voor personen in meerpersoonscellen kan privacy gevonden worden op de momenten dat de celgeno(o)t(en) weg zijn van cel, bijvoorbeeld op wandeling, naar de cursus, etc. Daarnaast kunnen zij privacy hebben wanneer hun celgenoten slapen.

"Vanaf het moment dat hij slaapt kan ik dan ook televisie kijken, dan doe ik wat ik wil he. Da's de enigste vrijheid dat ik heb." (Respondent 3, 4 februari 2014)

Tevens kan privacy op de wandeling worden gevonden, waar men zich kan afzonderen van de groep, bijvoorbeeld om persoonlijke zaken te bespreken (met een vriend van buiten).

"[...] de enigste manier waar wij dat kunnen doen, is op de wandeling. Da's het enigste moment waar wij alleen... als ge zo apart wandelt, snapt ge." (Respondent 1, 4 februari 2014)

---

²³⁰H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 28- 29.

Ook Toch wijst in zijn onderzoek op de momenten waarop de gedetineerde alleen kan zijn op cel, of zich kan afzonderen van de menigte door het aangaan van innige vriendschappen, als zijnde privacy.²³¹

Andere respondenten geven aan nooit privacy te (kunnen) hebben, omdat ze in een meerpersoonscel zitten, of omdat ze constant in het oog kunnen gehouden worden door het winket. Als oplossing hiervoor proberen verschillende respondenten (telkens) een monocel aan te vragen. Een respondent geeft aan dat hij in een andere gevangenis een job heeft aangevraagd om op die manier een monocel te kunnen krijgen.

"Euhm... da's mij al gelukt door in Antwerpen in de keuken te gaan werken, als hulpkok, en dan kreeg ik een cel alleen. Maar dan was ik wel 7/7 van half 7 's morgens tot half 7 's avonds aan het werk. Dus tsja, da 's iets helemaal anders he. Dan de uren alleen, dat ge op uw cel zit alleen, dan hebt ge privacy."
(Respondent 11, 10 februari 2014)

Sommigen missen de privacy wel, maar leggen zich erbij neer dat ze in de gevangenis weinig tot geen privacy hebben. Andere respondenten missen hun privacy niet.

*"Als man zijnde, wat voor privacy hebt ge nodig? Ik kan wel begrijpen een vrouw, een vrouw is helemaal anders ingesteld, maar ik bedoel voor een man..."*²³²
(Respondent 12, 10 februari 2014)

Wat betekenen deze bevindingen nu voor agency binnen de gevangenis? Enerzijds bewijst deze diversiteit aan invullingen van en meningen over privacy dat gedetineerden er elk hun eigen perceptie van de situatie op nahouden. Anderzijds wordt aangetoond dat er voor sommige gedetineerden geen sprake is van privacy, maar voor anderen dan weer wel. Ten slotte tonen deze bevindingen aan dat wat voor de ene erg belangrijk is, voor de andere niet van belang is.

Persoonlijke invulling zichzelf zijn

Verscheidene respondenten houden er bovendien een andere invulling van "zichzelf zijn" op na. Ook deze invulling bepaalt mede hun agency-ervaring in de gevangenis.

---

²³¹ D. MORAN, J. PALLOT, en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 144.

²³² Het is niet duidelijk waarom deze respondent zegt geen privacy nodig te hebben. Mogelijks associeert hij privacy met iets vrouwelijks, misschien met preutsheid. Hier was het beter geweest om door te vragen op zijn reden om dit te zeggen.

Verscheidene respondenten zeggen nooit, op geen enkel moment zichzelf te kunnen (en mogen) zijn. Voor sommige respondenten betekent zichzelf zijn: kunnen doen en laten wat men buiten graag deed, volledig kunnen zijn zoals buiten.

"Ik voel mijn eigen een beetje op pauze gezet. Ik lééf buiten, ik zal het zo zeggen. Serieus. Dus ja." (Respondent 7, 6 februari 2014)

"Ik cijfer me weg. Nee. Ik kan... ik màg hier mezelf niet zijn. Ik moet altijd maar ja knikken en ja knikken, en ok, dan verlies ik mijn identiteit. Da's logisch he." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Respondent 8 kan zichzelf niet zijn door de opmerkingen van personeel en medege-detineerden. Hij past zich aan aan hun verwachtingen en trekt zich terug in zichzelf.

Andere respondenten stellen dat ze op bepaalde vlakken wel nog zichzelf kunnen zijn, en op andere vlakken dan weer minder. Bepaalde gewoonten en aspecten van buiten kunnen ze nog steeds vormgeven, bijvoorbeeld zichzelf verzorgen, andere minder.

"Dan douchte ik mij ook maar dan op de 'gevangenismanier'. Dus euh een waterkokerke, uw emmer vullen met warm water en dan aan het toilet zo'n beetje opfrissen." (Respondent 6, 5 februari 2014)

Een ander is ook erg gesteld op hygiëne. Wegens gebrek aan proper ondergoed in de gevangenis, heeft hij zijn eigen ondergoed aangekocht, om op die manier toch zijn hygiëne te behouden.

"Dus twee dagen moet ge hetzelfde aan doen. Dat vind ik wel niet hygiënisch. In Gent heb ik sokken gekocht in de kantine, en die heb ik hier bij. Ja, dus, als het wastijd is dan doe ik vers ondergoed van hier aan, de dag nadien doe ik een van mijn eigen aan. Dan met euh ja, wasmiddel, met de hand wassen." (Respondent 3, 5 februari 2014)

Verschillende andere respondenten zeggen creatieve geesten te zijn. Enkelen geven hieraan vorm door op de muren te tekenen, door zich in te schrijven voor de (weinige) crea- activiteiten. Andere respondenten zijn buiten erg sportief. Ook binnen zetten ze die gewoonte verder, bijvoorbeeld door dagelijks te gaan lopen op de wandeling en door te gaan fitnessen.

Sommigen zeggen dat ze slechts bij bepaalde personen zichzelf kunnen zijn. Zo wordt de celgenoot genoemd. Dit komt overeen met Morans e.a. hun bevindingen, waaruit blijkt dat "zichzelf zijn" ook kan worden vergaard door innige vriendschappen aan te gaan in de gevangenis (zij het dan voornamelijk met vrienden van buiten).²³³ Ook het bezoek wordt genoemd als moment waarop men zichzelf min of meer kan zijn. Respondent 8, die geen contact wenst met gedetineerden noch PBA's, zegt enkel zichzelf te kunnen zijn bij mensen die er "voor hem toe doen." Hiermee bedoelt hij mensen van buiten, onder wie de medewerker van JWT, maar ook de directrice van Wortel, omdat zij in hem (lijken te) geloven.

"Ik ben mezelf hier niet, nee. Nù ben ik mezelf. Kijk, Pieter ook van JWT. Daar kan ik mezelf zijn. Waarom? Mensen die van buiten komen... Nu ben ik mezelf. Zò ben ik." (Respondent 8, 6 februari 2014)

"De eerste keren wel ja, want die (Mevrouw Ruttens) gaf mij een heel bekwame indruk. En ook, zonder dat ik iets vroeg, dat ze direct in actie schoot terwijl ik erbij zat, awel dat gaf mij echt een gevoel van: 'Awel, die gelooft in mij!' Of 'die heeft het goed voor met mij.' En als ge dat gevoel hebt, dan ben ik een gans ander persoon." (Respondent 8, 6 februari 2014)

Een laatste respondent zegt dat hij zichzelf niet kwijt (geraakt) is in de gevangenis, maar dat hij daarentegen veel over zichzelf geleerd heeft.

"Ik ben mijn eigen niet echt kwijt, ik denk dat ik tijdens mijn detentie veel te weten ben gekomen over mijn eigen, over wat ik, als ik buiten kom, écht wil en waarvoor ik écht wel wil gaan." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Aanvaarding straf

Een voorlaatste mechanisme dat in verband staat met de vorige variabelen, is het **al dan niet aanvaard hebben van de straf**. Verschillende respondenten hebben zich neergelegd bij de definitieve straf. Ze relativiseren bovendien hun detentietijd t.o.v. de tijd die ze nog voor zich hebben in de toekomst.²³⁴

---

²³³ D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 144.

²³⁴ Ze creëren als het ware een vacuüm in de tijd, waarbij hun detentietijd geen deel uitmaakt van hun echte leven, zo stelt Cope: N. COPE, "'It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 165.

"Ik heb zoiets: ge zit twee jaar vast, daar waar ge nog veertig jaar van uw leven hebt." (Respondent 6, 6 februari 2014)

"Ge moet kunnen... Allez, ge moet kunnen beseffen van: dees is niet voor altijd. Dus euh... efkes wachten nog he." (Respondent 12, 10 februari 2014)

Iets wat hen daarbij helpt, is het hebben van een zgn. "aan -en uitknop", om hun gedachten aan de buitenwereld uit te schakelen. Ze proberen zo weinig mogelijk aan buiten te denken.

"Als ge hier al efkes zit, goh, ja dan leert ge letterlijk echt wel een aan -en uitknop te gebruiken. Dus proberen niet te veel aan de buitenwereld te denken. En dan haalt ge uw dag wel." (Respondent 12, 10 februari 2014)

"Ge zit hier nu he, dus ik vind: ge moet dat vergeten he, buiten, en aan ander dinges denken. Gewoon niet aan denken. Het leven in de gevangenis, daaraan denken." (Respondent 13, 15 februari 2014)

"Als ge daarmee bezig zijt, dan wordt ge... dan wordt ge depressief. Ge moet buiten kunnen afsluiten. Buiten is een hoofdstuk dat ge moet kunnen afsluiten. Ge leeft hierbinnen." (Respondent 2, 4 februari 2014)

Ten slotte geeft een respondent aan dat hij liever niet naar buiten wil. Hij is de gevangenis zodanig gewend dat het vrijkomen hem beangstigt. De gevangenis voelt voor hem geruststellend aan, buiten moet hij te veel verantwoordelijkheid dragen.

"Ja ik ben ook mijn laatste keer dat ik uit... met bandje rond ben ik zelf naar hier gekomen omdat ik mij hier veilig voel in de gevangenis en buiten niet. Voor mij is het de deur dicht en ik heb niet het gevoel dat ik in de gevangenis zit. Na een tijd zijt ge dat zo gewoon dat ge daar niet meer bij stilstaat." (Respondent 10, 10 februari 2014)

"Omdat ik al jaren zit, een keer als ik hier toekom, en, gewoon bij mij is alles meer, de omgeving alleen geeft me wat geruststelling." (Respondent 10, 10 februari 2014)

"Het probleem is als ge hier lang zit, hier is een bepaald tempo, levensstijl, regels, en als ge naar buiten gaat moet alles rap gaan, ge moet alles alleen doen, het zijn

zo'n dingen, als ge hier al lang zit en hier is het ook rustig he." (Respondent 10, 10 februari 2014)

Detentiefase en -traject

Tot slot bepaalt ook de **detentiefase** mee hoe de respondenten agency kunnen ervaren. Ten eerste ervaart men de **voorhechtenis** anders dan de **definitieve** straf; de beleving van agency tijdens de voorhechtenis en tijdens de definitieve straf verschilt dan ook. De tijd in voorhechtenis wordt vaak getekend door grote onzekerheid, stress en een voortdurend aan buiten denken, piekeren. Wanneer men zijn definitieve straf heeft opgelegd gekregen, is men rustiger. Men aanvaardt de detentie meer.

"Ik heb acht maand in voorarrest gezeten, en da's eigenlijk altijd hopen, hopen, hopen, totdat ge uw straf krijgt he. En dat is dat, ja... omdat ze zeggen: 'Ja, ge moet een maand wachten.' Dus euh... ge moet sowieso al... ge moet sowieso al afwachten wat dat euh ja... 'Gaat dat goed komen? Ge zit hier, gaat ge hier blijven zitten? Zijt ge vrij, zijt ge niet vrij?' Dus ge zijt de hele tijd aan het denken. En hier ja, in de gevangenis, ge komt hier aan, ge hebt uw straf, ge weet: ja, sowieso, ik moet lange tijd... ge zijt al wat rustig." (Respondent 1, 4 februari 2014)

Een aanzienlijk deel van de respondenten heeft nog **geen concreet zicht op vrijkomen** of niet, op uitvoeringsmodaliteiten, etc. Slechts twee respondenten zien het einde van hun straf of de VI naderen. Verschillenden moeten wel voor de SURB verschijnen binnen enkele maanden, maar o.w.v. de vertraging van hun dossier door de onderbemande PSD, hebben zij weinig hoop op verlof, UV, ET en VI. Zoals eerder gezegd, vormt de vertraging van hun dossier een bron van frustratie voor de meesten, hetgeen invloed kan hebben op de mogelijkheden die zij ervaren m.b.t. agency. Verschillende respondenten zeggen liever geen voorwaarden opgegeven te krijgen, en kiezen daarom voor strafeinde. Een respondent zegt dat hij zal instemmen met ET, maar dat hij tegen het einde van de proefperiode zijn voorwaarden zal schenden.

"Mijn einde straf is 2017. Dus ik weet als ik een tijdje met een bandje kan doen, die periode zijt ge ook direct buiten. Maar ik weet dat, allez, ik ga dat bandje aannemen, ik zeg dat eerlijk, uiteindelijk ga ik dat naar de kloten doen en terug vijf, zes maand komen zitten en mijn einde straf doen. Dat ze me geen vijf jaar opnieuw voorwaarden meegeven." (Respondent 2, 4 februari 2014)

Een respondent zou een week na het interview voor de SURB verschijnen, en hij was er vrij zeker van dat hij diezelfde week nog vrij zou komen. Hij maakte dan ook al plannen voor buiten, en controleerde dagelijks of zijn papieren voor de SURB in orde waren. Hij was net op verlof geweest, net als een andere respondent, en ook dit bepaalde hun beleving van agency mee.

Bovenstaande mechanismen die mogelijk verschillen in de diverse aspecten van agency-beleving kunnen verklaren, zijn onderling met elkaar verbonden. De richting van de relatie tussen de verschillende mechanismen is onduidelijk.²³⁵ Dit vormt echter geen probleem aangezien het om een kwalitatief onderzoek gaat, waarbij de focus niet ligt op het analyseren en interpreteren van kwantitatieve en oorzakelijke verbanden, maar op de constructie van de realiteit door de verschillende respondenten, die de werkelijkheid en meer bepaald hun agency-beleving in detentie, afhankelijk van hun vorige detentie-ervaringen, hun thuissituatie en de contacten met de buitenwereld, interpreteren, vormgeven en vergelijken met anderen en uiteindelijk hierop reageren.

Conclusie empirische data

Op de vraag of de agency vooral schuilt in het aangaan en onderhouden van relaties binnen en buiten, het al dan niet deelnemen aan activiteiten, dan wel in het zich kunnen afzonderen, het personaliseren van de cel, het afbakenen van het eigen plekje, gewoonten van buiten die men binnen verderzet of juist gewoonten die men binnen heeft aangenomen, e.d., is geen eenduidig antwoord te formuleren. Voor iedere respondent zijn namelijk andere aspecten van belang, afhankelijk van de verklarende mechanismen. Al blijkt wel dat er voor velen in meer of mindere mate agency kan gevonden worden in het besteden van de 'lege' tijd, het personaliseren van de eigen cel en het zich af en toe kunnen afzonderen (op een monocel, op het toilet, op de wandeling), en de contacten met buiten.

4. Algemene conclusie: poging tot het beantwoorden van de onderzoeksvraag

Er is reeds een rijke traditie aan onderzoek naar het dagelijks leven in de gevangenis en de gevolgen van detentie voor alle betrokkenen,²³⁶ waarbij er vooral aandacht wordt

---

²³⁵ Het is op basis van de verzamelde data onmogelijk om te zeggen of het bijvoorbeeld het reactietype is die een invloed heeft op de eigen invulling van begrippen als privacy en zichzelf zijn, of dat het juist de eigen invulling is die de reactie bepaalt.

²³⁶ S. SNACKEN, "A liberal is a conservative who's been arrested", *Orde dag* 2009, nr. 48, 27; M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 97; Y. JEWKES, "On

besteed aan de de-humaniserende context van "de gevangenis als totale straf" en de daarmee gepaard gaande *pains of imprisonment*.²³⁷ Desondanks is er nog steeds een problematische leemte van kennis over de verscheidenheid aan beleving van detentie, de variëteit aan manieren om de gevangeniscontext betekenis te geven op individueel niveau en de tactieken die individuen hanteren om om te gaan met de detentiesituatie. (Nieuwe) inzichten in de *agency* van gedetineerden in de Belgische gevangeniscontext zijn dan ook eerder schaars. Daarom tracht dit onderzoek bij te dragen aan de wetenschappelijke kennis door verder te kijken dan de *pains of imprisonment*, verder dan de structuur, de totale institutie die de gevangenis is, en aandacht te hebben voor het individu van de gedetineerde, het subject dat als sociale actor een eigen betekenis verleent aan de situatie, zelf bepaalt wat belangrijk voor hem is en op zijn eigen manier reageert op de structuur. Agency werd benaderd vanuit Giddens' structuratietheorie.²³⁸ Het is een erg breed begrip dat, zoals blijkt uit het literatuuronderzoek, op diverse manieren kan worden ingevuld, en dit zowel op theoretisch niveau, in de academische wereld, als op praktisch en individueel niveau, door de onderzoeksobjecten zelf. Het onderzoek werd gevoerd aan de hand van volgende onderzoeksvraag:

"Hoe ervaren gedetineerden het verlies, behoud en herwinnen van 'agency' binnen een detentiecontext?"

De data werden verzameld d.m.v. een uitgebreide literatuurstudie en semi-gestructureerde kwalitatieve face to face interviews aan de hand van een topiclijst, bij 17 gedetineerden in de strafinrichting te Wortel. Er werd nagegaan welke aspecten voor hen bepalend zijn voor hun agency- beleving in detentie. Uit de interviews blijkt dat de respondenten, zoals ook ondersteund wordt door de deprivatietheorieën,²³⁹ vele beperkingen ervaren, dat de gevangenis (veel van hun) agency ontnemt, en dat zij zich (hebben) moeten aanpassen aan de gevangenis. Verschillende moeilijkheden en beperkingen van hun agency werden benoemd. Een eerste beperking voor hun agency komt overeen met het karakter van de straf; de respondenten zijn van hun vrijheid beroofd en kunnen dus niet meer doen en laten wat ze willen, wanneer ze willen en met

---

carceral space and agency" in D. MORAN, N. GILL en D. CONLON (eds.), *Carceral spaces: mobility and agency in imprisonment and migrant detention*, Farnham, Ashgate, 2013, 127-128.

²³⁷ M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 97.

²³⁸ A. GIDDENS, *The constitution of Society: outline of the theory of structuration*, Cambridge, Polity, 1984, 402 p

²³⁹ Zie o.a. G. SYKES, *The society of captives: a study of a maximum-security prison*, Princeton, Princeton University Press, 1958, 144 p; E. GOFFMAN, *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Chicago, Aldine, 1961, 386 p; B. CREWE, "The sociology of imprisonment" in Y. JEWKES (ed.), *Handbook on prisons*, Devon, Willan Publishing, 2007, 123-151; A. LIEBLING en H. ARNOLD, *Prisons and their moral performance: a study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2005, 549 p; A. LIEBLING, "Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain", *Punishment & Society* 2011, Vol.13, nr. 5, 530-550.

wie ze willen. Gewoontes, routines en hobby's van buiten kunnen moeilijk of niet worden verdergezet binnen. Verschillenden missen bovendien hun familie erg, omdat ze hen niet (vaak genoeg) kunnen zien, omdat ze hen niet (genoeg) kunnen bellen, etc. Vele gedetineerden zitten namelijk ver van huis, wat bezoek moeilijk maakt, en bellen is volgens velen (te) duur. Dit maakt het voor hen moeilijk om hun sociale rollen te vervullen. Aan deze verschillende sociale identiteiten kunnen zij ook erg moeilijk uiting geven in de contacten met medegedetineerden, wegens de constante paranoia jegens hen, die zij geen "vrienden" noemen, maar hoogstens "kennissen" of "bakvrienden". Celgenoten worden door sommigen wel vertrouwd, maar de meesten zeggen toch niet helemaal zichzelf te kunnen zijn en liever op een monocel te zitten. Daarnaast wordt hun sociaal actorschap niet gestimuleerd in de relaties met de PBA's en de PSD. PBA's, hoewel zij een sleutelrol hebben in het leven van gedetineerden,²⁴⁰ worden niet vertrouwd en gedetineerden kunnen dan ook niet bij hen terecht met persoonlijke problemen en vragen. Ook de PSD wordt niet vertrouwd, men kan er zichzelf niet zijn, omdat zij alles moeten rapporteren. Daarnaast klagen alle respondenten over een stagnatie van hun dossier, omdat de PSD onderbemand is. Zij hebben daardoor het gevoel de controle over het vrijkomen niet in handen te hebben en zijn weinig hoopvol over VI, UV, ET. Dit resulteert in frustratie en een gevoel van machteloosheid bij velen. Toch reageert ieder op zijn eigen manier op de situatie. Clemmer onderscheidt zes mogelijke reactietypes, die cumulatief kunnen zijn; sommigen reageren altijd volgens eenzelfde reactietype, maar de meerderheid reageert op verschillende situaties op verschillende manieren.²⁴¹ Afhankelijk van het/ de eigen reactietype(s), het al dan niet aanvaard hebben van de straf, de detentiefase waarin men zich bevindt, de thuissituatie en het contact met de buitenwereld, en ten slotte de eigen interpretatie van de situatie en de persoonlijke invulling van agency-gerelateerde begrippen als privacy en zichzelf zijn, zal het individu meer of minder het gevoel hebben actor te (kunnen) zijn van zijn eigen (detentie)leven. Deze variabelen vormen de bril waardoor hij naar zijn geconstrueerde werkelijkheid kijkt. De verschillende respondenten onderscheiden verscheidene mogelijkheden tot agency, waarover ze het onderling al dan niet eens zijn. De eigen tijd kunnen ze naar believen invullen, zij het dan binnen de beperkingen inherent aan de detentie. Ze kunnen kiezen om te werken of deel te nemen aan activiteiten, om eens van cel te zijn, bezig te zijn, en geld te verdienen. Wegens de lange wachtlijsten komen echter slechts weinige gedetineerden hiervoor in aanmerking. De meesten moeten hun tijd op een andere manier invullen. Sommigen kiezen ervoor om (meermaals per dag) naar de wandeling te gaan, om sociaal contact op te zoeken, te

---

²⁴⁰ H. TOURNEL, *Van sleuteldrager tot sleutelfiguur: een etnografisch onderzoek naar bewaarders in en gevangenis, onuitg. doctoraatsthesis Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2012- 2013, 358 p.*

²⁴¹ D. CLEMMER, *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 341 p.

bewegen. Anderen functioneren niet zo goed in groep, zijn liever op zichzelf en brengen veel tijd door op cel, met of zonder celgenoot. Zij vullen hun dag met tv kijken, het luisteren van muziek, lezen, schrijven, tekenen, bewegen op cel, playstation en slapen. Deze bezigheden laten hen toe af en toe te 'ontsnappen' aan het regime, bieden hen voor even afleiding. Media hebben een belangrijke plaats in het verdrijven van de tijd, alsook in het op de hoogte blijven van wat er buiten gebeurt. Men wenst wel op de hoogte te zijn van de actualiteit, maar niet zozeer van "buiten" (de vrijheid, wat men op dat moment aan het doen zou zijn buiten, de mogelijkheden van buiten,...). De meesten proberen niet aan "buiten" te denken, niet af te tellen, en dit o.w.v. hun grote onzekerheid t.a.v. hun dossier, om teleurstelling te voorkomen. Naast een eigen tijdsbeleving en tijdsbesteding hebben de meesten een eigen perceptie en vormgeving van de ruimte. Ze proberen de eigen cel te personaliseren d.m.v. foto's, door de cel ordelijk en proper te houden, eventueel door een eigen plekje af te bakken. Sommigen hebben veel persoonlijke spullen op cel, waaronder bezittingen uit andere gevangenis, een eigen trainingsbroek en schoenen en kantineaankopen. Voor sommigen zijn deze spullen strikt persoonlijk, anderen vinden het vanzelfsprekend om deze zaken te delen met celgenoten. Afhankelijk van de bril waardoor men naar de situatie kijkt, geeft men aan meer of minder (mogelijkheden tot) privacy te hebben, meer of minder zichzelf te kunnen zijn. Privacy wordt door verschillenden ingevuld als een kwestie van hygiëne. Voor sommigen kan privacy gevonden worden op cel, al dan niet bij celgenoten bij wie ze zich op hun gemak kunnen voelen. Voor anderen is er in de gevangenis nooit sprake van privacy, aangezien ze constant in het oog kunnen gehouden worden. Anderen spreken van privacy 's avonds, na het laatste appèl, of wanneer de celgenoten slapen of van cel zijn. Zichzelf zijn betekent voor de meesten dan weer kunnen doen wat men buiten deed, zijn wie men buiten was. Volgens sommigen kan men zichzelf zijn op een cel alleen, omdat men dan geen rekening moet houden met celgenoten, en min of meer kan doen wat men wil. Sommige aspecten van zichzelf, van de eigen identiteit kunnen worden vormgegeven binnen de gevangenis. Bijvoorbeeld respondenten die buiten een erg routineus leven hadden, proberen binnen ook een sterk gereguleerd leven te leiden. Sporters buiten proberen op de wandeling en de eigen cel te trainen. Creatievelingen kunnen een beetje van zichzelf kwijt door te tekenen op cel en in de weinige crea- activiteiten. Respondenten die erg op hun hygiëne gesteld zijn buiten, proberen zich zo goed mogelijk, "op de gevangenismanier" te verzorgen binnen. Was men buiten een echte familieman, dan tracht men binnen nog zo veel mogelijk contact met hen te onderhouden, al blijft dit wel moeilijk. De meningen over het zichzelf kunnen zijn kunnen geplaatst worden op een continuüm, met enerzijds een respondent die zichzelf niet kan en mag zijn in de gevangenis, en daarom zelfs euthanasie overweegt, en anderzijds verschillenden die zeggen steeds zichzelf te kunnen zijn, en daar tussenin de meerderheid van de respondenten die zeggen op sommige momenten

en voor sommige aspecten wel, en op andere momenten en vlakken niet zichzelf te kunnen zijn.

Ten slotte kunnen de relaties met medege-detineerden en personeel bepalend zijn voor de beleving van agency. Over hun contacten met medege-detineerden over het algemeen zijn de respondenten het eens: in de gevangenis maak je geen vrienden. Relaties met medege-detineerden bieden dus weinig tot geen mogelijkheid tot het herwinnen van de agency en het behoud van de verschillende sociale rollen. Velen houden zich eerder afzijdig en gaan slechts oppervlakkige relaties aan met medege-detineerden. Over het vertrouwen van de celgenoot en de band met hem bestaat er geen eensgezindheid. Sommigen vertrouwen letterlijk niemand, ook niet de eigen celgenoot. Anderen zeggen wel min of meer zichzelf te kunnen zijn bij de celgenoot. De enigen die men volledig vertrouwt zijn celgenoten en medege-detineerden die ze buiten reeds kenden. Met hen durven ze wel persoonlijke zaken te bespreken.

Ook de relaties met personeel kunnen in slechts weinige gevallen een springplank zijn naar het herwinnen van agency. PBA's, PSD en directie worden nauwelijks tot niet vertrouwd. Bijgevolg kan men naar hen toe niet zichzelf zijn. 'Buitendiensten' zoals JWT, de aalmoezenier, de morele consulent etc. kunnen wel het vertrouwen winnen van gedetineerden. De respondenten geven aan dat hun contacten met hen losser zijn en dat ze met hen wel over persoonlijke zaken durven praten. Ze kunnen bovendien soms met vragen over hun dossier bij dezen terecht. Toch stellen veel gedetineerden dat ze, wanneer ze het moeilijk hebben, bij niemand terecht kunnen in de gevangenis.

5. Kritische reflecties

De zeventien face to face interviews met gedetineerden in de strafinrichting van Wortel leverden een schat aan informatie op aangaande de mogelijkheden tot en beperkingen van agency in de detentiecontext van Wortel. Desalniettemin kunnen er kritische reflecties worden geformuleerd ten aanzien van de vergaarde data, de steekproef in kwestie en de manier waarop de data vergaard werden.

Een eerste bedenking heeft betrekking tot het literatuuronderzoek. Er werd voornamelijk Angelsaksische literatuur geraadpleegd, die (vooral) gebaseerd is op de detentievervingen van gedetineerden in het Verenigd Koninkrijk en de VS. Bijgevolg mogen deze bevindingen niet zonder kritische reflectie en nuancering worden gegeneraliseerd naar de Belgische detentiewereld. Vervolgens werd een **kleinschalig** empirisch onderzoek gevoerd, waaraan slechts zeventien respondenten deelnamen. Een grootschaliger onderzoek met bijhorende grote steekproef zou een vollediger en representatiever beeld van agency in de gevangeniscontext kunnen opleveren. Ten tweede namen **vooral**

autochtone respondenten deel aan het onderzoek, waardoor het ook vooral hun visie op agency is die wordt gerepresenteerd. Zodoende zou het interessant zijn om bij volgend onderzoek meer vreemdelingen in het onderzoek te betrekken, omdat zij zich vaak ook in een andere situatie bevinden (e.g. geen verblijfsvergunning en daardoor nog meer onzekerheid over vrijkomen,...) en zij daardoor ook een andere beleving van agency zouden kunnen formuleren dan autochtone gedetineerden. Daarnaast werden de data, om praktische en organisatorische redenen, uitsluitend afgenomen in **één gevangenis**, namelijk Wortel. Aangezien alle respondenten in op zijn minst één andere gevangenis hebben gezeten, waren zij wel in staat om hun situatie in Wortel te vergelijken met andere gevangnissen. Desalniettemin had een onderzoek in verschillende gevangnissen, zowel arresthuizen als strafinrichtingen, meer informatie kunnen opleveren over de agency van gedetineerden in België.

Behalve over de steekproef van het empirisch onderzoek, kan er ook kritisch gereflecteerd worden over de wijze waarop de interviews werden afgenomen. De afname van de interviews was een proces van trial- and- error. Als **onervaren onderzoeker** was ik, vooral in het begin, bang voor stiltes, waardoor ik misschien net iets te snel de stiltes, die mogelijk door de respondent werden gebruikt om na te denken, heb onderbroken. Soms resulteerde een herhaling van een vraag, omdat de respondent bijvoorbeeld de vraag niet begreep, taalkundig dan wel inhoudelijk, in de formulering van een **suggestieve vraag**, of een **retorische vraag**. Het is uiteraard mogelijk dat dit de antwoorden van de respondenten in meer of mindere mate gestuurd heeft. Sommige respondenten herhaalden mijn woorden in hun antwoorden, anderen onderbraken me of verbeterden me. Tevens bleek het soms **aftasten om een goed evenwicht te vinden tussen de vragen en manier van reageren** in een interview. Telkens 'waarom' vragen, om de reden achter de antwoorden van een respondent te achterhalen, had soms gefrons, verontwaardiging of onbegrip bij de respondenten tot gevolg, omdat hun antwoord op de vraag 'logisch' was voor henzelf, en geen reden of uitleg behoefde. Op basis van hun reacties heb ik soms besloten om niet steeds door te vragen, probeerde ik hen in te schatten over op welke onderwerpen ik best wel of niet kon doorvragen. Hierdoor kan er ook informatie verloren gegaan zijn. Daarnaast was het soms moeilijk om de eigen emoties een plaats te geven, om onbewogen te blijven bij de soms harde verhalen van de respondenten over missen, zich onbegrepen voelen, zichzelf niet (meer) (volledig) kunnen zijn, eenzaamheid, etc. Het is dan ook raadzaam om stil te staan bij de eigen impact van de (emoties van de) onderzoeker op de setting en op de dataverwerking en - interpretatie, hetgeen ik ook gedaan heb.

Toch ben ik van mening dat emotie, empathie ook wel een noodzakelijke vereiste vormt om een aangename werkrelatie te scheppen met de respondent, om een vertrouwelijke en open sfeer te creëren, die bevorderlijk is voor het interview.²⁴²

Tevens is het noodzakelijk om de resultaten van het empirisch onderzoek te vergelijken met deze van het literatuuronderzoek, en na te gaan wat de meerwaarde is van dit onderzoek. De meeste resultaten stroken met bevindingen over agency uit de internationale literatuur. Toch heeft dit onderzoek haar meerwaarde, aangezien in België het agency- thema nog te weinig aandacht krijgt in gevangenisstudies. Daarnaast is het mogelijk dat dit onderzoek *empowerend* werkte voor de gedetineerden in kwestie, kan het voor hen ook een verrijking zijn geweest dat er eens naar hen geluisterd werd, dat ze bepaalde zaken die voor hen belangrijk zijn konden toevertrouwen aan een buitenstaander. Het is echter mogelijk dat er bij de analyse misschien voor sommige respondenten te weinig aandacht werd besteed aan één of meer aspecten die voor hen belangrijk zijn. Het betrekken van de respondenten bij de analyse van de data had mogelijks een antwoord kunnen bieden hierop. Dit is echter onmogelijk gebleken op praktisch en organisatorisch vlak. De respondenten zullen wel op de hoogte worden gehouden van de resultaten van het onderzoek.

6. Aanbevelingen

Aangezien dit onderzoek zowel van theoretische als van praktische relevantie is, wens ik af te sluiten met enkele aanbevelingen voor de academische wereld, maar ook voor beleidsmakers en professionals uit het gevangeniswezen.

Wat de eerder theoretische aanbevelingen betreft, zou ik academici aanraden om het onderwerp van dit onderzoek, agency in de gevangenis, verder uit te diepen. Agency is een zeer interessant concept gebleken, dat op verscheidene manieren kan worden ingevuld, afhankelijk van wie de vraag beantwoordt. Daarom zou een grootschalig onderzoek in alle of meerdere gevangenissen in België, (dus ook over de taalgrens heen) een vollediger beeld opleveren over de mogelijkheden tot agency in de gevangenis. Er kan bijvoorbeeld eerst exploratief worden verder gewerkt, om op basis van deze kwalitatieve resultaten een kwantitatieve survey op te stellen, in meerdere talen (o.a. Engels, Frans, Arabisch), om op die manier een grotere groep respondenten te bereiken. Bijgevolg zou een meer heterogene groep van respondenten de mogelijkheid krijgen om

---

²⁴² Andere veldonderzoekers onderschrijven deze visie en zeggen dat emoties onvermijdelijk zijn en tevens een positieve invloed kunnen betekenen in empirisch onderzoek, zie hiervoor o.a. A. LIEBLING, "Doing research in prison: breaking the silence?", *Theoretical Criminology* 1999, vol. 3, nr. 2, 149; V. SCHEIRS en A. NUYTIENS, "Ethnography and Emotions. The Myth of the Cold and Objective Scientist" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 152.

zijn stem te hebben in het onderzoek. De steekproef kan op die manier aanzienlijk worden uitgebreid, alsook de data die men zal vergaren.

Tevens lijkt het me bijzonder boeiend om niet alleen volwassen gedetineerden te bevragen over hun mogelijkheden tot agency, maar ook andere 'inwoners' van totale instituties, denk maar aan psychiatrische patiënten, mensen in afkickcentra, ouderen in bejaardentehuizen, asielzoekers in (gesloten) asielcentra, jongeren in gesloten, halfgesloten en open instellingen. Het zou interessant kunnen zijn om de resultaten van elk van deze groepen naast elkaar te leggen en na te gaan waarin zij in hun ervaringen en belevingen overeenkomen, en waarin zij verschillen. Maar niet alleen de geïnstitutionaliseerden kunnen een betekenisvolle bijdrage leveren aan onderzoek naar de mogelijkheden tot agency in een totale institutie, ook het personeel kan hierin een zeer belangrijk aandeel hebben. Zo kan het evenzeer erg interessant zijn om na te gaan welke mogelijkheden tot en beperkingen van agency bewaarders ervaren, verpleegkundigen, verzorgers, begeleiders, opvoeders, etc. Daarom ook deze aanbeveling voor verder onderzoek.

Ten slotte mag theoretische kennis geen dode letter blijven. Daarom is het aan te bevelen dat dit en verder onderzoek wordt teruggekoppeld naar het beleid op bovenlokaal niveau, denk maar aan de Federale Overheidsdienst Justitie, dat het regime in grote lijnen vastlegt, maar ook de Vlaamse Gemeenschap, Departement Welzijn, Volksgezondheid en gezin, dat het STRAP realiseert in de Vlaamse gevangenis. Verder kan ik adviseren om dit en verder onderzoek ook terug te koppelen naar het lokale beleidsniveau, en na te gaan wat directieleden kunnen leren van de ervaringen van deze –zij het dan beperkte- groep respondenten. Kleine, simpele dingen, dingen waarbij men van bovenaf niet altijd stilstaat, kunnen voor gedetineerden immers erg betekenisvol zijn en belangrijk in hun beleving van agency. Zoals reeds werd aangehaald in het literatuuronderzoek, en in de bespreking van de resultaten van het empirische luik van dit onderzoek, is het belangrijk voor gedetineerden dat zij het gevoel hebben dat er naar hen geluisterd wordt, dat zij enigszins het gevoel hebben inspraak te hebben, bijvoorbeeld via het overlegorgaan, dat er op hun vragen en opmerkingen gereageerd wordt. Enkele gedetineerden vertrouwden me tijdens het werven van respondenten toe dat ze wel hun mening hadden willen geven d.m.v. een anonieme enquête. Misschien kan het houden van een beperkte enquête of bevraging -daarom nog niet met een voorafgaand literatuuronderzoek- op regelmatige basis, in elke gevangenis, een meerwaarde bieden om gedetineerden een stem te geven. Dit hoeft dan nog geen grote veranderingen te impliceren, maar het zal de agency en participatie van gedetineerden wel bevorderen.

Tot slot zou ik professionals in de gevangeniscontext aanraden om dit, zij het beperkte, onderzoek ter hand te nemen; de PSD, de organisaties en partners van de hulp –en dienstverlening, en in het bijzonder de bewaarders. Zij bekleden immers een essentiële

rol in het leven van alledag van de gedetineerden. Hun omgang met en reacties op zijn erg bepalend voor de agency-beleving van gedetineerden.

7. Bibliografie

Wetgeving & regelgeving

Europa

European Prison Rules 2006, R. 1-7.

België

Art. 23 Gecoördineerde Grondwet 1994.

Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

Wet 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

Decr.VI. 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp –en dienstverlening aan gedetineerden, *BS* 11 april 2013.

VLAAMSE REGERING, INTERDEPARTEMENTELE COMMISSIE HULP –EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Strategisch Plan van de Vlaamse Gemeenschap*, 2000, 73 p.

Ministeriële Omzendbrief 10 augustus 2011 nr. HR/1 betreffende het huishoudelijk reglement van de gevangenis van Wortel.

Rechtsleer

Monografieën

BAARDA, D. B. en DE GOEDE, M. P. M., *Basisboek Methoden en Technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek*, Noordhoff Uitgevers, Groningen/ Houten, 2006, 376 p.

BEYENS, K., *Cursus Penologie en Penitentiair Recht*, Brussel, Dienst uitgaven VUB, 2012, 445 p.

BOSWORTH, W., *Engendering resistance*, Dartmouth, Ashgate, 1999, 199 p.

BOUVERNE-DE BIE, M., *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 293 p.

CLEMMER, D., *The Prison Community*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1958, 341 p.

COHEN S. en TAYLOR, L., *Psychological survival. The experience of Long-Term Imprisonment*, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 217 p.

CREWE, B. *The Prisoner Society: power, adaptation, and social life in an English prison*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 507 p.

DEPARTEMENT WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN, AFDELING WELZIJN EN SAMENLEVING, *Infobrochure Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De Vlaamse Gemeenschap in de gevangenis*, Brussel, v.u. Marijke Enghien, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Afdeling Welzijn en Samenleving, 2010, 21 p

DOUGLAS, M., *Purity and Danger. An analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*, Londen, Routledge, 193 p.

FOUCAULT, M., *Discipline and punishment: The birth of the prison*, Harmondsworth, Penguin, 1979, 333 p.

GIDDENS, A., *Studies in social and political theory*, Londen, Hutchinson, 1977, 416 p.

GIDDENS, A., *Profiles and critiques in social theory*, Londen, Mac-Millen, 1982, 239 p.

GIDDENS, A., *The constitution of Society: outline of the theory of structuration*, Cambridge, Polity, 1984, 402 p.

GOFFMAN, E., *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, Chicago, Aldine, 1961, 386 p.

GOFFMAN, E., *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*, London, Penguin Books, 1991, 336 p.

GOFFMAN, E., *The Presentation of Self in Everyday Life*, New York, Doubleday, 1959, 255 p.

IRWIN, J. *The Felon*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1970, 211 p.

JEWKES, Y., *Captive audience: Media, masculinity and power in prisons*, Cullompton, Willan, 2002, 210 p.

KELK, C., *Nederlands Detentierecht*, Deventer, Kluwer, 2008, 414 p.

LIEBLING, A. en ARNOLD, H., *Prisons and their moral performance: a study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2005, 549 p.

MATHIESEN, T., *The Defences of the Weak: A sociological study of a Norwegian correctional institution*, Londen, Tavistock Publications Limited, 1965, 258 p.

ROSTAINING, C., *La relation carcérale : identité et rapports sociaux dans les prisons de femmes*, Parijs, PUF, 1996, 331 p.

SPARKS, R., BOTTOMS, A. E. en HAY, W., *Prisons and the problem of order*, Oxford, Oxford University Press, 1996, 384 p.

SPARKS, R., BOTTOMS, A. en HAY, W., *Prisons and the problem of order*, Oxford, Clarendon, 1999, 384 p.

SYKES, G., *The society of captives: a study of a maximum-security prison*, Princeton, Princeton University Press, 1958, 144 p.

TOCH, H., *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 317 p.

Bijdragen in tijdschriften

AKERS, R. L., HAYNER, N. S. en GRUNINGER, W., "Prisonization in five countries: Type of prison and inmate characteristics", *Criminology* 1977, vol. 14, 527-554.

BAER, L., "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 209- 217.

BAILEY, K. A., "The Role of the Physical Environment for Children in Residential Care", *Residential Treatment For Children & Youth* 2002, vol. 20, nr. 1, 15-27.

CLAES, B., "Insluiten en niet uitsluiten. Overbevolking, detentieschade en re-integratiegerichte detentie", *Panopticon* 2011, nr. 5, 52-58.

COPE, N., "It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 158-175.

COWBURN, M., "A man's world: gender issues in working with male sex offenders in prison", *The Howard Journal* 1998, vol. 37, nr. 3, 234- 251.

CREWE, B., "Depth, weight, tightness: revisiting the pains of imprisonment", *Punishment and Society* 2011, 509-529.

CREWE, B., LIEBLING, A. en HULLEY, S., "Staff culture, use of authority and prisoner quality of life in public and private sector prisons", *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 2011, vol. 44, nr. 1, 94-115.

CREWE, B., "Soft power in prison: Implications for staff- prisoner relationships, liberty and legitimacy", *European Journal of Criminology* 2011, vol. 8, nr. 6, 455-466.

DEDMAN, T., "Agency in UK hip-hop and grime youth subcultures – peripherals and purists", *Journal of Youth Studies* 2011, vol. 14, nr. 5, 507-522.

HARDT, M., "Prison Time", *Yale French Studies* 1997, vol. 91, 64-79.

HEALY, D., "Changing fate: Agency and the desistance process", *Theoretical Criminology* 2013, vol. 17 nr. 4, 557-574.

HITLIN, S. en ELDER, G.H. JR., "Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency", *Sociological Theory* 2007, vol. 25 afl. 2, 170- 191.

HOCHSTETLER, A. en DELISI, M., "Importation, deprivation and varieties of serving time: An integrated-lifetime-exposure model of prison offending", *Journal of Criminal Justice* 2005, vol. 33, 257-266.

IRWIN, J. en CRESSEY, D. R., "Thieves, Convicts and the Inmate Culture", *Social Problems* 1962, vol. 10, nr. 2, 142- 155.

JEWKES, Y., "The use of media in constructing identities in the masculine environment of men's prisons", *European Journal of Communication* 2002, vol. 17, nr. 2, 205-225.

JEWKES, Y., "Men behind bars: 'doing' masculinity as an adaptation to imprisonment", *Men and Masculinities* 2005, vol. 8, 44-63.

KARP, D. R., "Unlocking Men, Unmasking Masculinities: Doing Men's Work in Prison", *The Journal of Men's Studies* 2010, vol. 18, nr. 1, 63-83.

LIEBLING, A., "Doing research in prison: breaking the silence?", *Theoretical Criminology* 1999, vol. 3, nr. 2, 147-173.

LIEBLING, A., "Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain", *Punishment & Society* 2011, vol.13, nr. 5, 530- 550.

LIEBLING, A., "Prison Officers, Policing and the Use of Discretion", *Theoretical Criminology* 2000, vol. 4, 333- 357.

MORAN, D., "'Doing time' in carceral space: Timespace and carceral geography", *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 2012, vol. 94, nr. 4, 305-316.

MORAN, D., PALLOT, J. en PIACENTINI, L., "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 138-146.

PATERNOSTER, R. en POGARSKY, G., "Rational choice, agency and thoughtfully reflective decision making: The short and long-term consequences of making good choices", *Journal of Quantitative Criminology* 2009, vol. 25, nr.2, 103- 127.

RILEY, J., "The pains of imprisonment: exploring a classic tekst with contemporary authors", *Journal of Criminal Justice Education* 2002, vol. 13, nr. 2, 443-461.

RYMHS, D., "In this inverted garden: masculinities in Canadian prison writing", *Journal of Gender Studies* 2012, vol. 21, nr. 1, 77-89.

SCHRIFT, M., "Angola Prison Art: Captivity, creativity and consumerism", *The Journal of American Folklore* 2006, vol. 119, nr. 473, 257-274.

SCHWARTZ, B., "Deprivation of privacy as a 'functional prerequisite': the case of het Prison", *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science* 1972, vol. 63 nr. 2, 229-239.

SEYMOUR, K., "Imprisoning Masculinity", *Sexuality and Culture* 2003, vol. 7, nr. 4, 27-55.

SHAH, R.C. en KESAN, J. P., "How Architecture Regulates", *Journal of Architectural and Planning Research* 2007, vol. 24, nr. 4, 350-359.

SIBLEY, D. en VAN HOVEN, B., "The contamination of personal space: boundary construction in a prison environment", *Area* 2009, vol 42 nr. 2, 198-206.

SINGER, R. G., "Privacy, autonomy and dignity in the prison: a preliminary inquiry concerning the constitutional aspects of the degradation process in our prisons", *Buff. L. Review* 1971- 1972, 669-716.

SNACKEN, S., "A liberal is a conservative who's been arrested", *Orde dag* 2009, nr. 48, 27-32.

SNACKEN, S., "Het leven in de gevangenis: individuele beleving en collectief gebeuren", *Fatik* 2010, 17-22.

SPARKS, J.R. en BOTTOMS, A.E., "Legitimacy and Order in Prisons", *The British Journal of Sociology* 1995, vol. 46, nr. 1, 45-62.

THOMAS, C., "Toward a more inclusive model of the inmate contraculture", *Criminology* 1970, vol. 8, 251- 262.

TORBENFELDT BENGTTSSON, T., "Boredom and Action—Experiences from Youth Confinement", *Journal of Contemporary Ethnography* 2012, vol. 41, 526- 553.

TOURNEL, H. en KENNES, P., "De dilemma's van dynamische veiligheid van bewaarders", *Panopticon* 2011, nr. 3, 21- 36.

VANDEBOSCH, H., "De invloed van persoonlijke achtergrondkenmerken en gevangenisfactoren op de probleemervaring en de aanpassingswijze van Nederlandstalige veroordeelden: een studie in vijf Vlaamse strafinrichtingen", *Panopticon* 2002, 22-43.

VANDEBOSCH, H., "The Perceived Role of Mass Media Use during Incarceration in the Light of Prisoners' Re-entry into Society", *Journal of Criminal Justice and Popular Culture* 2005, vol. 12, nr. 2, 96- 115.

VAN DER LAAN, A., "Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and well-being, and behaviour in prison", *European Journal of Criminology* 2013, vol. 10, nr. 4, 424-443.

WHEELER, S., "Socialization in correctional communities", *American Sociological Review* 1961, vol. 26, 697- 712.

Bijdragen in verzamelwerken

BEYENS, K. en H. TOURNEL, "Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview" in T. DECORTE en D. ZAITCH (eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken*, Leuven, Acco, 2009, 199-232.

BILLIET, J., "De selectie van de eenheden: steekproeven" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitgeverij De Boeck nv, 181-220.

CAMBRE, B. en WAEGE, H., "Kwalitatief onderzoek en dataverzameling door open interviews" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitegeverij De Boeck nv, 315-342.

CLAES, B., LIPPENS, V., KENNES, P. en TOURNEL, H., "Gender and prison ethnography. Some fieldwork" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, 59-69.

CREWE, B., "The sociology of imprisonment" in Y. JEWKES (ed.), *Handbook on prisons*, Devon, Willan Publishing, 2007, 123-151.

DIGNEFFE, F. (ed.), *Acteur social et délinquance, Une grille de lecture du système de justice pénale, en hommage à Christian Debuyst*, Brussel, Mardaga, 1990, 475 p.
(verzamelwerk)

DRAKE, D. en CREWE, B., "Deprivations/ 'Pains of imprisonment'" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 62-63.

HANEY, C., "The contextual revolution in psychology and the question of prison effects" in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The effects of Imprisonment*, Cullompton, Willan Publishing, 2005, 66-93.

JAMIESON, R. en GROUNDS, A., "Release and adjustment: perspectives from studies of wrongly convicted and politically motivated prisoners" in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The effects of imprisonment*, Cullompton, Willan Publishing, 2005, 33-65.

JEWKES, Y., "On carceral space and agency" in D. MORAN, N. GILL en D. CONLON (eds.), *Carceral spaces: mobility and agency in imprisonment and migrant detention*, Farnham, Ashgate, 2013, 127-131.

JEWKES, Y., "Structure/ agency ('resistance')" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 280-281.

JEWKES, Y., "Total institutions" in Y. JEWKES en J. BENNET (eds.), *Dictionary of Prisons and Punishment*, Devon, Willan Publishing, 2008, 295- 296.

LIEBLING, A. en MARUNA, S., "Introduction: the effects of imprisonment revisited" in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The Effects of Imprisonment*, Cullompton, Willan Publishing, 2005, 1-29.

MACHIELS, R., "Getting Personal. Reflections on the 'I' of a researcher" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, 125-137.

MORTELMANS, D., "Het kwalitatieve onderzoeksdesign" in T. DECORTE en D. ZAITCH (eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken*, Leuven, Acco, 2009, 73- 117.

NEYS, A., "Gevangenisstraf als doorleefde realiteit" in A. NEYS, T. PETERS, F. PIETERS en J. VANACKER (eds.), *Tralies in de weg. Het Belgische gevangeniswezen: historiek, balans en perspectieven*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1994, 177-208.

SCHEIRS, V. en NUYTIENS, A., "Ethnography and Emotions. The Myth of the Cold and Objective Scientist" in K. BEYENS, J. CHRISTIAENS, B. CLAES, S. DE RIDDER, H. TOURNEL en H. TUBEX (eds.), *The Pains of Doing Criminological Research*, Brussel, VUB Press, 2013, 141-160.

SYKES, G., "The society of captives: a study of a maximum security prison" in Y. JEWKES en H. JOHNSTON (eds.), *Prison Readings- A critical introduction to prisons and imprisonment*, Devon, Willan Publishing, 2006, 164-173.

SYKES, G. en MESSINGER, S. L., "The inmate social system" in R. CLOWARD (ed.), *Theoretical studies in social organization of the prison*, New York, Social Science Research Council, 1960, 5-19.

TORBENFELDT BENGTTSSON, T., "Boredom and Action—Experiences from Youth Confinement", *Journal of Contemporary Ethnography* 2012, vol. 41, 526-663.

VAN GEMERT, F., "Kwalitatieve databronnen in de criminologie" in T. DECORTE en D. ZAITCH (eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken*, Leuven, Acco, 2009, 147-171.

WAEGE, H., "Het onderzoeksplan" in H. WAEGE en J. BILLIET (eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal- wetenschappelijk onderzoek*, 2008, Antwerpen, Uitegeverij De Boeck nv, 65-85.

Onderzoeksrapporten en verslagen

BROSENS, D., DEDONDER, L. en VERTE, D., *Hulp –en dienstverlening gevangenis Antwerpen: Een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*, Brussel, VUB, 2013, 156 p.

BUELENS, S., *Jaarverslag hulp –en dienstverlening aan gedetineerden in de penitentiaire inrichting van Merksplas 2011*, Merksplas, 2012, 52 p.

DG EPI, *Jaarverslag 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2013, 117 p.

FOD JUSTITIE, *Justitie in cijfers 2012*, Brussel, FOD Justitie, 2012, 63 p.

HELLEMANS, A., AERTESEN, I. en GOETHALS, J., *Externe evaluatie Strategisch Plan Hulp –en Dienstverlening aan Gedetineerden. Eindrapport*, Leuven, Leuvens Instituut voor Criminologie, 2008, 187 p.

LIEBLING, A., ARNOLD, H. en STRAUB, C., *An exploration of staff-prisoner relationships at the HMP Whitemoor: 12 years on. Revised final report*, s.l., Cambridge Institute of Criminology, Prisons research centre, 2011, 192 p.

VAN CAMPFORT, S., *Actieplan hulp –en dienstverlening gedetineerden 2014- 2015 strafinrichting Wortel*, s.l., s.d., 11 p.

VAN CAMPFORT, *Jaarverslag hulp –en dienstverlening aan gedetineerden strafinrichting Wortel 2012*, Wortel, 2013, 52 p.

VLAAMSE GEMEENSCHAP, *Ontwikkeling van relevante beleidsindicatoren inzake de kwaliteit en effectiviteit van hulp –en dienstverlening aan gedetineerden in de Vlaamse gevangenissen. Eindrapport*, Brussel, Interuniversitair onderzoeksproject, 2003, 200 p.

Proefschriften

CLAES, B., *Herstel en detentie. Een etnografisch onderzoek in de gevangenis van Leuven Centraal*, onuitg. doctoraatsthesis Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2011- 2012, 449 p.

TOURNEL, H., *Van sleuteldrager tot sleutelfiguur: een etnografisch onderzoek naar bewaarders in en gevangenis*, onuitg. doctoraatsthesis Criminologische Wetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, 2012- 2013, 358 p.

Online bronnen

DEPARTEMENT WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN, AFDELING WELZIJN EN SAMENLEVING, *Infobrochure Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De Vlaamse Gemeenschap in de gevangenis*, Brussel, v.u. Marijke Enghien, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Afdeling Welzijn en Samenleving, 2010,
<http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/hulpaangedetineerden/Paginas/inhoud.aspx>, geraadpleegd op 30 december 2013.

<http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/hulpaangedetineerden/links/Paginas/default.aspx>, geraadpleegd op 18 april 2014;
http://www.derodeantraciet.be/paginas/pagina.php?pag_niv1_ID=6, geraadpleegd op 18 april 2014; http://www.derodeantraciet.be/paginas/pagina.php?pag_niv1_ID=6#, geraadpleegd op 18 april 2014.

http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenissen/leven_in_de_gevangenis/regime/werken/, geraadpleegd op 18 april 2014.

http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenissen/belgische_gevangenissen/gevangenissen/meer_info/wortel/, geraadpleegd op 1 mei 2014.

Bijlagen

Bijlage 1- Topiclijst

Topiclijst interview

Introductie

Voorstelling van de interviewer

- Naam, student criminologie

Opzet onderzoek

- Korte schets (nagaan wat voor gedetineerden belangrijk is in detentiebeleving, onderzoeken op welke manier en waarover zij zelf keuzes maken)

Doel van het interview (zelf aangeven wat voor hem belangrijk is)

Gebruik opnameapparatuur

- Belang van exacte verwoording van gedetineerde, noodzakelijk om achteraf transcript uit te schrijven, eenvoudiger voor verwerking, maar wordt na transcriptie vernietigd!
- Expliciete toelating hiervoor van gedetineerde (en directie) is noodzakelijk!

Garantie van anonimiteit

- Opname en transcript enkel voor onderzoek, wordt nadien vernietigd
- Data worden geanonimiseerd en vertrouwelijk behandeld
- Gegevens worden niet doorgegeven aan derden

Expliciete informed consent

- Gedetineerde benadrukken dat hij op ieder moment medewerking kan stopzetten
- Bevindingen worden teruggekoppeld aan respondenten: kunnen zij zich vinden in de resultaten, indien niet: kunnen zich uit het onderzoek terugtrekken!

Personalia

(best op einde interview)

Leeftijd

Thuisituatie:

Hoogst behaalde diploma:

Tijd reeds in detentie:

In voorhechtenis gezeten? Ja/nee

Reeds in andere gevangenissen gezeten? Indien ja: waar?

Tijd²⁴³

---

²⁴³ De keuze voor de bevraging van het aspect tijd werd gemotiveerd op basis van o.a. M. HARDT, "Prison Time", *Yale French Studies* 1997, vol. 91, 64-79; S. COHEN en L. TAYLOR, *Psychological*

Beschrijving doordeweekse/ typische dag in gevangenis?

- Deelname activiteiten STRAP? (operationaliseer aan de hand van folder specifiek over Wortel: sport, cursussen, workshops, knutselactiviteiten, naar psychologen VI. Gemeenschap,...)
- Indien dit niet aan bod komt: deze vraag specifiek stellen, indien hij wel over activiteiten begint: vragen waarom net deze activiteiten? Vind je het belangrijk om deel te nemen aan activiteiten? Waarom?
- Wandeling? Is dit belangrijk voor jou? Waarom?
- Ontvangen bezoek? Waarom wel/ niet? Is dit belangrijk voor jou?
- Werken in gevangenis? Belangrijk? Waarom?
- Wat met lege momenten? Wat doe je wanneer je (alleen) op cel bent?
- Vooral alleen of in gezelschap?
- Voorkeur meer/ minder alleen zijn?

Beleving tijd (nu-voordien?)

- Gaat tijd trager/ sneller/ op zelfde tempo voorbij dan in vrije samenleving, voor je detentie? Hoe komt dat denk je?
- Vooruit kijken, toekomst plannen vs. van dag tot dag leven?
- Hoe laat jij je tijd sneller gaan? (fantaseer je over buitenwereld?)
- Indien in voorhechtenis gezeten: andere beleving tijd nu i.v.m. toen? In welke zin?/ waarom?
- Indien reeds in andere gevangenis gezeten: andere beleving tijd daar? Hoezo?

---

survival. The experience of Long-Term Imprisonment, Harmondsworth, Penguin Books, 1972, 217 p; D. MORAN, "Doing time' in carceral space: Timespace and carceral geography", *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 2012, vol. 94 nr. 4, 305-316; N. COPE, "It's no time or high time': Young offenders' experiences of time and drug use in prison", *The Howard Journal* 2003, vol. 42, nr.2, 158-175; H. TOCH, *Living in prison. The ecology of survival*, New York, The Free Press, 1977, 317 p; M. FOUCAULT, *Discipline and punishment: The birth of the prison*, Harmondsworth, Penguin, 1979, 333 p; R. JAMIESON en A. GROUNDS, "Release and adjustment: perspectives from studies of wrongly convicted and politically motivated prisoners" in A. LIEBLING en S. MARUNA (eds.), *The effects of imprisonment*, Cullompton, Willan Publishing, 2005, 33-65; S. HITLIN en G. H. ELDER JR., "Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency", *Sociological Theory* 2007, vol. 25 afl. 2, 170- 191; D. BROSENS, L. DEDONDER en D. VERTE, *Hulp -en dienstverlening gevangenis Antwerpen: Een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*, Brussel, VUB, 2013, 156 p.

Institutional edgework

- Zich verzetten tegen strak tijdschema? Hoe?
- Ken je anderen die dit ook/ wel doen?
- Al eens weggebleven van activiteit waar je anders wel naar toe gaat?
- Al eens de wandeling overgeslagen, al eens geweigerd om na wandeling terug naar binnen te komen...? Waarom (niet)?

Mediagebruik²⁴⁴

- Probeer je op de hoogte te blijven van wat er in de buitenwereld gebeurt? Hoe doe je dat?
- Lezen? Indien ja: wat? Tijdschriften/ magazines/ kranten/ boeken/ strips/...? Waarom lees je vooral? (tijdsverdrif, interesse, bijleren,...)
- Televisie?
- Vind je het belangrijk om dit te kunnen doen?
- Radio? Vind je dit belangrijk?

Zichzelf zijn (backstage)²⁴⁵

- Op welk moment het meeste zichzelf? Waarom?
- Wat versta je onder "jezelf zijn"?/ Betekenis?
- Op welke manier ben je anders wanneer je jezelf bent, t.o.v. wanneer je minder/ niet jezelf bent naar anderen toe?
- Andere kijk op zichzelf sinds detentie?
- Eigen gewoontes in gevangenis?
- Andere gewoontes in gevangenis dan voordien? Waarom?
- Waarin onderscheid met andere gedetineerden?
- Welk beeld hebben andere gedetineerden van jou? En personeel?
- Wat is hier (in gevangenis) voor jou erg belangrijk? Zelfde in gevangenis – voordien?
- Wat mis je hier het meest? Waarom?
- Indien reeds in voorhechtenis gezeten: miste je toen hetzelfde als nu? Waarom (niet)?
- Indien reeds in andere gevangenis gezeten: wat miste je toen het meest? Waarom?

---

²⁴⁴ De keuze voor de bevraging van het aspect 'mediagebruik' werd gemotiveerd op basis van o.a. Y. JEWKES, "The use of media in constructing identities in the masculine environment of men's prisons", *European Journal of Communication* 2002, vol. 17, nr. 2, 205-225; Y. JEWKES, *Captive audience: Media, masculinity and power in prisons*, Cullompton, Willan, 2002, 210 p.

²⁴⁵ De keuze voor de bevraging van het aspect 'zichzelf zijn (backstage)' en 'relaties met anderen (frontstage)' werd gemotiveerd op basis van o.a. M. BOUVERNE-DE BIE, *Forensisch welzijnswerk*, Gent, Academia Press, 1996, 293 p; A. GIDDENS, *Profiles and critiques in social theory*, Londen, Mac-Millen, 1982, 239 p; R. SPARKS, A. BOTTOMS en W. HAY, *Prisons and the problem of order*, Oxford, Clarendon, 1999, 384 p; R. PATERNOSTER en G. POGARSKY, "Rational choice, agency and thoughtfully reflective decision making: The short and long-term consequences of making good choices", *Journal of Quantitative Criminology* 2009, vol. 25, nr.2, 103- 127; F. DIGNEFFE, *Acteur social et délinquance, Une grille de lecture du système de justice pénale, en hommage à Christian Debuyst*, Brussel, Mardaga, 1990, 475 p ; Y. JEWKES, "Men behind bars: 'doing' masculinity as an adaptation to imprisonment", *Men and Masculinities* 2005, vol. 8, 44-63; E. GOFFMAN, *The Presentation of Self in Everyday Life*, New York, Doubleday, 1959, 255 p; D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 138-146.

- Wat stoort jou hier het meest? Waarom?

Relaties met anderen (frontstage)

- Omschrijf je relatie met *medegedetineerden*.
- Zijn er gedetineerden die je als vrienden beschouwt? Ga je op dezelfde manier met hen om als met vrienden van buitenaf? Waarom (niet)?
- Waar en op welke momenten zie je je vrienden van hierbinnen?
- Waar ga je naartoe wanneer je persoonlijke/ intieme dingen wil bespreken met hen?
- Is er *personeel* met wie je een goede band hebt?
- Durf je hen in vertrouwen te nemen? Waarom (niet)?
- Welke band/ relatie/ vriendschap is hier en nu het belangrijkste voor jou? Waarom?
- Op welke manier probeer je relaties, vriendschappen, vaderschap,... te onderhouden?
- Heb je regelmatig contact met vrienden,... van buitenaf?
- Is je band met hen veranderd sinds detentie? In welke zin?
- Is je band met je partner veranderd sinds detentie?

Kennis rechten

- Hoe?
- Censoriousness?
- Inschakelen advocaat,...?

Persoonlijke bezittingen²⁴⁶

Persoonlijke spullen

- Heb jij op cel spullen van jezelf? Zo ja: wat? Vind je het belangrijk om deze spullen bij je op cel te mogen hebben?
- Indien je zou mogen beslissen hierover: wat zou je daarbuiten nog belangrijk vinden om op cel te kunnen hebben? Waarom?
- Heb je een dagboek/ schrijf je wel eens gedachten, gebeurtenissen, etc. neer? Waarom wel/ niet?

Geld

- Indien job in gevangenis: waaraan besteed je zoal je geld (loon) in de gevangenis?
- Vind je het belangrijk om zakgeld te hebben?
- Mening aanbod in de kantine?
- Mening aanbod aan werk in de gevangenis?
- Zou je iets veranderen aan het loon?

---

²⁴⁶ De keuze om het aspect 'persoonlijke bezittingen' te bevragen, is o.a. gemotiveerd a.d.h.v. L. BAER, "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 209- 217; D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 138-146 en op basis van http://justitie.belgium.be/nl/themas_en_dossiers/gevangenis/leven_in_de_gevangenis/regime/

- Zou je iets veranderen aan de kantine (aanbod, prijzen,...)?

Voeding

- Mening eten in gevangenis?
- Volgt dieet,...?
- Preferentie zelf koken?

Kledij

- Indien mogelijk: zou je liever je eigen kledij dragen?
- Moet iedereen hier volledig vrij zijn om zich te kleden hoe men wil?
- Vind je dat men hier d.m.v. kledij, sierraden, assecoires, etc. zijn geloofs- en/of politieke overtuiging moet kunnen uiten? Waarom (niet)?

Ruimte²⁴⁷

Cel

- Beschrijf je cel: zelf ingericht, gedecoreerd, gepersonaliseerd?
- Belangrijk om zelf te kunnen inrichten? Waarom (niet)?

Eigen plekje

- Waar breng jij je tijd vooral door? (op cel- activiteiten)
- Eigen plekje in gevangenis? Zo ja: waar? Hoe maak je duidelijk aan anderen dat dat jouw plekje is?
- Betekenis voor jou?
- Indien zelf geen eigen plekje: ken je anderen die hier een eigen plekje hebben? Waar? Hoe maken zij duidelijk aan anderen dat dit hun plekje is?
- Wordt ieders eigen plekje gerespecteerd door medegevangenen? En door personeel?
- Om jezelf te zijn: moet je je hiervoor afzonderen van alles en iedereen? Of kan dat ook in gezelschap van anderen?
- Is het belangrijk voor jou om regelmatig helemaal alleen te zijn? Waarom (niet)? Wat doe je op die momenten?
- Fantaseer je wel eens over buitenwereld/ dat je ergens anders bent?
- Andere manieren om te "ontsnappen" aan de gevangenis? (imaginair: fantaseren, kunst,...)
- Beleef je de ruimte in de gevangenis nu anders dan in de eerste dagen? Hoezo?
- Zou je verkiezen dat je bij anderen op cel mag, of dat iedereen in zijn eigen cel moet blijven? Waarom?

Nog dingen die je belangrijk vindt om jezelf te blijven en die nog niet aan bod kwamen

---

²⁴⁷ De motivatie voor de bevraging van het aspect 'ruimte' is gebaseerd op o.a. K.A. BAILEY, "The Role of the Physical Environment for Children in Residential Care", *Residential Treatment For Children & Youth* 2002, vol. 20, nr. 1, 15-27; D. MORAN, J. PALLOT en L. PIACENTINI, "Privacy in penal space: Women's imprisonment in Russia", *Geoforum* 2013, vol. 47, 138-146; D. SIBLEY en B. VAN HOVEN, "The contamination of personal space: boundary construction in a prison environment", *Area* 2009, vol 42 nr. 2, 198-206; L. BAER, "Visual imprints on the prison landscape: a study on the decoration of prison cells", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 2005, vol. 96, nr. 2, 209- 217.

Bijlage 2- Aanmeldingsbrief

Beste Meneer,

Voelt u zich geroepen om uw ervaringen met de gevangenisstraf te delen? Dan bent u degene die ik zoek! In het kader van mijn thesis in de criminologische wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel ben ik namelijk op zoek naar mannen die bereid zijn om hun **beleving van de gevangenisstraf** met mij te delen. In mijn thesis tracht ik te achterhalen hoe u de gevangenisstraf ervaart, wat voor u belangrijk tijdens uw detentie en hoe en waarover u zelf beslissingen neemt hier in de gevangenis.

Daarom organiseer ik **interviews** hieromtrent in de gevangenis van Wortel in de weken van 3 februari 2014 (*maandag 3 februari tot en met zaterdag 8 februari*), 10 februari 2014 (*maandag 10 februari tot en met zaterdag 15 februari*), 24 februari 2014 (*maandag 24 februari, woensdag 26 februari en zaterdag 1 maart*) en 3 maart 2014 (*maandag 3 maart, woensdag 5 maart en zaterdag 8 maart*). Op de achterzijde van de brief vindt u het tijdschema waarop u kan aanduiden wanneer u wil deelnemen aan een interview. In dat interview kan u zelf aangeven **wat u belangrijk en minder belangrijk vindt**. Het gesprek wordt **vertrouwelijk** verwerkt. De gegevens worden geanonimiseerd zodat niemand deze aan u kan linken.

Omdat het belangrijk is om uw beleving van detentie in de exacte verwoordingen weer te geven, zou ik de interviews graag opnemen met een voicerecorder, ook omdat dit de verwerking van de resultaten eenvoudiger maakt. Toch wil ik nogmaals benadrukken dat u **volledig anoniem** zal blijven. De opname en de transcriptie van het interview zullen enkel voor het onderzoek worden gebruikt en zullen niet doorgegeven worden aan derden.

Nadien krijgt u inzage in de uitgeschreven versie van het interview, wat u toelaat om indien nodig, dingen aan te passen. U kan bovendien steeds uw medewerking stopzetten, op eender welk moment.

Ik kijk echter uit naar een grote respons, omdat uw ervaringen en uw visie op de gevangenis onmisbaar is voor mijn onderzoek.

Alvast bedankt

Met vriendelijke groet,

Esther Jehaes,
Master criminologische wetenschappen,
Vrije Universiteit Brussel

Voornaam:

Achternaam:

Celnummer:

Opgelegde straf: >3j. / <3 j. (omcirkel)

Wanneer wil en kan ik deelnemen aan een interview? (Gelieve drie keuzes of meer te geven om organisatorische redenen)

Eerste keuze: (datum, uur)

Tweede keuze:

Derde keuze:

Maa	Di	Woe	Do	Vrij	Za
3 februari	4 februari	5 februari	6 februari	7 februari	8 februari
10 februari	11 februari	12 februari	13 februari	14 februari	15 februari
24 februari	<del> </del>	26 februari	<del> </del>	<del> </del>	1 maart
3 maart	<del> </del>	5 maart	<del> </del>	<del> </del>	8 maart

De interviews kunnen afgenomen worden iedere dag van de voorgestelde data vanaf 10u in de voormiddag tot 18u in de avond.

Indien u wil deelnemen aan een interview, maar niet kan op de voorgestelde data of uren, kan u, binnen de mate van het mogelijke, een voorstel doen voor een andere dag/ uur.

U kan op het strookje uw eerste, tweede en derde keuze invullen. Ik probeer zo veel mogelijk rekening te houden met ieders voorkeur. Kan u zo vriendelijk zijn om het ingevulde strookje terug in de enveloppe te stoppen en me te overhandigen? Indien u geen interesse heeft om deel te nemen, of er nog even over wil nadenken, moet u de enveloppe uiteraard niet teruggeven. Uw voornaam etc heb ik gewoon nodig om de juiste data op de juiste persoon af te stemmen. Verder zullen deze gegevens niet worden gebruikt.

Bijlage 3- Informed consent

Hierbij verklaar ik dat ik geheel vrijwillig deelneem aan een interview te Wortel, op .....(datum), in het kader van het thesisonderzoek rond gevangenisbeleving van Esther Jehaes aan de Vrije Universiteit Brussel.

Ik sta achter het onderzoeksonderwerp en weet dat ik te allen tijde mijn medewerking aan het onderzoek kan stopzetten.

Ik geef hierbij de toestemming om het gesprek op te nemen en weet dat het gesprek vertrouwelijk zal verwerkt worden.

Naam en voornaam respondent

.....

Handtekening

.....

Bijlage 4- Respondentenmatrix

Deze matrix is bedoeld om een beeld te geven van de groep respondenten. Er werd getracht om een zo heterogeen mogelijke groep respondenten te selecteren, verschillend naargelang leeftijd, nationaliteit, werkend of niet, deelnemend aan cursussen of niet, type cel. Toch wil ik hiermee niet aanzetten tot "hokjes-denken". Variabelen met een * waren reeds voor de selectie van de respondent bekend, andere variabelen werden pas tijdens het interview bevraagd.

Bijlage 5- Terugkoppelbrief respondenten

Beste Meneer,

Graag bedank ik u van harte voor uw deelname aan mijn thesisonderzoek. Ik waardeer het enorm dat u bereid was om een interview te laten afnemen. Ik ben aangenaam verrast door de rijkdom aan informatie die u en de andere deelnemers mij wisten te verschaffen. Door uw eerlijkheid en behulpzaamheid slaag ik erin een beter beeld te kunnen vormen van de beleving van de gevangenisstraf. Bedankt nogmaals!

Momenteel ben ik bezig met de verwerking van de interviews. Dit neemt ettelijke weken tijd in beslag. Begin juli 2014 verdedig ik mijn thesis voor een jury. Pas daarna mag ik de bevindingen van mijn onderzoek bekend maken. Indien u **op de hoogte** wenst gehouden te worden **over de bevindingen van het onderzoek**, kan u **onderstaande invulstrook invullen**, in de nieuwe geadresseerde stoppen en aan de kwartierchef doorgeven. De brieven zullen mij dan tijdig bereiken. Indien u op de hoogte wenst te blijven en u zich begin juli 2014 naar alle waarschijnlijkheid nog in Wortel bevindt, vult u dit gewoon in op de invulstrook. Indien u dan reeds op VI etc. bent, en u op de hoogte wenst te blijven, kan u een ander adres invullen waarnaar de resultaten zullen worden opgestuurd. Heeft u geen interesse, dan hoeft u uiteraard de invulstrook niet in te vullen en is het niet nodig dat u de brief teruggeeft.

Met vriendelijke groet,

Esther.

-
- ◇ Ja, ik wens op de hoogte te worden gebracht over de bevindingen van het onderzoek rond gevangenisbeleving waaraan ik in februari 2014 heb meegewerkt.

Naam:.....

Adres (plaats waarnaar de resultaten begin juli 2014 mogen worden opgestuurd):

.....
.....
.....
.....

Bijlage 6- codebomen

Codebomen afzonderlijke respondenten

Interview 1, vier februari 2014 (respondent 1)

5 persoonscel, werkt, volgt 3 opleidingen

Agency

Tijdsbesteding –en beleving

Elke dag = hetzelfde

Week: iedere dag zelfde uur opstaan

Weekend: uitslapen

Slaap als tijdsverdrijf

Tijd even snel als buiten

Tijd sneller met meerdere celgenoten

Afwisseling

altijd iets te doen

tijd trager na bezoek want

emotioneel, verwerken

Werken

"iedereen moet knn werken → slaaptijden deti meer op elkaar afgestemd)

3 opleidingen

hulpkok:

uit cel zijn

tijd verdrijven

computeropleidingen: (⇔ lessen volgen niet snel genoeg op elkaar → leerstof vergeten)

handig voor buiten veel

→ veel tijd buiten cel

af en toe op cel = ok, maar niet continu

soms efkes op cel zijn, rusten = deugddoend

playstation II

sporten (~~dagelijks~~)

sociale kit

kaarten

bezig blijven, verstand op nul zetten

~~schrijven~~

houdt niet van schrijven

wel afspraken JWT bijhouden, opschrijven

Ruimtelijke vormgeving

Belang propere cel II

Moeilijk in Merksplas: sommige cellen geen wc, kraan,...

Geen afbakening plekje/ indeling cel

Ieder slaapt waar hij wil

Lege 'standaardcellen' → Posters om lege cel te personaliseren → citaat (p7)

Grotere gevangenis (Vb Merksplas) = méér mensen, méér mensen zien als onderweg naar PSD, op wandeling,... = beter II

Persoonlijke spullen cel

Sportkledij (⇔ maar er niet mee mogen rondlopen) plus aankopen kantine

Eigen kledij geeft ander gevoel → citaat (p14)

Gebruik media

Nauwelijks tv kijken

Tv doet aan buiten denken → stress

veel playstation II

radio dag en nacht aan (gewend van buiten)

afspraken radio: zender en genre afwisselen

Aankopen kantine

Kantine: te beperkt

Niet eten wat hij wil

Geen microgolf in cel

Krijgt financiële steun buiten

Anders naar geld gaan kijken

Met minder gaat ook

Minder geld lenen van moeder

Geld = overleven: enkel eten, drinken, hygiëne en playstationspelletjes

Niet sparen

Kantine delen met celgenoten

Zo veel mogelijk ontspanningsdingen hebben op cel

Playstationspelletjes,... want anders niks doen → stress

Eigen spullen = gewoon kantineaankopen

Zichzelf zijn

Iedere gedeti andere ervaring/ beleving

(⇔ zich moeten aanpassen aan karakter mede-deti)

~~zich afsluiten van gevangenis of over persoonlijke dingen praten~~ want

zo toch maar aan buiten denken → stress

enkel met vriend van buiten (celmaat) knn praten

wil niet dat deti hem écht kennen zoals hij is

constant moeten oppassen, mannetje staan

constante paranoia, "met één oog open slapen" → citaat (p20)

zichzelf niet knn zijn

zich thuis voelen = onmogelijk

zich sterk houden naar bezoek toe → citaat (p21)

niet zeggen aan moeder hoe zich voelen, hoe het écht gaat

belangrijk dat ouders niet weten hoe het eraan toe gaat

lachen, doen alsof alles is in orde → moeder geruststellen maakt voor hem bezoek

gemakkelijker

Gewoontes

door lang binnen te zitten

niet naar geld kijken → nu wel

andere visie op wat belangrijk is: familie, geld interesseert hem minder

Privacy

Praten met vriend: enkel op wandeling waar zich afzonderen II

Op wandeling word je met rust gelaten

Geen privacy, maar

Niet echt missen

Institutional edgework

Onduidelijkheid regels; van de ene chef mag wel, andere niet

Uittesten= wat kan ik bij iedere chef gedaan krijgen? → citaat (p18)
Regels volgen maar zigzag gaan → citaat (p5)
Usb op cel voor nieuwe muziek
Belachelijke regel want usb doet niemand kwaad → citaat (p9)
Gsm zigzag verkrijgen, gsm = stuk van je vrijheid
Gsm gehad maar moeilijk verborgen te houden

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Onduidelijkheid regels; van de ene chef mag wel, andere niet
Niks knn doen tegen cheffen als ze fout zijn
Niks ondernemen want ge verliest toch → citaat (p17)
Advocaat inschakelen heeft geen zin
Rechten opzoeken in bib, personeel deelt rechten niet mee
Zichzelf informeren over welk gedrag + soort antwoord acceptabel is voor cheffen
& directie → zich daaraan aanpassen II → citaat (p17)
Belangrijkste dingen gelezen: wat mag je als deti doen/ antwoorden tegen
cheffen?
Reglement zegt niet wat mag en wat niet mag

Situatie interpreteren & vergelijken

Zich neergelegd bij straf
Straf weerhoudt om opnieuw te plegen
Daarom niet ontsnappen, zelfs niet indien deuren open
Wel denken aan vrijheid, niet aan ontsnappen
Niet aan buiten willen denken II I → stress + blijven plakken, je moet vooruit kijken
Binnen er het beste van maken
SURB helpt niet
SURB= enkel kijken naar dossier, niet luisteren naar je

Gewoon worden van detentie
Zich aanpassen III
Andere beleving definitief (rustiger, straf aanvaard) dan in voorarrest
Constant aan vrijheid denken
Veel onzekerheid, stress, veel vragen
Wou met niemand contact, alleen zijn, alleen op cel
Elke gevangenis is anders
Aanpassen aan elke gevangenis
knop omgedraaid, gedrag veranderd
dankzij lang vastzitten
minder egoïstisch, minder agressief
detentie= nadenken over zichzelf
straf zou enkel wegnemen vrijheid mogen zijn, deti zou zelfde moeten knn kopen en eten
als buiten → citaat (p13)

Vooruitzichten

Beter SURB afwachten ipv te hopen
Toch dingen proberen regelen (⇔ maar moeilijk zonder uitgangen en zonder hulp
PSD)
SURB helpt je niet
Enige hoop = einde straf, niet meer op VI rekenen
Werken
Meer contact met familie
Rust → normaal leven
1^e ding bij uitgang: lekker eten!

Relatie personeel

Ge blijft "gevangene" voor cheffen
Relatie met sommige cheffen goed, anderen minder
Cheffen geen begrip indien problemen celgenoten (verhuizen mag niet)
Cheffen behandelen je naargelang jij hen behandelt
    Vriendelijk tegen cheffen (instrumenteel)
Cheffen = smokkelen sigaretten en drugs binnen
Geen hulp PSD wegens te veel tuchtrapporten II
Daarom hulp vragen aan JWT
    Dossier + UV regelen
Niet praten met JWT
    Hun zaken niet

Relatie mede-gedetineerden

Liefst met > 2 op cel, 3 = perfect, >3 = te veel
    Praten met elkaar
    Veel keuze om dingen te doen
    Afwisseling in tijdsverdrijf II
    Altijd iets te doen
    Vooral fijn in WE wanneer ~~werk/ cursussen~~
Alleen op cel = zot worden
Solidariteit celgenoten: behandelen als familie dus delen kantine II
Indien niet-werkende celgenoten: geeft problemen want slaaptijd niet op elkaar afgestemd → 'miserie'
Indien problemen celgenoot: vragen om te verhuizen, indien niet mogelijk: proberen overeen te komen
Proberen overeen te komen, niet vechten
    Anders cachot
Geen problemen met deti
Respect voor =/= geloven tss gevangenen
Laat deti met rust en zij hem
Mannetje staan tegen mede-deti
1 vriend van buiten
    vertrouwen
    enkel met hem praten
        op wandeling
    niet praten over problemen want kan toch niet helpen
    niet praten over relatie uit respect voor lief
indien bevriende celmaat weg: toch op zelfde cel blijven want mensen al gewend
Geen vrienden II
~~Vertrouwen-II~~
Plus: geen contacten willen
    Van problemen wegblijven II

Beperkingen agency

Hoe meer tijd op cel → meer depressief voelen
Niet veel knn doen
Met niemand knn praten want kennen jou niet

Missen:
Met familie samen zijn
Doen wat je wil
Eten van buiten, zelf kiezen wat eten
    Iedere dag patatten in gevangenis
    Eten koken met waterkoker = niet lekker
Te weinig beltijd → citaat (p12), Mist telefoon op cel

Interview 2, vier februari 2014 (respondent 2)

Agency:

40j, geen relatie, alleen op cel, reeds in versch gevangenissen, werkloos, geschreven voor fietsenatelier, deelname aan fitness + activiteiten als bingo, ...

Tijdsbesteding –en beleving

Weinig tijdsbesef → citaat (laat alles maar passeren)

Tijd gaat trager

Minder bezoek, bezoek laat tijd sneller gaan

Te veel dode momenten

Daarom transfer Tilburg overwogen want iedereen daar dagschema, gevulde dagen, weinig lege momenten

→ goed gevulde dag = belangrijker dan bezoek knn ontvangen

Hoe langer binnen, hoe minder met data bezig

Routineus

Laat opblijven

Ochtendritueel: uitslapen, opstaan om 10-11u, koffie, cel kuisen, tv kijken, post doornemen, teletekst lezen, tv kijken, eten → citaten (p2)

Van dag tot dag leven

Meedraaien in systeem want wil voorwaarden

Lezen II

Middenjury aangevraagd

Diploma halen secundair onderwijs, om diploma, 'gelijk andere mensen'

Tekenen

Tijdverdrijf

Zichzelf kwijt knn

Schrijven

Brieven

dagboek

→ tekenen, schrijven, lezen = miserie vergeten

fitness (2x per week)

Bellen

na 19u want goedkoper

Geschreven voor fietsenatelier

Van cel weg → citaat (p2)

(⇔ beperking: lange wachttijd)

Wandeling (⇔ maar te weinig)

Uitkijken naar de wandeling

= vrijheid → citaat (p5)

deelname activiteiten: crea, bingo

eender wat, schrijft zich in

vindt werk belangrijk, ondanks feit dat hij zelf niet kan (fysiek), want

gevangenen niet ganse dag op cel

iedereen die wil, moet knn werken

ingeschreven voor overlegorgaan gedetineerden

om dingen die belangrijk zijn, aanbrengen

er w rekening gehouden met overlegorgaan VB in zomer extra wandeling

Ruimtelijke vormgeving

Belang: propere cel (dagelijks kuisen)

Foto's + tekeningen (alles wat hij heeft →omhoog hangen)

om zich thuis te voelen

iets van zichzelf

geen kale muren (⇔ mag enkel op prikbord, geen posters op muren)

Gebruik media

tv

Belangrijk!

Programma's programmeren

Uit interesse

Tot 's avonds laat

's ochtends teletekst lezen om op hoogte actualiteit

(⇔ cd's of boeken van buiten mogen niet op cel)

indien meerpersoonscel: ieder eigen tv met koptelefoon zou meer privacy zijn

Zichzelf zijn

Natuurmens (in tuin werken, buiten zijn → belang wandeling)

Graag alleen (monocel)

Creatief (tekenen op cel)

Buiten met dieren en auto's bezig (gaat binnen niet)

Niet volledig zichzelf knn zijn → meedraaien in systeem → citaat: masker, meedraaien

Zichzelf zijn tegen deti: we, tegen personeel: niet

Voor SURB, goeie indruk

In kleine gevangenis VB Mechelen: cheffen beter kennen → meer zichzelf knn zijn

Belang bezoek: de volle twee uur, naar familie bellen dat ze 2u bezoek moeten vragen → citaat (p9)

Om op hoogte te blijven van buiten

Zich buiten voelen

Tijdens bezoek = zichzelf zijn

bezoek weet alles, zich niet sterk houden

bij problemen praten met bezoek of bellen

andere kijk op zichzelf sinds detentie, inzicht

joints + medicatie (2 valiums/d)

om rustiger, minder nadenken + tijd sneller → citaat

Gewoontes

Graag alleen zijn

sporten

Privacy

Alleen op cel want privacy nodig, zeker als langgestrafte

Geen privacy → citaat (p9)

want winket

niks van jezelf

belang eigen kledij, heb je niet

celcontrole

privacy scheppen door cel in te richten

na laatste appèl, na 21 u op zijn gemak

van zijn persoonlijke spullen moet men afblijven!

→ citaat laatste blz (dagboek, telefoonboek, briefwisseling)

Institutional edgework

Zich zo veel mogelijk aan regels houden

Joint roken

Systeem achter zich laten → citaat (p7) (fuck off, systeem)

⇔ MAAR gestopt met harddrugs, ookal verkrijgbaar in gevangenis

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Erop letten of personeel iets verkeerd doet

Zijn gedacht zeggen, voor zichzelf opkomen → citaten (p10) (niet met zich laten sollen, stiller praten aub want tijdens bellen wil ik privacy)

Zijn gedacht zeggen op beleefde manier

Want onbeleefd zijn = tucht krijgen

→ citaat: onderdirectrice weet waar voor hij staat en dat hij opkomt voor rechten

Schrijven naar directie indien problemen met personeel

Zou evtueel comité van toezicht inschakelen en als dat niet helpt advocaat

Rechten via reglement en advocaat kennen

Maar weinig rechten, veel plichten → citaat (weinig rechten)

Situatie interpreteren en vergelijken

Andere beleving voorhechtenis

Stress vooruitzichten

Niet te veel denken aan buiten

Hierbinnen leven → citaat (p6)

Anders depri

⇔ Wel denken aan buiten wann in aanmerking VI

zich neerleggen bij situatie

niet te veel vragen bij stellen, anders zot

elke gevangenis = anders

Vorst= slecht, behoeften op emmer, personeel geen ND, veel allochtonen

Vooruitzichten

dubbel gevoel ET: uitkijken en niet uitkijken → citaat (p4)

ET: even buiten zijn maar verkloten II → einde straf → voorwaarden → citaat (p4)

Doordat alle veroordelingen definitief = buiten zitten met hoofd, dankzij eigen woonst en familie

Relatie personeel

PSD: praten, goeie psd- assistente

Open en eerlijk praten → citaat (heel open tegen geweest)

Cheffen: niet praten → citaat (p5)

Vertrouwen

Cheffen weten dat hij graag op zichzelf is

Geen problemen personeel

Zijn gedacht zeggen, voor zichzelf opkomen

Cheffen = menselijk ⇔ in Vorst niet

Aangeklaagd voor Raad van State + advocaat, maar

ondertussen daar al weg

Naar directie schrijven

Houdt rekening met hem

Goede verstandhouding onderdirectrice

Relatie mede-gedetineerden

Alleen op cel (⇔ met meer op cel =spanningen, (over tv kijken, slapen gaan,...))

Praten niet nodig op cel, daarvoor = wandeling

Indien met 2 of meer op cel: belang goeie celgenoot

Geen vrienden

~~Vertrouwen~~

Van problemen wegblijven

Mag niet voor reclassering

Wel zwanzen, niet over problemen praten

Geen zaken met hem

Vroeger wel 1 vriend van buiten

Praten
schaken
Respect van alle deti

Beperkingen agency

Weinig activiteiten II (⇔ buiten waaier aan mogelijkheden van dignen om te doen)

Weinig mogelijkheden (geen opendeurensysteem)

Eten = niet lekker

Missen:

Niet bij elkaar op cel zoals Leuven

Op cel knn koken

= vooral belangrijk voor langgestraften

vrijheid, privacy → citaat (p9)

eigen kledij

minder bezoek dan in andere gevangenissen want te ver voor familie II

cd's etc van buiten mogen niet op cel = belachelijk regeltje → citaat (p 11)

Interview 1, vijf februari 2014 (respondent 3)

duocel
Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Tijd trager (⇔ buiten routine: werken, café, kids)

Weekend = weekdag (want niet werken of curussen)

Opstaan om 6u30

Routine (= belangrijk!): koffie, afwassen, zichzelf verzorgen, tv,... → citaat (p15 + 16 loopt verloren)

Bezig blijven om niet te piekeren III

Wandeling: niet altijd, meestal slechts 1x/ d

Veel brieven schrijven

Iedere dag bezig met buiten, papieren in orde?

Bezig met JWT om bezoek te regelen

Maar niet aftellen

Anders = uzelf gek maken

Uit respect voor celgenoot die langer moet zitten

Niet aan de tijd denken

Tv kijken

Wii

Bezig zijn II

Fit zijn

Eten

slapen

Belangrijkste moment van de dag: eens van uw cel zijn

Douchen

Naar directeur gaan

Onderweg andere mensen tegen komen

Verhuisd naar duocel maar opnieuw geschreven om te verhuizen

Om samenzitten met kennis buiten = fijner

Geschreven voor transfer om dicht bij huis → meer bezoek (maar geweigerd)

Geschreven om naar Beveren te gaan

Schrijven naar Brussel

Schrijven naar directie ivm verlof,...

Bellen (⇔ maar te beperkt)

Naar moeder

Niet eerlijk zijn, sterk houden

Schrijven

Op hoogte blijven over buiten

Vroeger cursussen, hier niet

Cursus zou rap vervelen

Niks doen met behaalde brevetten/ diploma buiten, wel voor SURB

Vroeger activiteiten (cinema, groepsgesprekken) weet niet goed wat er allemaal is

Nood aan activ rond vrijlating, geholpen w → citaat (p20)

Wel: optreden ingeschreven

Om van cel te zijn → citaat (p8)

Medicatie

Gedachten verzetten

Knn slapen (drugsverleden, lang wakker blijven)

Alternatief voor joint

(⇔ medicatie te snel afgebouwd)

Ruimtelijke beleving en vormgeving

Te dicht bij elkaar zitten in bezoekszaal

Winket cel = gesloten → verluchting

Alles op gelijkvloers → minder lang onderweg om te telefoneren → minder lang uit cel → citaat (p7)

Leefgroepen zou hem beter liggen

Celgenoten: elk eigen schap in kast, zijn schap = ordelijk

Foto's en doosje gemaakt om rapportbriefjes in te bewaren

1^e maanden = moeilijk om cel personaliseren want nog geen materiaal

hoe langer zitten, hoe meer bezittingen

zich meer buiten voelen

behoefte aan ontspanningszalen waar deti knn samen zijn

Gebruik media

Tv

Hele dag tv kijken II → citaten (p14: stukske buiten)

Weten wat er buiten is

Belangrijk, er zonder = zot worden

Bijleren II VB Discovery Channel (↔ buiten geen tijd hiervoor)

Wii

Bezig zijn II

Fit zijn

Maakt verblijf aangenamer

Radio: 's avonds, op gemak in bed, met koptelefoon

Zichzelf zijn

Vrij sociaal

Persoonlijke spullen: aankopen van vorige detentie: eigen ondergoed (want anders pas om de dag vers ondergoed en sokken → citaat (p4)) en sokken, schoenen, trainingspak, waterkoker, wii

Zou graag eens knn wenen, hart luchten (↔ maar kan bij niemand)

→ daarom dingen neerschrijven → citaat (p9)

briefen naar moeder om hart te luchten, maar niet té veel zeggen → opkroppen

belang hygiëne II+ proper

zichzelf zijn naar personeel toe

meest zichzelf op cel, want = 'thuis'

zich afsluiten van gevangenis: als celdeur toe is

belang eigen kleren, uniform = niet hém

belangrijk voor hem nu:

tijdsverdrijf

bezoek regelen kids

hygiëne

sociaal zijn tegen cheffen en mede-deti

altijd vooral deti, nooit helemaal zichzelf → citaten (p 20 bestempeld, mezelf kan ik)

wel zichzelf zijn op vlak hygiëne op cel plus door sociaal te zijn

Gewoontes

Eerst observeren, dan pas deelnemen aan activiteiten

Tv kijken + roken (buiten en binnen)

Buiten: zot van moto's , graag koken

Situatie interpreteren en vergelijken

Frustrerend: zitten voor oude feiten, had zich al herpakt II

Vergeetput, aan lot overgelaten

Privacy

Vanaf celgenoot slaapt: doen en kijken wat hij wil → citaat (p13)

Op gemak als deur dicht blijft

Liefst Monocel = meer privacy, doen wat je wil → citaat (p18)

Aanwezigheid celgenoten = meest storend voor privacy

Institutional edgework

Aan regels houden

Slechts 1x tucht in al die jaren wegens smokkelen sigaretten naar wandeling voor deti die al lang zonder zat

Joint af en toe, maar er niet naar zoeken/voor betalen

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Kent rechten via mede-deti

Niks zeggen tegen cheffen, wel schrijven naar directie + brussel ("kan maar proberen")

→ citaat (p11)

Toch proberen onderhandelen met cheffen

Evt advocaat inschakelen indien voordelig voor VI

Situatie interpreteren en vergelijken

Gent was beter

Cheffen = socialer

Meer vrijetijdsbesteding II

Meer verluchting

Bezoek (↔ in W geen)I

Beter eten

Meer propere kledij

Gevangenis per gevangenis verschillend qua propere kledij

Zichzelf voorbereiden voor SURB

voorzichten

onzekerheid SURB: angst om kinderen niet meer te zien, angst voor verlies werk

opname in CGG (alcoholprobleem)

buiten terug zelfde woonst + werk

Relatie personeel

Sommige cipers = goed, anderen niet (moeten u toch als persoon behandelen → citaat (p15))

Ge leert cheffen op den duur kennen

Zich goed houden met cipers, niet te veel op belleke duwen

JWT: persoonlijke dingen tegen gezegd

Vrijer tegen praten

Beetje vertrouwen, maar niet volledig (ervaring vorige detentie)

Alle diensten = hetzelfde

Bestelling kantine = soms niet volledig II

Rapportbriefjes komen soms niet toe

PSD = onderbemand

Geen hulp dossier

Zich aan regels houden

Omdat het moet

Uit respect voor personeel

Relatie mede-gedetineerden

Kent meer mensen op A-vleugel, dus ook liever wandelen

Kent nog geen mensen die deelnemen aan activ

5 persoonscel ligt hem niet: te veel rekening houden

slechts 1 tv: afspraken maken

nog geen echte banden; eerst observeren → citaat (p7)

'bakvrienden'

vertrouwen

zich mee amuseren op wandeling
respect
weinig persoonlijke dingen tegen zeggen → citaat (p5) (goeiedag, niet mijn taak)
mee praten, maar geen details
solidariteit: kantine delen met celgenoot
liefst cel alleen
tijd sneller
doen en laten wat ge wilt
neiging om meer contacten te leggen
op wandeling
buiten: pennenvrienden
mannetje staan

Beperkingen agency

Geen bezoek, kinderen niet knn zien → brieven + bellen
Kids erg missen!
Missen: bezoek, eigen kledij, beperkte kantine
Mist kinderen, mag ze niet zien van ex, "terwijl dat wel zijn recht is"
Met JWT proberen bezoek regelen
Missen: propere en eigen kledij

Interview 2, vijf februari 2014 (respondent 4)

21 j. Deze respondent vindt dat alles wat hij in gevangenis doet, nutteloos is, aangezien zijn verblijfsvergunning is ingetrokken en hij dus geen enkele zekerheid heeft over de toekomst.

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Geen besef van tijd

Tijd vliegt

Elke dag = anders II

afwisseling

Hele dag niks doen want alles= zinloos want ~~verblijfsvergunning~~

Computercursus

Maar andere cursussen volgens = nutteloos

Beperkt aanbod activ: enkel fitness en buitensport

Te lange wachtlijsten

Slechts 2x per week

Nood aan andere activ om zich af te reageren VB boksen

Zou iedere dag sport willen

Vroeger gewerkt

Zowat alle jobs gedaan

Maar werk is afgenomen omdat verblijfsvergunning ingetrokken

Meestal ook zelf gestopt want moeilijk om samenwerken cheffen (respectloos)

Veel slapen

Want niks anders te doen

~~Wandeling~~ want altijd over hetzelfde gepraat II

Tv

Muziek

Playstation

~~Bezoek~~

Niet nodig want begrijpt situatie toch niet

~~Bellen~~

Niet nodig want uitgepraat

Ruimtelijke vormgeving

Geen persoonlijke spullen op cel want knn gestolen worden

Gebruik media

Tv

Muziek

Playstation

GSM gehad → tijd sneller laten gaan

Zichzelf zijn

Bij vriend van buiten

Bij niemand terecht knn igv problemen

Voelt zich gedetineerde

Zichzelf zijn tijdens dromen

Zichzelf altijd aanpassen aan verschillende culturen

Altijd op zijn hoede zijn, zichzelf aanpassen

Gewoontes

Er het beste van maken in gevangenis

Privacy

Nooit

⇔ maar stoort niet

Institutional edgework

Gsm gehad op cel

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Enige dat je kan doen = zwijgen en niks doen

Kent rechten niet

Reglement onduidelijk over wat verboden is

→ aftasten, leren door ondervinding: welke straf staat op welk gedrag?

Situatie interpreteren en vergelijken

Alles beu! Gefrustreerd over ingetrokken verblijfsvergunning

Niet te veel nadenken over verleden

Verleden = afgesloten hoofdstuk

Niet aan buiten denken indien geen zicht op VI

Hoofd leeggemaakt, niet te veel stilstaan bij opgesloten zijn

Fel veranderd in gevangenis

Veel mensenkennis opgedaan

Iedere gevangenis = anders

Aanpassen, systeem leren kennen,... duurt 6 à 7 maanden

Belang familie als motivatie om te veranderen

Klik gemaakt door tante te zien wenen (⇔ gevangenis op zich hem niet veranderd)

Opgesloten zijn op zich = niet moeilijk, wel dat hij er zit

Vooruitzichten

grote onzekerheid wegens ingetrokken verblijfsvergunning

opnieuw willen beginnen

Relatie personeel

PSD: gaat niet zonder verblijfsvergunning

PSD roept deti op tijdens activ/ werk

PSD: niet te vertrouwen

Cheffen helpen niet ivm PSD

Cheffen: uiteindelijk allemaal hetzelfde

Cheffen geven geen correcte informatie

JWT: niet te vertrouwen

Zich niet laten doen

Relatie mede-gedetineerden

Deti geven elkaar raad

Deti praten over detentie-ervaringen in andere gevangenissen

Celmaat: = vriend van buiten → wel zichzelf zijn

Praten over persoonlijke zaken

⇔ maar: kan niks voor jou doen! II

Beperkingen agency

10min / dag bellen = te weinig

kantine = beperkt + bestellingen onvolledig

geen keuze ⇔ in arresthuis meer keuze

Interview 3, vijf februari 2014 (respondent 5)

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Tijd trager (⇔ ondanks weinig op cel door fietsenatelier)

Elke dag = hetzelfde (ookal weekdagen cursus en WE niet)

In WE: lang uitslapen want niks op tv

WE = moeilijkst want niks te doen + geen beweging op gang, weinig passage

Dat vreet → citaat (p 20)

Aftellen

Maar = zot worden

Zichzelf opgelegd van dat niet meer te doen → citaat (p 14-15)

Moet van zichzelf van dag tot dag leven, mag niet meer aftellen

Automatisch proberen bezig te blijven door cel kuisen, tv, playstation,...

Fietsenatelier

= graag doen

kleine groep → ideaal

attest = handig voor buiten

toekomstige werkgever tonen dat niet stilgezeten

wel weinig betaald, maar toch: betaald = belangrijk want financiële steun

geld voor kantine + sparen voor buiten

schrijven voor werk

heeft ooit gewerkt maar ontslagen

alle deti zouden moeten knn werken → minder wrijvingen tss deti, cheffen minder

bellen voor onnozele zaken om celdeur eens open te hebben

zeer gestructureerde dag: opstaan- fietsenatelier-middageten-fietsenatelier-douchen-

wandeling-tv kijken -slapen

op cel: zich wat zien bezig te houden

playstation

schrijven

dingen van zich afschrijven om ~~piekeren~~

tekenen

op rustige momenten uit verveling

geen activiteiten

te druk

beperkt aantal plaatsen

liever geen gezelschap mede- deti

Weinig info over activ want nog geen nieuw boekje → enkel info op prikbord maar

niet voor iedereen zichtbaar

wel crea-activiteiten VB kaarten maken voor moederdag

graag meer crea- activ

heeft voldoende aan tv, radio, tekenen → geen nood aan contact

cel kuisen

~~bezoek~~

W = te afgelegen

Weinig contact met buiten

Zorgen maken: hoe buiten nieuwe vriendschappen maken?

Medicatie: niet om te vluchten, wel om detentie beter aan te kunnen en beter te knn

functioneren

Ruimtelijke vormgeving

Foto's + kalender maar enkel op prikbord mogen → lijkt op isolatiecel → citaat (p 13)

Soms eigen tekeningen ophangen

Maar tekent vooral liefdesgerelateerde zaken en die horen niet thuis op cel

Gebruik media

Tv

Vaste programma's: series

Tijd

Maar moeilijk om evenementen en feesten te zien van buiten en weten dat hij niet kan → citaat (p 20)

Zondagavond: niks op tv → vroeg slapen

Aanzetten om wat gepraat te hebben op achtergrond

Afleiding, niet eenzaam voelen

Afleiding, piekeren, cheffen niet moeten horen

Playstation

Dvd's en cd's uit bib

Kantine-aankopen

te beperkt loon want tv + sigaretten = duur

Zichzelf zijn

Moeilijk om zichzelf te zijn

Zich niet knn thuisvoelen

Zichzelf zijn in fietsenatelier

Zich terugtrekken op cel, geen nood aan contact

Niet naar hem geluisterd door personeel → onzeker voelen

Mist proper ondergoed, liefst eigen ondergoed en sokken

Eigen spullen: aanzending uit andere gevangenis maar krijgt niet op cel

Indien problemen (met personeel): afreageren in cel door heen en weer te lopen, veel roken, tv kijken → zichzelf proberen kalmeren

Niks = belangrijk in gevangenis, gewoon zo snel mogelijk buiten zijn (**cf Crewe: typologieën literatuur**)

Zichzelf verzorgen, cel proper houden (= buiten ook belangrijk)

Gewoontes

Buiten: graag sociaal contact opzoeken op café,...

Situatie interpreteren en vergelijken

Oudenaarde = hotelsfeer, lossier

Want 's avonds bij elkaar op cel kunnen

Minder lange wachtlijsten voor werk en sport

→ zware aanpassing van Oudenaarde naar Wortel

zelfde dagbesteding in voorarrest als nu

Buitenwereld onderschat gevangenis

Privacy

Op zijn monocel VB zich naakt knn wassen aan wasbak

Douchen in groep = geen privacy

Institutional edgework

Zich aan regels houden voor goede indruk

Om niet gevisieerd te w door cheffen

Regels = regels en daar houd je je aan

⇔ Verzetten om cel binnen te gaan, uit protest want gepest worden door deti en niks aan gedaan door personeel II

2 truien op cel hebben ipv 1 (mag maar 1 hebben)

zichzelf zijn door dingen doorgeven op wandeling

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Directie begint pas laat aan advies SURB

Polsen bij directie over dossier, kan UV krijgen om alles te regelen?

Ongenoegen uiten over onzekerheid UV tegen directie

Zich niet verzetten tegen personeel, anders tucht

Wel antwoorden, zich niet laten doen

Vooruitzichten

bewust voor straf einde kiezen

geen voorwaarden willen van SURB (= te veeleisend) → citaat (p 5)

frustrerend onzekerheid wanneer afspraak maken om woonst te regelen II

Weinig contact met buiten

Zorgen maken: hoe buiten nieuwe vriendschappen maken?

Verhuizen

Wortel liefst zo snel mogelijk achter zich laten → citaat (p 23)

Hulpverlening krijgen (CAW)

Zelfstandig wonen

Relatie personeel

Cheffen doen eigen zin

Naar deti niet luisteren III → citaat (p 4, 11, 12)

→ onzeker voelen

Cheffen = selectief: voor sommige deti wel oogje dichtknijpen

Jonge cipiers = denken dat voor het zeggen hebben, sneller tucht geven

Te weinig communicatie naar deti over activ. II

Lossen voor cursussen soms chaotisch waardoor deti moeten lang wachten II

Geen begeleiding

Geen nood aan contact personeel → citaat (p 5 achter mijn deurtje)

PSD beoordeelt mensen op basis van dossier maar "ge moet niet blijven veroordeeld w."

→ citaat (p 4)

Vlaa gemeenschap (mensen die activ organiseren) = lossier

JWT helpt met planning activ en met reclassering

Maar niet om te praten, enkel papierwerk

Diensten werken onvoldoende samen, ieder voor zich, terwijl team zouden moeten vormen

Directie begint pas laat aan advies SURB

Polsen bij directie over dossier, kan UV krijgen om alles te regelen?

Morele consulent: hart luchten

Luisterend oor voor deti die moeilijk hebben

= belangrijkste persoon want knn praten, helpt hem met kleine dingen die eigenlijk niet tot haar takenpakket horen

Vertrouwen

Vraagt haar om eens te polsen bij PSD over dossier, maar geven har onvolledige info

Geen vervanging voor lesgever cursus → geen activiteit

Relatie mede-gedetineerden

Afzonderen

Van cel verhuisd; eerst duocel nu monocel

monocel

Moeilijk om met 2 overeen te komen qua tv etc.

Wil niet de dupe worden van smokkel en regelovertrekend gedrag celgenoten

Liever geen contact mede-deti

Gepest door mede-deti → van sectie verhuisd

Niet praten met mede-deti

Geen persoonlijke dingen vertellen want roddels → zo zijn pesterijen begonnen

Probeert zo sociaal mogelijk
Maar deti vaak vijandig
Geen vrienden, wel 'kennissen'
Praten over uitgangen/ werk,...

Beperkingen agency

Missen: sociaal contact buitenwereld, missen: vrijetijdsbesteding van buiten (zwemmen, fietsen, café)

Interview 1, zes februari 2014 (respondent 6)

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

22u/ d op cel → citaat (p1)

= deprimerend + fysiek en mentaal belastend

vooral: wachten

op eten

tot knn gaan wandelen

niet aftellen, wel relativieren

van weekend tot weekend leven (⇔ meesten: WE = moeilijk) = van bezoek tot bezoek

leven → citaat (p6)

bezoek = erg belangrijk

om hart te luchten

geschreven voor werk (⇔ maar lange wachtlijst III)

opleiding gevolgd (⇔ opgegeven om te knn/ mogen werken)

niet méér kunnen dan gewoon uw straf uitzitten

wel beslissen: ik doe dit of dat, wandelen of niet, eten of niet, iets bestellen of niet

bellen (dagelijks) + brieven ipv bezoek

bezoek: te veel moeite voor vriendin om er te geraken, staat niet in verhouding

tot korte tijd die je in bezoek hebt

wandeling: dagelijks

!sport fitness +(kan onvoldoende nr fitness, dus alternatief: lopen op wandeling)

ventileren, frustraties afreageren, ontstressen

om te vergeten

als alternatief voor medicatie

als therapie → citaat (p12)

gedachten op nul → citaat (p16)

alleen of met meerdere lopen op wandeling

lezen (ipv blijven wachten tot naar bib te kunnen: boeken van buiten opgestuurd)

bezig blijven op cel II

poetsen, sorteren, brieven, lezen → citaat (p6)

geen medicatie

wordt te vlug gegeven

overlegorgaan (⇔ maar niet geluisterd naar overlegorgaan)

geen echte impact, gewoon om deti te sussen → citaat (p15)

Ruimtelijke vormgeving

Perceptie ruimte: Wortel = typische oude gevangenis

Blok C: douche op cel → mogelijk om iedere dag te sporten op wandeling

Cel zonder douche: waterkoker als alternatief → citaat (p9)

In Gent: muurtjes tussen tafels bezoekszaal → meer privacy

Ongestoorde bezoekeruimte: in slechte staat (vindt mooie, propere ruimte belangrijk)

Oude en vieze kamer (⇔ Gent cf hotelkamer)

Onvoldoende afgezonderd → cipers horen praten, uitkijken op wandeling → geen

privacy!

Eigen plekje = bed

Foto's op prikbord

Thuis voelen

⇔ niet té veel familiefoto's uit respect voor celgenoot die niemand nog heeft

buiten

Gebruik media

Veel lezen

Bijleren
Buiten ook lezer
Veel tv
Puur tijd
Wetenschapp programma's: bijleren
Helaas geen Prime tv
Radio aan tijdens opruimen
Geen krant meer want altijd pas laat krijgen

Aankopen kantine

In andere gevangenis groter aanbod kantine + meer dingen op cel mogen hebben
→ niet 'gevangenisgevoel'
geen vlees knn kopen

Zichzelf zijn

Niet gekeken naar sociale achtergrond deti of wat je wil bereiken (⇔ in Gent wel: rekening houden of deti financiële steun krijgt van buiten, om bepalen: werken of niet)
Optimistisch proberen blijven over VI
Veel steun van buitenaf
Kan bij niemand zichzelf zijn in Wortel
Moeilijk om als ijverige werker ganse dagen stil te zitten
Sporten helpt
Onderscheidt zich van andere deti
Iets hebben als hij buiten komt: werk + steun familie
Geen verslaving
Krijgt bezoek

Gewoontes

Buiten ijverige werker en hier niks knn doen
Gestopt met roken
Sporten (pas in gevangenis, niet buiten)
Halal eten buiten, binnen: vegetariër

Privacy

Geen privacy in bezoekszaal, dicht bij elkaar zitten
Enkel op toilet privacy → citaat (p16)
Tijdens gebed → citaat (p16)
Onvoldoende privacy bij ongestoord bezoek → citaat (p16 +17 juist in het midden van de gevangenis)

Institutional edgework

Bewust niks verkeerd doen
Geen smokkel
Niet ingaan tegen cipier want dan tucht

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Advocaat inschakelen zou averechts werken → citaat (p4)
Geen kennis rechten, wel van bezoeksregeling
Bezoek = allerbelangrijkst
Kenns door reglement en via deti

Situatie interpreteren en vergelijken

Sleur

Niks kunnen bereiken
Onvoldoende kansen om zich te herpakken

Niks te zeggen hebben

Vergeetput → citaat (p1)

Ouderwets systeem Wortel + afgelegen ligging → verhindert re-integratie

In Gent: bij kwartierchef terecht knn bij problemenII

In Gent: imam (vaak) om mee te praten

Gevraagd voor transfer Hoogstraten (meer werkmogelijkheden) (⇔ maar straf nog te lang)

Gevraagd voor transfer naar gevangenis dicht bij huis voor bezoek (⇔ maar geweigerd)

In Gent: content, straf uitzitten → citaat (p7)

Indien kortere straf: voor strafeinde gekozen
SURB doet moeilijk in Wortel
Zelfs indien alles in orde: toch negatief advies = deprimerend
Te lange straf → hopen op VI

Frustrerend: voor feiten 2007 nu detentie, terwijl zich herpakt

Niet knn voorbereiden op detentie want onverwacht

1^e x detentie (voorarrest) was moeilijk
geen geld + paniek (ook bij familie), veel onzekerheid
maar dankzij broer contacten knn leggen in gevangenis
sporten om onzekerheid
relativeren detentie: nog 2j te gaan en nog heel leven voor zich
niet terugkijken naar verleden, maar vooruit kijken (cf resp 1)
straf staat vast, dus u ertegen verzetten: geen zin
volgens geloof: detentie = zijn lot → zich erbij neerleggen
geloof om detentie betekenis te geven

ovv tralies, altijd alles moeten vragen, afhankelijk zijn van cipers: zich ervan bewust dat gevangenis

Vooruitzichten

Onzeker SURB
Geen ongestoord bezoek meer want moeilijk
Geen schulden meer als buiten komt

Relatie personeel

Personeel trekt zich niks aan van deti (⇔ in Gent: cheffen gaan beter om met deti)
Rapportbriefjes komen soms niet toe
Cheffen moedigen deti niet aan om te werken/ deel te nemen aan activ
Komen gewoon hun uren doen
Enkel deuren openen en sluiten + eten brengen (⇔ personeel van buiten: iets bijleren)

Ge moet weten hoe systeem in elkaar zit om aan activ te knn deelnemen
Vraag aan cheffen; standaardantwoord: "ik weet het niet" → citaat (p1)
Cheffen trekken zich niks aan van als deti moeilijk heeft
Luisteren niet naar deti, deti w niet serieus genomen
Cheffen onbeleefd, onprofessioneel naar bezoek toe
    Ongepaste opmerkingen → citaat (p2)
    Onprofessionele, seksistische opmerkingen naar vrouw. Bezoek → citaat (p5)
Jongere generatie cheffen valt beter mee
PSD = onderbemand II
    Helpt je niet II
Lesgevers en organisatoren van activ van buiten = anders, meer gemotiveerd,
enthousiaster
    Deti iets bijleren
Weinig info over activ want enkel op prikborden en die niet voor iedereen zichtbaar

Relatie mede-gedetineerden

Elkaar helpen, raad geven
    Afspraak maken met die, ...
    Doordat andere deti deelnemen aan activ: weten welke activ er zijn
Cel met 5: tijd gaat niet vooruit (↔ resp 1)
Proberen overeenkomen celgenoot
Zich aanpassen, geen ruzie want anders tucht
Praten met mede-deti
    Vertrouwen want: zij in zelfde situatie
    TOCH: deti ≠ vrienden

Beperkingen agency

Lange wachtlijsten werk II
Bellen = te duur en te beperkt budget
Ver van huis → weinig bezoek → onmacht
Vrijheid missen = moeilijk
Aanbod opleidingen = te beperkt II
Zelfstudie aangevraagd maar gaat niet
Eten trekt op niks, elke dag patatten (resp 1)
Geen rekening gehouden met wens halal vlees → daarom vegi

Interview 2, zes februari 2014 (respondent 7)

Kwam de week na het interview waarschijnlijk vrij. (VI)

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Tijd goed vooruit (ondanks feit dat niet werkt)

Buiten niet met tijd bezig, binnen ook niet echt

Wel op hoogte welke dag het is

Uitslapen, koffie, wachten tot wandeling (namiddag)

Ondanks VI nadert: niet aftellen

Om teleurstelling → citaat (p1 serieuze klap)

Wandeling: 2x/ dag

Fitnessen

⇔ iedereen beu op wandeling, toch gaan

Fitness 2x/ week

Uitkijken naar fitness

Liever fitness dan wandeling

Liefst elke dag fitnessen (buiten ook)

Begin: pompen op cel, maar nu beu

Graag ook deelnemen aan activiteiten (Vb bingo) maar overlappen met fitness

~~Cursussen deelnemen:~~

te basic, heeft die talenkennis al

Tv kijken

Lezen

Wekelijks magazines opgestuurd van buiten: P, blik, humo

Veel kuisen

Direct na opstaan

Opruimen en afwassen

`persoonlijke touch aan cel': kuisen en opruimen

ordelijk: papieren reclassering samen in mapje

celgenoot erop aanspreken indien niet proper genoeg

bellen: dagelijks

moeder

dochter

vrienden

Bezoek: vaak

Doet veel

Hart luchten bij familie

Thematisch kinderbezoek = goed! → citaat (p 12-13)

In Mechelen: fitnessmonitor geweest (job via via gekregen) = plezant (⇔ in W: geen werk, lange wachtlijsten)

medicatie

Ruimtelijke vormgeving

`persoonlijke touch aan cel': kuisen en opruimen

~~posters:~~ want houdt niet van

eigen plekje = zijn bed, daar moeten ze van afblijven! → citaten (p7 afblijven! hygiënisch zal dat wel niet zijn)

foto's niet ophangen, wel in enveloppe bij hem

uitkijken naar buiten

Gebruik media

Tv

Series zien

Films voor slapen gaan
Radio
Niet vaak aan
Lezen
Magazines van buiten: P, Blik, Humo
Bib: wachtlijsten ⇔ in Mechelen wel wekelijks naar bib

Aankopen kantine

Té beperkt aanbod
Kopen om te kopen → citaten (p8 om toch maar iets besteld te hebben, ik wil dat in de kast hebben liggen, voor het geval...), is ook mogelijk aangezien voldoende financiële steun buiten
Voorraad op cel, voor geval dat...
Delen met celgenoot (⇔ van papieren, bed, kleren,... afblijven!)

Zichzelf zijn

Zichzelf niet anders voordoen tegen mede-deti, tegen cipiers
Niet rond de pot draaien
Moeder bellen indien problemen
Bij mindere dag: tegen zo weinig mogelijk mensen praten, op zichzelf zijn en naar huis bellen → citaat (p3 mindere dag direct in orde)
Voelt zichzelf op pauze gezet → citaat (p3 leef buiten, serieus.)
Belang zichzelf verzorgen: versch x / dag douchen (dankzij douche op cel), fitness,...
Gevoel van controle over eigen leven

Gewoontes

Zeer close met familie, echte familieman
Relatie met familie ondanks detentie niet verslechterd
Buiten: iedere dag bellen, binnen ook
Levensgenieter
Lekker eten
Sauna, fitness, zonnebank, kapper,... (elk verlov doet hij dit standaard!)
Voldoende geld (van buiten) + familie hebben die buiten op u wacht → gevangenis makkelijker
Belang properheid (Cel kuisen), buiten ook
Belang zichzelf verzorgen (2x/d douchen, fitnessen, schoonheidsproducten kantine bestellen)

Situatie interpreteren en vergelijken

In Mechelen: iedere dag bezoek ontvangen, mist hij in W
Moeilijkst: vrijheid missen: knn doen wat ge wilt, wanneer ge wilt
Zich erbij neergelegd II
Voorhechtenis: aanpassen, na 2 weken gewend
Zelfde dagbesteding

Privacy

Voelt zich overal op zijn gemak
Persoonlijke spullen: afblijven! (kantine: delen)

Institutional edgework

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Cheffen erop aanspreken als écht probleem, anders gewoon negeren
Chef erop aanspreken, onmiddellijk zeggen
Cheffen weten dat hij niet rond pot draait

Evt. Advocaat inschakelen maar enkel indien cheffen echt overdrijven
    ~~Advocaat~~ voor tucht of niet lang genoeg bellen want pas na 6 maand klacht
behandeld, dan toch niks meer veranderen
Kennis rechten uit gewoonte, van horen zeggen + reglement gelezen
    Want elke gevangenis = anders

Vooruitzichten

Een week na interview waarschijnlijk vrij
    → daarom nu dagelijks bezig met papieren nakijken
gestopt met coke-invoer (kon verderdoen in gevangenis als hij wou, maar toch gestopt)
verlof: terug zichzelf verzorgen (kapper, sauna), eigen kleren = terug mens w.
    + quality time met dochter
Zaak oprichten met broer
Contact met vrienden
Reclassering in orde gebracht → hopen op positief antwoord SURB

Relatie personeel

Nooit problemen
Respect geven = respect krijgen → instrumenteel → citaat (p 11)
    Cheffen die respectvol = gewoon negeren, tenzij zij echt overdrijven: dan hen
erop aanspreken
Cheffen: kan hen vragen stellen
    Behulpzaam afhankelijk van hoe deti hen behandelt
PSD = niet vertrouwen
    Moeten alles noteren voor dossier
Directie: niet discussiëren, helpt toch niet

Relatie mede-gedetineerden

Met iedereen goed overeen maar
liever op zichzelf II
    zich met niemand bemoeien
liever op monocel
geen nood om praten met deti,... want kan met familie praten
wel goeiedag, niet méér → citaat (p 7)
samen sporten op wandeling met vriend van buiten
vorige celgenoot = vriend
    terugzien buiten, contact houden
    vriendschap binnen = anders dan buiten
    babbelen en lachen

Beperkingen agency

Missen: familiaal contact (buiten ook heel close, moeder versch x per dag bellen)
Missen: eigen ondergoed, kledij, donsdeken

Interview 3, zes februari 2014 (respondent 8)

Achtergrondinformatie: 48 jaar oud, 2 maand in gevangenis Wortel (voordien in Dendermonde) wegens alcoholprobleem, geschiedenis van psychiatrische opnames wegens alcoholprobleem. Actief met euthanasie bezig want gevangenis heeft hem getekend. Laat niemand achter buiten.

Agency:

Tijdsbesteding en beleving:

Eentonig: opstaan – lezen – slapen

Vroeg opstaan omdat het moet voor medicatie

Lezen (= heel belangrijk!) III

Lezen = enige wat hij doet

= vlucht uit realiteit

zich identificeren met hoofdpersoneage

in boek zitten, verhaal wordt werkelijkheid

= kennis opdoen

Boeken uit gevangenisbib want niemand van buiten die boeken kan opsturen

Soms vragen aan bibliothecaris voor boeken uit bib Turnhout

Realistische verhalen waarin zich kunnen inleven

Ook bijbel lezen

Gevoelige, serieuze boeken

Bewuste keuze voor deze boeken

Tijd gaat voorbij tijdens lezen

Zelf boek geschreven

Schrijven als uitlaatklep

Lezen + schrijven = zelftherapie

~~Deelnemen activiteiten~~: want wil niet tussen andere deti zitten

~~Wandeling~~: want dealen en vechten II

Ruimtelijke vormgeving:

Plek opeisen door verhuizen cel (5x op 2 maand tijd)

Cel niet personaliseren indien celgenoten (knn eraan komen)

Cel niet inrichten

Want geen geld steken in iets dat niet van hem is

Want zichzelf niet willen blootgeven

Cel moet wel proper zijn → 2x citaat (p15)

Kuisen, lekker ruiken, bed opmaken, tafel schikken,... gezellig maken

Gebruik media:

~~Tv~~ kijken

Weinig radio: wel een vast programma

Tv en radio = niet belangrijk

Zichzelf zijn:

Hoort niet thuis in gevangenis, want geen gevaar voor maatschappij V = frustrerend

Straf niet aanvaard, veel te zwaar gestraft

Maar half leven

Emoties uitgeschakeld

Veel levensvragen

Zichzelf zijn bij mensen van buiten (JWT, interviewer)

Bij mensen "die ertoe doen"

Zichzelf zijn bij JWT

Zichzelf bij directrice Ruttens want gelooft in hem → citaat (p16)
Zichzelf zijn bij psycholoog van buiten (in vorige gevangenis, van Eclips)
Hart luchten
Zichzelf tijdens interview
Zichzelf zijn aan telefoon met een vriendin
Doet deugd dat hij haar steun kan bieden aan telefoon
Houden van rust en stilte
Mooiste momenten: wanneer lawaaierige cel naast hem nog slaapt → citaat (p15)
Zelfbeschikking over eigen leven: actief bezig met euthanasie
Laat niemand achter buiten
Hekel gekregen aan zichzelf door verandering in gevangenis
Geen zelfmoord want te banaal
In tuchtcel: zichzelf terug trekken, gedachten afsluiten
Rad van tong
Cipiers antwoorden, zich niet laten doen
Sociaal en romantisch (nog steeds) MAAR kijk op maatschappij en de dood = veranderd
Haat tegenover systeem

Situatie interpreteren:

Hoort niet thuis in gevangenis

Rechten kennen en advocaat inschakelen (censoriousness)

Advocaat ingeschakeld tegen gewelddadige cipier Dendermonde
Kwartierchef aangeklaagd wegens niet helpen wanneer zijn licht brandde (licht aan = signaal voor hulpvraag)
Rapportbriefjes geschreven III (enkel indien zeker dat in zijn recht II) (⇔ geen reactie op rapportbriefjes → werkt demotiverend!)
Rapportbriefjes om werking PSD te bekritisieren (half jaar later gelijk gekregen door directie)
Commissie van toezicht geschreven omdat >4u moeten wachten om te knn bellen
Procederen = belangrijk voor zelfbeeld, ongeacht uitkomst
Weten dat tenminste toch geprobeerd
(⇔ geen rechten als deti, rechten bestaan niet in gevangenis)

Privacy

Bellen tijdens avondwandeling, op zijn gemak want alle cellen leeg → Citaat (p7)
Als gordijntje winket toe blijft

Relaties personeel

Niet praten met cipiers III, want...
Cipiers = onbeleefd
Cipiers = uitdagend II
Cipiers = machtsmisbruik
Cipiers = onbeschoft, dus hij ook niet meer vriendelijk, geen aub/ danku → citaat (p12)
Antwoord cipiers op vragen: 'straks' → citaat (p15)
Cipiers Dendermonde = menselijker, toonden interesse → citaat (p14)
PSD= lange wachtlijst
JWT= onderbemand
JWT helpt
Dokter = bondgenoot
Praten met dokter II → hierdoor alleen op cel
Hulp vragen aan dokter indien niet knn slapen door lawaai celgenoten
Hulp vragen aan dokter om niet bij blowende celgenoten te moeten zitten

Geen hulp met reclassering (PSD II, justitieassistent)
PSD pakt telefoon naar mogelijke huurbaas verkeerd aan, waardoor geen kans maken op woonst (rapportbriefjes hiertegen)
directie Dendermonde hem niet op hoogte gebracht dat broer gestorven
directrice Ruttens hem geholpen, geld geleend om telefoneren Dendermonde om financiële zaken te regelen → citaat (p13)
ander directielid zegt: moet verantwoordelijkheid opnemen, vrienden zoeken maar praat over zaken waarover ze geen verstand heeft

Relaties mede-deti

5 cellen op 2 maand tijd, altijd verhuizen wegens problemen met celgenoten II
geen vrienden maken
zware jongens
"voor wat hoort wat -mentaliteit"
haantjesgedrag andere deti = storend
niet ingaan op uitdagend gedrag want dan: tucht, wél zich terugtrekken
niet praten met mede-deti
problemen met mede-deti = dagelijkse kost
VB celgenoot heeft telefooncode gestolen en belkrediet opgebruikt
cel niet uitkomen want niet tussen "dat krapuul" willen lopen
alleen willen zijn, rust
zichzelf in cel terugtrekken, geen contact andere deti
geen respect
mede-deti = uitdagend → citaat (p8)
door winket kijken, roepen, stampen tegen celdeur ('gekooïd dier voelen')
lawaaierig, luide muziek

Beperkingen agency

Gevangenis = ~~zijn wereld~~ (haantjesgedrag en uitdagend gedrag andere deti)
beleefd en onderdanig naar celgenoten toe (vragen: mag licht aub aan?)
zichzelf wegcijferen, zo min mogelijk celgenoten storen
geen identiteit, want altijd rekening houden met celgenoten
vragen of licht aub aan mag, verplicht worden om tot 's avonds laat series mee te volgen/ horen op tv
zichzelf niet kunnen én mogen zijn
wraakzuchtig en haatdragend geworden
racist geworden
gevangenis verandert je, of je nu wil of niet
gevangenis heeft hem getekend → nooit achter zich knn laten
niet als gezond persoon naar buiten
systeem zet aan tot recidivisme
geen reactie op rapportbriefjes
ooit geslagen door deti in douche, gemeld en er wordt niks aan gedaan
frustratie over onzekerheid VLV-datum
ivm luidruchtige celgenoten: watten in oren steken, zichzelf kalmeren, naar buiten kijken
zelfs geen privacy op toilet want tijdens appèl moeten zwaaien zodat cipers hem zien
zit wel op cel alleen maar toch geen privacy
niet mee kunnen met ritme langgestraften (al aangepast aan gevangenis)
nood om met iemand te knn praten
affectie missen

Interview 4, zes februari 2014 (respondent 9)

Agency

Tijdsbesteding –en beleving

Tijdsbesef

Bezig met datum ET

Niet echt aftellen,

Wel rekening houden data ET en VI

Relativeren detentie, detentie = iets tijdelijk

Lezen II

Boeken uit gevangenisbib

Uitgebreid assortiment bib

Boeken besteld

Schrijven

Enkel indien noodzakelijk

Geen voorstander van bellen, maar doet 't wel

Nooit vervelen

~~Slaap~~ om tijd te verdrijven

2x/ week fitness

pc-cursussen (Excel en Word)

herleest en studeert deze op cel = bezigheid

deelname aan activiteiten (filmbesprekingen, optreden)

zou graag voordrachten over interessante onderwerpen hebben

wandeling

niet puur om contacten te leggen

wachtlijst keukenwerk

werk = buiten ijverige werker, lange werkdagen, constant bezig

belangrijk om

fysiek bezig blijven II (=gezondheidsfreak plus vroeger ook veel beweging)

tijd te laten voorbij gaan

verdienen → niet financieel afhankelijk van buiten

indien keukenwerk: mogelijkheid tot initiatief nemen

zich opgegeven voor overlegorgaan gedetineerden maar zit nog niet lag genoeg hiervoor

Ruimtelijke vormgeving

Wortel = Roll's Royce vd gevangenis

Nieuwe C-blok: mooie nieuwe infrastructuur

Vorst: verouderd plus stervormig: wel gevangenisgevoel → citaat (p7)

Geen foto's want nooit voor foto's geweest

Niet echt een 'thuis' buiten → is overal 'thuis' (⇔Zich in gevangenis nooit thuis knn voelen)

Gevangenis wel als 'thuis' zien want kan niet anders

Gebruik media

Veel lezen

Tv: kijkt mee met celgenoot

Overeenkomen tv-programma's

Aankopen kantine

Weinig nodig
Enkel vers fruit en groenten

Zichzelf zijn

Kan zichzelf zijn tegen celgenoot en tegen mede-deti
Klik maken in hoofd
Makkelijk inslapen
Geen probleem met gevangeniskledij

Gewoontes

Moelijk om gewoonten van buiten verder te zetten wegens strak schema en weinig ruimte (buiten altijd bezig, veel beweging)
Nieuwe gewoonte: fitness, dit buiten verderzetten

Situatie interpreteren

Relativeren van detentie (reeds vanaf begin detentie)
Situatie filosofisch opnemen
Relativeren ook buiten
Detentie had hem 20j geleden moeten overkomen, goeie les
U gefrustreerd voelen over straf helpt niet
1^e detentie-ervaring (Vorst) = heel anders
weten dat niet lang zal duren want lichte feiten
frustrerend: 2x bij verstek veroordeeld, dus maximumstraf
→ verzet aangetekend maar geen resultaat
frustrerend: wegens gebrek aan transport van gevangenis naar rechtbank: opnieuw bij verstek veroordeeld
Belgische justitie = slecht in vgl. met Nederland

Privacy

Liefst monocel want dan écht doen wat hij wil, geen rekening houden maar toch niet verhuizen want = van nul terug beginnen, weet niet bij wie je dan terecht komt

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Als ooit problemen: chef rechtstreeks erop aanspreken
Rapportbriefje

Vooruitzichten

Zicht op woonst + werk

Relatie personeel

Personeel =/= de vijand
Cheffen niks kwalijk nemen
= niet cheffen hun fout dat hij hier zit
goeie band met cheffen
respect voor cheffen
instrumentele relatie met cheffen: vriendelijk zijn = iets gedaan krijgen
cheffen= onjuiste informatie over combineren van werk met cursus
cheffen= afzonderlijk hun best doen maar briefing tussen cheffen → citaat (p16)
= soms moeilijk en frustrerend als deti.
Zich gedragen tegen cheffen = positief advies SURB
goede lerares computercursussen

Goed contact JWT
JWT helpt écht
JWT komt beloften na

Relatie mede-gedetineerden

Celgenoot = vriend

Praten met celgenoot

Begrijpen elkaar

vertrouwen

Formulieren vertalen voor celgenoot

Met niemand problemen

Nog nooit problemen celgenoten want past zichzelf aan

Met iedereen praten maar niet alles zeggen

Alleen persoonlijke dingen tegen celgenoot/ mensen die je tijdje kent

Praten = met vrienden, andere deti = kennissen

Veel macho's

Beperkingen agency

Lange wachtlijsten voor werk in Wortel

Kiezen tussen werken of cursus, niet beiden doen

Weinig mogelijkheden om zelf initiatief te nemen

Dagindeling kan je zelf niet kiezen

Missen

Vrijheid

Uiteten gaan met vrienden

Druk bezig zijn van drukke job

Relatie kapot door gevangenis

Fysiek contact

Maar omstandigheden in gevangenis nodigen niet uit om fysiek contact dagelijks te missen

Interview 1, tien februari 2014 (respondent 10)

Monocel, werkt, overlegorgaan, reeds meermaals in Wortel gezeten. Té gewend aan gevangenis, angst voor buiten.

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Iedere dag = zelfde

Saaï bestaan

Tijd trager

Ritme aannemen, alles trager doen

Niet meer aftellen

Leven van dag tot dag

Werkt in fitness

Zowat alle jobs gedaan

Knn doen wat hij wil

Geld (knn opsturen naar buiten)

Van cel zijn

Bezig zijn

~~Cursussen~~

~~In-groep-functioneren~~

Opruimen cel

Lezen

Tv

tekenen

uitslapen

~~wandeling~~

werk overlapt

bezoek om 2 weken

~~telefoneren~~

te duur

brieven schrijven

naar vriendin, familie

schrijven indien zich slecht voelen

overlegorgaan

om op hoogte te zijn over voorstellen

realistische voorstellen formuleren

“weet hoe cheffen werken”

naar kleine voorstellen raad geluisterd → (citaat p 11)

Ruimtelijke vormgeving

Wortel: alles gelijkvloers → voelt niet als gevangenis aan → (citaat p 6)

Minder ambetant en agressief zijn

Gebruik media

Lezen

Uit interesse

Ontsnappen, in het boek zitten

Krant

Tijd doden

Weten wat buiten gebeurt

tv

kantineaankopen

te duur
bestellingen komen niet toe

Zichzelf zijn

Nooit zichzelf knn zijn
Bij niemand terecht knn → alles opkroppen

Situatie interpreteren en vergelijken

Meermaals in W gezeten
Knn vergelijken → vroeger beter in W
Minder deti = minder spanning
Cheffen meer door vingers zien
Nu: minder zaken op cel mogen hebben

Privacy

Privacy op monocel
Op cel = thuis zijn

Institutional edgework

Aan regels houden: geen illegale zaken binnensmokkelen via bezoek
Wel eten
Joint roken

Rechten kennen en advocaat inschakelen

overlegorgaan

Vooruitzichten

angst voor buiten (gevangenis = geruststellend, te fel aangepast aan gevangenis)

Relatie personeel

Onderhandelen cheffen, aan andere chef vragen
Weten aan welke chef wat vragen
Instrumenteel vriendelijk tegen cheffen
PSD: wachten (↔ vroeger: bij problemen afspraak vragen, bij PSD terecht knn)
Niemand met wie knn praten
Veel wachten maar niet opjagen want heeft geen zin
Psychiater gaan = zinloos want weet volgende afspraak niet meer wie je bent
JWT kent dossier niet → kan vragen niet beantwoorden

Beperkingen agency

Missen: rust, moment om dag rustig af te sluiten, om hoofd leeg te maken

Interview 2, tien februari 2014 (respondent 11)

Geen contact meer met familie

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Elke dag hetzelfde, WE = zelfde als weekdag (werkt niet)

Tijd veel trager want veel tijd op kleine cel zitten

Niet aftellen

Want geen zicht op einde

Van dag tot dag

Niet aan buiten denken

Toch bezig zijn met reclassering → citaat (p 2)

6u30 opstaan voor medicatie

tv

lezen

schrijven

slapen

's avonds heel vroeg

overdag paar uur

tijd

om piekeren

kaarten met celgenoot

te veel op cel zitten, maar erbij neergelegd

maar toch opluchting indien paar uur moeten wachten op diensten om erna terug

op cel te zitten

kuisen → citaat (p 8)

proper

tijd

wandeling (1x/ d)

andere mensen zien

efkes buiten

fitnessen

sociaal contact

laatste wandeling overslaan want wil slapen

ingeschreven voor spinning (⇔ maar wachtlijst)

~~cursussen~~

cursussen al genoeg gedaan in vorige detenties

wel interesse in computercursus maar weet niet of bestaat in W

activiteiten

wel graag meer crea! → citaat (p 9)

medicatie

heel vroeg innemen → vroeg slapen → tijdsverdrijf → citaat (p 1)

Ruimtelijke vormgeving

Cel niet inrichten want mag niet

Foto's want heeft hij niet

Gebruik media

Tv

Tijd

Series volgen

Radio
Nieuwsberichten
Lezen
Tijdschriften
Dvd's en cd's huren in bib
Voldoende keuze in bib

Kantine-aankopen:

Ieder voor zich, niet delen

Zichzelf zijn

Kan zichzelf zijn, zichzelf blijven
Gevoel van vrijheid volledig kwijt
Meer op gemak op cel → trainingsbroek knn dragen = beetje vrijer voelen II
Wandeling = zich vrijer voelen
Geen problemen met gevangenisuniform

Gewoontes

Situatie interpreteren en vergelijken

Veranderd met ouder worden: vroeger opstandig (tegen cipiers), nu rustig
Drugsverslaafen horen niet thuis in gevangenis

Privacy

Meer op gemak op cel
Fijn als celgenoot eens weg is → citaat (p 6)
Ander bewust alleen laten wanneer die moeilijk heeft, VB door extra keer te gaan wandelen → citaat (p 6)
Niet aan elkaars spullen komen → citaat (p 6-7 mijn privé)
Geen privacy, tenzij op toilet
Zich erbij neergelegd
In A'pen: meer privacy gekregen door in keuken te gaan werken en op die manier monocel

Institutional edgework

Eens ingaan door systeem door rapen open te zetten en eens te roepen en te vloeken → citaat (p 7)

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Indien niet correct behandeld door cheffen: op de man af zeggen
Assertief tegen cheffen
Indien chef gewelddadig=> niet terugvechten want tucht, wel advocaat inschakelen
Voor banale problemen cheffen: naar directie
Rechten kennen door advocaat, via directie, PSD, JWT, aalmoezenier,... + uit reglement

Vooruitzichten

naar vrijheid toe leven, reclassering regelen
niks om naar uit te kijken
alleen gaan wonen

Relatie personeel

Niet naar deti omkijken, niet bezig met deti II
Cheffen vergeten dingen
Cheffen weten niks → citaat (p 9)
Doorgeven rapportbriefjes = problematisch

Afhank van manier waarop je iets vraagt/ zegt w er naar je geluisterd
Heel systeem: directie, JWT: deti aan lot overlaten
Werking van diensten = laks III
Weinig info over aanbod cursussen
Vriendelijk tegen cheffen maar niks persoonlijk vertellen
PSD doet best maar
    Niet vertrouwen
Psychiater:
    Niet mee praten want deelt enkel medicatie uit
JWT: niet mee knn praten want enkel papierwerk

Relatie mede-gedetineerden

Liever monocel maar "kan niet alles willen"
Overeen met celgenoot
    Vertrouwen
    Praten persoonlijke dingen maar celgenoot kan toch niet helpen
    Rekening houden elkaar
    Elkaar af en toe eens alleen laten
Indien problemen celgenoot: verhuizen
Liever afgezonderd, op zichzelf
Geen vrienden
    Vertrouwen
    Roddelen
Wel 1 vriend = kennis van buiten
    Geschreven om met vriend op cel te knn

Beperkingen agency

Missen: vrijheid; gaan en staan waar wil, doen wat wil, eten wat wil → citaat (p 5)
Nood aan meer hulp ivm vrijlating → citaat p 13

Interview 3, tien februari 2014 (Respondent 12)

Werker, duocel, familieman (mist familie erg), bezig blijven

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Dag indelen

Ochtendritueel: opstaan, koffie, tv kijken, bed opmaken

Werk!

Bezig blijven

Op den duur → routine zoals buiten (vooral op weekdays)

Weekend: uitslapen

Slapen als tijdsverdrif

Uitkijken naar kleine dingen VB wandeling, bezoek

Naar bezoek toe leven: trainen, op eten letten, extra aandacht voor uiterlijk

Niet aftellen om teleurstelling

Niet te fel hopen op VI, ET,...

Tegen iedereen buiten straf einde als datum zeggen

Aanvaarden dat in gevangenis → op dat tempo leven, meedraaien in systeem

Werken

Belangrijk qua moraal

Belangrijk naar buiten toe

Uit uw cel zijn

Bezig zijn

Dagen zonder werk = lang

Weekend = aanpassen in begin

Buiten altijd weggaan, hier niet

Wandeling

Uitkijken naar wandeling

Sporten

Sporten

Fitness + wandeling

als uitlaatklep II

Tv kijken

Bellen

Familie (belangrijk dat alles = ok met hen)

Een vriendin

Bezoek

Veel = steun

Ruimtelijke vormgeving

Foto's familie, vrienden, feestjes, vakanties,.. + kerstkaarten

Properheid cel, wijst celgenoot erop indien niet proper

Afspraken maken celgenoot kuisen → citaat (p 7echt heel proper)

Merksplas: slechte staat cellen → deti = opgefokt, haatdragend → citaat (p 11)

Gebruik media

Tv

Verveling

Lezen

Interesse

Tijd

radio

kantine- aankopen

te beperkt qua bepaald eten en sportsupplementen
loon besteed aan eten, jleren,...

Zichzelf zijn

Aan -en uitknop om niet meer aan buiten denken IIII → citaat (p1)

Gevangenis breekt u, maakt relatie kapot

Zichzelf niet kwijt, juist beter leren kennen

Onzeker door gevangenis, schrik voor stigma (detentieverleden aan baas verteld → ontslagen)

Hierover met niemand praten, dichtklappen, opkroppen

Niet meer weten hoe reageren op anderen → citaat (p 8)

Zichzelf blijven; zichzelf niet anders/ beter voordoen

Zichzelf tegen kalme celgenoot, andere deti op afstand houden

Bij problemen: bij niemand terecht knn, alles opkroppen II

Moeilijkste momenten: kerst en nieuwjaar (familiemens, familiefeesten missen) III

Zichzelf niet in Merksplas want houding cipiers → deti houding aannemen: laat mij met rust

Voelt zichzelf geen nummer in W, in Merksplas wel, door regime → citaat (p 15)

Zich minst in gevangenis voelen: na goed bezoek eens knn lachen → citaat (p 12)

Zich sterk tonen bezoek: verzorgd overkomen, altijd lachen, zo positief mogelijk → citaat (p 13)

Gewoontes

Buiten: zeer sportief, binnen: sporten op wandeling en op cel → binnen: mist uitdaging, mist om iets te knn uitblinken

Buiten: heel actief

Buiten: geen tv ⇔ binnen wel uit verveling

Iedere zondag vaste routine

Buiten: graag schaken, binnen: in eerste cel: celgenoot schaken tot 's nachts

Missen om even vaak te knn sporten als buiten

Familieman → familiefeesten missen

Binnen: beginnen lezen → verderzetten buiten

Situatie interpreteren en vergelijken

Relativeren, beseffen dat detentie = tijdelijk

Mentaliteitswijziging: familie zien wenen = beseffen crimi moet stoppen

"wacht maar tot ik buitenkom" → dan zich bewijzen

gefrustreerd na Merksplas

frustratie detentie: wegens miscommunicatie met justitieassistent: 10 maanden

voorwaardelijk werden definitief

regime doet veel

wat helpt: straf aanvaarden + idee dat ge leven hebt buiten, iets om naar uit te kijken

indien korte straf → geen inzicht → hervallen

indien gevangenis met veel kennissen → geen inzicht → hervallen

Institutional edgework

In Merksplas: tegenwerken op alle mogelijke manieren tegen cheffen die deti uitdagen, geweld gebruiken,... (⇔ nu: meewerken want cipiers andere houding)

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Weet niet welke rechten want interesseert niet

Niet over zich laten lopen door personeel, voor zichzelf opkomen

Geen advocaat inschakelen, wel "blijven bokken"

Situatie interpreteren en vergelijken

Geen streng regime, Wortel = Centerparks gevangenis

Veel activiteiten VB festival,... → deti daardoor kalmer

Maar: blijft een gevangenis

W = goed qua eten, sfeer, activiteiten, hygiëne, bezoek

Bezoekuren = tot laat zodat bezoek geen verlof moet pakken

Merksplas = slechter qua personeel, hygiëne, bezoek, activiteiten

Neergelegd bij straf

Aanvaarden dat in gevangenis en dan op dat tempo leven

Vooruitzichten

uitgang: familie bezoeken

= efkes weg zijn

indien relatie= direct vertellen over detentieverleden

van nul beginnen, nieuw werk, verhuizen, contact verbreken met foute vrienden

wil iets van zijn leven maken, ouders fier maken

gezinnetje stichten, normaal leven

niet fel hopen op ET, VI,...

voornemens: veel sporten, verloren tijd familie inhalen

Relatie personeel

Komt overeen personeel (⇔ niet in verleden: in Merksplas: constant tegenwerken door houding cipiers)

Cheffen: goed meevallen in W ⇔ Merksplas: haantjesgedrag cipiers, uitdagend

Personeel niet moeilijk maken, zij doen ook maar hun job

Onder de radar blijven → citaat (p 4)

Respect geven = respect krijgen

Mentaliteit cheffen doet veel

Niet streng

Cheffen = vriendelijk

Goeie sfeer

Cheffen= lossier → deti ook kalmer II

Relatie mede-gedetineerden

Veel testosterongedoe tss gedeti

Op zichzelf

Niet in zijn kaarten laten kijken

Goed overeen met kalme celgenoot

Geen vriend, wel hart luchten

Praten, maar niet over alles → citaat (p 9 gewoon, echt puur ge kent)

Andere deti op afstand

Geen vrienden → citaat (p3)

Niemand vertrouwen

Enkel deti vertrouwen indien hij weet waarvoor die zit → citaat (p 6 moederfiche)

Deti = kalmer in W ⇔ Merksplas: opgefokt door uitdagende cheffen

Beperkingen agency

Missen: alledaagse dingen → citaat (p 5 wat dat die als normaal zijnde neemt) II

Missen: familiefeesten

Missen: eigen kledij → citaat (p 14 iets van mijn eigen)

Interview 1, vijftien februari 2014 (respondent 13)

Werkt, op duocel, geen activiteiten. Wandeling = belangrijk. Nog geen zicht op vrijkomen

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Tijd trager

Leven van uur tot uur en van dag tot dag

Elke dag = anders; ene dag wel stress, andere niet

Weekend: dagen duren lang

Slapen tot 12u

Werken

Tijd passeren

Eens van cel zijn

Geld verdienen → voor kantine en sparen

Niet graag doen want altijd hetzelfde

Geen activiteiten (want overlappen vaak met werk, 's avonds activiteiten)

Niet veel doen op cel II

Zou liever iets te doen hebben op cel → tijd sneller

Slapen

Uit verveling

Om niet na te denken, ontsnappen (zie resp ?)

Liggen op bed of zitten op stoel

Tv kijken

Wandeling = belangrijkste moment dag → citaat (p1)

altijd

Uitkijken naar wandeling II (enige moment waarnaar uitkijken)

Buiten zijn

Andere mensen zien II

Bezoek 2x/ week

Uitkijken naar bezoek, maar best niet te fel aan denken

Soms brieven schrijven naar vriendin

Bellen: dagelijks

Belang contact buiten

Niet naar vrienden bellen want vertellen wat aan 't doen → vrijheid missen →

citaat (p8)

Wel zelf beslissen: wandelen of niet

Joint + medicatie

Tijd sneller + Knn slapen

Ruimtelijke vormgeving

Foto's van familie

Posters want mag niet

Gebruik media

Tv kijken

Uit verveling

Afspraken met celgenoot over wat kijken

Radio

Cd's uit bib

Zichzelf zijn

Praten over problemen met bezoek

Op cel zichzelf

Op monocel wsl nog meer zichzelf

Zich niet thuis voelen op cel
Op wandeling niet zichzelf → sterk moeten zijn
Tijdens bezoek meer zichzelf
Liever eigen kledij dragen want = meer zichzelf dan

Gewoontes

Muziek luisteren (maar = buiten beter)

Situatie interpreteren en vergelijken

Buiten vergeten aan iets anders denken II → citaat (p4)
Neergelegd bij straf (↔ vroeger niet: hele tijd nadenken → tijd trager)

Privacy

Geen, want privacy = doen wat je wil en gaat niet in duocel
Bezoek = beetje privacy maar beperkt want mensen rond je

Institutional edgework

Meestal aan regels houden maar af en toe joint roken
Smokkelen via wandeling of bezoek
Joint roken want buiten ook + tijd sneller

Situatie interpreteren en vergelijken

Belangrijkste criterium om gevangenis te beoordelen: werking PSD → daarom hier niet tevreden

Wortel: geen PSD
Merksplas: goede PSD, direct over dossier knn praten
Hoogstraten: PSD veel negatief advies

Tijd ging sneller in arresthuis

Indien niks te doen: naar dokter gaan en paar u blijven zitten/ naar directeur gaan → citaat (p2) (zie ook resp 3: naar directie gaan ofzo = hoogtepunt dag)

Vooruitzichten

dagelijks denken aan hoe buiten aanpakken
helemaal anders doen

Relatie personeel

Personeel = niet met deti bezig

PSD = lange wachtlijst

Geen hulp reclassering

Personeel niet kwalijk nemen, doen ook maar hun job

Vriendelijk zijn = iets gedaan krijgen (instrumenteel)

Niet vertrouwen

Directie= niet alles vertellen, drugsprobleem verzwijgen want kan tegen u gebruikt worden → citaat (p6)

Op tijd komen als deti → goeie indruk

Relatie mede-gedetineerden

Liefst met >2 op cel: want dan knn praten

In Merksplas: grote zaal, altijd wel iemand met wie knn opschieten

Monocel: tijd gaat niet vooruit

Paar u/ week alleen op cel = goed, constant alleen niet

Niet alles zeggen, niet over privé → citaten (p3 telkens als ge vertelt over uw privéleven, op den duur dan weet iedereen dat)

Geen vrienden

Mag niet voor buiten

Beperkingen agency

Missen: alles; vriendin, vrijheid, werk

'vrijheid': doen wat ge wilt, gaan en staan waar ge wilt.

Alles w voor je beslist → citaat (p3)

Interview 2, vijftien februari 2014 (respondent 14)

Illegaal, Europees aanhoudingsbevel voor Duitsland, monocel, fatik.

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Tijd gaat snel II

Werken (fatik)

Maakt detentie makkelijker

Meer vrijheid, constant van cel → citaat (p1 niet achter deur zoals anderen)

Met geld: burgerlijke partij betalen II = voornaamste reden om te werken

→ goeie indruk bij SURB

Tv kijken

Lezen

Bellen: dagelijks

Beslissingen nemen kan, maar binnen de regels maar niet alles knn doen wat hij wil, regels volgen

Ruimtelijke vormgeving

Cel hing vol posters (⇔ nieuwe regel: mag niet meer)

Was toen geen 'cel' → citaat (p5)

Propere cel!

Gebruik media

Tv

Tijd passeren

Niet nadenken

Boeken

Tijd

Dvd

tijd

Zichzelf zijn

Kan zichzelf niet goed voelen in detentie

Persoonlijke spullen: schoenen, training, jogging

Gewoontes

Privacy

Weinig privacy

Zelfs niet op toilet

Want zichtbaar vanuit winket

Institutional edgework

Dagen dat geen douche is: moet hij douche kuisen ⇔ nog wat langer blijven liggen in bed, "ik doe het straks wel"

Soms snel snel taakjes afhandelen

GSM in vorige detentie

Tijd sneller dankzij internet, facebook

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Kent enkele maar niet alle rechten

Via personeel of mede-deti

Zou evt advocaat inschakelen, maar niet voor alles

Situatie interpreteren en vergelijken

1^e week = moeilijk want piekeren + geen geld

→ moeten stoppen met roken wegens geen geld voor sigaretten
niet nadenken ⇔ kan niet vergeten dat hij in gevangenis is
door strak tijdschema

mentaliteitswijziging: niet meer met foute vrienden optrekken

Vooruitzichten

toekomst plannen
gezin stichten

Relatie personeel

Cheffen zien je louter als crimineel (⇔ maar maakt hem niet zoveel uit)

Nooit problemen personeel

Vriendelijk tegen hen → zij vriendelijk tegen hem

Selecteren: aan welke chef wat vragen?

Relatie mede-gedetineerden

Geen vrienden

Want deti heeft twee gezichten

Wel respect

Praten, maar niet over alles

Beperkingen agency

/

Interview 3, vijftien februari 2014 (respondent 15)

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Tijd trager want niks te doen op cel (⇔ ondanks veel uit cel: weekdays)

Alle dagen hetzelfde (⇔ ondanks cursus week en niks weekend)

Toch: weekdays goed vooruit door cursus

WE: tegen op zien

WE: slapen + lezen, om tijd sneller

Telt dagen af (⇔ andere resp)

Toch niet te veel aan buiten denken want = zichzelf zot maken

Fietsenatelier

= graag doen

zijn ding in kwijt knn

zichzelf meer zijn

cursus powerpoint gevolgd

in Dendermonde: cursus solliciteren VDAB

= graag doen

muziek luisteren

lezen

bellen: soms

schrijven: 1x/ week naar vader

uitkijken naar post

tekenen

strips natekenen

op muren cel (buiten ook)

verveling

plezant voor volgende

~~bezoek~~ want ver van huis

in Dendermonde wel bezoek

uitkijken naar bezoek

wandeling: want beu → citaat (p 6)

in begin wel meer wandelen

activiteiten!

Eerste om zich in te schrijven

= plezant + tijd doden

aanvraag zelfstudie (⇔ gaat niet want niemand kan boeken bezorgen)

Ruimtelijke vormgeving

Naaktfoto's Playboy voor wat bloot (⇔ storende regel: geen foto's aan muur)

Zich niet thuis voelen

Op celmuren tekenen

Gebruik media

Tv

Simpsons kijken

In Dendermonde: filmnet, mist hij nu

tijd

Radio

Veel (buiten ook muziekliefhebber)

Lezen

Non-fictie

Gedachten verzetten om piekeren

Kantine aankopen

Voldoende keuze

Zichzelf zijn

= kunnen doen wat buiten: wandelen hond, bier drinken,... → citaat (p3)

wel zichzelf op fietsenatelier

belangrijkste momenteel: gemotiveerd blijven om cursus vol te houden II → premie om sigaretten en tv knn betalen (geen financiële steun buiten) ook al moeilijk om vroeg op te staan

op bepaalde vlakken zichzelf: VB lezen, muziek, op andere vlakken niet: autorijden, wandelen, vrijheid om gaan en staan waar wil

geen probleem met gevangenisuniform

integendeel= iedereen zelfde kledij → snobisme voorkomen

onderscheid met andere deti: weinig naar wandeling

wil uniek zijn (tattoos)

onderscheid andere deti: lezen en tekenen

Gewoontes

Veel koffie drinken (↔ buiten niet!)

Veel roken

Uit verveling

Tekenen op muren

Situatie interpreteren en vergelijken

Belangrijkste criterium om gevangeniservaring te beoordelen: ontvangen bezoek (daarom gevangenis dichterbij huis = beter dan W)

Privacy

Samen douchen → geen privacy

Toilet = achter gordijn → ook geen privacy

Op monocel meer privacy maar niks voor hem

Institutional edgework

Zich aan regels houden, anders tucht

Wel: naar aalmoezenier gaan om daar te knn bellen met vader, niet per se voor gesprek

→ citaat (p 6)

Persoonlijke dingen vertellen tegen aalmoezenier

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Indien problemen personeel: schrijven directie

Geen advocaat inschakelen

Rechten kennen door reglement

Indien cheffen vergeten dat cursisten mogen douchen; chef alert maken erop → citaat (p 10)

Situatie interpreteren en vergelijken

Indien mogelijk transfer naar Beveren: gaan

Want telefoon op cel, internetcircuit

Frustrerend: gebruikt niet in gevangenis en moet van PSD toch afkicken

Als jongere in gesloten instelling gezeten

Vergelijken: overdag leefgroep, verplichte activiteiten, 's avonds alleen op cel.

Was ook niet plezant maar beter wegens leefgroepen, ontspanningsmogelijkheden zoals biljart, ping pong,...

Meer privacy want eigen kamer

Frustrerend dat geen inspraak over transfer naar W, liever in Dendermonde gebleven

Bezoekstransfer naar dendermonde aangevraagd maar geen reactie

Vooruitzichten

na detentie: opname psychiatrie

uitkijken hiernaar want tenminste uit gevangenis

niet te veel aan buiten denken

= zichzelf zot maken

= niet weten at te wachten staat dan

verhuizen om uit slecht milieu blijven

niet nog eens naar gevangenis

werk: misschien iets met diploma fietsenatelier

op eerlijke manier geld verdienen

Relatie personeel

Cheffen = niet te vertrouwen, want doen ook maar hun job

Dendermonde= cipers beter kennen = beter

Meewerken met personeel om zo snel mogelijk buiten (cf **link literatuur Crewe:** gewoon tijd uitzitten)

Cheffen: aanspreken met 'chef', niet persoonlijk mee w. → citaat (p 6)

Toch altijd andere cheffen → niet persoonlijk mee worden

Cheffen behandelen hemrechtvaardig: nooit celcontrole

Aalmoezenier: vooral om te bellen met vader, niet zozeer voor gesprek

PSD: te eerlijk tegen geweest over druggebruik → eigen nadeel

Schrijven PSD om verslag opvragen

JWT: moeite doen om activiteiten organiseren VB bingo, comedy,...

Directie: niet voor 't minste ernaar toe

Indien problemen met personeel wel schrijven

Relatie mede-gedetineerden

Liefst 2 op cel: anders niemand om praten → piekeren

Liever niet met 5 op cel want: nog minder privacy

Grotere kans niet overeenkomen met iemand

Goed overeen celgenoot want = ook muziekliefhebber

= vriend, vertrouwen

praten

Eerder oppervlakkig contact, elkaar plagen

Goed overeen met cursisten fietsenatelier

Beperkingen agency

Mist vader-zoon momenten op café

Interview 4, vijftien februari 2014 (respondent 16)

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Tijd staat stil

Feestdagen niet meemaken

Soms snel (als je je bezigheid hebt), soms traag

→ daarom knop omdraaien, buiten bestaat niet

Werken

Belangrijk want ~~financiële steun~~ buiten

Belangrijk want zonder dagbesteding: mentaal achteruit gaan, anti-sociaal w.

= zich amuseren

Zelf werkuren bijhouden

Met loon: kantine + geld storten aan vriendin

Cursus vaderschap in gevangenis gevolgd

Even van cel zijn

Attest voor SURB

Agressiebeheersingscursus (in Dendermonde)

Ook voor attest SURB gevolgd maar attest niet gehaald wegens transfer naar W

Sporten

Op wandeling

Op cel: pompen

2x/ week fitness

energie kwijt knn, zich afreageren

bezig zijn

iets aan hebben

belangrijk!

“als je wil kan je tijd goed besteden” → citaat (p 1)

minder tijd op cel dan bvb in Brussel

daar organisatie activ niet mogelijk → 23/24 op cel

meestal deelnemen activiteiten (bingo, optreden etc)

eens van cel zijn

slapen

tijd

naar katholieke én protestantse eredienst

uit cel zijn

praten

niet aan buiten denken, buiten bestaat niet → citaat (p 2)

medicatie, xanax

om beter met detentie omgaan + pakt buiten ook

weinig bezoek

Wortel = afgelegen

Zoon missen

→ daarom ervoor gekozen om geen bezoek meer te ontvangen en ip af en toe brieven te schrijven

schrijven:

1^e jaar detentie veel, nu minder, is uitgepraat

Ruimtelijke vormgeving

Geen foto's ophangen

Doet aan buiten denken → stress

Belang orde en netheid op cel

Alles zeer ordelijk → weten wanneer celcontrole geweest → citaat (p 21)

Perceptie ruimte: geen stervormige gevangenis, geen centrum in het midden → doet

minder denken aan gevangenis II → citaat (p 19-20)

Gebruik media

Tv

Maakt ongerust over buiten VB dingen op nieuws
Dvd's lenen in bib

Zichzelf zijn

Zich nooit goed voelen in gevangenis

Machteloos voelen, niet op zijn plaats in gevangenis II

Geen probleem gevangenisuniform

Dragen eigen kledij = nutteloos in gevangenis

Zichzelf zijn, bij momenten

Altijd wel beetje jezelf blijven → citaat (p 18)

Detentieschade of niet = afhankelijk van persoonlijkheid

Toch: moeilijk om zichzelf te zijn, initiatief te nemen → citaat (p 19)

Zich niet laten gaan, eigen trots houden → citaat (p 19)

Gevangenis je niet laten kraken

Gewoontes

Harde werker buiten, binnen ook werken

Privacy

Andere privacy dan buiten

Privacy = met goeie celgenoot zitten

Invulling 'privacy': apart toilet, beetje afgezonderd

Celgenoten elkaars ruimte respecteren, uit elkaars kasten blijven

Institutional edgework

Van uitgang 5m weggebleven, niet teruggekeerd van UV, nadien op eigen initiatief zich terug gaan aanmelden bij gevangenis

Zou geen GSM op cel willen want

= zichzelf gek maken

alcohol stoken op cel

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Zijn gedacht zeggen tegen chef → citaat (p 17)

Rechten kennen via reglement en mede-deti

Situatie interpreteren en vergelijken

Regime gevangenis bepaalt veel → elke gevangenis = anders

Hij niet enige met problemen, voor naastbestaanden = ook moeilijk

Niet op zijn plaats in gevangenis IIII, te zware straf

Knop omdraaien, neerleggen bij straf, gedachten verzetten

NDL systeem = beter, deti weten wanneer vrijkomen

Onlogisch dat deti die einde straf doen, niet w opgevolgd

Moeilijkste = 1^e maanden van lange straf indien enkel korte straffen gewend

Moeilijk om dragen besef alle feestdagen alleen

Wortel = goed in vergelijking met Brussel → citaat (p 18)

Bxl = slecht op hygiëne, was, personeel, cellen in slechte staat

Vooruitzichten

proberen vroeger vrij te komen, geen straf einde

voor vriendin en zoontje

Meewerken omdat SURB zegt, zomaar volgen wat SURB zegt maar er zelf niet van overtuigd zijn, om opleiding te hebben, niet zo zeer uit interesse

Werk vinden vanuit gevangenis = moeilijk

Nooit weten wat te verwachten van SURB

SURB soms onrealistische verwachtingen
Residentiële behandeling maar geen instelling die hem wil
Behandeling voorstellen bij psychiater bij wie je niks terugtrekt van
ziekenkas

SURB baseert zich op PSD verslag, kent je niet II
Plannen maken

Relatie personeel

Cheffen= vriendelijk

Zeker ivgl Brussel: daar vertikken cheffen om NDL te spreken

Geen problemen met cheffen

Cheffen weten wat ze bij wie knn proberen

Cheffen = verkeerde info geven over consultatie tandarts

Douchen loopt in't honderd

Afhankelijk van goodwill cheffen voor organisatie sport

Als sportchef ziek → geen cheffen die activiteit willen verzorgen

Aalmoezenier: praten

Morele consulent: zijn zeg doen

Directie = belangrijke rol in detentie-ervaring

Relatie mede-gedetineerden

Geen vrienden, wel 'kennissen'

Soms praten op wandeling, maar steeds in herhaling vallen, gesprekken tss deti = altijd over hetzelfde

Wel goed overeen celmaat

Elkaar gewend

Praten

Uitdagen → zich verdedigen, vechten, op zijn plaats zetten

Deti moeten respect hebben voor elkaar

Minder privacy op 5persoonscel = moeilijk

Beperkingen agency

SLO van diefstal/ inbraak door detentie (cf andere respondenten zeggen ook), huis leeggeroofd terwijl hij in detentie

Beperkte financiële middelen → postzegel hergebruiken → citaat (p 12)

Moeilijk: zoon niet zien opgroeien vanuit gevangenis

Interview 5, vijftien februari 2014 (respondent 17)

Reeds een jaar in Wortel, duocel, fietsenatelier (samen met celgenoot), liever op zichzelf.

Agency:

Tijdsbesteding –en beleving

Dagen traag voorbij maar terugkijken op detentietijd, dan snel gegaan

Tegen weekend opzien want niks te doen

Tenzij fitnessen op cel, tv, muziek

1^e maanden had niks te doen

daarna werk: 2x/ week in kantine maar te weinig

nu: fietsenatelier

= heel goed want

uit cel II

geld verdienen

handig voor buiten → attest

interessant

uitkijken naar

weinig keuze activiteiten

wist lang niet welke activ er waren

strak tijdschema, alles op vaste uren

dagbesteding = belangrijk want er zonder = piekeren

fitness

liever niet met andere deti want te druk

op cel → citaat (p 1)

slapen

muziek luisteren

bellen: paar x per week naar familie

wandeling

versch x per dag = voordeel tov Dendermonde waar 1 lange wandeling ipv =/=

activiteiten zoals bingo etc want te druk

medicatie

kluts kwijt dus niet knn lezen

Ruimtelijke vormgeving

Foto's Playboy op prikbord (⇔ frustrerend: posters op muur mag niet, tekenen en schrijven wel)

Om toch wat naakt

Om kale cel opfleuren

Tafel afbakenen door eigen spullen op leggen

Ieder heeft eigen lade in kast

Gebruik media

Tv

Jammer geen Prime tv

Radio

Muziekfanaat II

Cd's huren in bib

Kantine-aankopen

Vindt positief dat iets als kantine bestaat Vb om extra koffie te hebben

Meeste = ieder voor zich maar koffie en haargel wel delen met celgenoot

Zichzelf zijn

Hetzelfde gebleven als buiten

Negatief verslag PSD over hem ⇔ wil zelf SURB schrijven dat beschrijving PSD van hem niet klopt

Overall zichzelf zijn, zowel cel, wandeling,...

Weinig persoonlijke spullen

Alle persoonlijke spullen buiten kwijt

Geen problemen met gevangenisuniform

Want heeft geen eigen kledij

Gewoontes

Binnen: meer slapen

Verveling

Binnen: zich meer afzonderen

Buiten + binnen: roken + belang dagbesteding

Buiten: WE altijd familiebezoek, binnen niet

Situatie interpreteren en vergelijken

Privacy

'privacy' ingevuld als hygiëne: douchen, toilet

samen douchen = geen privacy

Toilet achter gordijn = privacy

Leren leven met gebrek aan privacy

Institutional edgework

SURB schrijven dat verslag PSD niet volledig is, is méér dan verslag → citaat (p 5 toxicomaan,...)

Rechten kennen en advocaat inschakelen

Kennis rechten door reglement

Situatie interpreteren en vergelijken

Criterium om gevangenis te beoordelen: tijdsverdrijf

Fietsenatelier maakt W beter dan andere gevangenis

Vooruitzichten

eerst opname psychiatrie

dan verhuizen + dagbesteding zoeken

Relatie personeel

Cheffen = redelijk vriendelijk II

Praten met cheffen over uitgang

Geven raad ivm uitgang,...

PSD: onderbemand, knn hem niet zien

Schrijven ivm vragen reclassering maar kan geen afspraak krijgen

Alles met vertraging: behandeling aanvraag UV,...

PSD noteert enkel – zaken in dossier ⇔ zich hiertegen verzetten

Aalmoezenier: wil wel naar toe maar wachtlijst

Relatie mede-gedetineerden

Liefst 2 op cel: knn praten, maar indien problemen celgenoot: monocel vragen

Celgenoot goed overeen

Praten

Met cursisten goed overeen
Praten over SURB
Paar vrienden
Persoonlijke dingen praten
Zich afzonderen
Niet graag gezelschap mede-deti

Beperkingen agency

/